

Det hade varit hundra gånger fler

2013-11-22

Foto: AP

Efter "Haiyan".

Dödstal efter naturkatastrofer är alltid notoriskt opålitliga. Det vore ändå cyniskt att börja ifrågasätta siffrorna mitt under pågående kaos. Man bör nog låta en mänsklig katastrof få vara sig själv nog till dess man börja urskilja orsaker, omfattning och efterspel.

Därför tappade jag hakan när jag hörde att Filippinernas delegat på klimatomötet i Warszawa hade utnyttjat sitt lands alldeles färska tyfoninferno för att driva sitt krav på kraftiga utsläppsminskningar. "We can stop this madness", sade han i ett djupt känsloladdat [anförande](#) på tredje dagen efter "Haiyans" våldsamma framfart.

Det finns två möjligheter här, och tyvärr är ingen smickrande för Naderev Saño, hur tragiskt berörd och personligen drabbad han än må ha varit av tyfonen:

Antingen var han så illa inläst på den vetenskapliga grunden att han faktiskt trodde att de tropiska cykloner som varje år piskar den filippinska övärlden kan hindras, eller ens dämpas, genom beslut om mindre utsläpp av växthusgaser (han kommer då att bli hjärtskärande besviken den dag de globala koldioxidutsläppen blivit noll komma noll men ovädrens frekvens

och styrka ändå är oförändrade, vilket i princip är slutsatsen från den vetenskapliga grenen av den organisation han adresserade). Eller så visste han att det var en skarvning och spelade helt krasst på publikens känslor.

Två veckor efter "Haiyan" tyder det mesta på att de dödsiffror [som kom i svang](#) de första dagarna var för högt satta. En tidig officiell siffra om 10.000 ansågs i flera medier vara optimistisk. Nu ser det ut som om antalet döda snarare [kan hamna](#) under 5.000.

Varje dödsfall i en storm är förvisso en tragedi, men "Haiyan" var en av de kraftigaste tropiska cykloner som någonsin uppmätts, kanske den allra starkaste. Vindstyrkan var obegripliga 87 meter per sekund när den [drog in](#) över ön Samar.

Tittar man på [klipp som visar stormens ursinne](#) är det svårt att förstå att någon kunde överleva över huvud taget. Förklaringen är moderniteten. Bara den nya kommunikationsteknik som så oändligt mycket effektivare än förr kan varna, informera och organisera evakueringar räddar enorma mängder liv.

Uppemot 800.000 av de mest utsatta fördes i säkerhet, och antalet som berörts av ovädret räknas i miljoner. Hade en supertyfon av det här slaget dundrat in över Filippinerna för 40 år sedan kunde utan tvekan hundratusentals ha dött.

Det var också vad som hände när en av de dödligaste naturkatastrofer världen känner inträffade i Bangladesh i april 1970. En [cyklon](#) med betydlig svagare vindstyrkor än i "Haiyan" drog in över det sydasiatiska monsunlandet med omfattande översvämningar som följd. Mellan 300.000 och en halv miljon människor omkom, ingen vet säkert. De flesta visste inte ens att monsunen var på väg.

Drygt tjugo år senare plågades Bangladesh av nästa monstertyfon. Då dog 140.000. Och för sex år sedan kom den senaste i raden, "Sidr", lika stark som de tidigare. Knappt 4.000 dog, alltså samma storleksordning som tycks bli facit efter "Haiyan".

Skillnaden mellan då och nu är bättre hus, fler vallar, mer utbildning och teknik för information som utan stora investeringar kan nå strängt taget varje individ på den här planeten. Så sent som i oktober i år uppvisade Indien en ännu mer framgångsrik skyddsstrategi när landets ostkust

träffades av den kraftigaste stormen på 14 år: en halv miljon evakuerades, 25 dog.

Detta kan man också ha i åtanke när man reflekterar över vad delegaten Saño menade med sitt "We can stop this madness". Moderniteten är det enda i det här sammanhanget som mänskligheten möjligen skulle kunna stoppa om den ansträngde sig. Gud förbjude.

Mänsklighetens mässling

2013-11-14

Foto: AFP

Europeisk nationalism dödade miljoner för 100 år sedan. Här en krigskyrkogård i Arras, Frankrike.

I måndags var det årsdagen av stilleståndsavtalet efter första världskriget. För jämnt 100 år sedan hade katastrofen ännu inte inträffat, och stora delar av Europa hade bakom sig en osedvanligt lång period av fred. En rad olyckliga omständigheter fick sedan på kort tid obehagliga underströmmar att skena bortom sans.

Ibland sägs det att stämningen i krisens Europa 2013 liknar den giftiga nationalistiska cocktail som föregick världskrigen. För en globalist är det onekligen begravningsdystert att följa framväxten av partier som på fullt allvar tror att det går att återskapa en värld där nationen är överordnad individen (och att det nationella överhuvudtaget är möjligt att identifiera, för övrigt). Det svär så fullt mot mycket av den frihet och medmänsklighet som uppnåtts.

Fast; innan man låter den historiska jämförelsen bära i väg bör man ändå fråga sig hur djupt rotade de nygamla åsikterna är, hur lika de egentligen är den gamla tidens chauvinism och hur villiga vanliga människor är att kasta den uppnådda öppenheten mot världen över bord.

Man bör också fråga sig hur en nationalistisk politiker av i dag faktiskt beter sig den dag hon kommer till makten. Om man tittar närmare på saken finns det något uppfordrande, för att inte säga uppfostrande, i att tvingas ta ansvar i en myllrande tid som vår och se världens gränslösa villkor i vitögat. Tills motsatsen är bevisad vill jag tro att de populistiska partier som hamnar i regeringsställning av nödtvång slipar ned sin retorik och skärper sig.

Det finns en påfallande skillnad mot både 1914 och 1939: Ingen *ledande* EU-politiker tar i dag de grova nationalistiska argumenten i sin mun. Då, däremot, var ras, folk och ära helt centrala begrepp. Att dö för sitt land var alldeles i sin ordning. När första världskriget var ett ostoppbart faktum framställdes fienden som monster. I Paris talades om "en levande mur av franska bröst" som skulle stoppa tyskarna. Den som vågade satsa flest liv skulle segra.

Vi är så vana vid dagens EU-politiska tal om gemensamma intressen, solidaritet och medborgartrygghet att vi avfärdar dem som floskler och inte tänker på vilken revolutionerande medvetandeförskjutning det handlar om. Det som radikala världsförbättrare propagerade för på 1960- och 1970-talen är mainstreampolitik i dag. EU-samarbetet är ett av de yttersta uttrycken för det.

Vid ett Europaseminarium i Stockholm på stilleståndsdagen talade bland andra Serbiens och Frankrikes Sverigeambassadörer. De var eniga om att krisens beska skörd av nationell chauvinism och främlingsfientlighet är obehagliga. Men de var lika överens om att utvecklingen inte skulle kunna urarta lika långt som för 100 år sedan.

Den serbiska ambassadören Dusan Crnogorčević representerar ett land som inte bara spelade en central roll i första världskrigets utbrott utan upplevde ett blodigt krig på europeiska mark för mindre än 20 år sedan. När EU-medlemskap nu hägrar har detta i ett slag blivit väldigt avlägset.

– Serbiska ungdomar i dag tänker på helt annat sätt, sade Crnogorčević. Att bli del av Europa är huvudprioriteringen.

EU-minister Birgitta Ohlsson deltog också i seminariet. Hon citerade Einstein: "Nationalism är en barnsjukdom – mänsklighetens mässling".

Klok som en pudel var han, Albert. Nog borde europeerna ha nått åtminstone tonåren vid det här laget?

Ny rapport: Mänskliga utsläpp bromsar in

2013-11-07

Foto: AP

Skiffergasrevolutionen är ett huvudsak till att USA:s utsläpp sjunkit.

Det faktum att den globala medeltemperaturen inte stigit som befarat trots att växthusgasutsläppen fortsatt att öka väcker en rad frågor (jag har som bekant rotat i saken ett antal gånger), samtidigt som det i regel kontras med en uppsättning förklaringar, som att det är tillfälligt, att ökad havsvärme döljer den underliggande ökningen, etcetera. Men låt oss ett ögonblick lämna den i och för sig centrala frågan om *hur mycket* gaserna värmer jorden därhän, för det finns faktiskt skäl att slappna av en aning även för dem som fokuserar sin oro på själva utsläppen.

Det framgick egentligen redan i [mitt förra inlägg](#), där jag skrev om den dramatiska utsläppsminskning som blivit följderna av Brasiliens bromsade skogsavverkning. Som en pendang till det tänkte jag berätta om [en ny rapport](#) från EU:s forskningscenter JRC och den nederländska byrån för miljöbedömningar, PBL, som visar att vi möjligen redan har passerat kulmen på de globala koldioxidutsläppen.

Det var ju märkligt, invänder någon: FN:s meteorologiska organisation WMO berättade ju så sent som på onsdagen (liksom alltid inför de årliga klimatmötena) att halten koldioxid i atmosfären slog nytt rekord förra året. Stämmer, men det *mänskligt genererade tillskottet* var faktiskt mindre än tidigare.

Med undantag för en nedgång året efter finanskrisen, 2009, har världens utsläpp stadigt ökat. Det senaste decenniet har genomsnittet för den årliga ökningen varit 2,9 procent. Men det visar sig att utsläppen i fjol bara ökade med 1,1 procent, trots att den globala ekonomiska tillväxten var 3,5 procent.

Förklaringen finns hos alla de tre största utsläpparna, enligt rapporten. Kina, som släpper ut mest, ökade sina koldioxidutsläpp med 3 procent förra året. Det kan låta mycket, men snittökningen de senaste tio åren har varit hela 10 procent. I både EU och USA minskade CO₂-utsläppen (med 1,6 respektive 4 procent).

Det europeiska fallet är kanske inte alldeles överraskande med tanke på den anemiska ekonomiska aktiviteten. Nedgången beror framför allt på minskad energianvändning och färre vägtransporter. Det amerikanska fallet är intressantare. USA:s utsläpp har trots hygglig ekonomisk tillväxt sjunkit i sex år på grund av den oväntat radikala energiomläggningen från kol till naturgas (ett skifte som [beskrivs här](#)).

Den årliga sammanställningen från JRC och PBL handlar om utsläppen från energisektorn, industrin, bostäder och transporter – de huvudsakliga mänskliga källorna, enligt rapporten. Den tar inte upp förändringar i markanvändning och skogsavverkning. De senare är också mänskligt orsakade, men det finns ingen tydlig nettotrend på de områdena, konstaterar Greet Janssens-Maenhout på JRC när jag ställer frågan.

Och framför allt, påpekar Janssens-Maenhout, tar rapporten inte upp biosfärens naturliga "andning" av koldioxid, som varierar betydligt mer mellan åren än de mänskligt orsakade utsläppen. Dessutom lever tidigare utsläppt koldioxid kvar länge i atmosfären.

– Allt detta förklarar att en nedgång i ökningen av utsläppen inte motsäger en fortsatt ökad halt i atmosfären, säger Janssens-Maenhout i ett mejlsvår.

Till slut måste dock en fortsatt inbromsning av utsläppen så klart leda till att även halterna stabiliseras. Det är ju det som är själva målet med all världens klimatpolitik.

Rapportförfattarna talar faktiskt om fjolårets siffror som tecken på ett möjligt skifte, en frikoppling mellan ekonomisk tillväxt och ökade koldioxidutsläpp. De drar slutsatsen att om nu Kina håller sin plan att börja minska energikonsumtionen från 2015, om såväl Kina som USA fortsätter

sitt skifte från kol och olja till gas och förnybara energikällor, och om EU-länderna lyckas skaka liv i handeln med utsläppsrätter igen, då kan fjolårets inbromsning visa sig ha varit början på en permanent nedgång av de mänskliga utsläppen. Eller slutet på 150 år av ökande koldioxidutsläpp.

Hälften av flygtrafikens utsläpp strypta på sex år

2013-11-01

Foto: Scanpix

I huvudsak lämnas den i fred.

– År 2000 hade jag aldrig slagit vad om att avverkningen av Brasiliens regnskog skulle minska med 84 procent efter 2004. Jag hade aldrig slagit vad om att ett land som El Salvador skulle bli skogklätt igen.

Ekologiprofessorn Susanna Hecht gav publiken på London School of Economics en uppfriskande motbild under ett föredrag för ett par veckor sedan: Vi är inne i en förgröning av tropikerna som ingen skulle trott var möjlig på för bara några år sedan.

Avverkningen av tropiska skogar minskar i hela Amazonasbäckenet, men det är Brasilien som leder utvecklingen och som har verklig betydelse. Avskogningstakten har formligen rasat efter 2004.

– Vi har en linjär bild, en katastrofbild, av vad som händer när man hugger ned skog. Vi tror att den är borta för alltid. Men om man inte anstränger sig för att hålla den borta kommer den tillbaka.

Hecht har i decennier studerat samspelet mellan människa och natur i de latinamerikanska tropikerna. Hon förklarar den pågående gröna

revolutionen med de politiska förändringar som ägt rum sedan 1990-talet. Latinamerika har gått från auktoritär kapitalism och väpnade konflikter till demokrati och fred. Nya konstitutioner med miljöhänsyn har klubbats. Civilsamhällen har vuxit fram. Landreformer har genomförts. (Tesen förklarar inte varför också Kina, den auktoritära kapitalismens högborg i dag, ökar sin skogsmark sedan många år tillbaka. Å andra sidan trotsar Kinas utveckling väldigt många teorier.)

Den nya gröna revolutionen i Amazonas betyder att "klimatboven" Brasilien [minskat sina koldioxidutsläpp](#) i enorm omfattning. Avverkningen av tropiska skogar [utgör runt tio procent](#) av alla globala mänskliga växthusgasutsläpp. Brasilien stod före nedgången för uppskattningsvis 30 procent av tropikavverkningen, följaktligen 3 procent av världens utsläpp. När nu skövlingen gått ned med över 80 procent säger mig min matematik att den brasilianska tropiska avverkningens andel av världens utsläpp torde vara en bit under en procent.

Denna relativt enkelt uppnådda koldioxidminskning motsvarar vad som [skulle bli resultatet](#) om mer än hälften av all världens flygtrafik upphörde. Mer än hälften, alltså.

Eller med en annan jämförelse: Det som Brasiliens nya skogspolicy åstadkommit motsvarar vad som skulle uppnås om Sverige ströp sina nettoutsläpp av koldioxid helt och hållet – tolv gånger om.

Sådana saker kan vara bra att veta för politiker när de ska försöka fatta kloka beslut. Det är skillnad på åtgärder och åtgärder.

Vad vi känner att vi saknar

2013-10-24

Foto: Hasse Holmberg

Studsar du upp på morgonen med ett blixtrande leende på läpparna när du kommit att tänka på globaliseringen? Kanske inte.

Det är en sak att det finns främlingsfientliga grupper som känner fasa inför tanken att gamla fina nationalstater luckras upp. Men förskjutningen mot en alltmer likartad värld verkar väcka viss olust även hos personer som annars i princip inte är emot att gränsbommar monteras ned.

För några decennier sedan var många upprörda över den globala likriktning som planerades under röda fanor. Det som nuförtiden tycks bekymra många (fast sannolikt inte samma personer) är handeln. Mer specifikt: att multinationella företag smäller upp sina klonade inrättningar i vartenda möjligt och omöjligt hörn av världen. Marknadens del i den globala byn, alltså.

De flesta över 30 är säkert bekanta med oron för att flygning är onaturligt. Vi är inte gjorda för något sådant, heter det. Det går för fort, våra själar hinner inte anpassa sig till det snabba miljöbytet. Nyligen vände Åsa Beckman i [en krönika](#) på den steken: Våra hjärnor klarar inte att göra så långa resor *utan* att miljön ändrar sig. "Man rör sig och rör sig och världen förblir ändå densamma. En föraning om helvetet."

Vi är knappast de första som nostalgiskt blickar bakåt mot en mer, tja, "oförstörd" era. På 1970-talet förgylldes minnena av en tid när man åkte båt mellan kontinenterna. Vilket värdigt sätt att resa! Nostalgi kan vara en både stark och behaglig känsla, och den har sin rättmätiga plats. Men det är klokt att identifiera den som just detta

I de dystra skildringarna om utslätning man kan få intrycket att vi alla är viljelösa offer för starkare makter och inte tycks kunna göra något åt det. Men är du själv ett viljelöst offer? Är dina vänner det? Är utbudet – eh – för litet för att kunna välja rätt eller välja bort?

Alla har samma grundläggande strävan efter ett gott liv. Tillfälligheter avgör om vi föds i Sudan, Makedonien eller Sverige. Marknadsekonomi har hittills visat sig vara det minst dåliga sättet att öka välbefinnande. Multinationella kedjor är ofta de företag som snabbast kan etablera sig på nya marknader. There you go.

Samtidigt är det ett slutledningsfel att tro att det uppstår *färre* spännande uttryck för konst, gastronomi och musik när gränserna faller. Skillnaden mot en uppdelad värld är att uttrycken som överraskar dig kan finnas i ditt kvarter i stället för tre timmars flygning bort, och att du kan hitta en filial av din lokala klädbutik i andra änden av jorden.

Gränslöshet betyder alltså inte bara att H&M och Ikea öppnar butiker i Albanien, det betyder också att vi dricker vin i stället för starksprit, att vi i närmaste stad kan köpa bulgur, bubbliga indiska dricksglas och kinesiska datorer, att vi har en moské på Södermalm, att öar av tidigare fjärran kulturer bildar arkipelager i majoritetskulturernas innanhav.

Och det är inte familjen, kyrkan eller den nation du råkar vara född i som bestämmer vilka kulturella yttringar du ska ägna dig åt eller vilka varor du ska köpa, det är du själv.

Men känslan av att något gått förlorat är nog inte mycket att göra åt. Ibland kommer den att överskölja oss. Våra barnbarn kommer inte att förstå vad det var vi saknade.

Sjunkande våldstal väcker starka känslor

2013-10-16

Foto: Scanpix

Att berätta att våldet minskar väcker ibland starka reaktioner. Det handlar inte bara om att medier, politiker och polis av olika skäl kan ha intresse av att lyfta fram brott och ond bråd död. Jag gissar att många faktiskt inte blir särskilt lättade av [den statistik DN presenterar på onsdagen](#).

Varför? Därför att det fortfarande finns brutalt och högst verkligt våld kvar i vårt samhälle, och de flesta vill inte ha våld i sina liv. Inte något. Trots att allt färre av oss utsätts för våld plågar det våra samveten mer än någonsin.

Vår benägenhet att anmäla våldsamma händelser har ökat kraftigt. Vi accepterar inte längre pojkslagsmål på skolor som något naturligt. När det händer kallar vi till krismöte. Barnaga är i dag förbjudet i lag i 33 länder. Det motsägelsefulla är att det fiktiva våldet på film och i datorspel ökat. Våldet tycks ha en fast plats i vår föreställningsvärld. Men i den fysiska världen blir vår toleranströskel allt lägre.

Inte sällan misstänkliggörs kriminologer för att manipulera statistiken. Sådant får de bland annat höra från främlingsfientliga grupper, vars världsbild förutsätter att brotten ökar i takt med invandringen.

Ofta lanseras krassa förklaringar till nedgången. Den vanligaste är att fängelserna helt enkelt fyllts. I USA är det en del av sanningen, men om hårdare tag var hela saken skulle inte våldsbrotten minska även där antalet

personer i fängelse sjunkit, vilket är fallet i exempelvis Sverige, Tyskland, Nederländerna och den amerikanska delstaten New York under 2000-talet.

En annan teori är att våld och brott sjunker bara när folk får det bättre. Men inte heller den ekonomiska kraschen från 2008 bröt de nedåtgående kurvorna i västvärldens brottsstatistik.

Den senaste våldsnedgången kommer förvisso efter ett par decennier med ökande våld på 1960- och 1970-talen. Men sett i ett riktigt långt historiskt perspektiv är tendensen en alltmer fridsam mänsklighet. Harvardprofessorn Steven Pinker, som granskat krig, mord, misshandel och straff genom årtusendena, menar att vi nu lever i mänsklighetens fredligaste epok hittills (läsare av denna blogg känner väl till Pinkers rön, se [här](#) och [här](#)).

En person i England löpte 50 gånger högre risk att mördas på 1400-talet än i dag. Ännu på 1700-talet utdömdes i västvärlden dödsstraff för 200 olika brott, inklusive umgänge med zigenare.

De flesta av dagens västerlänningar lever fjärran från vardagssmärta, men en gång i tiden var lemlästade olyckor, spädbarnsdöd och svåra infektioner vardag. Det är förmodligen lättare att avstå från smockan mot en irriterande granne i kön om man slipper gå runt med en konstant brutal tandvärk.

Under tusentals år förväntades varje kränkt man med självaktning ta saken i egna händer. Till dagens förskolebarn som försöker lösa en konflikt med knuffar säger vi: "Det är inte okej". Civilisationsprocess kallas det.

Stormvarning avblåst

2013-10-13

Foto: AP/NOAA

"Katrina" i augusti 2005 är den senaste orkanen av kategori 3 eller starkare som slagit in över USA. Perioden sedan dess är den längsta utan kategori 3-orkaner som hittills registrerats i USA.

Cyklonen "Phailin" drog i helgen in över Indiens östkust med starkare vindar än "Katrina" hade när den dundrade in över New Orleans 2005. Ändå är det preliminära antalet dödsoffer i Orissas sönderblåsta kustområden ett dygn efter stormens ankomst ett lågt tvåsiffrigt tal. Att det inte är högre är ett ovedersägligt bevis på utveckling, och det är huvudskälet till att ingen bör känna panik inför farliga oväder i framtiden. Det finns ett skäl till.

En av de största nyheterna i den vetenskapliga rapport som FN:s klimatpanel presenterade i Stockholm nyligen var reträtten i frågan om extremväder. I förra sammanställningen 2007 [hävdade IPCC](#) att extrema väderhändelser redan blivit vanligare. Men nu har panelen tagit till sig fakta och backat.

Det enda som går att slå fast är att antalet varma dagar blivit större och antalet kalla nätter blivit mindre. Men det saknas belägg för att stormar blivit vanligare, vare sig i tropikerna eller utanför, det saknas belägg för att översvämningar blivit vanligare eller större, och det saknas belägg för att torka blivit vanligare. Detta står nu i [andra kapitlet av IPCC:s femte rapport](#).

Hur uppseendeväckande denna vändning än är vore det en överdrift att påstå att det har gjorts särskilt stor sak av den. Den glädde i alla fall en av de främsta experterna på området, professor Roger Pielke Jr vid universitetet i Colorado. Eller gjorde honom lättad, snarare. Han har bidragit till IPCC:s underlag med flera studier och har i årtal stångats mot extremväderalarmisterna på debattarenan

– Folk bygger naturligtvis upp berättelser och förklaringar grundade på tro och antaganden, men det är något annat än empirisk forskning, sade Pielke när jag [intervjuade honom](#) för ett par år sedan.

Nå, vi vet naturligtvis inte hur en fortsatt uppvärmning i framtiden kan komma att påverka förekomsten av extrema väderhändelser. Just tropiska stormar verkar vara synnerligen svårpåverkade av uppvärmningen, om man ska tro de modeller som gjorts. Men kanske kommer torka och översvämningar verkligen att bli vanligare. Hur oroliga ska vi vara för det? Om vi tycker att mänskligt lidande är värre än materiella förluster: inte särskilt.

Om den ekonomiska och tekniska utvecklingen får fortsätta som den gjort hittills tyder nämligen allting på att allt färre människor kommer att dö och skadas svårt på grund av farligt väder. Antalet dödsfall i väderrelaterade katastrofer har redan [sjunkit med 95 procent](#) sedan början av förra seklet. Detta är en ojämförligt viktigare faktor för hur vi ska se på problemet än huruvida frekvensen av ovädren eller torkperioderna kommer att öka.

I Indien lyckades myndigheterna i helgen framgångsrikt evakuera en miljon människor inför stormen "Phailin". För trettio år sedan hade det inte varit möjligt, och tiotusentals kanske hade dött. Grannlandet Bangladesh, som ännu oftare är i skottlinjen för monsunsäsongens cykloner, har de senaste decennierna drabbats av tre oväder av bibliska proportioner, alla med likartade vindstyrkor. 1971 dog fasansfulla en miljon människor. 1991 dog 140.000. Senaste gången en monsterstorm drog in, "Sidr" 2007, fick mindre än 4.000 människor sätta livet till. Den sistnämnda siffran är nog så chockerande med dagens mått, men tre och ett halvt decenniums tillväxt och modernisering sänkte dödstalet med 99,6 procent.

Enda lösningen på sikt: utveckling + fri rörlighet

2013-10-04

Foto: Nino Randazzo/AP

Katastrofen vid Lampedusa

Ännu en kapsejsad flyktingbåt i Medelhavet, och det känns som ett stort hål i bröstet. Det senaste haveriet kan dessutom vara det dödligaste hittills.

Påven Franciskus kallar katastrofen en stor skam, vilket det inte är svårt att instämna i. Han **manar till kamp** mot vad han kallar "likgiltighetens globalisering": "Vilka av oss har gråtit för dessa systrars och bröders död?" frågar han retoriskt. "Vi är ett samhälle som glömt gråtens erfarenhet."

Det tror jag han har alldeles rätt i. Det är en följd av välsignelsen att leva i allt mindre smärta. Men jag är ändå inte säker på att dagens europeiska *samhälle* (återkommer om dagens europeiska *politik*) kännetecknas av likgiltighet inför lidandet. Vi får vetskap om alla stora flyktingkatastrofer. Den kapsejsade båten utanför Lampedusa har gett mycket stora rubriker i medier över hela Europa.

Jag tror att många med påven känner skam. Många vill utbrista "men gör något, då!". Fast det blir lite som inför Syrienkriget: "Absolut! men vad?"

Så länge det finns stora ekonomiska klyftor i världen kommer människor att bryta upp och söka ett bättre liv någon annanstans. Det skenbart motsägelsefulla är att ju fler som lyfts upp ur den allra djupaste fattigdomen, desto fler har möjlighet att över huvud taget ge sig av.

Nu är det visserligen så att fattiga länder i konflikthärdars närhet hyser mångdubbelt fler flyktingar än de rika länderna i Europa och Nordamerika, men bara det faktum att de som söker sig hit så fasansfullt ofta omkommer på vägen är skäl nog för att kräva beslut av moralisk resning och visst mod.

Att ett EU-land som Finland nu beslutat sig för att ta emot 500 fler flyktingar nästa år är inte exempel på vare sig moralisk resning eller mod. För att inte tala om hur fjärran det är från att lösa flyktingbåtsproblemet.

EU borde så klart, som migrationskommissionär [Cecilia Malmström](#) sagt apropå den senaste massdrunkningen, göra allt det kan för att finna och undsätta de bågmande fartygen och bekämpa samvetslösa smugglare. Men det kommer inte att lösa flyktingbåtsproblemet.

Det [italienska förslaget](#) att EU snarast inrättar ett slags humanitära korridorer för att säkra färdvägen för dem som vill söka asyl norr om Medelhavet borde utredas omgående. Då kanske man kan komma en bit. Men löser problemet? Nix.

Det finns bara tre vägar till att fullständigt eliminera dödligt riskabla flyktingtransporter till Europa. Eller egentligen bara två.

Den första vägen, att hermetiskt tillsluta gränserna runt världsdelen, är nämligen i praktiken ofarbar, och allt mindre så i takt med att handel och kommunikationer tilltar, även om det mot förmodan skulle uppstå en bred politisk acceptans för något så vansinnigt.

Den andra vägen är motsatsen: att göra det till en rättighet för alla individer, oavsett ursprung, att söka sin utkomst och finna sin boplats varhelst hon önskar. Det är en filosofisk-politisk ståndpunkt som väldigt propageras för av Johan Norberg och Fredrik Segerfeldt i boken "Migrationens kraft", och som också [utvecklats av Lena Andersson](#) i DN. Jag tycker själv den är tilltalande och på mycket lång sikt i grund och botten det enda rimliga. Men som var och en kan förstå skulle dess konsekventa genomförande få enorma konsekvenser för både rättsväsende och välfärdsstat, vilka båda i allt väsentligt ännu är rotade i nationalstaten. Så det går inte över en kafferast.

Den tredje vägen är helt enkelt utveckling. Med levande hopp om ett bättre liv vill inte tusentals människor riskera livet på överfulla rangliga skorvar. I någon mån sammanfaller afrikaners och asiaters möjlighet till utveckling med att vi åtminstone börjar vandra längs den andra vägen här ovan.

Utan ännu mer rättvis handel och öppnare gränser lär vi få dras med de klyftor som är grundproblemet.

Homo responsabilis

2013-09-24

Foto: AFP

Plåta, inte skjuta.

Vid sidan av den högaktuella frågan om klimatförändringar är nog *biodiversitet* ett av miljörelsens favoritteman nuförtiden, alltså mångfald av djur och växter.

För 30-40 år sedan lanserades dramatiska teorier om takten i artutrotningen på planeten. Det sades att en miljon arter kunde försvinna på 25 år, de flesta från skövlad regnskog. Larmen byggde (som många andra larm) på beräkningsmodeller snarare än faktiska observationer.

I dag är tongångarna betydligt försiktigare. I en [bakgrundstext till FN:s konvention](#) om biologisk mångfald heter det exempelvis: "... it should be observed that very few extinctions have to date been recorded in continental tropical moist forests, although monitoring species in these habitats presents great difficulty."

Det som brukar kallas artutrotning handlar i huvudsak om en *minskning av antalet individer* av olika arter. Att det ryms färre hjortar och tvättbjörnar i nordöstra USA:s industriregioner av i dag än när området beboddes av några tusen urinvånare betyder inte att hjortarna och tvättbjörnarna utrotats.

Icke desto mindre har den enda art som till fullo kan reflektera över konsekvenserna av sina handlingar ett ansvar för att sluta ställa till det för andra arter så snart det är möjligt. Och det är väl strängt taget det vi börjat göra.

Som jag [tidigare skrivit på denna plats](#) var den historiska människan verkligen hård mot sina artfränder. Några tiotusental utsvultna mänskliga individer lyckades utrota megadjuren på Nordamerikas prärier och mängder av fågelarter i Söderhavet.

Den moderna människan har däremot tid och resurser att ta hänsyn; ju modernare, desto mer hänsyn. Ambitionen att bevara andra arter har i den rika delen av världen på 40 år gått från att vara ett särintresse för naturmuppar till att bli en mainstreamåsikt över hela det politiska spektrumet, [konstaterade The Economist](#) i ett temanummer nyligen.

Antalet bekräftat utrotade däggdjurs- och fågelarter var på 1990- och 2000-talen lägre än någon gång på åtminstone ett sekel. Under 1900-talets första decennium försvann tio gånger fler arter (22) än under 1990-talet.

Ekonomisk tillväxt är inte döden för naturen. I stället tycks den biologiska mångfalden gynnas av materiell välfärd. Vilda djur börjar nu återerövra Europa, [konstaterade DN](#) i somras. I Sverige finns i dag förmodligen fler vilda djur än någonsin, [enligt forskare](#).

Att förklaringen skulle vara att vi bara låtit de fattiga länderna ta över hela den rika världens rovdrift är nys. Det finns gott om råvaruproduktion i rika länder kvar. Sverige har omfattande skogsbruk, vattenkraft och gruvdrift. Norge och Kanada har allt detta plus oljeutvinning.

De länder som nu snabbt blir rikare visar motsvarande utveckling mot att vilja bevara natur. En mycket stor del av de folkliga protester som faktiskt kommer till uttryck i Kina handlar om klagomål på dålig miljö. Eftersom Kina blivit rikt nog att inse baksidorna med erosion och skövlade biotoper planterar landet skog i en rasande takt.

Det finns ett statistiskt samband mellan högre BNP och mindre skogsavverkning. I Europa, Nordamerika och Kina blir skogarna större. Tillväxtlandet Brasilien har sedan tio år tillbaka bromsat sin avverkning radikalt. Det finns tecken (om än ännu inte helt betryggande) på att skogen

börjar sparas även i Indonesien – till dels tack vare norska klimatinvesteringar.

Att välstånd gynnar mångfald syns också i Världsnaturfondens så kallade [Living Planet Index](#), ett slags faunaräknare. Där framgår att det är i tropikerna antalet ryggradsdjur minskat de senaste årtiondena. I de tempererade områdena, där de flesta industrialiserade nationer ligger, har antalet ökat.

Fattigdom är grym inte bara mot människorna utan också mot naturen i deras närhet.

Den som är väldigt stark ...

2013-09-16

Foto: Larry Downing/AP

Kerry och Lavrov: Från hund och katt till ler och långhalm.

Barack Obama kunde inte komma ur sin syriska klämma. Hur han än vände sig skulle han dränkas i kritik. Presidentens predikament skulle kunna användas som lexikalisk illustration till uttrycket "damned if you do, damned if you don't".

Man kan lätt förstå den ivriga beredvillighet med vilken han klev ut genom den diplomatiska nödutgång som ryssarna låste upp. Det spelade ingen roll att det plötsligt var Putin som framstod som den fredsälskande och vise statsmannen, inte fredspristagaren i Washington. Vad Obama beträffar får Putin gärna hävda att det var han som låg bakom den allmänna rösträtten eller penicillinet, bara bombplanerna på något sätt kan desarmeras utan att det ser ut som om USA inte vågat ta sitt ansvar. Det är precis så det ser ut just nu, faktiskt, och Hans Blix beskrev [i söndagens Agenda](#) i vanlig ordning förutsättningarna bäst.

Hur omvärlden reagerade på Obamas hot om militär bestraffning för det fasansfulla stridsgasangreppet är intressant och säger en hel del om vår tid. När USA:s planer blev kända utbrast tonåringar i min närhet "äntligen gör någon något" med ålderstypisk spontanitet. Deras entusiasm ersattes av viss

förvirring när det stod klart att få vuxna såg saken på samma sätt. Särskilt inte de radikala kretsar tonåringarna anser sig tillhöra.

Det var ju underligt: Här hade Syrien under mer än två års tid imploderat i ett blodigt inbördeskrig utan att omvärlden lyft ett finger, inte minst för att FN varit fullständigt blockerat, och så kommer ett utspel från en av de få makter som faktiskt skulle kunna ingripa – dessutom utan uppenbart egenintresse – och nästan alla tar avstånd. Till och med britterna.

Det finns förstås närliggande politiska skäl till oviljan att ta till vapenmakt: de sorgligt felkalkylerade krigskampanjerna i Afghanistan och Irak. Men det finns något annat också, en syn på maktutövning som etablerar sig starkare och starkare i åtminstone de demokratiska delarna av världen.

För mycket länge sedan var det upp till varje man med självaktning att själv hämnas oförrätter. Den som inte själv slog ihjäl eller på annat sätt fysiskt bestraffade (eller straffade genom att skända hans hustru eller barn) sin "fiende" sågs som svag och opålitlig; i grunden som någon som inte upprätthöll rättvisan. Det var svåra tider för de fridsamt lagda.

Så småningom utvecklades stater med institutioner som blev ställföreträdande hämnare och efter hand (i princip) gavs våldsmonopol. Samtidigt växte insikten att handel ger större vinster än plundring. Resultatet, i historiskt perspektiv, var ett formligt ras i förekomsten av dödligt våld. Hela civilisationsprocessen mot en mindre våldsam mänsklighet som lever alltmer fjärran från fysisk smärta i vardagen beskrivs vältaligt och vackert av [Steven Pinker](#) i "The Better Angels of our Nature". I de flesta hörn av världen finns knappt någon nu levande person som minns en tid när blodshämnd kunde accepteras. Men det har inte slutat med det. Vår mentala resa bort från våld fortsätter.

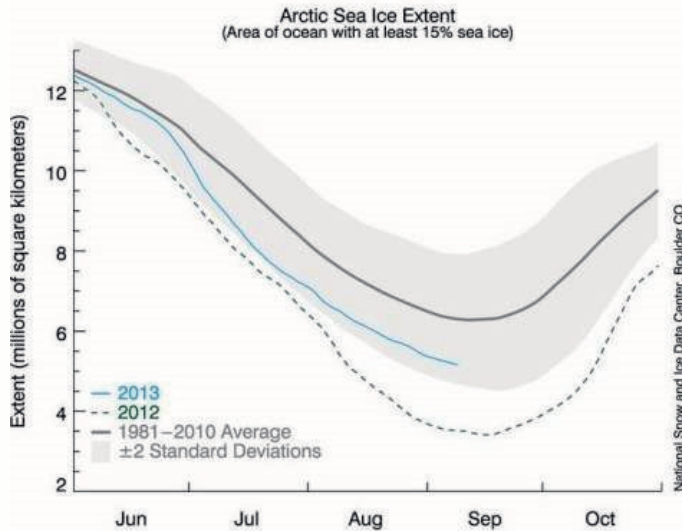
Att folk i allmänhet inte vill ha krig låter som ett axiom, men det är inte så hemskt länge sedan det inte var självklart ens i västvärlden. I våra dagar, när barnaga är ett brott i 33 länder och pojkers slagsmål hamnar i misshandelsstatistiken, vill folk inte heller ha krigisk retorik från sina ledare. Makthavares hot om våld, oavsett om syftet är att stävja värre våld, ses som tecken på en obehaglig brist på civilisation.

I den demokratiska världen liknar hållningen alltmer Pippi-maximen "den som är väldigt stark måste också vara väldigt snäll". Som alla attitydförändringar har den vuxit fram långsamt och väcker säkert få

reflektioner i samtiden, men i historiskt perspektiv är dess betydelse för mänskligt liv inget mindre än monumental.

Klimattrött? Snart är det dags igen

2013-09-11

Källa: NSIDC

Mer än i fjol, mindre än snittet.

Det drar ihop sig till ny vetenskaplig rapport från FN:s klimatpanel IPCC, den första sedan 2007 och kanske den sista i mastodontmodell (röster höjs nämligen för att börja pytsa ut mindre rapporter lite tätare snarare än att spara allt till megaredovisningar med flera års mellanrum).

Väl tajmat inför presentationen i Stockholm senare den här månaden inträffar kulmen på **årets avsmältning i Arktis** – med sedvanligt vidhängande käbbel.

Det finns betydligt mer is i Arktis efter den här sommaren än efter den förra, då utbredningen var rekordliten. Ökningen är möjligen överraskande stor, men det var alldeles väntat att det inte skulle bli ett nytt rekordår, för ett sådant har hittills alltid följts av en uppgång. Och isutbredningen ligger i alla händelser fortfarande under snittet för perioden 1981-2010. Tendensen över tid, i det här fallet ungefär 20 år, är att det blir allt mindre sommaris.

Kommer Arktis att bli helt isfritt sommartid? Det får nog betraktas som ett ganska troligt scenario om den globala medeltemperaturen snart tar fart uppåt igen. Men den, som alltid, bökligt komplexa verkligheten visar att det kanske inte går så snabbt som några amerikanska forskare, [citerade av BBC](#), trodde för sex år sedan: att vi kunde få se ett öppet Arktis redan 2013.

Den där BBC-artikeln har de senaste dagarna häcklats i brittiska [Mail on Sunday](#) och [The Telegraph](#), som samtidigt dragit stora växlar på årets isökning. De skeptiska utgjtelserna angreps i sin tur snart av [The Guardian](#), som strax därefter fick sina fiskar varma av en [Telegraph](#)-krönikör.

Krypskyttet i klimatfrågan mellan brittiska tidningar är på sätt och vis ganska underhållande, när debattörer på skeptikersidan respektive mainstreamsidan kasta verbal dynga på varandra och dödsföraktande satsar sin intellektuella heder på att de själva har helt rätt och motståndarna helt fel. Men den hårt prövade läsekretsen blir säkert inte särskilt mycket klokare.

Det har så klart pyst ut uppgifter om innehållet i IPCC:s vetenskapliga rapport. Panelens ledning säger med emfas att allt ska gås igenom in i det sista, och att inget är klart förrän allt är klart, men det är ändå rimligt att anta att en hel del av de slutsatser som dras av tusentals sidor forskningsrapporter görs tidigare än de allra sista veckorna.

Av det som läckt ut är knappast det mest spännande det som skymtat förbi i några rubriker: panelens slutsats att människan med 95 procent säkerhet bidragit till den uppvärmning som skett sedan 1950-talet, och inte med 90 procent säkerhet, som sades i den förra rapporten. Det hade varit uppseendeväckande om siffran hade sänkts, men den lilla ökning som nu görs är trots allt mest en förändring i marginalen.

Annat är intressantare. Dels, förstås, vilket spann man kommer att landa i när det gäller den antagna framtida temperaturhöjningen. [Enligt Reuters](#) blir det mellan "en bråkdel av en grad" och 5 grader. Det skulle innebära att spannet utökas både i sin övre och sin nedre del, och att genomsnittet blir något lägre än i den förra rapporten (som angav 2–4,5 grader).

Man kan förstås kalla även detta för en förändring i marginalen, men medan det numera är näst intill poänglöst att ifrågasätta om människans utsläpp i någon mån påverkar temperaturen är frågan *hur mycket* helt central.

Det är oklart i vilken grad sänkningen av den nedre gränsen för spannet har påverkats av studier som visat på lägre klimatkänslighet än tidigare tro, men panelen ska av allt att döma för första gången försöka ge en förklaring till varför temperaturökningen bromsats de senaste 15 åren, trots fortsatta koldioxidutsläpp.

Det är också intressant att man verkar vara öppnare än senast med att medge hur svårt det är att förutspå vilka effekter en uppvärmning får i olika regioner. Det är ändå något av essensen i hur vi bör förhålla oss till ett förändrat klimat. Att det blir fler värmeböljor anses vara fastslaget, men man tonar ner en del tidigare förutsägelser om extremväder, som mer torka och fler stormar.

Det ser också ut som om prognosen för havsytans höjning skruvas upp, på grund av att man tar med avsmältning på Grönland och Antarktis i beräkningen. Havsytan har stigit ganska jämnt med 2-3 millimeter per år sedan 1800-talet, och stigningen har hittills inte accelererat. Enligt läckorna kommer IPCC nu att anta att stigningstakten kommer att fördubblas.

Med konsten mot undergången

2013-09-03

Foto: AP

Författaren Lars Gustafsson skrev en gång att han kände vemod över hur svårt det är att skriva en alltigenom hoppfull och lycklig bok. Det där gäller förstås konsten i stort. Hur många böcker, filmer och pjäser om vår undergång har inte hyllats genom decennierna, och hur otroligt få är inte exemplen på verk som förebådar en ljus framtid för mänskligheten? Jag kan i skrivande stund bara erinra mig en eller annan new age-inspirerad bok, och det vet nog de flesta kulturkonsumenter med vilket snett leende den typen av litteratur brukar avfärdas.

Häromdagen [intervjuades Margaret Atwood](#) i Sveriges Radio inför släppet av sista delen i hennes romantrilogi om apokalypsen. Den handlar om en desperat grupp människor som försöker överleva i ruinerna efter en global dödsepidemi. "En frimodig dystopi där allt går åt helvete", som det hette i radioinslaget.

Atwood bekräftade att det är den typen av odds hon ger framtiden. Vår civilisation är skrämmande att tänka på, tyckte hon. Vi gör ju så mycket fel och så mycket dåligt. Men, sade författaren, ett riktigt stort giftutsläpp i haven skulle lösa problemet med för många människor som sliter på

planeten, och hon lät inte särskilt ironisk. Intervjuaren Marie Lundström lät förtjust.

Det här är vardagsmat i litteraturens värld. De dystopiska författarna, det vill säga de allra flesta, vet sällan särskilt mycket om hur världen i stort faktiskt utvecklas, men de får aldrig några motfrågor i sak. "Men det är ju konstens frihet", invänder någon. Jo, men konstutövning är också maktutövning, makt över människors sinnen.

Det underliga är att kulturarbetare och en god del av den akademiska världen (företrädesvis inom humaniora) samtidigt odlar en bild av att *alla andra* är förledda av en falsk framstegsoptimism, som leder oss in i elände. Jag har funderat mycket på varför jag så ofta stöter på uppfattningen att pessimisterna stigmatiseras och att optimisterna alltid hyllas, när jag själv upplever att det är precis tvärt om. Var finns alla de där "förledda" optimisterna? Kanske i företags- och organisationsvärlden? Och i så fall: är det där författare håller till mest och inhämtar sin världsbild?

Någon dag efter Atwoodinslaget och i samma public servicekanal skulle pessimismens och optimismens roller dissekteras. Det **sades ett och annat tänkvärt** om värdet av att vara realist, vilket ibland lite orättvist kallas pessimism, och att de båda begreppen ibland används om det som i stället snarare syftar på förmågan eller oförmågan att vara tillfreds med livet och uppleva lycka. Men så riktades mikrofonen mot en professor i praktisk filosofi, Ingmar Persson. Om människan hade varit lite mindre optimistisk, vilket han likställde med företagsam, "hade jorden sett bättre ut och varit mindre överexploaterad än den är i dag". Se där tvättäkta pessimism inför mänsklighetens och världens utveckling, en pessimism av den sort som är besläktad med misantropin och som ofta anses klok.

Men vad professorn tycks bortse ifrån är att det handlar om samma företagsamhet som drivit fram solpaneler, katalytisk avgasrening och penicillin, som utrotat smittkoppor, gjort det möjligt för hivsmittade att leva vanliga liv och på två decennier lyft en miljard människor ur bottenlös fattigdom. Därför är han inte heller ens realist. Han bara tycks utgå ifrån att alla företagsamma människor agerar utifrån krasst egenintresse.

Vad han säger i förlängningen är att jorden skulle klarat sig bra mycket bättre utan oss människor. Det är ingen udda uppfattning i kultursfären. I ett tv-program jag deltog i en gång sade sig poeten Aase Berg finna

tillfredsställelse i tanken på att vi bara är något alldeles obetydligt i universum, som skulle kunna utrotas (eller utrota oss själva) på nolltid.

Har man en sådan syn på meningen med mänskligheten är det kanske inte så konstigt att man förringar förbättrad miljö och minskat våld och förstör de problem vi ännu lever med. "Förbättringar hit eller dit: vi är inkräktare på planeten, och förr eller senare gör vi ändå slut på allt."

Jag tycker mänskligheten är fantastisk. Vi löser problem som uppstår och lär oss (jo!) av misstag. Nästan alla människor vill gott. Kan man skriva en roman på det temat – och få recensenterna med sig? Jag skulle inte satsa många ören.

Mexikansk gryning

2013-08-30

Foto: Eduardo Verdugo

Den befjädrade ormen lyfter

Mexiko är förmodligen ett av världens mest underskattade länder i förhållande till sin storlek. Inte mest underrapporterade, gudbevars, men 90 procent av rapporterna handlar som bekant om ett makabert maffiakrig.

Den befjädrade ormens land är på många sätt en drivande motor för Latinamerika. I de flesta beskrivningar är det Brasilien som ikläds den rollen, och det må vara hänt, eftersom Brasilien är större. Men Mexiko har **högre BNP per capita** (snäppet under Rysslands) och är med sina numera över 120 miljoner invånare världens tolfte ekonomi. Den är ungefär lika stor som Italiens.

Brasilien har på ett mer resolut sätt än Mexiko försökt få bukt med de skadligt stora klyftorna mellan fattiga och rika, men icke desto mindre är Mexikos befolkning **längre utbildad och mer jämställd** än Brasiliens, och mexikanerna är friskare än sina portugisisktalande latinamerikanska bröder och systrar: **medellivslängden** är tre år längre.

Att Latinamerikas nordligaste land så uppenbart ligger i skuggan av USA är ett skäl till att det inte lyfts fram lika ofta som det mer neutralt belägna Brasilien. Det mesta vi läser om mexikaner och som inte handlar om knarkuppörelser handlar om mexikaner som söker lyckan i USA. Men

läget på kartan är samtidigt ett skäl till att ekonomin ångar på så pass bra som den gör.

Ett frihandelsavtal som slöts med den nordliga supermakten på 1990-talet drabbades tidigt av ett bakslag ("tequilakrisen"), men krassligheten gick snart över. När USA sögs ned i finanskris 2009 drabbades visserligen Mexiko kortvarigt hårdare än andra latinamerikanska länder, men när nu USA åter agerar draglok gynnas den sydliga grannen mer än andra.

Ett sorgligt kapitel i relationen mellan Mexiko och USA är den gränsbarriär som byggdes för några år sedan som en desperat åtgärd mot inflödet av knark och papperslösa immigranter. Intressant nog nåddes den mexikanska USA-utvandringens topp sju år innan muren började byggas. Sedan dess har migrationsflödet från Mexiko till USA **i det närmaste avstannat**, och det finns de som menar att nettoflödet kan börja vända åt andra hållet. Orsakerna är flera, inklusive bättre ekonomi och lägre födelsetal söder om gränsen, och muren har inte varit avgörande.

Den ekonomiska och sociala utvecklingen rullar alltså vidare i Mexiko, och samtidigt fortsätter det beryktade knarkkriget. Hur är det möjligt? En viktig förklaring är att det är geografiskt begränsat. Flera mexikanska delstater har hela tiden haft mordfrekvenser **på samma nivå** som delar av Västeuropa eller Kanada.

Ett antal förutsägelser om våldsvågens vändpunkt har kommit på skam. Kanske ligger den ännu i framtiden, men under sommaren har nya siffror kommit som visar att det faktiskt kan ha börjat ljusna. Mordfrekvensen som riksgenomsnitt sjönk mellan 2011 och 2012 från 24 till 22 per 100.000 invånare. Ruggiga tal med europeiska mått men inte anmärkningsvärda med latinamerikanska.

En expert med det passande namnet **Alejandro Hope tror att** Mexikos mordfrekvens nådde sin blodiga topp för två år sedan, och att vi – om än i långsam takt – kommer att få se lägre tal år för år framöver.

Den nya statistiken betyder att Brasilien **visar ett sämre facit** än Mexiko också när det gäller dödligt våld.

Arabiska våren: Allvarligt sjuk men inte död

2013-08-20

Abdulfattah al-Sisi. Trovärdig demokrat?

Foto: Jim Watson/AP

Otaliga konflikter har passerat revy genom tv-rutorna, men när man bevitnar Egyptens våldsamma självskadebeteende är tårarna inte långt borta. Sjuhundra civila döda den svarta onsdagen den 14 augusti, och ytterligare flera hundra såväl före som efter. Sammanlagt över tusen döda – som väpnad konflikt skulle det definieras som krig, och det är fler än offren som skördades under revolutionen som fällde Mubarak.

Det är svårt att klandra dem som nu slår fast saker som "demokratins slutliga död" i Egypten och "sista spiken i kistan för arabiska våren". Tanken på Hosni Mubarak muttrande ett sardoniskt "vad var det jag sade" från fängelset (om han nu inte rent av släpps) kan få en att gnissla tänder tills det smakar kalk i munnen. Det är något med den här delen av världen som fortfarande väcker bibliskt behård oförsonlighet och hämndlystnad, hållningar som på andra håll inte setts på decennier, ibland sekler.

Somliga tycker säkert att det är en dålig idé att ens antyda något om ljusglimtar i det här läget. Tillhör du dem kan du sluta läsa här. Ett annat synsätt säger dock att det precis nu borde vara särskilt viktigt att försöka

påminna om den låga av hopp som alltid flämtar där, långt under all stridsrök, och hur den ser ut.

I detta våldsamma bakslag för det arabiska uppvaknandet härrör hoppet ur samma källa som farhågorna: att det inte längre finns någon väg tillbaka. För när man säger "demokratins död" och "sista spiken" säger man i praktiken att Egypten är tillbaka på ruta ett. Men inget kan vara mer fel, för i januari 2011 öppnades Pandoras ask.

De som sagt att demokrati inte kan kommenderas fram och att Egypten har en ofantligt svår väg att vandra har förvisso haft rätt. Efter två och ett halvt år är militären i praktiken den enda fungerande samhällsinstitutionen. Men så länge inte en extremt effektiv repressiv regim av nordkoreansk typ tar över, en regim med förmåga att isolera landet och dess medborgare – och föga talar för det – kommer egyptierna under många år att bära med sig vetskapen att folkmassor på gatorna två gånger på kort tid kunde fälla de styrande. Vad än cyniker säger om missbrukade informationsflöden är det den pågående kommunikationsrevolutionen som gjort att egyptierna i dag vet något om vad som händer och hur ett bättre samhälle kan se ut.

Processen har varit soppig och lett till kaos och blodspillan (det är lätt att glömma att folket faktiskt fått gå till valurnorna fem gånger mellan revolterna), men ingen kan förneka att en tidigare frihetsberövad ande tagit sig ur en flaska. Det är bara det att det allra svåraste med demokratin återstår: Att ha tålamod trots att man väntat i 50 år. Att inte ta en valseger till intäkt för att köra över motståndarna till varje pris.

Och ljusglimtarna? Vid sidan av den nya medvetenheten talar bland annat följande för något annat än kollaps:

- Man kan utgå från att ingen aktör vid sidan av marginaliserade extremister har *intresse* av att Egypten självdör.
- Jämförelsen mellan murens fall och det arabiska uppvaknandet har gjorts tidigare men tål att påminnas om: det kom våldsamma bakslag på flera håll de första åren.
- Åtminstone en av de andra genomförda arabvårsrevolterna, Tuniens, visar på en avsevärt mer konstruktiv utveckling (samtidigt går det inte att överskatta betydelsen för den arabisktalande världen av Egyptens öde).

· Omvärlden har potential att utöva betydligt större påtryckningar än hittills på Kairo, något som knappast skedde när Algeriet drogs ned i inbördeskrig i början av 1990-talet, en parallell som brukar framhållas som varnande exempel.

· Lägg därtill att den arabisktalande världen fram till 2011 var den enda region som tyckts oberörd av demokrativågen efter 1989, och man förstår att det är naivt att tro annat än att den anträdde färden mot friare samhällen kommer att bli skakig. (Hur ska det ens gå till i ett land som Saudiarabien?) Den brittiska utrikesministern William Hague tror det kan ta "många år, kanske decennier". Detta är förstas bara en ljusglimt i det långa perspektivet.

Två nycklar för att hoppet inte ska släckas för överskådlig framtid är, som många konstaterat, att egyptierna består med en ledare som förmår vinna förtroende i alla läger (eller åtminstone inte avskys av halva befolkningen) och att politisk islam på något sätt inkluderas i uppbyggnaden av ett nytt samhällssystem.

Och så vill jag föreslå ett handfast riktmärke för när vi kan börja slappna av:

Mubarak åtalades för att ha varit ansvarig för 800 människors död under massprotesterna vintern 2011. Den dag då även de befälhavare som var ansvariga för blodbadet i augusti 2013 ställs till svars kan vi se med tillförsikt på Egyptens framtid. Antagligen inte förr.

Även en lång väg har dock alltid ett mål.

Läckor i en läckande värld

2013-06-11

Foto: Patrick Semansky

Daniel Ellsberg, berömd visslare från 1970-talet, anser att Mannings och Snowdens avslöjanden varit viktigare än hans egna "Pentagon Papers".

Så: USA-myndigheter massavlyssnar i princip all elektronisk kommunikation. Välkommen till den nya, gränslösa världen! Stater med omfattande säkerhetsapparater använder sig av de spaningsmöjligheter som står till buds, och möjligheterna har aldrig någonsin varit så omfattande som nu. Obs: det är en beskrivning, ingen värdering.

I slutet av 1990-talet trodde experter att internet skulle bli som förbättrad tv. Redan i dag är antalet länkar i det världsomspännande datanätet i nivå med den mänskliga hjärnans, "men hjärnan fördubblar inte sin kapacitet vartannat år", som nätgurun Kevin Kelly uttryckt det.

Johan Ronnestam, en svensk nätkonsult, spådde redan 2009 i [en DN.se-artikel](#) att internet i framtiden kommer att finnas i allt och alla som behöver utbyta information. Priset, om det nu är ett pris, för den nya tekniken är total genomskinlighet. Ronnestam såg tre faser framför sig:

"Först når vi ett förstadium då folk gör bort sig eftersom de inte förstår hur lite hemligheter man kan ha. Sedan kommer vi och tekniken att mogna, vi

lär oss att hantera nätet. Det blir åter möjligt med hemligheter, men bara till en viss gräns. På lång sikt tror jag att hemligheterna blir färre. Vi tvingas lära oss att leva med att mycket information sipprar ut.”

I vilken av Ronnestams faser befinner vi oss? I förstadiet? I den mognare fasen?

Vi kan i alla händelser mycket väl ha nått förbi den punkt där det mesta av den övervakning som sker i demokratiska samhällen är öppen och, åtminstone i teorin, frivillig. Det är tämligen uppenbart när det gäller allt vi sprider genom sociala medier och mobiler. Men vi vet också, om vi tänker efter, att vi övervakas av kameror varje gång vi går över ett torg och varje gång vi passerar under en portal för trängselskatt, och vi vet att vi lämnar elektroniska fotavtryck varje gång vi använder våra kreditkort. Ändå bekymrar det oss sällan.

Hur genomskinligt kan och bör samhället bli? Moralfilosofen Torbjörn Tännsjö's slutsats är så provocerande att den blir djupt intressant: det finns i stort sett ingen gräns. Alla som använder elektroniska medier vet numera att de i princip kan vara avlyssnade hela tiden, menar han. ”Den som inte vill att andra ska läsa vad hon skriver får låta bli att kommunicera elektroniskt. Att kommunicera elektroniskt är numera som att gräla högljutt inför ett öppet fönster. Man får skylla sig själv om någon lyssnar”, skriver han i boken ”Privatliv”.

Tråkigt nog försöker statsmakterna hantera övervakning på samma sätt som i den gamla, slutna världen. Som om ingenting har hänt. Men det har det ju. I en så allomfattande kommunikationsmassa som vår tids kommer ingen undan, inte heller makthavare, vilket Bradley Mannings och Edward Snowdens läckor visar.

Demokratiska stater gör därför klokt i att tänka på den (slitna) Pippi Långstrump-devisen att den som är mycket stark också måste vara mycket snäll och acceptera, ja bejaka, att insynen numera måste vara dubbelriktad, eftersom den kan vara det.

Torbjörn Tännsjö är inte mindre radikal när han resonerar kring myndigheters avlyssning. Han anser att risken för missbruk vore mindre om den skedde öppet och i stor omfattning än i undantagsfall och i smyg. ”I ett öppet samhälle begås färre brott än i ett slutet. I ett öppet samhälle

uppdagas fler brott än i ett slutet. I ett öppet samhälle är risken att bli oskyldigt dömd mindre än in ett slutet.”

Men – och här kommer vändningen – Tännsjös förutsättning för ett sådant glasväggssamhälle är att myndigheterna låter sig underkastas samma granskning som medborgarna. Han föreslår en tidsgräns på fem år för känsliga upplysningar. Efter fem år skulle all information som myndigheterna tillskansat sig genom övervakning av individerna offentliggöras.

Tännsjö må gå väl långt i sin vurm för gränslös öppenhet. Den springande punkten är att vi passerat en tröskel som vi inte kan kliva tillbaka över. Och frågan är om vi skulle vilja. Vi kommer att leva i större öppenhet. Vi kommer att vänja oss vid det. Om man skräms eller ser mänskliga möjligheter är mer en lägningsfråga än en juridisk fråga.

Brysselstegen

2013-05-31

Foto: Björn Larsson Rosvall

Ibland tas de framåt.

Det var som om det magnifika magplasket med olivoljan gav unionens beslutsfattare en väcknings-dask på kinden. Det har varit svårt att tro att nyheterna från Bryssel därefter härrör från samma politiska maskineri.

Kommissionens [förslag](#) för två veckor sedan att förbjuda påfyllningsbara flaskor för olivolja på restaurangbord var en perfekt måltavla för EU-kritiken. Det var nästan för bra.

Tanken var, som vanligt, god: Med öppna och etikettlösa flaskor är det lätt att lura kunder att tro att oljan de ringlar på salladen är finare än den är, och ta betalt för det också. Men konsekvenserna var ett absurt överstatligt ingrepp i en vardaglig miljö. Oljeförslaget bashades brett och högt, faktiskt ända upp på premiärministernivå.

Det tog skruv. Den ansvariga kommissionären Dacian Ciolos gjorde redan den 23 maj en hel pudelkennel och [meddelade](#) att han förstått att lagförslaget inte har folkligt stöd och därför omedelbart ska skrotas.

Precis en vecka senare fattades ett historiskt [fiskebeslut](#) i EU-parlamentet (som numera har beslutsrätt i frågan), vilket bland annat innebär att fiskeflottorna och därmed överfisket minskas, liksom andelen fisk som kastas överbord.

Samma dag fick kommissionären Neelie Kroes ett slags lidnersk knäpp och [lovade i ett tal](#) att kommissionen snarast ska driva fram förslag om ett "fritt och öppet internet" i EU och att göra unionen till en enhetlig telekommarknad. Det betyder förbud för nätoperatörer att styra trafiken och förbud mot extra mobilavgifter för resande medborgare.

Beslutet några dagar dessförinnan om att öppna för [vapenleveranser](#) till de syriska rebellerna var väl inte ett lika entydigt framsteg, men det var onekligen ett tydligt besked i en extremt svår fråga.

De senaste veckornas blandade kompott visar ovanligt tydligt att unionen är vad dess 27 medlemsländer gör det till och att en organisation som representerar en halv miljard människor med nödvändighet levererar både högt och lågt.

Precis som i sportens värld säger vi gärna "dom" om Bryssel när vi tycker att ministrarna, parlamentarikerna eller byråkraterna i kommissionen betar sig dumt. Vi borde vara lika benägna som efter en svensk fotbollsseger att säga "vi" när EU beslutat något bra. För det är ju vi som sitter där och mejslar och klubbar. Också. Lika mycket som det är västerbottningar som sitter i riksdagen och beslutar. Också.

Inte sällan jämförs EU:s beslutsvändor och spruckna toppmöten med USA:s administration, som framstår som enormt handlingskraftigt i jämförelse. (Också av folk som samtidigt hatar tanken på ett Europas förenta stater.) Jag tror de flesta inser att jämförelsen egentligen haltar.

Att EU framstår som splittrat beror till stor del på att det är öppet. Vi vet omedelbart vilka länder som drivit den ena och den andra linjen. Självklart finns starka motsättningar också i USA:s beslutsapparat – och inte bara mellan president och kongress – men de pågår inte inför tv-kamerorna. Och naturligtvis: EU är inte en förbundsstat. Att 27 länder kan fatta så många gemensamma beslut om så detaljerade saker som sker är ett historiskt under.

Bakom alla uppmärksammade fiaskon och dröjande kriser snurrar kugghjulen ojämnt vidare i Bryssel, Strasbourg, Luxemburg och Frankfurt: Två hack framåt och ett bakåt.

Yrvaket inför dämpat klimathot

2013-05-26

Foto: Sandro Canpardo

Kontroversiell gas.

Nyligen passerades en symbolmättad klimattröskel: halten koldioxid i atmosfären gick över 400 miljondelar. Det händer inget särskilt på just den nivån, men konkret siffraskrämsel är alltid tacksamt nyhetsmaterial. "Vi håller på att skapa ett förhistoriskt klimat med enorma, möjligen katastrofala, risker för mänskliga samhällen", sade chefen för ett klimatforskningsinstitut i London. Bra rubrikord, förstås, och det faktum att CO₂-kurvan oavslutligt stiger är en förändring som är rak och enkel att slå fast. Varför temperaturen inte riktigt följer med, som förutspått, är mer komplicerat att berätta om.

Sedan kom tromben. En hel förort till Oklahoma City pulvriserades av en virvelvind med styrkor på 90 meter per sekund. Fanns ett samband med klimatförändringarna? Nej, snarare tvärtom, kan man säga. Den globala uppvärmningen utjämnar temperaturskillnaden mellan polarområdena och tropikerna, och tromberna i USA:s "Tornado Alley" får sin näring från den starka kontrasten mellan arktikluft från Kanada och tropikluft från Mexikanska golfen. Mellanvästern är ett av få ställen där så olika luftmassor fritt kan mötas. Några av de värsta virvelvindarna registrerades för hundra år sedan.

Ungefär samtidigt kom en ny [forskningsrapport](#), som tonar ned hotet om kraftig global uppvärmning. Artikeln i Nature Geoscience kom fram till att risken för dramatiska temperaturökningar de närmaste decennierna inte är så stor som befarats, vilket kan ge andrum för beslutsfattare och ångestridna medborgare.

Om forskargruppen, som representerar åtta länder, varit ensam om sin ståndpunkt hade det varit en sak, men dess studie är den senaste i en rad vetenskapliga papper (i någon mån sammanfattade exempelvis [här](#)) som de senaste åren modifierat de värstascenarier som gett rubrikmakare potent näring sedan i alla fall 2006. (För tydlighetens skull: det handlar om *graden*, inte *arten*. Inga nya vetenskapliga slutsatser *kullkastar* teorin om global uppvärmning på grund av ökade växthusgaser.)

Jag vet inte vad Johan Rockström och Anders Wijkman, två av klimatlarmens främsta svenska klockringare, säger om de senaste rönen om dämpad uppvärmning, men faktum är att mycket i dessa är sådant som för fem sex år sedan mest kunde läsas på så kallade klimatskeptiska bloggar.

Den senaste rapporten passerade med all säkerhet obemärkt förbi för de flesta. Varför? Det finns konspirationsteoretiker som inbillar sig att redaktörer i maskopi med forskare fattar publiceringsbeslut bakom neddragna persienner. De har, som DN:s ledarredaktion [konstaterade](#) i onsdags, alltför livlig fantasi. Men det är kanske dags att sluta fokusera på foliehattarna, vilka alltid varit ganska få och som för övrigt återfinns även i "alarmist"-lägret.

Förklaringarna till att mediefokuset är mindre på rapporter som balanserar än på rapporter som skruvar upp är två, och de är mycket tråkigare än att det finns en dold agenda.

- Den ena är mänsklig: Eftersom den gängse vinkeln varit den hårdskruvade under så lång tid tar det en stund att byta ut verktygen i redaktörslådan. Dessutom kan det finnas en viss kvardröjande oro för att befinna sig i "fel" läger.

- Den andra är mediedramaturgisk, och den är viktigast: Rubriker om konflikt och fara skriver sig själva. Rubriker om att saker inte är så farliga som man trott är notoriskt svårskrivna. Medierna presenterar inte världen som den är utan bara dess mest dramatiska skärvor. Att banka in detta faktum hos skolungdomen vore den mest behjärtansvärda demokratiåtgärd

man kan tänka sig. (Vi är några stycken som brukar tjata om det här. [Här ett sevärt klipp](#) från ännu en av oss, fotografen Brandon Stanton.)

Den goda nyheten är att det ibland går att rucka kursen också på sådana här skutor. Det visar exemplet Afrika. Det tog nästan tio år innan det sjunkit in att kontinenten faktiskt börjat vända tjugo år av elände och stagnation, men i dag är det få som längre tycker det är osmakligt att medier gör stora tillslag om Afrikas ekonomiska lyft, dess medelklass och dess it-revolution samtidigt som det på samma kontinent finns folk som svälter. *Vi kan* förstå två saker samtidigt, jag lovar.

Att få brinna för förorten, inte bränna den

2013-05-23

Foto: Emilio Morenatti

"Los indignados" på Puerta del Sol i Madrid – förebild för frustrerade.

Fyra nätter av kravaller i Stockholmsförorter där unga män utan framtidshopp inte kommer på någon bättre protest än att bränna grannarnas egendom, och man vill ropa ut: Organisera er!

Många av dem som kallar sig radikala skulle säkert välkomna ett omfattande skattefinansierat åtgärdsprogram för att komma till rätta med de mest utsatta förorternas nedåtgående spiral. Kanske ett slags Chávez-inspirerade statsföretag som ser till att anställa såväl de frustrerade ungdomarna som deras arbetslösa föräldrar. Kanske subventionerad mat och energi.

När den politiska debatten är som mest fördummande kan det låta som om valet alltid står mellan total kollektivisering och tokindividualism. Men ett sunt samhälle behöver både individens frihet och kollektivets trygghet. Det är en självklarhet, och det är också vad som uttrycks på båda sidor om den rätt förstådda blockgränsen för den som lyssnar färdigt.

Problemet med en toppstyrd kollektivisering är att den riskerar att cementera ett beroendeförhållande mellan individen och staten, som kan vara svårt att bryta.

Det finns hållbarare gemensamma alternativ. Tänk om de frustrerade förortsmedborgarna kunde organisera sig för att driva på politiker att stärka skolorna, bygga ut närpolisen och förbättra villkoren för lokala företag. Men också organisera sig för sin egen skull, för att peppa sig själva, för att komma på idéer, för att starta företag, för att starta föreningar.

Det måste samhället (vilket i min värld inte bara betyder stat, kommun och landsting, utan även organisationer och medmänniskor) kunna hjälpa dessa ungdomar och deras familjer med. Och det som kan åstadkommas den vägen, via *egenmakt*, för att använda ett gammalt SSU-begrepp, kan i sanning vara radikalt.

En förebild skulle kunna vara den spanska 15 maj-rörelsen, eller "Los indignados", som från försommaren 2011 snabbt växte till en veritabel folkrörelse mot nedskärningar, massarbetslöshet och vräkningar, med ickevåld som grund och med alla åldersgrupper representerade.

Rörelsen formulerade tidigt sina krav i konkreta punkter och har lyckats påverka politiska beslut om bland annat ökad öppenhet och mildare krav på de hundratusentals arbetslösa som inte har råd att betala för sina bostäder.

Efter hand har hundratals lokalavdelningar och tematiska undergrupper bildats, och i år har även ett par politiska partier knoppats av. Delar av rörelsen har radikaliserats. Med två år på nacken är inte "Los indignados" längre en samlad företeelse. Men hittills utgör den en välgörande kontrast mot exempelvis de ofta våldsamma protesterna på Greklands gator.

En sten i svenskens sko

2013-05-14

Foto: Alamy

Jag är väl den sista att bejaka nationalistiska generaliseringar, men ibland är det frestande att likt Richard Swartz använda nationalkaraktärer för att förklara utvecklingen. Då tänker jag till exempel så här:

Svenskar är ett rättviseälskande folk som på ett nästan löjligt entusiastiskt sätt omfamnar det som upplevs som modernt. Dit hör globaliseringen och öppna gränser. Svenskar gillar sådant. Attityden mot flyktingar hör exempelvis till de generösaste i världen. Öppenheten är i allmänhet av humanistisk typ. Det betyder, om man hårdrar det, att svenskar "älskar mänskligheten" men inte nödvändigtvis enskilda människor eller andra handfasta uttryck av mänskligheten som knacker på dörren.

Många slår med all rätt bakut inför sådana svepande omdömen om nära tio miljoner människor. Men låt säga att det ligger något i dem. I så fall vill jag påstå att det europeiska närområdet hör till det där konkreta som knacker på dörren. För många svenskar är EU som ett påtvingat pensionsfondval. Kan det ge fördelar för Sverige, *fine*, annars: nej tack, hellre soffliggarfonden. Fredsprojekt och gemensamt öde? För sådana vackra visioner har vi ju FN, på bekvämt avstånd dessutom.

Om inte Sverige 1994 just hade gått igenom en djup kris och om inte en liten majoritet väljare i det läget antagit att ett EU-inträde skulle kunna hjälpa landet på fötter är jag ganska säker på att vi ännu stått utanför unionen.

I dag, när euron kostar 8,50, är rekordlåga 9 (nio) procent av svenskarna för att ansluta oss. När euron kostade över 11 kronor 2009 var 51 procent för. Men om nu krass vinstmaximering ska styra är det faktiskt ologiskt att vara för i den ena extremen och emot i den andra. En huvudpoäng med en gemensam valuta är att slippa de där svängningarna, som i ett slag och utan förutsägbarhet kan spoliera år av produktivitetsökningar i hela exportbranscher, vilket skogsbonden och förra statsministern Göran Persson påpekade i en TT-intervju häromdagen.

Det är klart att det vore rationellt att avvisa euron om man var säker på att den skulle kollapsa. Men nu gör den inte det, och troligen hade Sverige, precis som de liknande länderna Tyskland, Finland och Danmark (knutet till euron), hittills vunnit ekonomiskt på att vara med.

Kortsiktig lönsamhet torde ändå vara det sämsta skälet att vara för euron. Projektet handlar lika mycket om politisk sammansmältning som om ekonomi, men det är uppenbart att oåterkalleligt låsta växelkurser på lång sikt har stora ekonomiska fördelar, vilket fått länder att eftersträva detta gång på gång i historien (avhandlat exempelvis [här](#)).

Vi vet alla hur illa det såg ut för bara ett år sedan. När valutaunionens skavanker uppdagades var många snabba med att avfärda den som en dålig idé. Men man måste skilja på idé och genomförande. Euron är [en god idé](#) som förverkligats för brett, för snabbt och för slarvigt. Europa hade sluppit mycket lidande om alla steg kunnat tas i rätt ordning och – våta dröm – om ingen politiker eller bankdirektör tänkt kortsiktigt.

Nå, när vi så småningom når selets stillhet efter den piskande strömmen kommer av allt att döma flera av de sydeuropeiska länderna att flyta upp med större konkurrenskraft – den kraft de (med assistans av EU) borde ha skaffat sig för tjugo år sedan för att på ett hållbart sätt kunna komma i kapp de rikare medlemmarna i norr.

Åtstramningar, reformer och uthålligt finansiellt stöd från Bryssel, Frankfurt och Washington börjar så sakta ge effekt, vilket syns på stabila räntor. Till och med mellan de grekiska siffrorna [anas en flämtande låga av hopp](#). Insikten sprider sig om att det efter piska är tid för morot.

Ja, priset i form av massarbetslöshet har egentligen varit alldeles för högt, och ja, det hade varit att föredra att omställningen gjorts långsammare och mindre smärtsamt. Men i ärlighetens namn: De löne- och prisnivåer som rådde i Grekland före kraschen var inte ens på samma planet som landets produktivitet. Samma bubbel-välstånd gällde, om än i något lägre grad, för Irland, Spanien och Italien.

Jag har ingen aning om i vilken mån folk i Sydeuropa inser att problemen är hemvävda mer än importerade, men i de två medlemsländer där umbärandena varit som störst, Grekland och Spanien, är inemot **70 procent ännu för euron**. Nästan lika stor andel noteras i Italien, Frankrike och Tyskland. I Sverige, ett land som inte hade löpt några risker med att vara med, är stödet alltså nära noll.

Könsrollerna: Hur långt kommer vi?

2013-05-03

Foto: Mats Andersson/Scanpix

Trafikfarlig reklam?

”Att förhålla sig till den manliga sexualiteten är ett åtagande så självklart att vi inte ens tänker på det. Vi har gjort den manliga blicken till vår egen”, skriver DN:s Catia Hultquist i [en krönika](#).

Jo. Så länge någon kan minnas har kvinnor förväntats behaga med sina kroppsliga företräden. Fast i dag är det inte riktigt lika enkelriktat. Unga män är högst medvetna om värdet av att ha magrutor, de förutsätts hålla sig lika rena som sina kvinnliga vänner, och det faktum att man faktiskt kan ansa annan kroppsbe håring än den som håller till på huvudet, och att det kan vara något man gör inte bara för sig själv, är mer eller mindre självklart åtminstone för män under 40. Det var det inte på 1980-talet, kan jag säga.

Med detta sagt vore det en förenkling i omedelbar närhet av lögnen att säga att villkoren på kroppsmarknaden numera är utjämnade mellan könen.

Den kulturella odågan Thomas Blachmans nakenstudier i danska DR2 har vållat kontrovers i både Danmark och Sverige, och det är inte svårt att förstå varför. Hans [pågående programserie](#) har ett rätt skamlöst upplägg, där Blachman och ytterligare en manlig kulturknutte sitter i varsin fåtölj och

under en halvtimme kommenterar en naken kvinna (eller i något fall två) framför dem.

Naturligtvis är det en ordentlig och (ursäktad fördomen) väldigt dansk dikeskörning i könsrollsdebatten, men i ett hörn av mitt sinne väcks tanken att det kanske är ett slags välgärning att någon ställer den känsligaste delen av jämställdhetsfrågan på sin spets. Män betraktar kvinnors kroppar i en omfattning som i ett civiliserat samhälle inte klarar offentlighetens ljus. Det stannar i regel vid sexuella fantasier, eftersom inget utsägs. Män sneglar, kvinnor blir förbannade eller smickrade, men få frågor ställs, få svar ges.

I "Blachman" handlar hela saken om detta betraktande, och det övertydliga i upplägget för paradoxalt nog åskådaren bort från det pornografiskt möjliga, och nästan det erotiskt möjliga också, och man blir snart mycket fundersam. Den rätt självupptagne och chauvinistiske Thomas Blachman tycks själv anse att han kommer undan (om han alls har något behov av att be om ursäkt) genom att hänvisa till det poetiska i mannens blick på kvinnan. Är det inte det tricket gubbsjuka kärlekspoeter alltid tagit till?

Det går inte att komma ifrån att hans program pekar på något som i könsrollsdebatten tycks svårt att ta i med något mjukare än en tång. Om mäns vana att sexuellt objektifiera kvinnor *bara* handlade om könsmaktsordningen hade problemet varit löst cirka 1993.

Analysen kräver förstås att man arrangerar motsatt objektifiering, så att man har något att jämföra med. Det var precis vad Jenny Strömstedt och Maja Ivarsson gjorde i TV4. Strömstedt och Ivarsson ägnar sig i några minuter åt en tämligen ogenerad granskning av en smärt, naken man i studion. "Gillar du håriga bringor?" frågar Ivarsson Strömstedt apropå objektets tämligen hårlösa kropp. "Du, jag är väldigt upptagen av det ytliga hos män", svarar Strömstedt, och Ivarsson fyller i: "Nej precis, vi kvinnor går ju inte i gång på det där, att sitta och bedöma."

Kvinnor har vittnat om att de blev mer generade av mansgranskningen i TV4 än av Blachmans kvinnostudier. Män har på fullt allvar sagt att de tycker att det är den poserande kvinnan som har makten i "Blachman", medan kvinnor sagt att makten självklart finns hos männen i fåtöljen, konstaterar Catia Hultquist. Vad beror sådant på? Är allt konventioner och inlärd beteenden?

Att de patriarkala strukturer som finns kvar i samhället måste bort är självklart. Vi är förbi den frågan. En fullblodsdemokrat är feminist. Men vad framträder när allt sociologiskt utanverk skalats av? Det mesta av de föreställningar som finns om typiskt "manliga" och "kvinnliga" egenskaper **har visat sig** vara nys. Men inte riktigt allt. När beteenden och egenskaper kokas ned av forskare brukar två små könsskiljande buljongtärningar **ligga kvar** på botten: aggressivitet och sexualitet. (Ja, individskillnaderna är större än gruppskillnaderna, men utan generaliseringar är generella resonemang meningslösa.) Två är inte mycket, men det handlar trots allt inte om vilka randegenskaper som helst.

Jag hör till dem som tror att människan faktiskt civiliseras. Finns det märkbara medfödda könsskillnader som inte är till gagn för samhällets fortsatta utveckling är de möjliga att dämpa genom undertryckande och underblåsande. **Steven Pinker** har visat att våldet mellan människor (män) sjunkit till lägre nivåer än någonsin i historien. Mäns blickar på kvinnor är bättre än mäns hemsläpande av kvinnor till grottor, men fluktandet går rimligen att civilisera ned också. Hur mycket? När ingen bryr sig om ifall det är kvinnliga eller manliga städare i kvinnornas duschrumbåda på simhallen, då kommer vi förmodligen inte längre.

Eller också är till syvende och sist ovanstående tankeövning poänglös, vilket kloka människor i min omgivning ibland har påpekat. Den dag – om en sådan kommer – precis allt som kan göras för att öka jämställdheten har gjorts finns måhända en restskillnad kvar, men den har förmodligen bara ett akademiskt intresse. Någon betydelse för dagens ansträngningar för att frigöra kvinnor och män ur låsta och kvävande roller har den ju faktiskt inte.

Modet att byta fot inför öppen ridå

2013-04-25

Foto: Andy Wong/AP

Kinesisk åker med näringsberikat ris.

Det var ett omvälvande tal. Åskådarna, som förväntat sig något helt annat, tappade hakorna.

”Jag vill börja med en ursäkt”, inledde Mark Lynas. ”Jag ber om ursäkt för att ha i flera år ha rivit upp GM-grödor. Jag är också ledsen över att jag var med och startade anti-GM-rörelsen i mitten av 1990-talet, och att jag därmed bidrog till att demonisera en viktig teknisk möjlighet som kan användas för att gynna miljön. Jag kunde inte ha valt en mer kontraproduktiv väg. Jag ångrar den nu fullständigt.”

Mark Lynas är en respekterad brittisk miljöaktivist. Han är bland annat känd för en bok om klimathotet, ”Sex grader”, (som inspirerade till en uppmärksammas artikelserie i denna tidning), men han slogs också i årtal mot genmodifierade grödor, GM. I [det där talet](#) på en jordbrukskonferens i Oxford i januari i år kom han ut på andra sidan. Hur var det möjligt?

Vad som hade hänt var att Lynas börjat läsa om den företeelse han bekämpat. Han hade tagit till sig vetenskapen och upptäckt att det han varit övertygad om inte var stort mer än en uppsättning urbana myter. I en [Guardianartikel](#) beskriver han hur illa han mådde när han 2008 lämnade in sin sista anti-GM-artikel, i ett läge när han inte längre själv trodde på vad han skrev.

Tidigare hade han utgått från att GM var något ont eftersom storföretag var pådrivande. Han hade utgått från att det var farligt eftersom arbetet skedde i laboratorier. Han hade utgått från att det innebar en ökad belastning på miljön, eftersom syftet var högre produktion. Han hade utgått från att inga vettiga bönder ville ha det.

Att vara försiktig med ny teknik är mycket klokt, men förr eller senare är tekniken inte ny längre, och det finns gränser för hur länge försiktighet är en dygd. Mer än 500 forskargrupper har publicerat 130 studier som samstämmigt visat att genmodifierade grödor inte utgör större hälsofara än traditionellt odlad mat. Man har ännu inte kunnat påvisa att någon människa insjuknat eller avlidit på grund av GM-mat. Däremot dog över 50 personer och 3.500 fick njursvikt [efter att ha ätit](#) ekologiskt odlade groddar från en gård i Tyskland 2011.

Det fortsatta motståndet mot genmodifierad mat hade väl inte varit ett problem om det inte var så att genmodifiering av allt att döma är enda sättet att föda världens befolkning utan väldigt stora miljökonsekvenser. Vi kommer att bli drygt två miljarder fler, och på något sätt måste matproduktionen fortsätta att öka – precis som den i trots mot tidens domedagsprofetior kunde göra mellan 1960 och 2000, tack vare Norman Borlaugs växtförädlingsrevolution.

Naturen "genmodifierar" sig själv hela tiden, om än långsamt, och människan har aktivt förädlat växter i tusentals år. Modern genmodifiering är en träffsäkrare form av växtförädling. Med GM-teknik bjuder nya sorter på färre överraskningar och oönskade egenskaper än med traditionella metoder. Det man vill uppnå är inte bara ökad avkastning utan också sådant som ökad motståndskraft mot skadedjur (mindre behov av giftbesprutning), bättre hållbarhet (mindre andel kasserad mat), ökat näringsvärde och bättre smaker.

Den ökade avkastningen innebär i sig att vi slipper utöka åkermarken, vilket radikalt begränsar klimatutsläppen från jordbruket och räddar livgivande skogar. För att uppnå motsvarande produktivitetshöjning med traditionella metoder, om det ens är möjligt, krävs rimligen mer konstgödsel. Vad det betyder för övergödningen av haven är väl känt.

[Nya rön visar](#) att GM-odling hittills har *minskat* användningen av bekämpningsmedel med nio procent och att utsläppen av växthusgaser från

jordbrukssektorn *minskat* så mycket att det motsvarar tio miljoner bilar – bara under 2011.

Den där övermogna försiktigheten är framför allt en europeisk företeelse, vilket SEI-forskaren Ivar Virgin visar i [en ny rapport](#). I världen i övrigt är i dag 80 procent av alla soja och bomull och 30 procent av majsens från GM-frön, men i Europa är GM-andelen i praktiken noll. Trots att beläggen alltså tycks vara närmast bedövande för att GM-grödor inte utgör större faror för hälsan än traditionellt odlade grödor röstar EU-länder som Österrike och Grekland konsekvent nej till dem. Samtidigt piratkopieras patenterade genmodifierade frön för soja och bomull i Brasilien och Indien eftersom bönderna där är så angelägna om att få använda dem.

Allt det här tog Mark Lynas till sig. Han förlorade många vänner efter fotbyttet. Den person som varit best man på hans bröllop bröt kontakten helt. Lynas beskriver händelseutvecklingen som en tragedi, "men tragiskt i den shakespeareska betydelsen att man såg det komma." Han kände att han inte hade något val.

Vad Lynas upplevt liknar Greenpeaceveteranen [Patrick Moores öde](#). Moore var med och grundade den inflytelserika miljöorganisationen på 1970-talet men hoppade av efter femton år eftersom han tröttnat på vad han menade var dogmatism och brist på konstruktiva lösningar. Han fick epitetet "eko-Judas".

Jag undrar om inte den radikala miljöaktivismen efter kalla kriget och murens fall tagit över stora delar av den mentala politiska dikotomi som under decennier stod mellan vänstern och högern. Det är i den gröna rörelsen de eviga, förmodligen demokratiskt nödvändiga, antietablissemangsstriderna förs numera. Tankefigurer från de forna vänsterbarrakaderna finns kvar. Det är *guilt by association*; näringslivet kan inte stå för något gott, politikerna går i storbolagens ledband, och avhopp från den rätta gröna vägen ses som förräderi.

Miljörörelsen har framgångsrikt cementerat bilden av sig själv som en David i kamp mot Goliat – en bild som förmodligen var ganska sann för 40 år sedan men som är oändligt mycket komplexare i dag. Det ger den ett moraliskt övertag av samma slag som vänstern en gång hade. Därför är det så mycket svårare att byta sida åt det håll som Mark Lynas och Patrick Moore gjort. Det är varmt och skönt i de sällskap som åtnjuter moralisk överhöghet, och det är obehagligt att få deras fördömanden.

Men frågan är vad som är viktigast: att till varje pris döma ut det som "makten" och storbolagen kommer med eller hålla alla intellektuella dörrar öppna för att vi på ett hållbart sätt ska klara att föda drygt nio miljarder människor inom tre decennier?

Lynas avslutade sitt tal med ett budskap till sina forna vänner i anti-GM-lobbyn: "Ni har rätt till era åsikter. Men ni ska veta att de inte stöds av vetenskapen. Vi är på väg mot ett vägskäl, och för både människornas och planetens skull är det nu dags för er att gå ur vägen."

Foto: Henrik Montgomery

Mark Lynas.

Boom-årens tid är inte längre vår

2013-04-16

När är det inte kris?

Foto: Anders Wiklund/Scanpix

Regeringar behöver visserligen göra antaganden om hur jobb och skatteintäkter ska utvecklas, men frågan är om det är någon mening för oss andra att ta till oss ekonomiska prognoser för mogna, sammansatta ekonomier som vår, där det är några tiondelar upp eller ned, och där utfallet aldrig följer prognosen? Tror någon att Anders Borgs prognos i vårbudgeten är bättre än den han lade fram i höstas? Eller bättre än den han lade fram hösten 2009 (ansvarsfullt dyster), eller efter valet 2010 (plötsligt överraskande ljus igen)?

Borg sänkte i höstas utsikterna från 2,7 procent tillväxt till 1,1, och nu höjde han dem lite till 1,2. Samtidigt är de som var långt dystrare än Borg i höstas nu bra mycket mer positiva. Det skulle inte förvåna mig om den svenska tillväxten i år till slut blir de där 2,7 procenten Borg backade från. Ingen kommer att bry sig nämnvärt, ty är det nio svåra år i rad som gäller, som finansministern hävdar, kommer det fortfarande att kallas lågkonjunktur eller kris.

Ändå blir Sverige och nästa alla andra länder i den så kallade västvärlden rikare i stort sett hela tiden. Fast det går allt långsammare. De mogna ekonomierna, åtminstone de som valt att bygga sociala skyddsnät, behöver troligen vänja sig vid en hjulsmörjande tillväxt på mellan en och, säg, tre procent och förstå att det är vad man kan begära. De ryttande BNP-siffror Sverige hade 2010 och 2011 handlade till stor del om en *bounce-back*-effekt

efter raset 2009 (och att vi hade en sådan återgång tyder på att den svenska ekonomin är sund i grunden).

Naturligtvis består inte hela Europa, Nordamerika, Japan och Australien av identiska ekonomier. Massor kan och borde göras i till exempel Sydeuropa för att skapa konkurrenskraft och sundare ekonomiskt klimat rent allmänt. Men någon form av "japanisering" är sannolikt västvärldens öde, och det innebär en annan syn på vad som kan förväntas av ekonomin. Vi är alla smärtsamt medvetna om vilken den största utmaningen är, nämligen arbetslösheten. Nya jobb kommer inte av sig själva med enstaka procents tillväxt och moderna produktionsmetoder.

Har man ett högt förädlingsvärde i den aktiva ekonomin har man råd att hålla sig med ett brett skyddsnät mot arbetslöshet och sjukdom. För de länder som vill undvika lågbetalda tjänstjobb, vilka utgör en stor del av det "skyddsnät" exempelvis USA håller sig med, blir det svårt att nå full sysselsättning i traditionell bemärkelse. Det är inte stor poäng med att återskapa de okvalificerade industrijobb som rationaliserats bort. Så vad göra?

Det finns förstås ett omätligt behov av tjänster i vissa "mjuka" sektorer. För enkelhetens skull kan vi kalla dem vård och omsorg. Om man tror att det är lätt att få arbetslösa personer att sadla om och börja arbeta i dessa sektorer kan ett sätt att försöka hålla arbetslösheten i schack vara att styra resurser mot en utbyggd offentlig vård. Men – eviga politiska diskussion – det kräver neddragning av annan offentlig verksamhet eller skattehöjningar. Det kända dilemmat: hur höga kan skatter bli utan att ekonomisk verksamhet hämmas?

En annan variant är att man har en mycket aktiv arbetsmarknadspolitik och inriktar den på att hålla skaran arbetslösa så rörlig som möjligt, det vill säga slussar folk genom utbildningar och olika slags åtgärder. Nå, det är väl i stort sett det olika svenska regeringar under de senaste decennierna hävdade att de gjort, med blandat resultat. En åtgärd som Sverige inte vidtagit men som är tradition i exempelvis Tyskland och som kan pressa ned ungdomsarbetslösheten är att införa ett lärlingssystem. Bland vuxna har Tyskland arbetslöshetstal ungefär som de svenska.

Så där kommer det att fortsätta. Medan de mogna ekonomierna alltså får rikta in sig på en stillsam utveckling med en hel del uppehållande

verksamhet och tricksande med sysselsättningen sker världens viktiga ekonomiska utveckling i Asien, Latinamerika och Afrika.

Att lyssna på budgetdebatten i riksdagen kan kännas en aning utomplanetariskt när man vet hur utvecklingen ser ut bara på andra sidan Medelhavet och Ural. Tänk att fyra miljarder människor i Asien, en miljard i Afrika och en miljard i Latinamerika nu kan börja se fram mot ett anständigt liv, kanske som medelinkomsttagare. Mot en tillvaro där kvinnor träder in på arbetsmarknaden, utbildar sig, börjar ta sig ur mäns våld, får färre barn men barn som växer upp med hopp om att bo i hus, gå till ett arbete, kanske ta någon vecka ledigt och köpa leksaker till sina egna barn en dag.

Det finns väl egentligen ingen viktigare välfärdsfråga än att bidra till att lyfta dessa miljarder till nivåer vi själva tagit för givna i femtio sextio år. Dessutom är faktiskt vårt eget fortsatta välstånd alltmer beroende av att vi gör det. Handel är då den rättvisa vägen. Inte allmosor.

En platt kurva träder in i ljuset

2013-04-07

Hur varmt kommer det att bli på jorden, egentligen? Att svaret på den frågan är "ingen vet" borde verkligen inte överraska, men som klimatscenerierna har framställts i medierna de senaste åren har man lätt kunnat få intrycket att frågan är avgjord.

Klimatkänsligheten – den uppvärmning vi på sikt kan vänta oss om koldioxidhalten i atmosfären fördubblas från förindustriell tid – har av FN:s klimatpanel angetts till mellan 2 och 4,5 grader. De senaste 15 åren har medeltemperaturen strängt taget legat still, samtidigt som koldioxiden ökat i oförminskad takt. En tillfällig fluktuation, rimligen, vars orsaker hett debatteras, men trots allt en både vetenskapligt och journalistiskt intressant avvikelser från FN:s huvudscenario.

Uppvärmningspausen började noteras för några år sedan i bloggösfären och i några få redaktionella hörn (för DN.se:s noteringar i ämnet se exempelvis [här](#), [här](#), [här](#) och [här](#)), men generellt har det varit påtagligt tyst om temperaturen i det breda medieflödet, medan koldioxidökningen refererats generöst.

På senare tid har dock intresset ökat för de studier som visat en lägre känslighet än klimatpanelens snitt, och denna vår har något hänt även i medierapporteringen. Bland andra [The Economist](#), [Die Welt](#), [Jyllands-Posten](#) och [Ekot](#) har haft ambitiösa artiklar och inslag som på olika sätt uppmärksammat den (i förhållande till vedertagen bild) förvånande temperaturkurvan.

Det tråkigaste inslaget i argumentarsenalen från de debattörer som kallar sig skeptiker (en [glidande skala](#), bör påpekas) är konspirationsteorierna; att klasvis med forskare medvetet skulle manipulera data för att påvisa en uppvärmning som inte finns – och dessutom lyckas undanhålla tilltaget.

En stå stor samling fritt arbetande forskare kan inte konspirera. Däremot kan det finnas outtalat gruppträck, och man kan helt enkelt ha missat något i sin forskning. I en så komplicerad fråga som klimatet vore det extremt underligt om inte det senare förelåg.

För 12 år sedan publicerade FN:s klimatpanel i sin tredje stora sammanställning ett diagram som blev mycket kontroversiellt i debatten.

Det har senare modifierats, även om de grundläggande slutsatserna har överlevt. Den så kallade hockeyklubban visade att jordens medeltemperatur efter tusen år av rätt odramatiska förändringar stack av brant uppåt under 1900-talet.

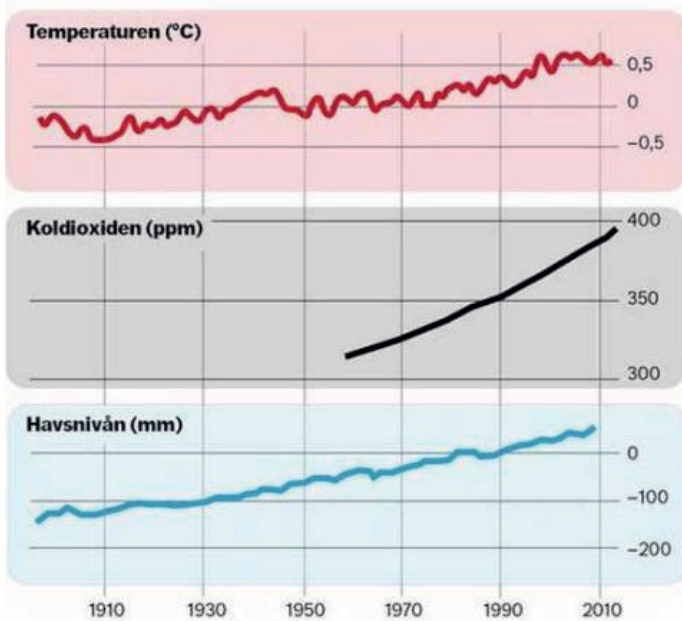
I början av mars publicerades en ny liknande [studie i Science](#), byggd på så kallade proxydata för hela jorden (sjöbottensediment, isborrkärnor mm, som studeras i brist på faktiska temperaturmätningar). Denna gång sträckte sig jämförelsen hela 11.000 år tillbaka i tiden, och även nu framträdde ett slags hockeyklubba, om än med lite välvt skaft: En nedkylning på 0,7 grader under tusentals år hade plötsligt följts av en uppvärmning i samma storleksordning på bara hundra år. Saken slutligen biff? Nej.

Ett par veckor efter publiceringen i Science [medgav forskarna](#) själva att den till synes dramatiska uppgången under 1900-talet inte är "statistiskt robust" och inte utgör grund för några av de vetenskapliga slutsatser de kan dra.

The Economist sammanfattar, som så ofta, saken på pricken i en rubrik: "Climate science – a sensitive matter". Känsligt, var ordet. Och i diverse bemärkelser.

En klimatkänslighet på två tre grader skulle inte på något sätt göra det ansvarsfullt att somna om i frågan, men den vore mindre apokalyptisk än fyra fem. Det skulle betyda mer tid och mindre risk för ogenomtänkta energibeslut. Och inte minst: mindre energislukande [klimatångest](#) hos människor. Politiker och näringsliv har mängder av beslut om kloka omläggningar, nedskärningar och anpassningar framför sig. Men livet går nog vidare, trots allt.

Fotnot: "Hockeyklubbsdiagrammen" över historisk temperatur och beräkningar av klimatkänsligheten är olika saker, men min poäng är att den senaste händelseutvecklingen kring båda forskningsgrenarna tydligt visar vikten av ödmjukhet i klimatdebatten.

Grafik: DN, Källa: NOAA

Blott Sverige svenska rädslor har

2013-04-01

Foto: Christoph Verhaegen/AFP

Den som vill skildra världens faror ställs inför dilemmat att det vi är mest oroliga för inte nödvändigtvis, eller kanske rent av sällan, är det som är farligast för oss. När det handlar om rädsla är ingen av oss alltigenom rationell.

De flesta vet att hundratals människor dör på vägarna varje år medan antalet svenska dödsfall i flyg- och tågolyckor är praktiskt taget noll, och ändå är nästan ingen av oss bilrädd. Mindre än ett huggormsbett av 2.000 leder till döden, vilket inträffar högst en gång på tio år i Sverige, och ändå är ormfobi vanligt. Äldre vågar inte gå ut på stan av rädsla för dödligt våld, trots att [färre numera mördas](#) än på 40 år.

Enda botemedlet är att skaffa sig mer kunskap om olika risker och hoppas att det sunda förnuftet långsamt arbetar sig fram genom hjärnvindlingarna och efter hand får oss att fatta rationellare beslut.

Missförstå mig inte: Det är inte alls fel att tänka irrationellt ibland, vare sig i vetenskap, konst eller politik. Men irrationell rädsla gör skada när vi ska bedöma samhället omkring oss och fatta beslut i vardagen; om resor, om

jobb, om ätande och om boende. Den här stenåldersresten riskerar rent av att inverka menligt även på akademiska analyser.

Dilemmat utgör faktiskt en akademisk disciplin. Ragnar Löfstedt heter en professor i riskhantering på [King's College](#) i London. När jag träffade honom för en tid sedan påpekade han en intressant och rätt tydlig skillnad i riskbedömningar mellan folk i olika länder. I Österrike, till exempel, är det genmodifierade organismer som är i fokus för allmänhetens rädsla, tyskarna är oroliga för kärnkraften och i Sverige har vi sedan Rachel Carsons "tyst vår" 1962 fastnat i en skräck för kemikaliesamhället.

Varför just kemikalier? Det kanske är konspiratoriskt att som Löfstedt påpeka att Sverige har en tämligen liten kemikalieindustri som det är riskfritt att angripa, eller att ett visst regeringsparti driver en stenhård antikemikalielinje samtidigt som det står för ett slags light-reglering när det gäller skogen. Men något är det. Böcker om onda tillsatser i maten säljer och filmer som beskriver våra kroppar som veritabla kemikaliekärl uppmärksammas.

Kanske beror det på svenskarnas omtalade kärlek till naturen, en kvardröjande idé om att naturen är giftfri tills människan är där och besudlar den med sina hopkok. Fast nästan alla gifter härrör ju i grunden från naturen. Ibland har människan raffinerat och koncentrerat, men ofta inte: tungmetallerna finns där, liksom arsenik, radioaktiva ämnen, nervgift i regnskogsblad och på tropiska grodor, den vita flugsvampens amatoxin, potatisens solanin.

Dödliga bakterie- och virussjukdomar är förstas också naturliga. Med modern läkarvetenskap kan de flesta människor i dag skydda sig hyggligt från deras angrepp. Men det finns annat som är svårare att värja sig från. Bland det farligaste vi i den rika delen av världen kan råka ut för är matförgiftning. 750.000 svenskar [drabbas årligen](#), varav 20 dör.

Bakterien *Clostridium botulinum* avger ett av de starkaste gifter man känner till. Ett snapsglas rent botulinumtoxin räcker för att döda hela Sveriges befolkning (tursamt nog är just den bakterien numera mycket ovanlig).

Om inte maten hanterades på ett säkert sätt och – nota bene – om inte maten till viss del [behandlades med tillsatser](#) som natriumnitrit (E250) och bensoesyra (E210) skulle betydligt fler riskera att stryka med av farliga mikroorganismer. Bättre matsäkerhet är en av civilisationens viktigaste

landvinningar. **Förr i tiden** fick naturliga giftangrepp via maten folk att dö som flugor, gjorde att krig förlorades och orsakade personlighetsförändringar som satte i gång häxprocesser.

Av de ungefär 900 personer som **årligen dör** av andra förgiftningar än matförgiftningar i Sverige är de flesta självförvållade (överdosering av läkemedel, droger). Förgiftningsdödligheten bland småbarn är numera nära noll.

Våra skräcklistor borde toppas av matförgiftning och biltrafik. Men de övertrumpas båda av oron för kemikalier i miljön, och politiker anslår mer än gärna mer pengar till forskning om farliga ämnen. Det gör Ragnar Löfstedt frustrerad.

– Vi har ju begränsade resurser. Är det klokt att göra människor oroliga för risker som är mycket små? frågar han sig retoriskt.

Löfstedt har dragit slutsatsen att de risker vi är mest rädda för är sådana som är ofrivilliga, okända, tekniska, okontrollerbara och som berör barn. Diffusa kemikalier i miljön passar som hand i handske på alla specifikationerna.

Just det okända och okontrollerbara kan naturligtvis väcka farhågan att de mystiska ämnena dödar oss långsamt utan att vi förstår det. Vid varje ångestfylld misstanke av det slaget finns en kontrollfråga man kan ställa sig: hur utvecklas hälsan i befolkningen i stort?

Enligt den senaste **folkhälsorapporten** från Socialstyrelsen syns inget stopp på den ökning av medellivslängden som pågått i ett sekel. Nu är den 84 år för kvinnor och 80 för män. Den ökar numera lite snabbare för män än för kvinnor.

Men vi kanske hade varit ännu friskare utan kemikalierna? Tja, så kan det förvisso vara. Hypotetiska frågor får aldrig riktiga svar. Men med utgångspunkt från folkhälsouppgifterna ovan: Så förtvivlat farligt kan det ändå inte vara.

Vi blir fler, djur skyddas, skog växer

2013-03-26

Foto: AP

Fåglar dog som flugor när öarna i Söderhavet koloniserades för 4.000 år sedan. Forskarna [tror nu](#) att tio procent av världens fågelarter dog ut på några hundra år. Tio procent.

Det brukar närmast betraktas som ett axiom att människan är naturens nemesis (då förutsätts naturligtvis att människan inte är en del av naturen), och att det närmast är en tidsfråga innan vi lyckats utrota sönder jordens artrikedom till oigenkännlighet. Bortsett från att det är omöjligt för sju (och snart nio) miljarder människor att leva på samma yta som en miljard, vilket vi var för 200 år sedan, brukar de flesta beskrivningar av sakernas tillstånd missa en viktig sak, nämligen att det var *förr* människan aktivt och med berätt mod utrotade djur, inte i dag.

Vargen skulle bort överallt, ju snabbare desto bättre. Bävern var under en period borta från Sverige, och rådjuret var näst intill försvunnet från det här landet. Kampanjer upplyser oss regelbundet om att tigern har krympt från 100.000 till 3.000 djur på drygt ett sekel. Absolut, men minskningen har inte skett i våra dagar. Den stora avskjutningen bromsades för många decennier sedan. I dag kliver asiatiska statschefer på varandras tår för att ta åt sig äran av att ha lanserat räddningsåtgärder.

Massutrotningen av fågelarter i Polynesien är ett av de mer anslående exemplen på hur reflektionslöst och självklart människan förr klampade in i naturen. Numera bygger vi tunnlar och **stoppa vägbyggen** för utrotningshotade paddors skull. 1800-talsmänniskan hade förmodligen skrattat läppen ur led över en sådan prioritering.

Den återkommande rubriceringen "artutrotningen tilltar" leder fel, eftersom den i regel inte handlar om att arter dokumenterat försvinner för gott från jordens yta utan om att antalet individer av olika arter decimerats kraftigt. Dessutom upptäcks ständigt nya arter. För att återknyta till groddjuren: Dessa hör till de mest hotade på senare tid, och forskare tror att över 100 arter försvunnit, men A) det beror främst på en svampsjukdom och B) **det hittas** över 100 nya amfibiearter – varje år.

"Cites" heter ett globalt avtal om att reglera handeln med hotade arter. Undertecknarna (178 länder) träffas vart tredje år, och i mitten av den här månaden gjordes den senaste uppdateringen. Mötet anses ha varit en **rätt stor framgång**. Bland annat fick elva arter av hajar och rockor ordentligt förstärkt skydd mot rovfångst.

Samtidigt gavs en del arter av regnskogsträd ett bättre skydd, bland annat de som ger ebenholts. Beslutet klubbades i lämplig anslutning till premiären för Internationella skogsdagen i torsdags. FN-organet FAO:s chef José Graziano da Silva **föreslog då** att man ska sätta upp ett mål om totalstopp för illegal skogsavverkning i världen.

Alla beslut om bromsad djungelskövling är så klart utomordentliga, men faktum är att den redan har börjat bromsas. Det höggs ner **ungefär dubbelt så mycket** tropisk skog mellan 1980 och 1995 som under de femton åren därefter. Brasiliens avverkning **gick ner med 80 procent** mellan 2004 och 2012 till nivåer som inte setts på åtminstone 40 år.

Och, som sagt: vi är nu sju gånger fler än för bara två sekel sedan.

Europeerna lyckades skövla det mesta av den skog som i dag är försvunnen under tidsepoker då befolkningen var mindre än en tiondel av dagens. Medelhavet kringgärdades av vidsträckta skogar under romartiden. Träden användes till allt: byggnader, båtar, bränsle, kärl. Den skövlade marken blev åker. Arabernas expansion drevs till stor del av jakten på ny skog.

Europa utom dagens Ryssland var för 2.000 år sedan skogstäckt till 80 procent. Andelen är i dag ungefär 35 procent, och den har inte minskat sedan mitten av förra århundradet utan i stället ökat en aning. Takten i världens skogsavverkning var före 1950 betydligt högre än befolkningstillväxten. Efter 1950 är det tvärtom. Tacka urbaniseringen för det.

Eftersom de tempererade skogarna inte längre försvinner (utan växer) ligger orons fokus i dag på den tropiska regnskogen. Vårens hittills intressantaste skogsnyhet, om ni frågar mig, är nya rön om hur känslig regnskogen är för global uppvärmning. Skogen är dubbelt klimatintressant: Avverkning står för runt 15 procent av koldioxidutsläppen, och den fungerar som "kolsänka" eftersom den tar upp koldioxid. Tänk om den globala uppvärmningen i sig hotar den tropiska regnskogen? Det var just vad en brittisk forskarrapport kom fram till för drygt tio år sedan. Djungeln skulle vara uttorkad år 2050, hette det.

De senaste veckorna har det kommit **först en**, sedan **ytterligare en** studie som vänder på steken: I själva verket gynnas skogen mer av den ökade koldioxiden än den missgynnas av den ökade värmen. Den är alltså mer motståndskraftig än man trott. De nya resultaten föranledde huvudmannen bakom den första rapporten, Peter Cox, att backa. Heder åt honom.

Varför fly hit om 20 år?

2013-03-19

Foto: Tsering Topgyal/AP

Rise of the South: Handelsmässan i New Delhi, Indien. Thailandspaviljongen.

Nyligen kom den [årliga rapporten](#) från FN:s utvecklingsorgan om mänskliga framsteg. Årets tema var den balansrubbande uppgången för det vi traditionellt kallar utvecklingsländer, i rapporten sammanfattat som *syd* (till skillnad från de traditionellt rika länderna, som kallas *nord*).

De flesta vet att världen inte längre är svartvitt uppdelad i rika (vi) och fattiga (de), men för dem som inte följt med ordentligt de senaste tio tjugio åren är FN-rapporten en ganska häpnadsväckande katalog över ett välfärdsluft som faktiskt saknar motstycke i historien. Aldrig tidigare har så många människors livsbetingelser och livsutsikter förbättrats så snabbt. Indien och Kina har fördubblat sin BNP per capita mer än dubbelt så snabbt som USA gjorde under industriella revolutionen (med en hundradel så stor befolkning).

Det handlar verkligen inte bara om de två giganterna, även om det är svårt att överskatta betydelsen av att 500 miljoner kineser lyfts ur fattigdom sedan 1990. Av 132 listade stater är det bara två som halkat ned på FN-indexet över mänsklig utveckling i dag jämfört med för tjugio år sedan (Lesotho och Zimbabwe). Alla andra mår bättre, och i 40 länder är uppsvinget

remarkabelt. Det rör sig om så skilda länder som Ghana, Uganda, Tunisien, Chile, Mexiko, Bangladesh och Vietnam.

Ökande inkomster är bara en av många framstegsfaktorer, och dessutom växer inte ekonomierna utan de andra: utbildning, hälsovård, sunt styre, rättssäkerhet och, inte minst, öppenhet mot omvärlden. Utvecklingsländer handlar i dag mer med varandra än med i-länder. Hälften av alla penningtransaktioner från gästarbetare skickas från ett utvecklingsland till ett annat. Antalet internetanvändare i syd gick om det i nord 2006 och var i fjol mer än dubbelt så stort. Fyra av de fem mesta Facebookländerna finns i syd.

Av den globala medelklassen, definierad som personer som kan konsumera för mellan 65 och 650 kronor om dagen, lever redan en majoritet i syd, och andelen kommer att vara 80 procent om 20 år.

FN:s mål om halverad extrem fattigdom uppnåddes fem år före utsatt tid. I dag är det ungefär 17 procent av världens befolkning som lever på högst 1,25 dollar om dagen, och med nuvarande utvecklingstakt beräknas andelen vara mellan 4 och 5 procent år 2050. Om åtgärderna mot fattigdom intensifieras på ett kraftfullt men ändå "rimligt" sätt räknar FN med att den extremaste fattigdomen i det närmaste kan raderas ut till dess. Man räknar då med att andelen är nere på runt en procent.

Med tanke på att en bedövande majoritet av mänskligheten varit exakt så utfattig under nästan hela sin existens är det värt att fundera en extra gång på betydelsen av detta framtidsperspektiv.

Det finns numera glasklara belägg för att nativiteten sjunker i takt med länders tilltagande välstånd. Det betyder på sikt allt färre arbetslösa unga män i Afrika och Asien. Vilket, om jag ska ta ut svängarna, för oss över på migrationsfrågan.

Samtidigt som syd reser sig och skapar nya jobb kommer nord av allt att döma att stagnera i sin välståndstillväxt. Det är inget att oroas över, snarare är det en naturlig följd av långvarig tillväxt. En kunskapsintensiv "japanisering" av den nuvarande i-världen är inte det sämsta att hoppas på. Hur som helst klingar våra nordliga länders relativa lockelse av.

Människor kommer givetvis att fortsätta fly från väpnade konflikter. Men från ekonomiska umbäranden: allt mindre. Samtidigt minskar även risken för konflikter i takt med att det ömsesidiga handelsberoendet ökar.

Ofta räcker det med utsikter om bättre liv för att människor ska avstå från att lämna hus och hem. Inför de forna kommuniststaternas inträde i EU fanns rädsla på högsta politiska nivå för invasion av polacker och letter som skulle idka "social turism". Det visade sig vara en omvärldsanalys värdig inspektör Clouseau, på sin höjd.

Saker och ting kommer inte att ändras i brådrasket. Kanske inte på en generation. Men jag gissar att när dagens nyfödda afrikaner, latinamerikaner och asiater går ut universitetet och söker jobb kommer de att kunna göra det i närområdet, i något grannland, i Kina eller i Sverige efter möjligheter och behov, utan att behöva manglas i förnedrande kontrollapparater.

Vi slipper då ministrar som finner sig sitta med foten i mun i fåfänga försök att försvara moraliskt motsägelsefulla mänskliga kvoteringsystem. Frågor om personer som söker jobb kan då förslagsvis ligga på arbetsmarknadsdepartementets bord.

Nej, vi är inte i närheten än. Men syds uppgång talar för att vi faktiskt kan nå dit.

Tiden trilskas med Krösamaja

2013-03-09

Foto: Ben Curtis

”**Men kom ihåg** att alla mörka scenarier bygger på att inget görs och människor inte ändrar sig. Det är därför de så sällan blir verklighet.”

Så skrev jag för en tid sedan i [ett inlägg](#), och strax uppmanades jag att exemplifiera. Det är ingen orimlig begäran, så klart, och därför kommer här en liten lista över dystra förutsägelser som slagit fel – med viss risk för en eller annan déjà vu-upplevelse hos vana läsare av denna blogg.

Gödselkrisen

I slutet på 1800-talet hade flera storstäders transportsystem vuxit så mycket att det började bli svårt att få undan all hästspilling som producerades. Paniken växte. En kriskonferens arrangerades 1898 i New York. För London framfördes [skräckscenariet](#) att staden skulle täckas av tre meter gödsel inom 50 år. Sedan kom bilsamhället. (Och för nio år sedan nåde bilåkandet sin topp i USA, Europa, Japan och Australien.)

Befolkningsexplosion och massvält

Förutspått från Malthus 1798 via Romklubben, Georg Borgström och Paul Erlich för 40 år sedan till FAO i våra dagar (det senare i mindre skala men likväl felprognosticerat). Ehrlich spådde hundratals miljoner döda i svält före 1980. Experter antog att det skulle krävas en fördubbling av den odlade

marken för att föda världen. Man missade den gröna revolutionen, och arealökningen blev i stället sju procent på 40 år.

Miljökollaps i Japan

Svaveldioxiden osade i luften i Japans storstäder i början av 1970-talet, och floderna skummade rosafärgade av utsläpp. Miljöharmageddon målades upp. Sedan klubbades miljölagar igenom.

Mycket snart sinande naturresurser

Det säger sig självt att det inte finns oändligt med mineraler och andra naturresurser i jordens inre. Men en rad prognoser från 1970- och 1980-talen om oljans, naturgasens, koppars, zinkens, silvrets, tennets och det ena och det andras snara sinande har visat sig fel, eller åtminstone för snåla. Hur mycket som finns att utvinna är hela tiden föremål för livlig debatt. (När det gäller olja och gas kan man förstås invända att problemet inte är att det visat sig finnas för lite, utan för mycket.)

Regnskogsskövling

Det mesta av det Amazonas som fanns kring 1970 skulle vara skövat vid det här laget. Men drygt 80 procent finns kvar, och den brasilianska avverknigen är på den lägsta nivån på decennier.

Skogsdöd

Att 1980-talets hot om skogsdöd inte besannades berodde egentligen inte på ändrat mänskligt beteende utan på att det var ett falsklarm. Men det ledde indirekt till att utsläppen av svavel och kväve skars ned drastiskt i Sverige och andra länder.

Civilisationskrig

Efter murens fall lanserade Samuel Huntington tesen om en snart kommande värld där en uppsättning "civilisationer" skulle stå i ständig konflikt med varandra. Men världen visade sig inte vara ett "Risk"-spel.

Terrorvåg

11-septemberdåden såg till en början ut som en bekräftelse på Huntingtons tes. Detta var terror på en helt ny nivå. Den [allmänna uppfattningen](#) var att den nya världsordningen var historia och att en kärnvapenattack av

skurkstater i samarbete med al-Qaidaceller nu var en tidsfråga. Den skarpa doften av rädsla påverkade omdömet hos mängder av beslutsfattare, som inskränkte friheter i jakten på befarade terrorister. Men världsordningen rubbades inte, och utanför särfallet Irak skedde **ingen ökning** av terrordåden.

Nya krig

Vid kriser hotar rubriker och ingresser ofta med krig. Bedömare får frågan vad det värsta som kan hända vore och svarar då inte sällan "krig". De senaste åren har vi läst om hotande nya krig i bland annat Bolivia, Honduras, Sudan, Zimbabwe, Kenya, Kongo (flera gånger) Nordkorea (flera gånger) och mellan Kina och Japan. Men krigen har (ännu) uteblivit.

Världskrig

Femdagarskriget mellan Ryssland och Georgien i augusti 2008 fick enorm uppmärksamhet i världens medier. Det gjordes förstasidor och uppslag, för rädslan var stor för globala sammandrabbningar. Konflikten spred sig inte.

Amerikansk brottsvåg

Den brottsökning som inleddes under 1960-talet i USA fortsatte under de följande två decennierna, och få såg ett slut. I mitten av 1990-talet **spåddes en ny våldsvåg** på grund av en framväxande "rovdjursgeneration" unga brottslingar mer våldsamma än någonsin, "**superpredators**". Redan då hade dock brotten börjat minska, och i dag är våldsnivåerna i flera av USA:s storstäder tillbaka på tidiga 1960-talsnivåer.

Alkoholflod

När tillgången till alkohol ökade i Sverige under 1990-talet, främst på grund av införselreglerna i EU, målade en del forskare upp en katastrofal framtid av mer missbruk och ökat våld. Konsumtionen ökade först men planade sedan ut och sjönk något. Våldsbrotten **gick ned**.

Finanskollaps

En smidig BNP-utveckling utan återkommande nedgångar vore kanske trevligt, men lågkonjunkturer är en del av ekonomin. Den som anlände med full kraft den 15 september 2008 var ovanligt brutal, men blev den det slut på det ekonomiska systemet den ofta beskrevs som? Dess efterföljande

kusin eurokrisen är ingen lek, men euron tycks trots allt överleva, vilket inte alls var självklart 2010.

Det hör till såväl fikabordssamtalets som mediedramaturgins grunder att krydda en berättelse med de värsta scenarierna, och det klassiska misstaget som då ofta begås är att man extrapolerar från nuläget: Så här illa kan det gå *om ingenting görs*. Fast grejen är att det nästan alltid görs något. (Se även resonemang [här](#) om hur vi förlitar oss på smarta gissningar, heuristik, som låter ny information bekräfta invanda föreställningar.)

En inbyggd kulturell egenhet i åtminstone vårt västeuropeiska samhälle är att pessimister får stå till svars för felaktiga profetior mer sällan än optimister. Med en godartad tolkning beror det på att missade nedgångar får allvarigare konsekvenser än missade uppgångar. Må så vara, men det riskerar också att leda till en sned bild av världen och av hur mycket som går att utträtta, vilket är en usel *Human Resource*-hantering, som det heter nuförtiden.

Kan inte alla slags prognoser slå fel i lika hög grad, oavsett om de varit ljusa eller mörka? Om människans utveckling vore slumpmässig skulle det förstås vara så. Men det är den inte. Hade alla pessimistiska scenarier slagit in skulle vi leva i en helveteshåla. Om alls.

På kort sikt och i delar kan det gå hur illa som helst på vilket område som helst, vilket visar sig med jämna mellanrum i valfritt nyhetsmedium. På lång sikt och generellt har världen däremot blivit bättre. Empiri säger alltså att det kommer att fortsätta så. Ingen vet naturligtvis säkert, men alla slutsatser som bygger på annat än empiri är spekulationer färgade av personlig läggning.

Katastrofscenarierna kommer dock att fortsätta att dugga tätt, som om ingenting hänt. Vad du än gör: omhulda klichén "inga nyheter är goda nyheter", för den stämmer så innerligt väl.

P.S. En egen och mycket underhållande genre är felaktiga teknikförutsägelser. På [den här sajten](#) listas ett antal grötmyndiga uttalanden om vad som kommer att slå och inte. Två favoriter:

"Det finns ingen anledning att tro att någon skulle vilja ha en dator i sitt hem."

Ken Olson, chef för Digital Equipment Corporation, 1977

"Amerikanerna har behov av telefon, men inte vi. Vi har gott om springpojkar."

Sr William Preece, chefsingenjör på brittiska postverket, 1878

Världens orättvisor in på knuten

2013-02-28

Foto: Claus Gertsen/Scanpix

Byggettan blockerar en lettisk skolrenovering i Vaxholm 2004.

Det vore löjligt att påstå annat än att människors rörlighet över gränserna påverkat svensk arbetsmarknad i alla tider. För ett knappt halvsekel sedan upprätthöll exempelvis en reglerad arbetskraftsinvandring välfärdsbyggets sötebrödsdagar. Fast på den tiden kunde ett land öppna och stänga dörren lite när det passade. Numera är migration en alltmer ostyrbbar variabel, vilket ger upphov till frustration av olika slag: "de tar våra jobb", "de utnyttjas grymt", "deras löner dumpar våra" (allt efter världsbild).

EU-inträdet erbjöd en handfast yttre faktor, som man antingen kunde välkomna eller peka ut som syndabock (allt efter världsbild). Knappt hade de öst- och centraleuropeiska länderna kommit in i unionen förrän Byggettan satte in stridsåtgärder mot ett lettiskt byggbolag för att det inte tillämpade Stockholmslöner på ett skolbygge i Vaxholm. Sedan dess har rapporterna om lönedumpning och utnyttjande av utländsk arbetskraft kommit slag i slag: På städfrimor, i transportbranschen, på McDonald's, i bärskogarna.

Människor är mindre rörliga än prylar och pengar, och de sociala konsekvenserna är större av lönesvängningar än av prissvängningar. Därför är det inte konstigt att det som sticker mest i ögonen av globaliseringens avigsidor är det som berör arbetsmarknaden.

Det kommer nog inte som en överraskning för särskilt många att letter har lägre löner än svenskar, än mindre att rumäner, uzbeker eller somalier har det. Men det har länge varit mest ett slags lärobokskunskap. Som att det är stor risk för jordbävningar i Iran och översvämningar i Bangladesh. Ju gränslösare arbetsmarknaden blir, desto konkretare blir denna kunskap i våra liv: Ända in till kvartersfiket, in på förortsgatan, in i vardagsrummet, tränger nu världens orättvisor (eller *skillnader*, som de ihärdigaste liberalerna föredrar att kalla det).

Kanske kan man likna det vid yttre och inre devalvering: En devalverad valuta sänker lönerna utan att det syns, inre devalvering innebär att lönerna de facto skrivs ned – till allmän bestörtning. Låga löner i andra länder syns inte så länge vi bara importerar det som tillverkas där, men de syns när själva arbetskraften kommer hit.

Vår reaktion: vi slår till de bromsar vi har att tillgå. En somalier som tjänat 300 kronor i månaden och färdats tusen mil för ett bättre liv här tillåts inte tjäna en halv svensk minimilön. För detta finns politiskt väl förankrade argument (oron för social dumpning). Men frågan är om det finns något självklart filantropiskt argument.

Känslor rörs alltså upp både inför insikten att människor från andra länder har så mycket sämre villkor än vi *och* inför hotet att deras inträde på vår arbetsmarknad ska försämra villkoren för oss, som under så lång tid sett våra villkor förbättras. Ibland hos samma personer, faktiskt.

Att backa bandet och bomma igen gränserna skulle sannolikt innebära ett farväl till ekonomisk tillväxt – förutom alla sociala, politiska och kulturella bakslag som skulle följa. Att öppna för helt fri invandring är en sympatisk princip som på mycket lång sikt är sannolik, men som bara fungerar väl om den är global och på kort sikt skulle orsaka stor turbulens och statsfinansiella belastningar. Den som säger sig ha en *quick fix* ljuger. Men vare sig vi vill eller inte är det här en konsekvens av gränslösheten som vi måste förhålla oss till.

I själva verket ligger denna yttre påverkan också bakom en stor del av den förnyade debatten om ökade klyftor och orättvisor i Sverige. Den som fastnat i en gammal mall får lätt för sig att det enbart är något *inom* Sverige som radikalt förändrats, och letar efter syndabockar i svensk politik, svenskt näringsliv eller svenska attityder i största allmänhet. Så begränsad är inte verkligheten längre. Vi har fått världens villkor framför våra näsor.

Även en kall vår blir till slut sommar

2013-02-18

Foto: Khalil Hamra/AP

Kairo, 11 februari 2013. Tvåårsdagen av Mubaraks avgång.

En desillusionerad algerisk man uttalade sig i ett radioreportage för en tid sedan om det tilltagande kaoset i grannlandet Tunisien [efter mordet](#) på oppositionspolitikern Chokri Belaid.

– De går igenom samma utveckling som vi på 1990-talet, sade mannen. Vi har varit där.

Det är lätt att misströsta när man ser den oroväckande röran i arabiska vårens första två revoltländer. Även i Egypten har våld och oro skakat gatorna på nytt sedan en omstridd grundlag skyndats igenom med svagt stöd. Många har rent av slutat tala om en arabisk "vår".

Den krassa amatöranalysen ovan är ändå rimligen felaktig, både specifikt och allmänt. En viktig förklaring till att revoltvågen inte (ännu) drivit fram massprotester i Algeriet, och än mindre något regimskifte, är att algerierna på 1990-talet genomled ett brutalt inbördeskrig med 100.000 dödsoffer, som inleddes sedan islamister nått stora framgångar i landets första fria val och därefter förvägrats sin rätt att få del av makten. Något liknande lär inte hända i Tunisien och Egypten, där man faktiskt störtat de styren som motsvarar den algeriska junta som utestängde islamisterna.

Vi blir lätt besvikna efter en anastrof, en plötslig förbättring. Många övertolkar bakslag och är alltför snåla med att ge utrymme för krängningar när hela system ska ändra riktning.

Nyligen bjöd Utrikespolitiska institutet in två prominenta egyptiska politiker till ett seminarium om grundlagskrisen i den arabisktalande världens största land. Den socialdemokratiska partiledaren Mohamed Abu el-Ghar skrädde inte orden när han beskrev vilken farlig shariadominerad grundlag islamistpartierna nu drivit igenom. Amr Darrag från Muslimska brödraskapet, tidigare generalsekreterare för den församling som manglade fram grundlagen, försökte dämpa farhågorna och påpekade att man inte kan begära att allt ska gå smidigt efter 60 år av förtryck och att landet är i en övergångsfas.

– Ingen försöker införa extrema regler i landet. Skulle man försöka vet folk var Tahrirtorget ligger, sade Darrag.

Ett liknande konstaterande gjorde [Zaid al-Ali](#) från demokratiinstitutet Idea:

– Tiden då grundlagar skrevs i slutna rum är över i Egypten. Det är inte längre möjligt.

De som följde nyhetsflödet i mitten av 1990-talet kan nog erinra sig med vilken svärta konflikterna på västra Balkanhalvön beskrevs. De framstod som i det närmaste olösliga. Tre krig, varav det sista och blodigaste kom att vara i över tre år. I dag är en av de ex-jugoslaviska utbrytarstater som blev varandras dödsfiender EU-medlem, en annan kommer in i klubben i sommar, och ytterligare två är kandidater. Turisterna i Dubrovnik bekymrar sig nog inte särskilt mycket över att staden bombarderades under tre månaders belägring 1991-1992.

Över huvud taget varade den allmänna euforin över murens fall i bara några månader. Med alla de konflikter som jäste upp när politiska lock lyfts av lades pannor strax i djupa veck, och förståsigpåare som Samuel Huntington spådde en ny civilisationernas kamp.

Om vi går bakåt en aning: Femton år före Jugoslavienskrigen sågs i princip hela Indokina som ett krigshärjat och underutvecklat träsk. I dag har Vietnam samma medellivslängd och familjestorlekar (två barn) som USA hade när Vietnamkriget tog slut, och Kambodja besöks av över två miljoner turister om året.

Och om vi går framåt: För bara drygt tio år sedan hade vi samma deprimerande bild av strängt taget hela Afrika söder om Sahara. Då härjade där elva fullskaliga krig, i dag är det ett. Nu går den afrikanska [tillväxttakten](#) om Asiens (äntligen, kan man tillägga).

Må så vara, men glöm inte Syrien, invänder vän av stränghet. Nej, jag glömmet inte Syrien, som anträtt den obehagligaste väg mot förändring man kan tänka sig. Jag hör själv till dem som överraskats av långvarigheten i blodsutgjutelsen. Hur många som dött i kriget är det ingen som kan veta säkert än på lång tid, men om de FN-sanktionerade siffror som brukar föras fram stämmer är våldet på en nivå som är ovanlig numera: över 60.000 offer hittills. Det betyder att takten i dödandet är i princip densamma som under Bosnienkriget 1992-1995. (Å andra sidan trodde vi i tio år att dubbelt så många hade dött i det kriget som vad som senare visade sig vara fallet.)

Oavsett hur korrekta dödssiffror vi får är Syriens tragedi tillräckligt djup för att verkligen motivera misströstan. Och ändå: Det viktiga med Bosnienjämförelsen är att få en påminnelse om vart allt till slut kan ta vägen, trots allt.

En nutida lärdom är för övrigt att det inte räcker med maktspelesteori (om det någonsin gjort det) för att räkna ut vad som kommer att hända, vilka dramatiska och rubrikvänliga bilder som än målas upp av alla Huntingtonska dystopiker. al-Assads, Putins och Ahmadinejads agenda kan inte på något permanent sätt trolla bort den Pandoras ask som öppnats med de arabisktalande folkens politiska uppvaknande.

Vi vet alla vilka frustrerande bakslag mars och april brukar reta oss med. Men till slut går en vår alltid över i en sommar.

Stökig väg mot Amazonia?

2013-02-08

Foto: Diether Endlicher

Kvinnliga soldater i Tyskland.

Näthatt har fått ny och välbehövlig aktualitet genom *”Uppdrag granskning”* i veckan. De lägsta angreppen och hoten, de som tar sig sexualiserade uttryck och berör utseende, behöver mycket få män stå ut med. Det är män som hatar.

Att jämställdheten ökar i samhället är en underbar vinst för alla människor, och männen i Sverige har aldrig haft bättre liv än i dag. Så varför detta jäsande näthatt? Är det en backlash vi ser? Knappast. Men det finns saker att ta itu med på vår lite vingliga färd mot ett samhälle där antalet X-kromosomer inte tillmäts någon betydelse för annat än reproduktionen.

Mitt i den sorgsenhet och uppgivenhet som väcks av tanken på hur svårt det är ett veta ens i vilken ände man ska börja för att komma till rätta med eländet bör man hålla isär vissa saker.

För det första är några av avsändarna till hatattackerna knappast friska. Sådana individer har alltid funnits, vi får rimligen räkna med att de kommer att finnas, och de kan därför något lättare avfärdas.

För det andra finns inget rakt samband mellan ett ökat antal synliga uttryck för kvinnohat och en tilltagande misogyni i samhället. I dag finns ett stort

antal kanaler för den här typen av anonyma verbala spyor som inte funnits tidigare. Isbergets bas börjar så att säga skönjas.

Med detta sagt återstår en gnagande osäkerhet om ändå inte det där isberget av hat har vuxit. Jag är inte övertygad, men låt säga att så är fallet. Det rör sig då snarast om hatiska uttryck för en missriktad bitterhet från en grupp män som inte lyckats hantera omvandlingen från en "lättbegriplig" värld med stängda spjäll mellan könsrollerna. Om man kopplar näthatsfenomenet till kvinnors intåg i arbetsliv och maktsfärer kan man nämligen se ett mönster som skulle kunna förebåda dystra tider. (Men kom ihåg att alla mörka scenarier bygger på att inget görs och människor inte ändrar sig. Det är därför de så sällan blir verklighet.)

Under hundratals år har männen i det här landet suttit på makten och resurserna. Sedan ett antal decennier rör vi oss mot jämställdhet. Hur framgångsrikt vi rört oss tvistas det ständigt om, men i diagrammen sker trots allt en förskjutning till kvinnornas fördel på en rad områden. När det gäller utbildning är den så markant att den inte går att bortse ifrån längre.

Flickor är i dag tydligt bättre än pojkar i skolan. Det genomsnittliga meritvärdet för flickors slutbetyg i nian är 222 och för pojkars 199. Klart fler unga vuxna kvinnor än unga vuxna män har i dag högskoleutbildning. Nästan två tredjedelar av de intagna till högskolan 2011 var kvinnor, och på centrala utbildningar som juridik, förvaltning och journalistik utgör de mellan 60 och 70 procent av studenterna.

Allt detta samtidigt som det snart är slut på jobb där utbildning inte behövs.

Siffrorna oroar statsvetarprofessorn Bo Rothstein. I en [nyutkommen antologi](#) om framtidsutmaningar i Sverige skriver han att de män som nu halkar bakåt i utbildningsväsendet i själva verket blir *tredubbelt* ratade.

Förutom det uppenbara att män får svårare att hitta arbete i takt med sjunkande relativ utbildningsnivå riskerar de allt fler män som har lägre utbildning än kvinnor (och i förlängningen mindre välbetalda jobb) att få svårare att hitta en partner, menar Rothstein. Fler män riskerar då att inte få leva med barn, vilket är en av de mest civiliserande erfarenheterna man kan ha. Som om inte detta vore nog har utbildade dessutom betydligt svårare att hävda sig i organisationer och andra sociala nätverk.

Men man kan se jämställdhetsutvecklingen på fler sätt. I [rapporten "Amazonia"](#) från Institutet för framtidsstudier ser Arne Jernelöv inte bara de uppenbara omvälvningarna i skolvärlden utan en megatrend där kvinnors positioner stärks också när det gäller makt och pengar. Trenden är långsam men obevlig som urbaniseringen, menar Jernelöv, och därför är det få som riktigt ser den (vissa ser den men vill inte tala om den av oro för att viljan till politiska beslut då ska minska).

Jernelöv vågar dra trenden så långt att han föreställer sig ett samhälle där maktbalansen i samhället faktiskt är omkastad. Och han tror att ett samhälle där kvinnorna styr är ett bättre samhälle än dagens, både för män och för kvinnor.

Om Rothsteins farhågor är riktiga kanske det kvinnohat vi i dag ser på nätet är ett ont förebud om en stökig framtid med en växande grupp trippelratade män. Om, å andra sidan, våra attityder förändras (så att kärlek styr partnerval och meriter ger positioner) och kloka åtgärder vidtas (så att pojkar klarar skolan bättre), kan det vi ser lika gärna vara smutsiga rester av en patriarkal ordning som ingen vill ha tillbaka.

Krediterna och badvattnet

2013-01-31

Foto: Lee Jinman, AP

Ibland kan man undra vilket ekonomiskt beteende som riskerar att möta giftigast kritik: bygga upp skulder eller skära ned för att bli av med skulder. Att döma av hur den ekonomiska krisen (om vi nu fortfarande är i en sådan – det är lite oklart när det *inte* är kris) brukar beskrivas är hållningen lite av *damned if you do, damned if you don't*.

Nicolae Ceausescu hette en synnerligen obehaglig diktator som styrde Rumänien innan han avrättades summariskt i den blodiga revolutionen julen 1989. Han var ökad för många omänskligheter, och han hade en del nycker. En sådan var hans fixa idé att landet till varje pris skulle bli kvitt sin utlandskuld för att stå fri från väst.

För att betala av på skulden hölls den inhemska konsumtionen tillbaka och allt satsades på export, vilket resulterade i stadigt sjunkande levnadsstandard. Den allt större andelen hungrande och frysende rumäner utgjorde till slut grogrund för revolutionen.

Nu är väl hoppet från en av Europas mest psykopatiska despoter till dagens kritiker av det ekonomiska systemet onekligen en smula hisnande och oräddvist, men för argumentationens skull: När man hör en del av anklagelserna mot *lånekarusellen* som sägs ha fört oss till

civilisationskollapsens rand, ett nålstick från en sprucken samhällsbubbla, kan man få intrycket att vi i stället borde göra som Ceausescu.

För ett par månader sedan arrangerade exempelvis Dramaten och SVT [en föreställning](#) där en mängd inbjudna gäster (få ekonomer) på scen fick ge sin förklaring till finanskrisen. Ekonomijournalisten Andreas Cervenka drog ned starka applåder med sina uppmärksammade enradingar om att vi "bytt kapitalismen mot kreditismen", att vi "gått från guldmyntfot till skuldmyntfot" och vi alla är delaktiga i "ett galet spel med monopolpengar".

Sådant är slagkraftigt så det räcker till och slår an en sträng hos alla som när en svettig misstanke om att allt detta välstånd omkring oss måste vara en illusion.

De som indignerat konstaterar att våra pengar egentligen inte finns utan är en social konvention baserad på förtroende har naturligtvis alldeles rätt. Lyssna bara [här](#) på när USA:s förra centralbankschef Alan Greenspan försöker förklara penningmängden i den amerikanska ekonomin (någon minut in i [klippet](#)). Men frågan är varför det *i princip* skulle vara något dåligt.

Cervenka och många systemkritiker med honom slår larm om att de samlade skulderna i världen aldrig varit större än de är i dag. Man får hoppas att de inte i hastigheten förträngt vad lånemöjligheter betyder för utveckling. Utan generös tillgång till krediter som entreprenörer med goda affärsidéer kunnat utnyttja hade nämligen Sverige stått kvar på 1800-talsnivå. Utan krediter är det inte möjligt för andra än de som redan är rika att bedriva affärsverksamhet.

– **Du får fruktansvärda** utvecklingsproblem om du inte har ett system som gör det möjligt att ganska medellösa personer kan låna pengar, säger Handelsprofessorn Tore Ellingsen när jag frågar om kreditens betydelse.

Länder med undermåliga finansiella institutioner förblir fattiga, länder som öppnar penningflödet förmår lyfta.

Att skulderna växer ligger i sakens natur, menar Ellingsen.

– Du och jag sparar till vår pension. De pengarna måste någon annan låna. Annars kan vi inte spara. Det finns en enorm naivitet kring detta.

Även Ellingsen anser att det finansiella systemet behöver förbättras, och han tycker lika lite som kreditkritikerna att vinster alltid ska privatiseras medan skulder ska lämpas över på det offentliga.

– Men att gå tillbaka till guldmyntfot ... Pengar är en social konvention. Men det är priset på guld också. Vad man använder för att lagra värde ändrar sig hela tiden.

Egentligen ska det inte behöva sägas, men mängden pengar i samhället är inte konstant utan tilltar med den ekonomiska tillväxten, och skuld och fordran är inget nollsummespel. Det finns en myt om att banker skapar pengar på egen hand, konstaterar Lars Wilderäng på bloggen [Cornucopia](#). Men någon måste vilja låna dessa pengar för att de ska uppstå:

”I grunden kan man skylla på ekonomisk tillväxt. Produceras det inga varor, tjänster eller tillgångar i ekonomin så finns det heller inget behov av att låna pengar och med det skapas det inte heller några pengar.”

Det är förvisso rätt stor skillnad på bolån, privata konsumtionslån och statsobligationer, men i grunden är det samma mekanismer. Skuldsatta stater kritiserar nu hårt för att de *inte* längre bejaktar krediterna utan sparar och betalar av. ”Det är ju nu det behövs tillväxt”, utropar denna kritikerkategori 2 och uppmanar till nya lån. Varför inte dessa angrips av kritikerkategori 1, kreditfobikerna, är oklart. Men så där, ungefär, ser en opinionsmässig rävsax ut. Om ni undrat.

Sitter jag då inne med lösningen på finanskrisen? Ligger Sverige i tropikerna? Det enda jag vet är att svaret, som oftast, inte är ”byt ut”, utan det ospektakulära ”justera” – och försök behålla barnet i badvattnet.

Världen är underbart komplex. Det finns inga *quick fixes*. Det enda som är enkelt i sammanhanget är att det behövs en oändlig rad möten för samarbete om hur man ska stävja missbruk och excesser. Annars går det inte.

Drönare i mänsklighetens tjänst

2013-01-22

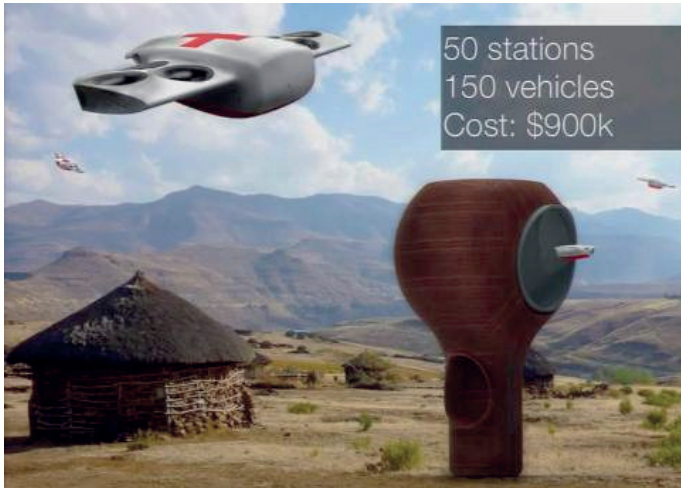

Illustration: Solve for X / Matternet

Det konstateras ibland om teknisk utveckling att mycket av framstegen har sin härkomst i vapenindustrin och/eller har utvecklats under krigsförhållanden. Det är onekligen trist, men åtminstone jag måste medge att jag sällan reflekterar över det kamouflagefärgade ursprunget till den hemmadator där jag dagligen surfar in på DN, gps:en jag tar till när jag kört vilse, det frystorkade snabbkaffe jag (förvisso rätt sällan) rör ner till eftermiddagsfikat eller mikron där jag värmer upp blasket när det fått stå för länge.

En uppfinning som på senare år rönt berömmelse på ett synnerligen brutalt sätt är förarlösa små flygfarkoster, så kallade drönare. Så många människor har dödat, inte bara målsökta terrorister utan även *collateral damage* i form av civila, att hela idén med fjärrstyrda plan svärtats ner. Kan man tänka sig drönare i mänsklighetens tjänst?

Naturligtvis kan man det. Och det finns de som redan satsar för fullt och tänker så det knakar över den goda potentialen i tekniken med obemannade flygfarkoster. De används redan i brandbekämpning, men entusiaster i Kalifornien driver nu på för att skapa ett omfattande nätverk av drönare som fraktar exempelvis mediciner, medicinska prover, blod, verktyg, reservdelar och mindre mängder viktiga livsmedel till avlägsna och

svårnåbara delar av världen. De kallar nätverket "matternet", ett internet för materia.

Varje mil eller så ska en depå finnas, där drönarna – enligt skisserna ett slags minihelikoptrar – kan gå ner och få sina urladdade batterier utbytta mot nya, solladdade enheter. Samtidigt hämtas och lämnas information om leveranserna.

Mobiltelefonin har revolutionerat möjligheterna för folk i fattiga delar av Afrika att utveckla sina ekonomier. Men det gäller information, idéer och överföring av pengar, inte själva produkterna, konstaterar drönarentreprenörerna. Hundratals miljoner människor är fortfarande bokstavligen avskurna från den globala ekonomin eftersom de inte har infrastruktur för att leverera saker. Med ett drönarnätverk skulle fattiga länder precis som på informationsteknikens område kunna ta ett utvecklingsprång, är förhoppningen. Föräldrarna till ett sjukt barn i en by i Nigeria ska inte längre behöva ägna en dag åt att behöva gå 20 kilometer tur och retur för att hämta medicin, de ska kunna ringa eller messa och få den levererad.

Idén föddes i Silicon Valley under en hjärnstormning för halvtannat år sedan. Den ledde till två företag, där [det ena](#) nu vill utveckla hård- och mjukvara och sedan sälja på en öppen marknad, medan [det andra](#) vill att nätverket för materia ska vara fritt och baserat på en global standard, precis som internet.

De mest optimistiska tror att "matternet" kan ersätta resurskrävande vägbyggen. Ett räkneexempel som en av entreprenörerna, Andreas Raptopoulos, ger i [en presentation](#) visar att ett heltäckande drönarnätverk i Lesotho skulle kosta ungefär lika mycket som två kilometer asfalterad väg.

– Konceptet att använda vägar för att flytta saker är mycket, mycket gammalt. USA har i dag 6,5 miljoner kilometer vägar. Men ska Afrika försöka kopiera det? Det är dyrt, och det förstör miljön, säger Raptopoulos [till BBC](#).

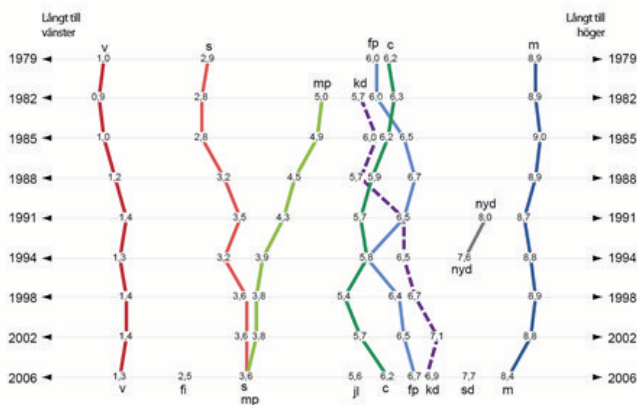
Ett "matternet" tros för övrigt också komma väl till pass i igenproppade storstäder i den rika delen av världen. Små depåer, eller "hamnar" för drönarna, kan placeras på tak eller ytterväggar till höga kontorsbyggnader.

Nackdelen, påpekar skeptikerna, är att de små flygetygen bara kan ta med sig laster på två kilo åt gången, medan en väg kan erbjuda transport av såväl tunga varor som människor. Nästa generations nätverksdrönare kommer att kunna ta lite större laster. Men slutsatsen är förmodligen, som så ofta när ny teknik appliceras: inte ersätta, utan komplettera. Kanske är svärmar av små soldrivna drönare över Sahelbältets stäpper vardagsmat om 20 år.

Sedan får man bara hoppas att även framtiden bär banbrytande uppfinningar till människans fromma i sitt sköte även när den sista soldaten lagt sin bössa i smältugnen.

I stället för höger och vänster

2013-01-19

Väljarnas genomsnittliga vänster-högerplaceringar av partier. Diagram: SCB (Allmänna valen 2006).

Bland alla reflektioner som provocerades fram av kalabaliken kring Centerns idéprogram, och de var många, har jag fastnat för vad programförslaget kan säga om skiljelinjerna mellan politiska alternativ.

Om jag säger att den gamla höger-vänsterskalan inte längre är en passepartout för att förstå åsiktslandskapet är jag inte precis banbrytande. [Stein Rokkan](#) och [Seymour Martin Lipset](#) såg exempelvis för 45 år sedan fyra huvudsakliga konfliktlinjer i det västeuropeiska politiska landskapet: centrum-periferi, stat-kyrka, arbetare-företagare och jordbruk-industri (två av fyra kanske passar in i höger-vänster).

Men i synnerhet i Sverige verkar skalan ändå vara så hårt fastgjuten i tänkandet att den är svår runda i debatten, trots att det är 30 år sedan Miljöpartiet förde in den gröna dimensionen, att två partier därefter kommit in i riksdagen med en invandringskritisk, alternativt främlingsfientlig, agenda och att även feminism, EU-kritik och internetfrihet på senare år utgjort grundval för nya partier.

Eller kanske är det just för att det egentligen finns en sådan uppsjö av alternativa ledder att skära politik på att det fortfarande är enklast att hålla sig till en bekant mall.

Den där traditionella uppdelningen (som har sina rötter i hur ledamöterna i nationalförsamlingen satt under franska revolutionen) har fortfarande fog för sig när det gäller storleken på den offentliga sektorn och i vad mån skatter respektive privata medel ska finansiera verksamheter. Det är naturligtvis ingen marginell sak. Men det är trots allt mindre skillnad mellan de dominerande "vänster"- och "höger"-alternativen i synen på detta än det förmodligen någonsin har varit, även om dagens skärmytslingar om inkomstskattenivåer, privatisering av vårdcentraler och skolor och nivåer på ersättningar framställs som ödesdigra ideologiska strider.

Och, som sagt, tillvaron är full av andra politiska frågor än de ekonomiska. Frågor om sådant som moral, individens frihet och miljö har allt mindre med "höger" och "vänster" att göra. Skiljelinjerna går ofta inom de traditionella blocken, inte sällan inom partier – i synnerhet de största förstås, men debatten i C visar att det ryms en stor spännvidd i syn på människa och samhälle även inom ett 3,5-procentsparti.

I det berömda förslaget till idéprogram fanns punkter som slopande av lagstadgad arvsrätt, rätten att vara gift med flera personer, läroplikt i stället för skolplikt och fri invandring. Låter det som något man hade väntat sig från Thorbjörn Fälldin inför valet 1976? I min bok framstår det mer som något med upprinnelse på andra sidan den mentalt seglivade blockgränsen.

När C-programmet **rådbråkades som värst** såg sig förra MP-ledaren **Maria Wetterstrand föranledd** att dra en lans för det borgerliga partiet. Hennes syfte var förvisso i första hand att försvara ett partis rätt att föra en fri debatt, men hon gjorde samtidigt klart att förslagen om läroplikt och fri invandring var idéer hon själv gillade.

Just frågan om hur öppna gränserna bör vara hör till dem som är minst relevant att placera på en traditionell höger-vänsterskala. Vi vet att ett av riksdagens nuvarande partier gjort invandringsrädsla till huvudsak, och de övriga brukar anlägga gemensam moteld i partiledardebatterna. Men överlag finns inom alla partier politiker som brinner för skyddet av det som uppfattas som unika nationella värden. Uppfattningen om vilka värden som bör skyddas varierar, så klart. Inte alla som ängslas för nationens väl och ve vill stoppa invandringen. En del oroas i första hand över regelanpassning till en omvärld som ses som välfärdsfientlig. Men gränsromantiker finns i alla partier.

Samtidigt är det ingen floskel utan ett faktum att gränserna mellan nationer vittrar ner på snart sagt alla områden, inte bara de fysiska. Detta kan man bejaka och anpassa sig till (försöka lösa problemen) eller motverka, så gott det nu går (försöka undvika problemen).

Om jag får göra en spaning tror jag därför att en av de viktigaste politiska skiljelinjerna framöver kommer att vara den mellan nationalister och internationalister, vilket kanske kan ses som en utveckling av Lipsets och Rokkans tes om konflikten mellan centrum och periferi inom länder. Och den går inte mellan partier eller ens block, den skär in i alla politiska grupperingar. I andra europeiska länder har den redan en tid varit synlig, men mindre så i Sverige.

Den väl avgränsade nationalstaten har varit viktig, förmodligen avgörande, för framväxten av demokrati och välfärdssamhällen. Men allt har sin tid. I dag vet vi i realtid strängt taget allt som händer på andra sidan jorden och det råder, med en vid tolkning, fri rörlighet för i princip allting utom människor. Till nationalstaten skulle man därför kunna säga: "Tack för att du tog oss hit, men nu behöver vi något mer."

Jo, faktiskt: vi blir allt smartare

2013-01-11

Foto: Mats Andersson

IQ-landskamp mellan Sverige och Norge 2003. Det svenska laget (bilden) vann.

Hört talas om Flynn? Nej, inte Errol, utan en 79-åring med förnamnen James Robert. Denna Chicagoutbildade amerikanska statsvetare med psykologisk inriktning, som vid 29 års ålder utvandrade till Nya Zeeland, har gett namn åt en av den psykologiska världens märkligaste utvecklingsfenomen, nämligen att vi blir allt intelligentare.

Flynn upptäckte att intelligenskvoten stigit med ungefär tre enheter per decennium sedan början av förra seklet. Det har den häpnadsväckande innebörden att en genomsnittlig person av i dag, om hon kunde resa i tiden, skulle vara smartare än 98 procent av alla som levde 1910. Förändringen gäller alla länder för vilka det finns tillgängliga data.

En ny **studie bekräftar nu** än en gång att Flynneffekten finns. De tre forskarna Wai, Putallaz och Makel vid Dukeuniversitetet i North Carolina har nagelfarit uppgifter om 1,7 miljoner skolbarns resultat mellan 1981 och 2010 och kommit fram till att förändringen är särskilt tydlig på de allra intelligentaste individerna i befolkningen.

Jag fascineras av belagda förändringar som inte har någon vedertagen förklaring. Det är inte ofta man på stringent grund kan skriva att ett fenomen är "något av ett mysterium", men så är det med Flynneffekten.

Självklart har teorier lanserats. En lite långsökt sådan (men vad vet väl jag) är att vi i allt lägre grad utsätts för hjärnskadande bly i miljön. Vissa forskare har framhållit en allt näringsrikare kost. Den som förefaller rimligast är kanske helt enkelt att våra samhällseliga omgivningar blivit allt mer informationstäta och inte minst snabbkommunicerande. De betyder exempelvis att vi klarar av tidsbegränsade uppgifter bättre, eftersom vi lärt oss att göra intelligenta antaganden. Men det förklarar inte allt. Det finns studier som motsäger de grundläggande utgångspunkterna även i den teorin.

Man kan naturligtvis ifrågasätta hur intelligens definieras och huruvida tester är särskilt goda mätare på detta, vad det nu är. Men Flynneffekten visar att vi alldeles uppenbart blivit bättre på det IQ-tester mäter, och något är det ju.

En studie vid Umeå universitet för några år sedan visade för övrigt Flynneffekter över decennierna också på minnet (både så kallat episodiskt och semantiskt minne).

Kan inte detta vara en tröst när man sitter och rynkar pannan över den senaste rapporten om sjunkande skolresultat, så säg? Allt är relativt.

Fotnot: Det ska sägas att de tre forskarna vid Duke också fann något annat, rimligen rätt kontroversiellt, nämligen att skillnaderna i matematiska färdigheter mellan pojkar och flickor i det absoluta toppskiktet föll dramatiskt fram till 1991 men sedan abrupt planade ut på runt fyra matematiskt superpresterande pojkar på varje superpresterande flicka. Men det är en annan text.

Euron trotsar mobbarna

2012-12-30

Foto: Kirsty Wigglesworth

Britterna hör till de ivrigaste euromobbarna.

Vid den här tiden förra året [dristade jag mig till att spå 2012](#). Med en snäll tolkning kanske man kan säga att jag fick hälften rätt.

Att Obama skulle bli omvald som USA:s president krävde kanske ingen analysförmåga på Nobelprisnivå, och jag hade för övrigt fel i de politiska detaljerna. Men att den amerikanska ekonomin hade inneboende kraft nog att pressa fram fortsatt tillväxt och skapa nya jobb var inte självklart för ett år sedan.

Jag hade fel om al-Assads fall. Den motbjudande syriska diktaturens beslutsamhet att plåga sina medborgare är lika monstruös nu som då. Samtidigt är krigets slut fortfarande en tidsfråga mer än något annat. Nu börjar även Ryssland antyda att oppositionen kan segra och för samtal om Syrien med amerikanerna. Om inte al-Assad är borta om ännu ett år har det hänt något nytt och mycket allvarligt, som inte syns i dag.

Det som överraskat flest 2012 är kanske ändå att euron lever, och att hon har Grekland kvar hos sig. Uttrycket "muddling through" har visat sig vara en god beskrivning av unionens väg genom kriser. Det stöts och blöts, och

sedan, med kniven på strupen, kommer de nödvändiga besluten. Undergångsprofeterna har underskattat den politiska viljan att rädda euron.

Vi kan komma att minnas 2012 som året då den gemensamma valutan fick näsan över vattenytan. Eftersom halva problemet är bristen på förtroende innebär detta att det finns hopp om självförstärkande positiva effekter: Med ökat förtroende för att det finns en beslutsamhet att sanera finanser och gemensamt rädda krisländer sjunker räntorna, vilket ger större budgetmarginaler och mer utrymme för reformer.

Inget av allt detta förringar på något sätt alla de brister och felaktiga beslut som ledde till eurokrisen från början. Det visar bara att problem kan överbryggas så länge människor är vid liv och kan tänka.

Byråkratin EU är bland det lättaste som finns att hacka på. I år har inte bara eurokrisen erbjudit rikliga möjligheter till mobbning, utan i oktober gavs nya chanser när [Nobels fredspris tillkännagavs](#).

Det ser naturligtvis sämre ut med tre gubbar på podiet än, säg, en hotad dissident – eller en pakistansk flicka som skjutits av talibaner för sin kamp för flickors skolgång. Men det som ser bra ut behöver sannerligen inte ha betytt mer för freden. Ibland blir EU-kritiken riktigt skruvad, som när Stefan Jonsson och Peo Hansen för att misskreditera fredspristagaren på fullt allvar [fick det att se ut som om](#) bevarandet av kolonierna i Afrika var en huvudsak för unionens grundare.

De flesta har inga invändningar mot att FN fick fredspriset 2001, trots att FN-beslut legat bakom flera krig. EU har aldrig startat ett enda krig men klandras ofta för att det inte lyckas stoppa krig på annat håll. I hackandet på EU är det mycket vanligt att man blandar ihop deltagarna med själva institutionen. Man ger organisationen skulden för att medlemmarna vägrar följa dess regler eller vill spela solo.

Det är detsamma som att klandra FN för att Libyens förra diktator Khadaffi stal agendan i generalförsamlingen eller att Ryssland blockerar säkerhetsrådet. Just den kritiken är vanlig i USA. Men inte här. Här är FN heligt och EU en slagpåse, fri för alla att banka skiten ur.

Antagligen spelar det ingen roll vad EU-maskineriet åstadkommer – fred, renare miljö eller välstånd – det kommer aldrig att bli älskat. Det är väl okej. Det är en beslutsnivå. Man älskar inte riksdagen eller landstinget heller.

Men den som hatar denna europeiska beslutsapparat måste verkligen presentera en trovärdig alternativ ordning för den här kontinenten.

Och 2013? Nej, jag mäktar inte med en prognos denna gång. Jo, kanske en sak: Om Rysslands ändrade hållning gentemot Syrien är tecken på en ny attityd från Kreml vet jag inte, men förutsägelsen att Putin skulle få det lite motigare i opinionen har i princip visat sig stämma. Om han haft en smekmånad hos ryssarna är den över nu. Vågar man hoppas på en rysk vår?

Undergångsångest i den bästa av världar

2012-12-20

Foto: AFP

En kinesisk man har byggt en ark av oro för att världen kommer att svämmas över den 21 december.

Det är nog ganska få som på allvar tror att vi alla kommer att vara historia på lördag morgon. Det hindrar inte att oron för att mänskligheten på ett eller annat sätt står inför en katastrof, kanske inte ens särskilt avlägsen, är utbredd. Varför dras så många av oss till idén att vi snart kommer att gå under?

Att våldet är nere på **lägre nivåer än någon gång** i mänsklighetens historia, eller att demokratin har ett starkare fäste än någonsin, det tycks inte imponera särskilt mycket.

Att FN:s fattigdomsmål uppnåddes sju år i förtid och att övervikt nu är ett större globalt problem än undernäring spelar uppenbarligen inte heller någon större roll, särskilt inte som vi i Europa och Nordamerika rids av ångest över en recession som framställs som vår nemesis.

Eller, för den delen, att människan tagit sig an vartenda miljöproblem hon till fullo insett varit allvarligt och försökt göra något åt det. Och hittills lyckats hyggligt med föroreningar och gifter men sämre med överfiske och

utsläpp av växthusgaser. Det förra är knappast av apokalyptisk dimension. Låt gå för att det senare kan ha sådan potential – men bara för den som konstruerar sin världsbild utifrån de allra största rubrikerna.

Rubrikerna, ja. Är det mediernas fel? "If it bleeds it leads", brukar det heta. Men medier skapas av människor. Goda nyheter fångar sällan vår uppmärksamhet. [Dåliga nyheter säljer](#) därför att amygdala, två urgamla mandelformade delar av det limbiska systemet, programmerar oss att ständigt vara på jakt efter något att frukta.

För några tusen år sedan var det rationellt att snabbt bli rädd och flyktklar när rovdjur eller skogsbränder hotade, men i den tryggaste av livsmiljöer hittar vi faror där det inte finns några.

Det är faktiskt löjligt svårt att skriva en spetsig rubrik om en långsam förbättring (vilket det mesta i världens utveckling handlar om), medan varje redaktör kan väckas mitt i natten och omedelbart sätta en rubrik om en snabb försämring.

I en överskådlig och förvirrande värld förlitar vi oss dessutom på heuristik, smarta gissningar, som är bekväma genvägar men blockerar nya sätt att se på verkligheten. Om vi är inställda på att mänskligheten är på väg ner i källaren tar vi till oss information som bekräftar det och sällar automatiskt bort det som säger något annat. Och det är det många som är, inte minst när tillvaron har blivit så rörig ("otrygg") av alla raserade gränser mellan nationer, kön, yrken och andra kategorier.

En sak till: ses det inte, åtminstone i vår kultur, som lite mer seriöst, lite mer trovärdigt, att vara pessimist och lägga pannan i djupa veck än att vara optimist, det vill säga "blåögd"? Kontrollfråga: vilken av kategorierna brukar ställas till svars när de beslås med att ha haft fel?

Allt samverkar till att dra växlar på en tusenårig centralamerikansk kalender och se järtecknen hopas.

Men det kommer att vara en lika gråkall decembermorgon när du vaknar upp på lördagen som på fredagen. Fast kanske med en aning av mer ljus, eftersom vintersolståndet just passerat.

Uppskruvad temperatur

2012-12-14

Alla som följer klimatfrågan vet att förenklingar och överdrifter är vardagsmat oavsett vad man har för grundhållning. De som talar med de största bokstäverna är i regel lobbyister och medier, två kategorier som har intresse av att ta i. Rubriker slår fast, men forskarrapporter pekar på mer eller mindre tänkbara scenarier. Det går förstas inte att göra en bra nyhetsrubrik på "ett tänkbart scenario som förutsätter x och y".

Inför FN:s klimatmöten i december kommer varje år en handfull rapporter som brukar skruvas upp i presentationerna. Oftast innehåller de inte mycket nytt utan består av känd skåpmat som stekts upp och serveras på nytt sätt.

Den mest spektakulära utredningen inför Dohamötet var ett [dokument från Världsbanken](#), framtaget av ett klimatinstitut i Potsdam som börjar bli en pålitlig aktör i de här sammanhangen. Kärnan i budskapet var *gefundenes fressen* för redaktörer och alla som är oroliga för att medborgarna håller på att somna om i klimatfrågan: Världen är på väg mot fyra graders uppvärmning under detta sekel. Vi kan till och med nå dit redan 2060.

Förutsägelsen byggde inte på några nya rön utan på de tidigare modeller som säger att tillskott av koldioxid i den omfattning vi nu ser ger just denna uppvärmning. Nu har dock kurvan över den globala medeltemperaturen sedan snart femton år planat ut, trots att koldioxidutsläppen fortsatt att öka i samma takt som tidigare. Ingen har med säkerhet kunnat påvisa vad det beror på eller vilken betydelse det kommer att visa sig ha, men när det blir så uppskruvat som i Världsbanksrapporten finns liksom inget utrymme för att ens reflektera över det motsägelsefulla i observationerna.

Riktigt besynnerligt blev det när den ledande forskaren på sagda institut i Potsdam, oceanografen Stefan Rahmstorf, på [en presskonferens i Doha](#) avfärdade frågan om uppvärmningen ändå inte i alla fall tycks ha tagit en paus och förklarade att nej då, med alla faktorer invägda följer den fortfarande de tidigare prognoserna som pekar på en ökning om 0,16 grader per decennium. Den som kan multiplikation inser snabbt att 0,16 grader per decennium inte blir fyra grader till 2060, eller ens på ett sekel. Om Rahmstorf fick några följdfrågor på detta har åtminstone inte jag sett röken av dem i rapporteringen.

I slutet av nästa år kommer den första stora sammanställningen sedan 2007 från FN:s klimatpanel IPCC. Redan nu har ett [utkast läckt ut](#) i bloggssfären. Om tonläget är högt? Tja, är snön vit? På några timmar under torsdagen och fredagen kunde man A) läsa att den nya rapporten medger att solens aktivitet har större betydelse än man trott och B) läsa att det gör den inte alls utan befäster snarare ännu tydligare att mänsklig aktivitet är den enda rimliga förklaringen till den uppvärmning som skett. Allt efter behov, så att säga.

Räkna med fortsatt *fortissimo* i klimatdebatten, liksom ihållande svårigheter att hitta brasklappar och alternativa scenarier bland rubrikerna.

Spanien: Illa, men inte Grekland

2012-12-06

Foto: Emilo Morenatti/AP

Sjukhusanställda protesterar i Barcelona mot nedskärningar.

Alla som följer den europeiska krisen förstår att en kollapsad spansk ekonomi vore en verklig katastrof för eurozonen, till skillnad från ett bankrutt Grekland. Det handlar om fem gånger större värden.

Efter uppgörelsen med Francodiktaturen finns en spansk öppenhet gentemot omvärlden, en önskan att bli ett modernt land i världssamfundet. Det hindrar inte att åtminstone landets ledare dras med samma nationella stolthet som på så många andra håll fördröjer tuffa men viktiga politiska beslut.

Den förra premiärministern Zapatero vägrade länge att ens medge att det fanns ett skenande skuldproblem. Till slut gjorde han det, men – eller kanske "och" – han fick foten i fjolårets val. Hans efterträdare Rajoy, en grå byråkrattyp, förnekar inte grundproblemet, men han har blivit en mästare på att icke-svara på frågan om det som marknaden räknar med ska komma: ett tillkännagivande om att Madrid ber Europeiska centralbanken köpa obegränsat med spanska statspapper – i praktiken ett slags nödlån.

Rajoy börjar bli ökänd för sin oefterlikneliga förmåga till uppskov. Han utnyttjar det faktum att eftersom de flesta bedömare tror att en begäran om

nödhjälp kommer, i synnerhet sedan ECB-chefen i somras öppnade för det, pressas räntorna ner. Lägre räntor innebär i sin tur att behovet av nödhjälp minskar. Voilà.

Hur som helst är det många som biter på naglarna inför en tänkt finansiell härdsmälta på iberiska halvön. Men det finns en hel del som talar för att de kan lämna naglarna i fred.

Det akuta spanska problemet är en likviditetskras. Egentligen står landet på sund ekonomisk grund, förklarade häromdagen Charles Powell, direktör för ett Madridinstitut som analyserar Spaniens relationer med omvärlden. Powell, inbjuden till Stockholm av Utrikespolitiska institutet, såg ljus i slutet av tunneln och skäl för försiktig optimism.

Skuldskrisen är främst en privat skuldskris, och det är en myt att den offentliga sektorn är överlastad, enligt Powell. Vid sidan av de fallerade sparbankerna hör Spaniens banker till de bästa i världen. Landets tillgångar är större än skulderna. Men man har tappat konkurrenskraft, och det råder tidsbrist. Vägar ut måste hittas snabbt. Det hoppfulla är då att de politiska institutionerna är stabila och legitima och sannolikt klarar att genomföra de svåra skatte- näringslivs- och arbetsmarknadsreformer som behövs.

Ett dilemma är att arbetskraften är trögrörlig. Spanjorer flyttar inte gärna. Ungdomar bor hos sina föräldrar tills de är 29. Bristen på jobb har fått inkomstklyftorna att börja öka under krisen. Den närmast överkligt höga arbetslöshetssiffran döljer dock bland annat stora skaror studerande ungdomar och hantverkare som flyttat sin verksamhet till den svarta sektorn.

Samtidigt är det spanska samhället i stort motståndskraftigt, menade Powell. Den sociala sammanhållningen är stark. Benägenheten att donera organ är band de högsta i världen. Kvinnornas ställning är bättre än i andra delar av södra Europa, och medellivslängden för kvinnor är den näst högsta i världen. Och så finns detta med hur invandringen hanterats:

Det är välkänt att en specifik spansk orsak till det nuvarande finansiella moraset är en spräckt fastighetsbubbla, men fastighetsboomen inte bara var spekulativ. Landet tog nämligen under decenniet efter millennieskiftet emot fler invandrare än något annat land i världen vid sidan av USA. Bostäder behövdes. Den här invandringen skedde utan stora invandringsfientliga

strömningar. Xenofobi är ännu politiskt otänkbart i Spanien, konstaterade Powell.

Naturligtvis undrade åhörarna vad Powell ansåg om den nymornade katalanska separatismen. Han var skeptisk. Hälften av katalanerna anser sig ha dubbla identiteter, påpekade han. Spanien fungerar redan delvis federalistiskt utan att ha skillnaderna formaliserade, och Powell trodde på ännu mer av denna "assymetriska praxis" när stridsdammet väl lagt sig. Till exempel mer katalansk kontroll över de egna finanserna.

En kärnfråga för självständighetsivrarna i Katalonien är medlemskapet i EU och euron. Det har visat sig att opinionen för oberoende krymper märkbart om utbrytningen innebär att man sparkas ur unionen. Man vill vara med i Europa men slippa Madrids överrock. Så hur skulle då övriga EU ställa sig om det kom till kritan?

– Ärligt talat, sade Powell efter viss tvekan inför frågan, varför skulle andra medlemsländer säga ja till en ny utbrytarstat som visat sig oförmögen att visa solidaritet med andra länder och folk i dess närhet? Separatism är raka motsatsen till vad EU står för.

Det återstår att se om hans bedömning är riktig – såvida unionens medlemmar någonsin ställs inför den delikata frågan. Kanske hinner Skottland före, för övrigt.

En del Lenin, två delar Hayek

2012-11-27

Lyxshopping i Peking. (Foto: Andy Wong/AP)

Av olika anledningar har jag aldrig kommit att ägna mycket lästid åt Kina, annat än det som varit journalistiskt nödvändigt och det som anslutit till allmänna resonemang om ekonomi och miljö, men det lär jag få äta upp sju dagar i veckan resten av mitt yrkesliv. Och många med mig. Kina är nyckeln till det mesta.

Denna vecka pågår klimatmötet i Doha, och det är uppenbart att varje klimatavtal som inte innefattar Kina är meningslöst. Kina släpper ut mest koldioxid av alla industrinationer, är det land som bränner mest kol i sina kraftverk OCH är det land som **satsar mest pengar** på alternativa energikällor.

Den globala fattigdomsbekämpningen som varit så framgångsrik de senaste decennierna hade sett betydligt blekare ut om inte Kina funnits med i kalkylen. En överlägsen andel av de hundratals miljoner människor som lyfts ur den djupaste fattigdomen är kineser. De har gjort denna välfärdsresa under en ekonomisk omvandling som gett upphov till de snabbast växande klyftorna i världen – samma omvandling som ligger bakom 1990- och 2000-talens utsläppsökning.

Ingen har missat nyrikedomen och de snabba tekniska förbättringarna i Mittens rike. Fast nästan ingen har heller släppt bilden av att Kina är en *kommunistisk* diktatur. Man kan undra varför.

Skulle Lenin känna sig hemma i Kina av i dag? Flärden, shoppingen och det marknadsekonomiska vardagslivet skulle få honom att tro att han var på en annan planet. Men, [skriver Richard McGregor](#) i Foreign Policy, med bara en blick på det styrande partiet skulle han omedelbart känna igen den bolsjevikiska strukturen. Den är intakt. Viktiga poster i administration, företag och medier tillsätts av partiet. Våldsmonopolet, armén, är partiets, inte statens.

Ja, att Kina är en auktoritär stat är ställt utom tvivel. (Däremot är den inte totalitär, eftersom regimen insett att det är dämpande för marknadsekonomin att detaljreglera alla aspekter av folks liv. Med sin *"Great Firewall of China"* gör de styrande vad de kan för att hålla information om världen borta från medborgarna. Men den sipprar in ändå, förstås.) Men kommunistisk?

Ekonomi är [ett lapptäcke](#) av privat och offentligt ägda företag. Enskilda kineser kan i dag starta egna företag, och de får skörda vinsterna eller ta förlusterna. Skolor kan vara privata. Det är inte ens särskilt höga [skattenivåer](#). Inkomstskatterna är jämförbara med brittiska eller amerikanska. En del framhåller att medborgarna för symboliska pengar kan få sjukvård, omsorg och studiehjälp, men i vilket västeuropeiskt land kan man inte det?

Om det viktigaste med Marx och Engels ideologiska skapelse hade varit att bygga auktoritära strukturer är Kina möjligen ännu kommunistiskt. Men poängen var snarare att bygga ett klasslöst samhälle ("egendomen bör vara gemensam eller åtminstone jämnt fördelad i samhället", enligt ordboksdefinitionen). Även om vi vet att Sovjetunionen var ett djupt orättfärdigt samhälle kunde det åtminstone på papperet se ut som en plats där alla hade lika förutsättningar. Kina låtsas inte ens om det.

Så varför fortsätter både Kina självt och omvärlden att kalla landet kommunistiskt?

En förklaring till det förstnämnda som förs fram är nationalism. Kineserna känner stor stolthet över allt som uppnåtts under kommunistpartiets styre.

Ordförande Mao är fortfarande en nationalistisk ikon. Dessutom kan de jämföra sig med nordkoreaner och kubaner, vilket ger ett trevligt utfall.

För omvärlden kan kritik mot Kina av olika skäl – för att det bryter mot mänskliga rättigheter, för att det utgör ett militärt hot, för att det utgör ett ekonomiskt hot – säkert underlättas om varningsetiketten ”kommunistisk” fortfarande kan plockas fram.

Precis som för miljön och ekonomin kommer Kina att spela en avgörande roll för hur framgångsrik idén om demokrati framstår för framtidens krönikörer. Den dag Kinas styrande ”kommunistiska” parti släpper greppet helt kan en femtedel av jordens befolkning få folkstyre på ett bräde. Det blir stort. Vi får nog vänta ett tag till på det. Tills vidare kan vi kanske kalla landet en kapitalistisk diktatur.

Fotnot: Friedrich von Hayek var en österrikisk-brittisk nationalekonom och politisk filosof. Hayek var motståndare till kollektivism. Han menade att det är omöjligt att centralplanera ett samhälle eftersom den nödvändiga informationen finns hos individer, hushåll och företag.

Två kriser, två New York

2012-11-17

Foto: John Minchillo

New York i kris 2012: Guvernör Andrew Cuomo hos frivilliga i Queens.

Ännu två veckor efter superstormen "Sandy" bodde tusentals drabbade kvar i tillfälliga tältläger vid New Jerseys kust, och i New York hade inte alla fått tillbaka strömmen. Ovädret mörklade hela södra Manhattan i flera dagar. Stadsbor som utsända journalister mötte talade om en krigszon. Folk vallfärdade norrut för att kunna ladda sina telefoner och skicka mejl, berättar TT. Men de vittnade också om omtanke: de man mötte frågade om man behövde mat eller hjälp.

Man får förmoda att "krigszon" syftar på den kuslighet som uppstår när kvarter som normalt myllrar av liv plötsligt ligger öde, för med krigets våldsamheter tycks det ha funnits få likheter. Brottsligheten gick ner dramatiskt de där dagarna i slutet av oktober och början av november. Det har inte rönt särskilt stora rubriker.

På en vecka gick antalet mord ned med 86 procent, våldtäkter med 41 procent, rån med 21 procent och överfall med 19 procent, [enligt polisens statistik](#). Inbrotten ökade en aning, med 6 procent, men överlag sjönk all brottslighet med 27 procent.

Detta står i skarp kontrast mot det stora strömavbrottet i New York 1977, en händelse som skulle kunna symbolisera megastadens sociala och ekonomiska botten.

New York City var en genuint farlig stad i slutet av 1970-talet. Jag var där med min far, och vi tillhölls å det strängaste att inte ha värdesaker som kameror med oss när vi gick ut från hotellet, åtminstone inte synligt. Vi rekommenderades att hålla oss inne efter mörkrets inbrott. Att jogga i Central Park betraktades som rubbat: den enorma gröna lungan var på 1960- och 1970-talen inne i en period av starkt förfall och var ökad för våldsbrott.

På kvällen den 13 juli 1977, under en fuktig värmebölja, slog blixten ut flera vitala kraftledningar, och klockan 21.36 dog all el i New Yorks samtliga fem stadsdelar. På Jerseyidan glimrade ljusen, men på andra sidan Hudsonfloden var det becksvart. Det var mitt under en svår ekonomisk kris. Arbetslösheten växte, och brottsligheten hade galopperat sedan ett decennium. Dessutom var detta "The summer of Sam", sommaren då en massmördare spred skräck i New York. När strömmen försvann följde två dygn av omfattande plundring och vandalisering.

Längs Broadway förstördes 35 kvarter och 134 butiker plundrades. I Crown Heights plundrades 75 butiker. När det apokalyptiska eländet så småningom kunde summeras hade 550 polismän skadats och 4.500 plundrande och mordbrännande busar gripits. Det var med sådana undergångsbilder på näthinnan man senare kunde göra filmer som "Flykten från New York".

Det finns förstås skillnader mellan blackout 1977 och stormen 2012, som att översvämningarna efter "Sandy" gjorde det svårt att ta sig ut på många håll (fast det var nog inte svårare än att den som verkligen var ute efter att plundra och bränna hade kunnat göra det). Men de diametralt skilda kriminella effekterna visar framför allt vilken dramatisk skinnömsning "The Big Apple" har genomgått sedan det onda 70-talet.

New York började komma ur sin svacka under 1980-talet, men våldsbrottsligheten ändå låg kvar på samma höga nivå ett decennium till. Från ungefär 1990 inleddes en spektakulär nedgång i mordfrekvensen. Samma tendens har noterats i hela USA, men det är i New York nedgången varit tydligast. Mordfrekvensen i hela landet är i dag hälften så hög som 1990. I New York City begås numera en fjärdedel så många mord som för tjugo år sedan.

Tidningen [Time har gjort](#) en häpnadsväckande iakttagelse: Hade det dödliga våldet legat kvar på 1990 års nivå hade 170.000 fler fått sätta livet till under åren sedan dess, vilket är fler amerikaner än de som dog under första världskriget, Koreakriget, Vietnamkriget och Irakkriget tillsammans.

Det finns ingen brist på [förklaringar](#) som brukar föras fram – fler i fängelse, nolltolerans, crackvågans slut, färre blyförgiftade ungdomar (!) – men minskningen fortsätter ändå att förbrylla kriminologer. Sannolikt finns en rad sociala orsaker, men det är inte klarlagt vilka.

[En del bedömare](#) kopplar brottsfrekvensen till vapentillgången. Men även en starkt vapenvänlig stad som Houston har sett ett brant fall i antalet mord. Andra kopplar den till ekonomiska förhållanden: god ekonomi – färre brott, dålig ekonomi – fler brott. Men under finanskrisen 2008-2009 och den efterföljande lågkonjunkturen har brottsnivåerna inte bara legat kvar på den nya lägre nivån, utan de har rent av sjunkit något till.

De främlingsfientligas fantomsmärtor

2012-11-15

Vart SD:s väljarstöd tar vägen framöver vet jag lika lite som någon annan. Efter en raketartad utveckling i opinionen har de nu fått en praktiskandal på halsen.

Det kan i sammanhanget vara värt att påminna om att deras framgångar bland väljarna, åtminstone den del av stödtrupperna som inte hör till partiets hårda kärna, av allt att döma inte beror på att främlingsfientligheten ökar. För det gör den inte, den minskar.

Det år SD kom in i riksdagen, 2010, var [svenskarnas inställning till invandrare](#) den *minst* negativa sedan statsvetarna vid Göteborgs universitet började mäta attityderna för 22 år sedan. Ett år senare hade andelen som ville ta emot färre flyktigar minskat ytterligare en procentenhet.

Men det finns ju, som sagt, en övertygat främlingsfientlig kärntrupp. Det är svårt att veta hur stor den är. Partiet har sedan ett par år varit tämligen framgångsrikt med att klä om sig till ett nationalistiskt/nostalgiskt populistparti med flera profilfrågor (Dansk Folkeparti är en förebild).

Hur mår den där kärnan? Den är ganska rädd, vill jag påstå. Det kanske tar emot att beskriva aggressiva xenofober som rädda, eftersom rädsla förknippas med svaghet. Men det är viktigt att förstå att rädsla är en mycket farlig känsla. Rädsla har alltid varit mänsklighetens största fiende. Den som inte är rädd för andra människor startar inga krig.

Planeten blir alltmer gränslös, och – som jag [tidigare skrivit](#) på denna plats – det är inte underligt att många känner oro inför de okända marker detta för oss in på. Men man kan ju hantera oron på olika sätt. De högerextrema och de främlingsfientliga känner säkert ångest inför tanken på en värld där barriärerna mellan tryggt välkända normer och kategorier rasar.

De är inte intresserade av att möta andra människor. De längtar tillbaka till en tillvaro där Bollnäsbor åt sill och där spaghetti med köttfärssås var något som åts i Milano, där män var män med kostym och försörjningsansvar och kvinnor var kvinnor med kjol och familjeansvar.

Man kan säga att det de känner är fantomsmärtor. För den tillvaron kommer inte tillbaka.

Framtiden är inte som du tror

2012-11-05

Foto: José Cabezas/AP

Salvadoranska skolelever kopplar upp sig.

Om någon till äventyrs missat det är meningen med den här bloggen att i en medie- och debattverklighet som kretsar kring punktvis elände peka på hoppfulla tendenser. Jag är naturligtvis lika medveten som andra journalister om den aldrig sinande strömmen av rubrikfrämjande kriser och olyckor. Jag skriver dussintals vanliga nyhetsartiklar varje vecka. Utan den speciella inriktningen kunde man lika gärna kalla den här platsen för "nyhetsbloggen". Det kanske inte skulle ha så väldigt stort egenvärde.

Allt det sagda är självklart, men att döma av de kommentarer jag ibland får kan det vara värt att påminna om.

Det bästa med kritik är förstås att man med jämna mellanrum tvingas reflektera över vad man håller på med. Här är en självreflektion: Trots mitt fokus på de ljusare sidorna av tillvaron kan jag tycka att jag ibland har en tung ton. Det är egentligen inte avsiktligt. Delvis handlar det väl om min skrivart, men utan tvivel är jag påverkad av en intellektuell miljö – dit journalistiken hör – där man kan gå ganska långt för att undvika att framstå som bläögd. Alltför äppelkindade skildrare av världen blir tråkigt nog tagna på mindre allvar.

Kanske rör det sig om ett slags förnumstighet, som en lektor sade om ett manus jag skrivit. Eller svenskhet, vad nu det är. Kanske ska man vara amerikan för att både våga ta ut svängarna och vara frejdig framtidsoptimist:

I boken "Abundance – the future is better than you think", tar Peter Diamandis och Steven Kotler ungefär samma grepp som jag gjort på denna plats och i bokform. De riktar sig dock framåt mer än beskriver hur läget ser ur och hur vi tagit oss hit. Boken handlar om den virvelvind av tekniska och vetenskapiga paradigmskiften som pågår. Vad författarna tror att denna kan betyda för mänskligheten framgår av titeln.

Med ren pojkrumsentusiasm översköljer Diamandis och Kotler läsaren med en våg av siffror och experter (nästan bara män, tråkigt nog – man kan verkligen grubbla över varför framtidsvisionsbranschen är så enormt mansdominerad, men det är en annan text). Den frustande iver med vilken de lägger fram dussintals exempel på cutting edge-rön som kan rädda världen hade jag nog inte själv vågat visa, även om jag är övertygad om att de har rätt. Det är svårt att inte dras med.

En del är välbekant, som att tämjt solsken ska kunna lösa både energi- och klimatkris, avancerad odlingsteknik världssvälten och nya starka material råvarubristen. Men att ny teknik kan lösa den väntade massbristen på lärare när "miljarden på botten" tar sig ur fattigdomen är däremot nytt åtminstone för mig och känns hoppingivande.

Försök som gjorts i Indien har visat att barn i slummen som aldrig gått en dag i skola kan lära sig ganska avancerade saker med hjälp av gruppsamarbete kring en datorskärm med nätuppkoppling – utan lärare. Det innebär inte att kunniga vuxna aldrig behövs, men lek är en överlägsen pedagogisk form. Träning på skärm är för övrigt underskattat. Piloter och kirurger som datorövat visar sig vara skickligare utförare än kolleger som inte har det. **Khan-akademin**, ett slags öppet nätuniversitet, har flera tusen videolektioner (varav användare hittills har tagit över 200 miljoner) där man kan gå från nybörjarnivå till universitetsnivå och be "läraren" repetera hur många gånger som helst på vägen.

Nej, världen hinner sannolikt inte utbilda tillräckligt många av den gamla sortens lärare för att täcka behoven om tio tjugo år, men om vi får ångest över det är det för att vi låst oss vid att utbildning måste se ut som den alltid

gjort sedan Europa satte mallen (vilket skedde i en auktoritär tid där skolmiljön slentrianmässigt kalkerades efter arbetsplatsernas miljöer).

Sjukvården går för övrigt en liknande utveckling till mötes, visar "Abundance", med extremt mycket rationellare och billigare diagnosticering av enklare åkommor med hjälp av teknik tillgänglig i hemmen.

Det intressanta är att det är tillväxtländerna som går i frontlinjen, eftersom det är helt nödvändigt för att möta behoven där, medan vi i de gammalrika länderna länge än kommer att dras med baktunga utbildnings- och sjukvårdsapparater (precis som vi ännu dras med fasta telekablar).

En tredje tankefigur vi fastnat i är att ny elektronik ständigt får oss att kräva fler prylar, när det som nu sker snarare är en avmaterialisering. En urban medeklassperson i väst som ville hänga med för 20 år sedan höll sig med en kamera, en videokamera, en videobandspelare, en cd-spelare, en stereo, en tv-spelskonsol, en (stor) mobiltelefon, ett armbandsur, en väckarklocka, ett uppslagsverk och några bra kartböcker. Allt det där ingår numera i en smart mobil av standardsnitt, och man behöver inte vara medeklass eller ens bo i västvärlden för att kunna köpa en.

Glöm det gamla och lås upp tankarna, så ljusnar det. "En av de viktigare poängerna med den här boken", skriver Diamandis och Kotler, "är att våra perspektiv skapar vår verklighet".

De flesta har mycket svårt att ta till sig tanken på en framtida värld där alla människors grundläggande behov är tillfredsställda, och mer därtill. Varför? Eftersom vi lever i en utomordentligt komplicerad och osäker värld och beslutsfattande under osäkra förhållanden är svårt har vi utvecklat en omedveten strategi: vi förlitar oss på heuristik, smarta gissningar. En sådan är att låta ny information bekräfta invanda föreställningar. Det är en genväg som håller oss nöjda men den blockerar effektivt vår förmåga att byta uppfattning.

Har vi föreställningen att världen befinner sig i alltför djup skit för att vi ska kunna ta oss upp ur den kommer vi att minnas all data som tycks bekräfta detta, medan motstridiga fakta rinner av oss som vatten på en gås. Till råga på det har vi kvar reptilhjärnan. Goda nyheter fångar inte vår uppmärksamhet. Dåliga nyheter säljer därför att amygdala, två uråldriga mandelformade delar av det limbiska systemet, är på ständig jakt efter något att frukta.

På grund av all denna negativitets-bias riskerar man att framstå som korkad om man ställer sig upp och säger att världen blir bättre, konstaterar Diamandis och Kotler. Även om man misstänker att det trots allt kanske är så hotar en annan böjelse att ta över: tendensen att göra och tänka som andra. Så man stannar kvar i "alltför djup skit"-tanken i alla fall.

I förlängningen av varje nytt framsteg finns alltid en mängd nya möjligheter. Ju mer vi vet, desto fler dörrar öppnas. I dag är världen så integrerad att ett problem blir löst för alla när det en gång lösts av en person. Enligt "Abundance" befinner vi oss i ett unikt ögonblick i historien, för detta är första gången som "teknikens expansiva natur samspelar med våra innersta önskningar". Kort sagt: Lösningen på de flesta problem finns inom räckhåll. Om vi vill.

Den som vill höra Peter Diamandis berätta om "Abundance" kan se [ett föredrag här](#).

Ömsesidigt beroende = fred

2012-10-21

Foto: Aaron Favila/AP

Muslimska kvinnor i Filippinerna hyllar ramavtalet för fred mellan gerillan på Mindanao och regeringen.

Ett av de viktigaste skälen till att krigen blivit färre de senaste decennierna är uppsvinget för fredsavtal, inte minst i FN-regi. Som jag [tidigare skrivit](#) var 2011 ett dåligt, för att inte säga värdelöst, år i det avseendet. Ett ynka fredsavtal, som dessutom sprack.

Var det ett tillfälligt bakslag? Det är för tidigt att säga, men åtminstone två nya processer bådar gott:

1) I Colombia har Farcgerillans väpnade revolt i flera år sjungit på sista versen, men en verklig slutpunkt har ändå inte kunnat skönjas. Förrän nu. I veckan inledde gerillan och den colombianska regeringen de mest hoppningivande fredsöverläggningarna hittills. 2) I Filippinerna har regeringen och separatistgruppen Moros islamiska befrielsefront [enats om ett "ramavtal"](#) för fred.

Oavsett vilka ondsinigheter som begåtts under utdragna inbördeskrig är avtal med olika slags eftergifter och amnestier långt bättre lösningar än

krossande med vapenmakt. Hur många "lyckade" militära segrar över rebeller kan historien uppvisa?

Sri Lankas regering påstår sig ha åstadkommit just det när den 2009 utplånade Tamilska befrielsetigrarna efter mer än 25 års blodiga strider. Det är mycket tveksamt om de hårdföra "tigrarna" var lämpliga representanter för sin folkgrupp, men med tusentals döda civila under slutoffensiven är det inte svårt att föreställa sig bittra tamilska berättelser som förs vidare mellan generationerna. Dessa måste ju inte obönhörligen omvandlas till nya våldsamma revolter i framtiden, men om inte landets ledare hanterar traumat klokt är risken uppenbar.

Just Sri Lanka nämndes som en oroväckande kontrast till hållbara uppgörelser av statsvetaren och konfliktforskaren Charles-Philippe David, som var i Stockholm för någon vecka sedan, inbjuden av Utrikespolitiska institutet.

Kanadensare som han är tog han samtidigt upp de häpnadsväckande rönen om dramatiskt minskande dödlighet i världens konflikter som kolleger i Vancouver presenterade i [en rapport](#) 2005. Men forskare som han är vågade han sig inte på att spå om det kommer att fortsätta på samma sätt. I seminariepubliken satt förra FN-diplomaten Hans Blix. Han tog till orda och föreslog att de sjunkande konfliktnivåerna kan bero på staternas allt större ömsesidiga beroende. Klok tanke, tyckte David, men han höll inte riktigt med: FN:s roll i fredsboomen är väl belagd.

Må så vara, menar jag, men vad är en stärkt FN-roll annat än ett av många uttryck för tilltagande ömsesidigt beroende? Och vilket arrangemang utgör det starkaste uttrycket för ömsesidigt beroende mellan stater vi kan finna på jorden i dag om inte EU?

Årets fredspris har manglats omsorgsfullt vid det här laget. I huvudsak har det sågats. De som är bekanta med min hållning till saker och ting förvånas nog inte över att jag hör till påhejarna. Eller så här: när man nu en gång bestämt sig för att inte bara ge fredspriset till individer utan även organisationer var det ganska givet att EU, eller föregångarna Kol- och stålunionen och EG, skulle få fredspriset någon gång.

Det borde ha skett tidigare. Det kunde ha skett när de forna diktaturerna Spanien och Portugal togs in 1986. Det kunde ha skett när de forna kommuniststaterna i öst togs in 2004. Allra bäst hade det kanske varit om en

eller flera av den briljanta idéns skapare hade fått priset, förslagsvis Robert Schuman och Jean Monnet. Dessvärre hade man inte hunnit förstå hur lyckat projektet skulle bli innan de dog.

Bara för att man underlåter att prisa en god idé när tiden är som bäst bör man inte avstå för alltid. Jag menar, varför fick FN fredspriset just 2001, när säkerhetsrådet enats om Natoleda styrkor i Afghanistan?

Det mesta har sagts om skälen till att ge Europeiska unionen fredspriset, och jag behöver inte fördjupa mig i det. Men att inte medge att unionen haft en starkt fredsskapande effekt på de länder som sökt och söker sig dit är bara dumt. Att skylla organisationen EU för att dess medlemsstater inte kunnat enas om effektiva fredsskapande åtgärder utanför unionen är möjligen mindre dumt, men det är djupt orättvist att inte samtidigt anklaga dussintals andra fredspristagare för att också ha haft ambitionen men inte lyckats.

Kontroversen kring att ge Obama priset var mer förståelig. Jag hörde till dem som trots allt var försiktigt positiva till att man ville belöna hans försonliga linje, men människan hade ju faktiskt inte åstadkommit något, utom möjligen nystarten för kärnvapennedrustningen (min lätta entusiasm har skrumpnat betydligt sedan dess).

Organisationen EU har varit oändligt mycket mer konkret fredsskapande än USA:s president. Om Obama får fyra år till måste han i stort sett ordna upp hela Mellanöstern för att komma i kapp.

Måste tillväxt ge klyftor?

2012-10-02

Foto: Victor Ruíz Caballero/AP

Santiago, Chile. Ju större klyftor, desto större huvudvärk för makthavare.

Hur man ska hantera klyftorna i världen är en av de knivigaste utvecklingsfrågorna (och det är varken **första** eller sista gången temat dyker upp här). Vid det här laget har de flesta, även så kallade civilisationskritiker, lärt sig att fattigdomen i världen minskar. Samtidigt kan ingen som läser statistik förneka att klyftorna ökar. Har det ena med det andra att göra?

För några dagar sedan var jag på ett frukostmöte med Joanna Kerr, som leder biståndsorganisationen Action Aid. Ämnet: Vad världens ledare borde inrikta fattigdomskampen på nu när FN:s millenniemål närmar sig sitt slutdatum 2015. Fattigdomsmålet som sattes år 2000 må vara uppnått, men fortfarande har en miljard mindre än en tia om dagen att leva på.

Nu gäller det att växla in på nya spår, tyckte Joanna Kerr. Ett spår hon menade att vi missade när millenniemålen formulerades i slutet av 1990-talet var i hur hög grad den ekonomiska tillväxten skulle öka välbefinningsklyftorna. "Trickle down"-teorin, att hyperkapitalism även gynnar de fattiga, har motbevisats, ansåg Kerr. Därför måste vi tygla bolagsjättar och beskatta finansiella transaktioner, var budskapet.

På samma möte hade hon också poängterat hur enormt stor del av världens fattigdomsminskning Kina stått för de senaste 30 åren. Hundratals miljoner har där lyfts ur sitt armod. Kina är samtidigt ett av de länder där klyftorna ökat allra **snabbast** och allra **mest**.

Jag frågade Kerr hur hon såg på den paradoxen. Hade det varit värt priset just där? Hade hon helst velat se en annan kinesisk utveckling? Jag fick inget

entydigt svar. Och det är kanske inte så konstigt, eftersom frågan verkligen inte är enkel.

Några av de våldsammaste länderna i världen har de största klyftorna, som Mexiko och Sydafrika. Men det stämmer inte för det nyss nämnda Kina (om man inte räknar statens våld), och Chile har något större klyftor än Mexiko men en sjundedel så hög mordfrekvens.

Det finns forskning som visar att klyftor är skadligare om de beror på att botten halkar efter än att toppen drar ifrån. Men precis vid vilken nivå och med hur stora avvikande grupper blir det skadligt? Och detta med att fattigdomen minskat som mest när klyftorna ökat som mest: är klyftor gynnsamma i ett tidigt utvecklingskede men skadliga i mogna ekonomier? Och är det olika i olika länder? Jo, uppenbarligen, men varför?

Det här är frågor som i allt högre grad sysselsätter rådgivare i såväl Bryssel som Washington, och säkert i Peking också. Att påstå att de tongivande politiska och ekonomiska makthavarna struntar i växande klyftor stämmer inte längre. Oavsett vad man tror om de politiska alternativens olika metoder talar både högern och vänster om att fördela.

Inte sedan Lyndon Johnsons dagar har USA haft en president som bygger så stor del av sin politiska plattform på idén om utjämning och en aktiv roll för staten. Franska presidenter med olika politisk färg arbetar för att införa Tobinskatt. Den nuvarande svenska regeringen hoppas kunna öka jobbutbudet för de sämst bemedlade, vilket "bidrar till att inkomstfördelningen hålls samman och de långsiktiga förutsättningarna för en hög sysselsättning och stark tillväxt förbättras", enligt [årets statsbudget](#).

Inspirationen till sådana slutsatser kan ha kommit från viljan att röstmaximera, men den kan också ha kommit från expertis i maktens boningar. I [en studie](#) som kom förra hösten slår två forskare på Internationella valutafonden fast att alltför stor ojämlikhet hämmar uthållig tillväxt:

"Motsatsförhållandet mellan jämlikhet och effektivitet kanske inte existerar", skriver Andrew Berg och Jonathan Ostry. "Faktum är att jämlikhet tycks vara en viktig ingrediens för att stödja och upprätthålla tillväxt. Skillnaden mellan länder som kan upprätthålla hög tillväxt under många år eller decennier och de många andra som ser tillväxttoppar snabbt plana ut kan vara nivån av jämlikhet."

Saken utvecklas vidare i [ett diskussionsdokument](#) som kom i somras (och som för övrigt är en ypperlig sammanfattning av hur ojämlikheten utvecklats i världen de senaste decennierna). Fördelningspolitiken har tappat kraft den senaste tiden, konstaterar IMF, och att göra något åt "denna minskning av finanspolitikens fördelande effekt kommer att kräva en kombination av skatter och utgifter". Det finns utrymme för att höja skatterna i de rika länder som har låga skattenivåer i dag, men för att beskatta de allra rikaste effektivt behövs internationellt samarbete, konstaterar IMF, ett organ som för tio år sedan var en ond symbol för nyliberal chockterapi i tredje världen.

Joanna Kerrs Action Aid och IMF kanske borde slå sina påsar ihop?

Den fåfänga driften efter oberoende

2012-09-28

Foto: AP

Barcelona den 11 september: Massivt stöd för katalansk utbrytning på Kataloniens nationaldag.

"Jag är ledsen att från Europa behöva bringa denna nyhet: Självständigheten är omöjlig."

Driften att någon gång under ens historiska tillvaro få vara en oberoende stat med egna nationella symboler tycks vara obändig bland olika folkgrupper. Den lever uppenbarligen kvar även i en värld där "självständighet" blir allt mer diffust. Händelseutvecklingen efter Sovjetunionens och Jugoslaviens kollapser är talande.

I Europeiska unionen är just nu tre utbrytarfall aktuella: Skottland, Baskien och Katalonien. Hos alla tre finns bitterhet över vad man upplever som översitteri från härskarstaternas huvudstäder. Det brukar också heta att moderstaterna orättfärdigt berövar regionerna industrivinster och naturresurser.

Det senare är dock något svårare för skottarna att hävda, eftersom England är en rikare landsdel. Och i fallet Baskien är detta argument mindre sakligt än i Katalonien, eftersom baskerna har bestämmanderätt över skatterna. Men känslan kan förstås vara densamma.

Det är den onekligen på fler håll. I Italien vill exempelvis Lega Nord bryta loss det rika nord från det fattiga syd. Tankefiguren är knappast okänd i Sverige heller, där man kan höra självmedvetna skåningar säga att de vill återförenas med Danmark eller Stockholmsläns norrlänningar säga att man borde kapa landet längs med Dalälven så att Norrland får behålla sin malm och sin vattenkraft.

Ja, någonstans produceras överskotten i ekonomin, och det går alltid att dela in världen så att vinnare och förlorare kan utkristalliseras. Naturresurser kan göra områden rika, men råvarorna måste köpas av någon annan för att ge välstånd. Uthålligt välstånd uppnås med förädling och diversifiering. Några av världens rikaste länder är fattiga på naturresurser. Alla är beroende av alla.

Den avgjort rikaste regionen i Sverige, **räknat per invånare**, är Stockholms län. Den fattigaste är Södermanlands län. Kan någon hitta en orättvisa här?

Bråk i familjer är ofta hätskare än bråk mellan främlingar. Katalaner, basker och skottar har tydliga historiska identiteter som knappast någon förringar, men de är samtidigt intimt sammanbundna med de större stater i vilka de är inlemmade, och dessa stater är i allt högre grad sammantvinnade med andra länder.

Att fortsätta vara medlem i EU verkar inte vara något nationalisterna i Katalonien, Baskien och Skottland har några problem med (skottarna är rent av EU-vänligare än engelsmännen), i regel inte heller att dela valuta med andra.

Vad skulle då skillnaden bli vid självständighet? De båda förstnämnda, de som är rikare än sin moderstat, skulle ändå få bidra ekonomiskt till det jordbruks- och regionalstöd som Bryssel skickar till de fattigare spanska regionerna Extremadura och Andalusien. Sedan skulle Bryssel och Frankfurt lägga sina näsor i blöt i Barcelonas och Bilbaos budgetarbete. Och deras dominerande marknad skulle ändå för överskådlig tid vara Spanien. För att inte nämna boken med att bygga upp ny nationell administration och egen försvarsmakt.

Oberoende kan låta vackert. Men om de drömmer om en benfast nationell identitet av 1900-talssnitt – om en sådan fanns ens då – riskerar katalanska, skotska och baskiska nationalister att bli besvikna. I EU finns faktiskt inga

av nationalstatens särskilda kännetecken kvar intakta: inte gränskontroll, inte utrikespolitik, inte försvar, inte penningpolitik, inte brottsbekämpning.

Om det däremot räcker med en suveränitet på papperet, ett slags symbolbekräftad känsla av oberoende, må väl nationalisterna driva sin sak vidare. Men då får man hoppas att de är väl medvetna om att det är vad det handlar om.

Estlands nationella resa är en god illustration av utvecklingen. Landet fick en kort period av självständighet mellan världskrigen och fick tillbaka den så sent som 1991. Landet har lytt under Sverige, Ryssland, Nazi-Tyskland och Sovjetunionen, och esterna har fått använda valutor som styrts från Stockholm, S:t Petersburg, Berlin och Moskva. Under loppet av sju år på 2000-talet har de frivilligt gett upp både en del av sitt nyvunna självstyre – för att i stället delta i den gemensamma suveränitet som utövas i Bryssel – och den omhuldade egna kronan, som ersatts av euron.

Citatet i början av det här inlägget är hämtat från [en krönika](#) om den katalanska separatismen av Xavier Vidal-Folch, utrikesredaktör på den spanska tidningen El País. Självständigheten är omöjlig, skriver han, men inte för att någon hindrar den, "utan för att den inte längre existerar i Europeiska unionen. Liksom inte heller nationalstaten existerar. Eller nationell suveränitet. Ännu ges dessa tyngd, men de är bara historiska rester, en dagdröm".

Följaktligen är förstas inte heller Spanien oberoende. För övrigt skulle "Spanien" egentligen tappa sin mening utan det historiska bandet mellan Kastilien och Katalonien, påpekar Vidal-Folch.

När jag ändå har referatmaskinen i gång vill jag inte undanhålla er [denna länk](#) till ett tal som Polens utrikesminister Radek Sikorski höll i Churchills födelsehem för precis en vecka sedan. Sikorski, en Oxfordutbildad och Thatcherhyllande högerpolitiker, uppfyller på papperet alla kriterier för en eurokritisk brittisk politiker. Men i en tid när EU-skepsisen växer på Albions ö riktar han en glödande vädjan till briterne att besinna sig.

Sällan har glappet mellan föreställningen om att kunna bryta sig loss och bli fri och verklighetens ofrånkomliga ekonomiska och politiska band beskrivits så på samma gång värtaligt och handfast.

Euron, krisen och folkviljan

2012-09-12

Foto: AP

Sedlarnas formgivning kanske inte är det som talar mest till eurons fördel.

De senaste tjugo åren har jag nästan uteslutande rest med flyg i Europa, vilket ju innebär att passet (eller det nationella id-kortet, för all del) åker fram vid incheckningsdisken. Men i somras bilade jag med familjen genom Centraleuropa. Vi passerade gräns efter gräns utan att märka mycket annat än att skyltarna bytte språk. Ibland inte ens det. Några pengar behövde vi i regel inte växla. Utom när vi kom in i Tjeckien, denna kron-kil in i euroland.

Det finns något väldigt sympatiskt med öppna fysiska gränser. Man kan inte utan ett stort mått av självspäkning tycka att schengensarbetets konsekvenser för resenärer är dåliga. Ändå innebär otvetydigt de nedmonterade gränsbommarna att enskilda länder har gett upp delar av sin suveränitet. Sverige måste lita på att Litauen och Spanien gör korrekta personkontroller vid sina yttre gränser, och principerna för dessa kontroller har kompromissats fram. Detta var till en början en ordentlig gemensam kraftansträngning. Efter hand allt mindre.

Vill medborgarna ha tillbaka gränskontrollerna? I det havs avslutna Sverige kan det ibland vara svårt att förstå skillnaden mellan gränsbommar och fri väg, men där Bayerns mjuka kullar övergår i Böhmens mjuka kullar och längre söderut i norra Österrikes mjuka kullar blir värdet av denna geografiska öppenhet självklart.

Det sägs numera ibland att euron har visat sig dra isär länder och till och med regioner inom länder. Det sägs att projektet, som skulle gjuta fast freden och handeln, snarare göder ny främlingsfientlighet. Det återstår att bevisa, menar jag.

De som säger så måste reda ut om det är folken de syftar på eller de politiker och tjänstemän som ska fatta de svåra besluten. De måste reda ut om det är den pågående krisen som splittrar eller om det är själva euron (underförstått: europrojektet har kris inbyggt i sig). De måste berätta om det finns en given alternativ ordning som man nu skamligen avstår från att välja.

Med all respekt för kompetensen hos alla dessa regelbundet tillfrågade ekonomiska experter: Jag får ibland intrycket att de betonar riskerna med att politikerna inte kommer att få folken med sig om de fattar akuta beslut om gemensamt ekonomiskt ansvar, snarare än att de reder ut för lyssnare och läsare just vilka beslut de menar måste fattas. Medborgarna måste "till 100 procent backa upp ideerna om mer överstatlighet och delad politisk makt mellan euroländerna och vara beredda att ställa upp ekonomiskt för andra länder", sade ekonomen Robert Bergqvist i [en DN-intervju](#).

Varför måste de det i skarpt läge? Och varför till 100 procent? Och vad säger att de inte gör det den dag det är rimligt att utkräva ansvar för krishanteringen? Det var knappast folkviljan Sverige efterfrågade när krisen slog till 1992. Domen fick fällas senare. I valet 1994 straffades den regering som hamnat i skiten. I de följande valen fick den regering som fattat plågsamma beslut fortsatt förtroende (om än med ett nödrop första gången). Ändå hade arbetslösheten fortsatt att stiga efter 1994, och alla ersättningsnivåer hade sänkts.

I en fungerande demokrati är effektivt styre lika viktigt som medbestämmande. Man kan med fog säga att styret i många av euroländerna inte hållit måttet när det gäller ekonomisk effektivitet, men då har regeringar också fällts. På löpande band, faktiskt.

När debattörer varnar för splittring och nygammal fientlighet är det som om man underförstår att medborgarna inte vill ha ett starkt integrerat Europa under några omständigheter. Det är självklart att folk inte vill ha ett integrerat Europa som kollapsar. Men ett integrerat Europa som fungerar torde övertrumfa ett åternationaliserat Europa med 16 fler valutor varje dag i veckan.

Det är svårt att tro idag, men i Sverige var en liten majoritet i [opinionen](#) för att införa euron för tre år sedan, när den första finanskrisen stressat ner kronans värde så att vi fick betala över elva för en euro. Nu är andelen anhängare drygt 20 procent.

I hela EU har de som varit för en gemensam valuta de senaste åren haft ett övertag över dem som säger att de är emot på ungefär 60-30. I den [senaste mätningen](#) från i somras var fördelningen ungefär 50-40. Att åsikterna bland medborgarna är konjunkturberoende är knappast förvånande. Intressant är dock att de mest berörda länderna, de som använder euron, faktiskt är de som har stabilast opinion. Där är fortfarande 63 procent för.

”En allt fastare sammanslutning mellan de europeiska folken”, som det heter i fördragets portalparagraf, har åtminstone inte under unionens första halvsekel varit något dessa europeiska folk haft väldigt mycket emot. Hela projektet bygger på en politisk vision. Embryot till euron skissades redan för 40 år sedan. Några gånger har folkomröstningar bromsat processen. Det är förstås omöjligt att veta var gränsen för integrationsviljan går, om det finns någon. Men det är givet att alla steg måste tas i klok ordning och takt (vilket alldeles uppenbart misslyckats emellanåt). Maskineriet måste klaffa. Det är det som nu testas varje vecka i Bryssel och Frankfurt.

Hur går det då? Jag har alltid gissat att euron överlever. Men hur utdragen intensivvården blir vågar jag inte sia om. En sak som framhållits många gånger men tål att upprepas är att en enormt stor del av problemet handlar om bristande förtroende. Det visar marknadens reaktioner efter [ECB:s beslut](#) om begränsade stödköp och efter den tyska [författningsdomstolens beslut](#) att godkänna räddningsfonden. En uppåtgående spiral kan komma lika överraskande som en nedåtgående.

Det kan låta som ett löjligt påpekande i sammanhanget, men så länge de flesta EU-länder har ett någorlunda intakt välstånd kvar *vill* konsumenter och företag inte att allt ska stanna upp. Det finns en inneboende ekonomisk drivkraft, som inte är långt borta. Till slut agerar ekonomins aktörer – om inte annat så av ren krisutmattnings.

När applåderna har lagt sig

2012-09-04

Den kinesiska bloggaren Isaac Mao.

Foto: Alexander F Yuan/AP

På en muggig bar någonstans i västra Kenya hamnade jag i mitten av 1980-talet i samspråk med ett par lika eftertänksamma som ölstinna unga män. "Säg mig", frågade den ene allvarligt, "kan man tala med djuren i Europa?"

Det finns förstås ännu hörn av världen där kunskapen om människor bortanför den egna socknen inskränker sig till rykten och fördomar, men jag inbillar mig att ovanstående konversation är mindre sannolik i dag, även på en tvivelaktig inrättning vid Victoriasjöns östra stränder. Den kommunikationsevolution som pågår kan mycket väl ha fått sin största relativa effekt i Afrika. Den drivs där framför allt av billig mobiltelefoni, men inte heller internet är numera bara för en rik afrikansk klick. I de mest uppkopplade länderna som Nigeria och Kenya [har nu mellan 25 och 30 procent](#) av befolkningen tillgång till nätet.

Men applåderna har lagt sig. Internet är nu så gammalt att det börjar bli akademiskt *comme-il-faut* att plocka ner glittret kring alla de miljoner skärmar som omger våra dagliga liv. Ett [färskt exempel](#) är antologin "Myten om internet", vars författare – inte utan fog – ifrågasätter en del av det närmast anarkistiska önsketänkande kring nätets funktionssätt och

omvälvningskraft som dominerat en del av debatten. Som idén att texter, musik och annat immateriellt skapande måste bli fritt tillgängligt för alla.

En av antologins (som jag i ärlighetens namn ännu inte läst, bara informerat mig om) skribenter är den egyptiska aktivisten Mariam Kirolos, som sågar hyllningarna av sociala mediers roll i den egyptiska revolutionen. DN.se har tidigare [intervjuat Salma Said](#), som har en liknande inställning. Andemeningen är: Den arabiska våren var ingen "twitterrevolution", den skapades inte av internet, den hade kommit förr eller senare ändå.

Så är det. Men det är svårt att förneka att det nya informationsflödet innebar att många fler fick veta mycket mer på betydligt kortare tid. Det är inte ingenting. Det är en kraftfull förändring.

I ett P1-inslag nyligen var statsvetaren Nils Gustafsson djupt skeptisk till tanken att nätaktivism leder till ökad politisk jämställdhet. "Den mest jämlika politiska handlingen är att gå och rösta", menade Gustafsson. Det låter bestickande, och vi kan nog alla enas om att demokratin inte föddes med Netscape 1.0, men slutsatsen har förstås en hel del att göra med vilket utbud av potentiella beslutsfattare som finns att rösta på. Svenskarna är kanske mer tillfreds med utbudet än, säg, grekerna. Vad hindrar att nya politiska program med bred förankring kommer fram nätvägen? Det tyska Piratpartiet har redan blivit stort på det sättet.

Det finns debattörer som inte bara vill tona ner nätets demokratiska värde utan rent av varnar för att sociala medier hjälper diktaturer och andra onda krafter att förfölja misshagliga. Den kanske främsta företrädaren för den hållningen är [Evgeny Morozov](#).

Allt oftare poängteras att all nätaktivism egentligen bara handlar om att samma tongivande eliter som förr skaffar sig inflytande med hjälp av de nya verktygen. Är det sant? Ja och nej. Det vore lite väl häpnadsväckande om alla samhällsstrukturer raserades omedelbart när en ny teknik etablerades, men en jämförelse av *potentialen* i att samla något bredare grupper än de gängse kring någon politiskt brännande fråga, gjord mellan sociala medier och plakatbärande kampgrupper med kvällsmöten i källarlokal, skulle med viss marginal falla ut till de förras fördel.

Naturligtvis gör inte tekniken revolter eller knyter samman människor eller sprider kunskap utan att människor vill att det ska ske. Exakt detta kan sägas om Gutenbergs boktryckarkonst. Det som sker i våra dagar är en

gränsraserande händelse i historien som inte står boktryckarkonsten efter, men det är möjligt att det behöver gå något decennium till innan vi ser det klart. Gutenberg fick aldrig under sin livstid uppleva att de masstryckta böckerna tog över helt från de handkopierade. Skrivarskrået var starkt.

Att USA:s biträdande utrikesminister när förhoppningar om att iranska privatpersoners smarta mobiler och plattor ska hjälpa till att avslöja illegala kärnvapenprovsprängningar är möjligen överoptimistiskt (fast man ska inte vara så säker på det), men den där masseffekten som Clay Shirky och andra beskrivit är verklig: Att på nolltid samla tiotusentals, ofta miljontals människor kring något var inte möjligt före internet. Det betyder inte per se att detta skapar världsfred eller utrotar svält, eftersom det kan handla om bra saker lika väl som dåliga, monumentala ämnen lika väl som fjantiga. Men att massamverkan *kan* påverka är ställt utom tvivel. Vi har bara redan draperas i glömskans slöjor, börjat bli lite blasé och tappat begestringen. Därav felsökandet. I sig är det kanske ett friskhetstecken.

Man får hoppas att 2011 var ett olycksfall i arbetet för FN

2012-08-24

Foto: Francois Mori/AP

Libyen – nytt krig 2011. Men inte med 25 000 döda.

Medan vi har blickarna limmade vid den finansiella turbulensen i närområdet kanske vi tappar uppmärksamheten på det yttersta mänskliga lidandet, nämligen det dödliga våldet. Den senaste statistiken visar faktiskt oroande tecken, men förvånande nog – med tanke på gängse mediedramaturgi – har det inte uppmärksammats i någon större omfattning. Möjligen beror det på att forskarna vid Uppsala konfliktdataprogram (UCDP) presenterade [sina siffror för 2011](#) mitt i semestern.

Sammanställningen visar den största uppgången i antalet väpnade konflikter mellan två år sedan 1990, från 31 till 37. Det är fortfarande 16 konflikter mindre än i början av 1990-talet, men tendensen är onekligen bedrövlig.

Inte långt före UCDP-rapporten skrev jag [ett inlägg](#) om att nya rön visade att 2011 var lite *fredligare* än 2010. Det var kontraintuitivt, eftersom de flesta – inklusive jag själv – nog utgått från att arabiska vårens år skulle utgöra en konflikttopp. Förklaringen var att det den gången handlade om ett nytt slags fredsindex, GPI, som väger in alla möjliga parametrar vid sidan av väpnade konflikter, som terrorism, brottslighet och vapenhandel.

Nu visar det sig att den största ökningen faktiskt inte skett i Mellanöstern och Nordafrika utan längre söderut i Afrika. Exempelvis tilltog konflikter i Senegal och Nigeria som varit mindre aktiva i några år, och i spåren av Sudans delning blossade nya (och nygamla) konflikter upp.

Det är också sorgligt att bara ett fredsavtal slöts. Det gällde en av Sudans konflikter. Som om det inte var torftigt nog bröts avtalet efter bara tre dagar. FN har haft ett par decennier med historiskt hög aktivitet i de fredsskapande insatserna. Man får be en bön för att fjolårets usla facit var ett olycksfall i arbetet.

Det behöver knappast sägas att det finns goda skäl att bekymras över UCDP:s rapport. Samtidigt ger den skäl till reflektioner över hur konflikterna beskrivs av såväl inblandade parter som medier och forskare.

Sex väpnade konflikter klassades under förra året som krig, det vill säga minst 1 000 döda under ett kalenderår. Det är en uppgång med två, trots att Irakkonflikten sjönk under krigsgränsen för första gången sedan USA:s invasion 2003.

Av dessa sex skördade det i Afghanistan "med bred marginal" flest dödsoffer, enligt UCDP, ungefär 7 000. (Det är för övrigt omkring hälften så många som dödades i det mexikanska knarkkriget.) Näst blodigast var kriget i Pakistan – som är så nära besläktat med det afghanska att det i viss avseenden kan betraktas som samma konflikt – och på tredje plats kom Libyen.

Det sistnämnda är intressant för den som till äventyrs minns vad som sades om den libyska revoltens våld när det pågick som värst. Uppmärksamheten på striderna var stor, inte minst eftersom en västallians deltog med Natoleda flygattacker. Men som alltid var det omöjligt att verifiera dödssiffror. I september, när rebellerna tagit kontroll över Tripoli och den akuta fasen var över, berättade övergångsrådets ledare Mustafa Abdel Jalil för FN-delegater att 25 000 människor dödats under det libyska inbördeskriget. Det skulle innebära hundra döda om dagen åtta månader i sträck, eller ungefär en halv procent av landets befolkning. Andra företrädare för rådet nämnde ännu högre siffror.

Det fanns anledning att vara skeptisk när Abdel Jalil presenterade siffrorna, men i det läget hade det framstått som cyniskt. Nu kan det dock konstateras

att även detta krigs siffror skrevs i vatten medan det pågick. I UCDP:s [konfliktdata](#) är siffran i runda tal *en tiondel* av vad de nya ledarna angav.

Mer förvånande är att kriget i Syrien ännu vid årsskiftet inte kategoriserades som krig av UCDP. Från snart sagt varje källa, både oberoende och de stridande parterna, [anges numera dödstal](#) från Syrien som är högre än i det afghanska kriget. En förklaring ligger i hur forskarna definierar offer för själva den väpnade konflikten. Men det mänskliga lidandet blir inte mindre för att människor dör i "ensidigt våld" vid sidan av huvudkonflikten, exempelvis genom att fredliga demonstranter skjuts ihjäl av soldater. Samtidigt säger det sig självt att en så diffust framväxande och informationsstrypt konflikt som den syriska är extremt svår att få grepp om. Förmodligen får vi inte en god bild förrän om flera år. (I fallet Bosnien dröjde det tio år innan en pålitlig dödssiffra kunde tas fram.)

En annan kort men intensiv konflikt i fjol var den i Elfenbenskusten. Den dödssiffra som ofta angavs efter det att den halsstarrige valförloraren Laurent Gbagbo gripits var 3 000, men i UCDP:s datasammanställningar klassas den inte på långa vägar som krig, även om det fortfarande finns oklarheter kring en blodig episod i staden Duekoue.

Vad betyder då 2011 års konfliktvåg för framtiden? Ett års statistiskt bakslag behöver inte innebära att den långsiktiga tendensen mot allt färre krig och – framför allt – allt färre dödsoffer i väpnade konflikter bryts.

Med tanke på vad som timat hittills under det här året kan man tänka sig att konflikten i Somalia, precis som Irakkonflikten i fjol, sjunkit under krigsgränsen när 2012 ska sammanställas av Uppsalaforskarna. I Libyen har strider fortsatt i städer i väst och syd, men landet kommer att avföras från krigslistan. Jemen har än så länge varit mindre blodigt i år än 2011. Sudan och Sydsudan lär dock bokföras som svåra konflikter även i nästa rapport, kanske i krigskategorin, och Syrien kommer med största sannolikhet att hamna där. Kongo ser åter oroväckande ut.

Sammantaget torde krigen i alla fall inte vara fler i år än i fjol, och kanske går de åter ner mot historiskt låga fyra.

När det gäller mindre konflikter är händelsepotentialen åt både den fredligare och den våldsammare riktningen av naturliga skäl större. I Sydostasien är flera rebellrörelser aktiva i sin kamp mot statsmakten. Detsamma gäller i nordöstra Indien, där de dock tycks ha dämpats något.

Den försiktiga demokratiseringen i Burma har fört med sig vissa fredstrevare från regimen gentemot de etniska konflikter som pågått under lång tid i delar av landet. Delar av Kaukasus och Centralasien är fortfarande mycket instabila. Colombia [går åt rätt håll](#) men kan ännu inte avskriva sina kvarvarande inbördeskonflikter.

Kommer vi att kunna avskriva några alls i världen i år? Nästa år vet vi.

Gränslös guldglädje

2012-08-15

Foto: Mike Groll/AP

Ugandas Stephen Kiprotich vann maratonloppet i OS.

"Vi har snyggare drottning, högre berg och kan åka skidor", sade kommentatorn när Sverige slagit Danmark i handbollens kvartsfinal. Det skulle kanske föreställa roligt, men det kändes inte helt bekvämt.

Det påminde en del om Bjørge Lilleliens klassiska toknationalistiska utbrott när Norge slagit England i en VM-kvalmatch i fotboll 1981. "Vi er best i verden! Vi er best i verden!", skrek han hest. "Sir Winston Churchill, Sir Anthony Eden, Clement Attlee, Henry Cooper, Lady Diana, vi har slått dem alle sammen!" Han fortsatte i samma stil ett bra tag. Mest komik, förstås, men med en rejäl dos norsk djuppatriotism i botten.

Jag satt ju själv och tjoade förra onsdagen när de blågula unga nordeuropeiska männen satte 24-22 mot de rödvita unga nordeuropeiska männen. Men jag är osäker på riktigt varför

Det gick rätt bra för Sverige i OS, anses det. Åtta medaljer. För värdlandet Storbritannien gick det fantastiskt bra. 65 medaljer, varav 29 guld. Är resultaten viktiga för dessa båda länder? Så sent som 1996 tog Storbritannien ett enda OS-guld. Har vi en helt annan bild av Albions ö nu, eftersom de olympiska segrarna 29-faldigats? Skulle det ha någon som helst betydelse

för utvecklingen av vår egen hörna av Europa, landytan mellan Tornedalen och Öresund, om dess invånare kammade hem hundra guldmedaljer?

Under 2000-talets två första olympiader tog Sverige en massa guldmedaljer i friidrott. Vad var det som gjorde oss så glada? Tänkte vi: "Åh, vilken god bild andra ska få av Sverige nu"? För det kan väl knappast ha varit identifikation? "Stefan Holm glider över 2,40 – det kunde varit jag." Eller: "Kläfts sjukampssvit känns som min egen."

Jag ställde frågan till några kolleger och ingen hade något riktigt bra svar, annat än att "jag gör ingen analys utan låter mig bara dras med i glädjen". Vilket naturligtvis inte är så dumt. Glädje är inte fel.

Globaliseringen har försatt begreppet "nationalstat" i ett tillstånd av konstant pyspunka. Att det paradoxalt nog förstärkts i vissa regioner finns förklaringar till som får utredas en annan gång, men generellt tappar det laddning. Polens, USA:s, Turkiets och Mexikos OS-trupper känns inte riktigt lika väsensfrämmande för oss när de tågar in på arenan som de förmodligen gjorde för publiken på Stadion under solskensolympiaden för jämnt hundra år sedan. Vi har blivit alltmer lika, vi känner till varandra, vi reser till varandra.

För små stater som genomlevt förtryck eller tragiska episoder av olika slag kan OS-framgångar i den nationella flaggans namn utan tvekan ännu ha stor betydelse för sammanhållningen hemma och för omvärldens uppmärksamhet, som för Jamaica, Etiopien eller Bosnien. Fattigdom räcker sannolikt inte. Hur många grubblar över det faktum att Indien i förhållande till sin storlek är fullkomligt uruselt som idrottsnation (vid sidan av cricket och landhockey)? Det slog mig att landet knappt märkts av alls i London, och jag kollade listan: Plats 55, under Grenada, Bahamas och Lettland. Effekt på min bild av landet: Noll.

Kolumnisten David Brooks citerade för en tid sedan en politisk planeringschef på amerikanska UD, som menade att världen i dag snarare består av nätverk än ett lapptäcke av länder: "I en värld av nätverk är det inte längre relativ makt som gäller utan en central position i ett allt tätare globalt nätverk." En värld med mer eller mindre "centrala positioner" i ett "globalt nätverk" är säkert svår att få mental ordning på för dem som vant sig vid en värld med väldefinierade nationer.

Ibland kan man undra om inte idrottsvärldens nationalism har vuxit i takt med att den politiska och ekonomiska nationalismen blivit allt mindre relevant. Idrottspubliken är större än någonsin (åtminstone framför tv-skärmarna): Här har man ett sammanhang där länder fortfarande betyder något. Det behövs ingen psykologexamen för att inse att många känner en trygghet i det.

Missförstå mig inte: Det är verkligen inget fel på idrottsentusiasm. Den ger (oftast) sund spänning i tillvaron och är på samma gång underbart mentalt vilsam, eftersom den handlar om extrem närvaro i nuet, och det är vi inte bortskämda med. Dessutom kan den skapa gemenskap.

Det är inte heller svårt att begripa att den där spänningen förmodligen går förlorad om man inte håller på ett lag eller vissa deltagare. Nå, vi har ju våra klubbtag, gubevars. Många av de stora europeiska klubbtagen är numera internationella smältdegler. Själv har jag de senaste åren utvecklat vissa känslor för det spanska fotbollslandslaget, och jag börjar faktiskt uppnå ett engagemang för *La Roja* i nivå med det jag känner när Sverige spelar. En tidigare kollega som för tillfället bor i London har berättat att han under OS gick in för att låtsas vara britt och dras med i medaljglädjen. Han lyckades riktig bra, berättar han.

Sedan är det en annan sak att britterna lyckades över förväntan med själva arrangemanget. "Cool Britannia" plockade fram det bästa en mogen, modern och multikulturell nation har att erbjuda. *Detta* faktum har däremot alla möjligheter att påverka såväl britternas egen självbild som omvärldens syn på dem. Åtminstone ett litet tag.

Giriga och mindre giriga kapitalister

2012-08-11

De rika suger ut de fattiga, end of story. Eller så är det som vanligt inte riktigt så enkelt.

För några dagar sedan fick jag en [kort intervjustund](#) med Melinda French Gates, frontfigur i [Gatesstiftelsen](#), som plöjer ner tusentals miljoner dollar ur megakapitalisterna Bill Gates och Warren Buffets förmögenheter för att investera i hälsobistånd. Det stiftelsen årligen satsar motsvarar ungefär 60 procent av Sveriges biståndsbudget.

Det är relevant att tala om investeringar. Gates väljer projekt mycket aktivt och medvetet, nämligen för sådant som andra försummat. Om det sedan ger resultat: vad annat är det än investeringar i framtida utveckling, välstånd – och konsumtion?

Stiftelsen gjorde sig ett namn i biståndsvärlden för sin storsatsning mot bland annat malaria, en eländig smitta som de stora läkemedelsföretagen inte lagt många strån i kors för att hitta botemedel mot, eftersom den i huvudsak drabbar de fattigaste människorna i de fattigaste länderna. Det senaste engagemanget handlar om att se till att 120 miljoner kvinnor i Afrika och Sydasiens får tillgång till preventivmedel. I relation till annat bistånd är också den bristen en försummelse från den rika världen.

Buffet och Gates har [försökt övertyga](#) andra multimiljardärer att också lova bort stora summor, men alltför många är nära släkt med Joakim von Anka.

Ingvar Kamprad är god för 400 miljarder kronor. Det är ungefär dubbelt så mycket som Honduras BNP. Efter långvarig kritik för snålhet beslutade han att några tiotal miljoner per år ska delas ut från en nyinrättad stiftelse. Fast inte till fattiga utan till forskningsprojekt knutna till småländska Linnéuniversitetet.

Mexikanen Carlos Slim räknas sedan 2010 som världens rikaste person. Hans rikedom motsvarar en tjugondel av hela Mexikos BNP, och han skulle utan vidare kunna radera ut landets svåraste fattigdom. Jo, han har satsat han också, fyra miljarder dollar. Till ett jättelikt sportevenemang, ett konstmuseum och renovering av historiska kvarter.

En miljardär kan naturligtvis göra vad tusan hen vill med sina pengar. Hen kan satsa två miljarder på karpodling, skänka fyra miljarder till scientologerna eller satsa fem miljarder på att starta ett världsomspännande nynazistiskt nätverk. (Men den som gör det kan förstås inte räkna med att bli respekterad och lär knappast få tillträde till forskare och ministrar.) Det är därför ingen ansvars- och medkännande människa vill att bistånd ska vara beroende av enskilda kapitalisters goda vilja.

Man kan tycka att världsfattigdomen skulle kunna förpassas till historieböckerna på veckor om alla miljardärer avstod sina rikedomar. Men är det så enkelt? Skulle lika mycket resurser genereras då?

Nja. Saken är ju att allt nationellt bistånd och allt FN-bistånd i världen ytterst härrör från verksamhet som bland annat kapitalister av Slims och Gates typ underhåller. Rätt många hundratusental människor arbetar och betalar skatt i deras företag. För att inte tala om de miljarder skattekronor som i just deras fall genereras med hjälp av de datorer och mobilabonnemang som produceras.

Detta är väl helt enkelt den springande punkten i hundra år av debatt om hur ekonomiska resurser ska fördelas.

Än så länge har ingen kommit på ett mindre dåligt sätt att åstadkomma välstånd än det ingenjörsmässiga och välkända sättet: Det privata ansamlar, det offentliga styr, beskattar och fördelar. Om halva världen bestämmer sig för att göra allt detta i det offentligas regi blir konkurrensen från den andra halvan förödande, det har redan prövats. Men för all del; den dag alla är överens om att alla ekonomiska resurser ska genereras offentligt och nästan ingen längre drivs av att berika sig för egen del, ja då vore ju den konflikten historia.

Tills dess gäller ovanstående.

Kollapsen som naturlag

2012-06-28

Foto: Maja Hitij/AP

Här snyts inga beslut ur näsan.

”Roligt och kompromisslöst om Sverige efter apokalypsen”, lyder rubriken. Det handlar om ett dataspel, men det kunde varit en film, en bok eller en kulturessä. I denna den hittills bästa av världar är undergången närmare än någonsin. Idén är så populär och okontroversiell i vårt samhälle i dag att den kan beskrivas som ”rolig” i en recension.

De finns de som har raka besked om vad som måste göras i dag för att undvika ragnarök i morgon. Inför FN:s miljömöte i Rio i förra veckan sade Världsnaturfondens naturvårdschef Lasse Gustavsson till DN: ”Får vi inget bättre än den text som ligger på bordet nu kommer vi i framtiden bara att få mer fattigdom, mer konflikter, mer miljöförstöring.”

Föga förvånande blev mötets sluttext inte särskilt mycket vassare än i utkastet. Då vet vi vad som väntar oss, enligt Gustavsson. Efter några decennier med minskande fattigdom, färre konflikter och mindre miljöförstöring i stora delar av världen så vänder det alltså nu, efter ett halvjlummet FN-möte i juni 2012. Varför säger opinionsbildare sådana oansvariga saker?

EU-ledarna har nu åter stängt in sig för ett par dagar av "ödestoppmöte", som ingen tror ska lösa eurokrisen. Själv är jag intill utmattning trött på hela frågan, *samtidigt* som jag följer den med närmast patologiskt intresse. Det sliter. Men jag vill ju veta hur det går.

Sannolikt får jag vänta länge. Kanske inte lika länge som i klimatfrågan, där de slutliga svaren på hur mycket vår extra koldioxid värmer atmosfären lär dröja minst ett decennium till, men det blir i alla fall inte på den här sidan industrisemestern.

Alla vet vid det här laget att eurokrisen innehåller en serie makroekonomiska risker som tekniskt kan leda till allt från några kollapsade banker till grekisk statsbankrutt och hela valutaunionens sista suck. Utgår man från den samlade massan av analyser från senvåren 2010 och framåt borde allt detta redan vara historia. Men det är det inte, varför man misstänker att det är något med den samlade massan av analyser som inte hållit streck.

Eurozonen *som helhet* har ingen alarmerande [offentlig skuldsättningsnivå](#) och har inte haft [negativ tillväxt](#) sedan det stora Lehmann Brothers-året 2009, då strängt taget alla rika länder krympte. Däremot har flera hjul i valutamaskineriet slitna kuggar. Ska de frikopplas eller renoveras?

Det som långsamt (men med Brysselmått mätt vansinnigt snabbt) pågår är en gigantisk och utdragen vilje- och övertygelseoperation i den europeiska integrationsprocessen. Den centralaste frågan i hela krisen är inte om spanska banker just nu ska få stöd direkt från räddningsfonden eller via Madrid, utan hur medborgare och beslutsfattare tror att EU:s ekonomiska samarbete bäst fungerar i en värld av ömsesidiga beroenden. Det är inget som snyts ur näsan.

Finns det incitament för att allt ska gå åt helvete? Hur många skulle vinna på det? Att en enskild aktör kortsiktigt kan vinna på begränsade marknadskollaps är givet. Men om alla dras med? Har dessa frågor alls någon betydelse för utgången?

Det påpekas ibland att ett globalt ekonomiskt sammanbrott faktiskt *har* inträffat tidigare, nämligen 1930-talsdepressionen. Sant, men i förhållande till 1930-talet är världen i grunden förändrad i två avseenden: Det finns betydligt större ekonomiska resurser att ta till, och – framför allt – alla hänger samman i oöverskådliga nätverk.

De formaliserade mötesplatser där makthavare ska kunna samordna beslut är otaliga. Företag förstande efter spelregler följer minsta steg och marknaden reagerar på timbasis. Medborgarna har oändligt mycket större kunskaper och till skillnad från vad de flesta tror större inflytande än någonsin i världshistorien: över produktion (mer ekologiskt; musik över nätet i stället för på skiva), över politik (världen på halster inför ett grekiskt parlamentsval), över kultur (artister som slår igenom via sociala medier).

Tendensen är mot ökad gränslöshet, och jag tror att det är den som ligger bakom den allt mer spridda föreställningen om att avgrunden inte är långt borta. Större genomskinlighet betyder ju relativt mindre makt för ombud och relativt större ansvar för var och en. Det man vet något om kan man göra något åt. Att slippa ansvar är också ett slags trygghet. Global integration har varit en dröm, men när den väl börjar skönjas kan den skrämna.

Länder kan inte längre hitta alldeles egna ekonomiska lösningar. Regimer får allt svårare att ostraffat plåga sina folk. Bedragare kan lura till sig miljoner över nätet på några dagar men har snart inte kvar något hörn av världen att gömma sig i. Inkompetenta män som inte klarar att underordna sig kompetenta kvinnor marginaliseras. Pensionspengar man plötsligt själv måste ta ansvar för kan med en knapptryckning fördubblas eller halveras. Ingen kommer undan.

Majoriteten av oss förstår sannolikt vilka underbara löften gränslösheten också inrymmer om vi fattar kloka beslut. Till exempel om att ta gemensamt ansvar för en gemensam ekonomi. Kanske är det motsägelsefullt nog den där undergångsoron som kommer att rädda oss, när vi väl lyft oss över den.

Men, som sagt, det lär inte vara klappat och klart till vare sig sillen, grillen eller kräftorna. Trevlig semester.

Arabiska vårens år: fredligare än 2010

2012-06-17

FN:s fredsstyrkors högkvarter i Elfenbenskusten.

Foto: Sunday Alamba/AP

Frågan om världen blir fredligare eller inte kan tyckas rak, men den kringgärdas av mycket känslor och åsikter. Det saknas dock inte siffror.

Det hjärtskärande våldet i Syrien drar en dyster slöja över idén om medmänsklighet. Även den arabiska våren i övrigt har trots hoppningivande förändringar varit obehagligt blodfärgad.

Därför är det lite överraskande att årets upplaga av [ett internationellt fredsindex](#) visar att världen 2011 blev lite fredligare än den var 2010 (då hade å andra sidan indexet fallit en aning två år i rad).

Indexet kallas Global Peace Index, GPI, och tas fram av ett forskningsinstitut med säte i USA och Australien. Visst är det ett sympatiskt sätt att närma sig data om våld och död att rangordna fredlighet i stället för krigiskhet?

Tittar man närmare finner man den logiska detaljen att just Mellanöstern och Nordafrika var den region som utvecklades sämst mellan 2010 och 2011. Det har gjort att Afrika söder om Sahara för första gången sedan granskningen började göras *inte* är den minst fredliga regionen. Nu har

visserligen GPI bara gjorts sedan 2007, men jag gissar att den afrikanska bottenplaceringen skulle ha hållit i sig bra många år innan dess.

GPI är ett lysande initiativ också därför att skaparna försöker väga in en lång rad kriterier i definitionen av fredlighet, inte bara traditionella väpnade konflikter. Att ha med brottslighet ger exempelvis utslag på en del latinamerikanska länder som plågas av svårartade maffiauppågörelser, något som den vanliga fredsforskningen ännu inte har bra mätmetoder för.

I indexet ligger också faktorer som terrorism, vapenhandel, andel invånare i fängelse och uppfattad brottslighet (medborgarnas subjektiva bild av kriminaliteten där de bor).

Men ju fler faktorer, desto större svårigheter att bedöma. Många kriterier viktas om av panelen bakom GPI. I år har exempelvis terrorism höjts och uppfattad brottslighet sänkts.

En vanlig lista över vilka länder som är inbegripna i väpnade konflikter – utifrån fasta definitioner – kräver ingen djuptolkning, men en läsning av GPI-listan väcker frågor.

Några av ytterlighetsländerna är lätta att gissa. Minst fredliga är, nedifrån räknat, Somalia, Afghanistan, Sudan, Irak och Demokratiska republiken Kongo. Men därefter kommer Ryssland. Det ligger längre ned än Jemen, Syrien, Pakistan och Nordkorea. Förklaringen: höga militärutgifter, stor andel folk i fängelse, terrorhot i Kaukasus och många självmord.

I toppen, då? Där hittar man först de välbekanta namnen Island, Danmark, Nya Zeeland, Kanada och Japan. Men Sverige finner man först på plats 14. Det beror framför allt på den svenska vapenindustrin och vapenhandeln. Norge ligger ytterligare fyra steg längre ner, efter exempelvis Ungern och Qatar. Varför? Just det: Breivik.

Det kanske ändå säger något om den europeiska fredligheten att ett enda, om än allvarligt, terrordåd betyder åtta steg ner på fredslistan. Norge var nämligen tia 2010.

Västeuropa blev fredligare mellan 2007 och 2009 men tappade sedan något på indexet på grund av den ekonomiska krisen. Fast krisen kan uppenbarligen slå åt båda håll. Spanien förbättrade sin position, dels på grund av att ETA lade ner vapnen, men dels också för att krisen tvingade ner militärutgifterna. Samtidigt tappade Grekland på listan på grund av de

sociala spänningar krisen gav upphov till, trots nedskärningar i militären. (Grekland har för övrigt en riktigt dålig placering: 77).

Så det är inte lätt. Dock: Även om kategoriseringarna vållar problem ligger det långsiktiga värdet i att man ska kunna se förändringar över tid.

Jag nämnde att GPI före förbättringen 2011 hade visat en viss försämring i ett par år. Fluktuationerna i ett index som bara funnits i fem år är trots allt bara krusningar på en fredsyta som höjt sig historiskt de senaste decennierna. Fullskaliga krig i Afrika i slutet av 1990-talet: elva. I dag: ett. Minskning av antalet dödade per väpnad konflikt mellan 1950-talet och 1990-talet: 90 procent.

För det historiska globala vålds- och konfliktperspektivet finns numera ett standarverk: [The Better Angels of Our Nature](#) av Steven Pinker. Om det svenska våldets historiska utveckling finns mycket matnyttigt [hos Brå](#).

Budgethålen är inte EU:s allvarligaste underskott

2012-06-06

Inte fullsatt, inte folkligt, inte festligt.

Foto: Yves Logghe/AP

Om eurokrisens slow motion-thriller ska nå en upplösning som *inte* innebär att världens hittills största valutasamarbete kollapsar är det uppenbart att unionen behöver knyta sig tätare samman på ett eller annat sätt.

Och om man inte vill hamna i uttryckningsläge igen om bara några år räcker det inte med lite budgetsamordning, utan det krävs sannolikt att länderna tillåter varandra att nosa i varandras politiska beslut. Debatten om detta är ju i full gång, nyligen till exempel förra tyska utrikesministern Joschka Fischers [rop i DN](#) på en politisk union.

Då tränger sig en fråga på som varit i stort sett permanent sedan Maastrichtfördraget klubbades 1991, nämligen den om det demokratiska underskottet i EU.

Det brukar sägas att medan alltmer av beslutsfattandet flyttats till Bryssel har den demokratiska legitimiteten stannat på nationell nivå. Nationalstaten som den största politiska enhet som medborgaren bryr sig om, alltså.

Jämför man deltagandet i EU-parlamentsvalen med deltagandet i de nationella valen är det inte svårt att instämna. Men bristande entusiasm

vart femte år över vad en handfull politiker bland 754 ledamöter i ett glaspalats i Strasbourg ägnar sig åt är knappast detsamma som att svenskar, österrikare och tjecker inte bryr sig om hur resten av Europa sköts.

Miljontals nordeuropeer semesterar i Sydeuropa, en hel del har de senaste åren rest åt andra hållet, och London, Paris, Rom och Berlin får alltid massbesök från alla håll. Från nya EU-länder i östra och centrala Europa kommer ny arbetskraft, och mellan universiteten strömmar utbytesstudenter. Nog har de flesta av oss åsikter om franska kärnvapen, grekiskt budgetslarv och tysk brunkolsbrytning (inte för att allt det där styrs på EU-nivå, men principen).

De flesta är nog inte heller ointresserade av att kunna påverka världen utanför Europa. Kontrollfrågan skulle kunna vara: Vill du vara med och rösta fram USA:s president?

Att EU-nivån väcker så bedövande litet engagemang beror nog mest på att EU-institutionerna är så erbarmligt tråkiga och har så trista företrädare. De har ju blivit det till stor del just för att nationalstaterna vill hålla kvar allt roligt – med motiveringen att det är där den demokratiska legitimiteten finns. Det är inte lätt att bryta en sådan cirkel.

Alternativet till den EU-ordning vi har, bara för att påminna om saken, skulle vara att slopa de gemensamma institutionerna, rulla tillbaka samordningen, låta de regeringar som vill stänga in sig med sina idéer göra det i fred, och låta de regeringar som vill samarbeta med andra göra det på det gamla sättet: bakom låsta dörrar och utan att medborgarna har en aning om vad som pågår förrän beslutet fattats. Ingen bra idé, om du frågar mig.

Så hur ska unionen mitt i alla panikartade budgetsaneringar minska det underskott som på sikt kan visa sig allra allvarligast, det demokratiska?

Kanske är det under överskådlig tid orealistiskt att tänka sig ett alleuropeiskt val till EU-kommissionen eller till en riktig, gemensam lagstiftande kongress med över- och underhus. Men med den snabba integration eurokrisen av allt att döma tvingar fram måste *något* göras för att krympa gapet mellan beslut och berörda. En tanke som **väckts av bland andra Charles Grant** på tankesmedjan Centre for European Reform i London kan fungera som utgångspunkt för en god övergångslösning. Den går ut på att stärka de nationella parlamentens roll i EU-systemet.

Enligt Lissabonfördraget har redan riksdagen och de andra parlamenten vissa möjligheter att stoppa förslag från kommissionen. Men att öka deras inflytande ordentligt kan vara en demokratiskt framgångsrik modell.

Man skulle rent av kunna tänka sig att EU-parlamentet inte längre valdes separat, utan att det var de nationellt valda parlamentarikerna som satt där också, på rullande schema. Det vore faktiskt i princip att gå tillbaka till Europaparlamentets ursprung, före 1979. Skillnaden vore att den här gången skulle det fattas riktiga beslut med riktiga konsekvenser.

Samtidigt ska man inte glömma att folkviljan faktiskt *har* haft påverkan på processen kring eurokrisen via de nationella företrädarna. De franska och grekiska väljarna har under våren fått lufta sitt missnöje med åtstramningsfokuset. Nog har det gjort sitt till för att förskjuta tonvikten i politiken.

Den kringskurna populismen

2012-05-25

Foto: Mychajlo Markiv, Michel Spingler, Marko Drobnjakovic

Toå valdes, en kommer allt närmare. Hur oroliga ska vi vara?

Om rädsla får råda kan vi lika gärna stryka ett streck över de framsteg vi uppnått hittills.

Egypten har hållit sitt första riktiga ledarval "på sju tusen år", som en väljare i en vallokal utanför Kairo **uttryckte det**. Men valglädjen smolkas inte bara av osäkerhet om hur fritt det i praktiken varit, utan också, i synnerhet i omvärlden, av oro för att "fel" kandidat kan vinna. I det tidigare parlamentsvalet har islamistiska partier redan ett dominerande inflytande.

Världssamfundets reaktion blev ju inte nådig när palestinierna 2006 röstade fram en regering ledd av terrorstämplade Hamas – efter att världen först hade lyckönskat samma folk för att det skulle få genomföra arabvärldens kanske första demokratiska val.

I söndags vann överraskande den tidigare ultranationalisten, nu möjligen reformerade, Tomislav Nikolic presidentvalet i Serbien. Nu befaras bakslag på vägen mot EU och en normalisering med övriga Balkan.

Alla älskare av demokrati och mänskliga framsteg önskar att alla val i alla länder vinnas av partier och kandidater med program inriktade på öppenhet, jämlikhet och välfärd. Men så fungerar inte verkligheten. Den globaliserade

världen är en planet med oanade och underbara möjligheter men också med många fallgropar och i många stycken svårbegriplig logik. Ekonomiska, sociala och kulturella slitningar väcker besvikelser, förvirring, oro och ilska. Det är inte underligt att väljare vill pröva alternativ till de traditionella partierna, varvid populisterna ser sin chans. Och – självklara påpekande – ska vi ha valdemokrati måste folk få rösta som de vill.

Det historiska skräckexemplet för dem som vill måla fan på väggen här är naturligtvis nazisternas valframgång i ett djupt krisande och frustrerat Tyskland 1933. Det är viktigt att aldrig glömma hur illa det kan gå, även om de flesta som oroar sig i dag knappast föreställer sig att 2010-talets extremistiska partier ska driva utvecklingen så vansinnigt långt. Men det är inte bara en floskel att säga att förutsättningarna är annorlunda nu än då. I dag är det inte lika lätt att ta över ett land, stänga in det, hålla folk i schack mentalt och ekonomiskt och bygga ett tyranni i lugn och ro. Frågan är om det alls är möjligt. Nordkorea skulle sannolikt aldrig nå sin bisarra belägenhet om Kim Il-Sung kom till makten i dessa dagar.

Nej, en stat som har ambitionen att öka sitt välstånd är numera djupt beroende av andra.

Att makt korrumpierar sägs så ofta att det närmast blivit en sanning. Det är klart att det stämmer många gånger, men ett skäl till att vi blir så upprörda över det tror jag är att det faktiskt inte är det normala. Motsatsen är betydligt mindre uppmärksam. För en normalklok människa utrustad med hygglig dos omdöme och samvete och som hamnar i ledande position gäller lika gärna att makten skärper sinnen. Skulle du själv bete dig som ett svin om du blev chef?

Politik är i allmänhet betydligt mindre krass och spelteoretisk än debattörer älskar att framställa den, vilket Katrine Kielos klokt [konstaterat i en krönika](#). Men bilden av makthavarnas cynism är väl etablerad i folkdjupen. Statsvetaren Elin Naurin har i [en avhandling funnit](#) att såväl vänster- som högerregeringar i Sverige till ungefär 80 procent genomför det de lovat (åttaio, alltså), men bara 15 procent av väljarna tror att de flesta vallöften uppfylls. Det är en ganska anmärkningsvärd misstro mot makten.

I vilken mån politisk kultur i "normala" partier kan överföras till extremistgrupper kan säkert diskuteras, men så länge det handlar om kandidater som väljs in i ett system med möjlighet till ansvarutkrävande, och inte rena statskupper, torde det vara en skillnad i grad och inte art.

Ta Turkiet. Jag vet att respekten för mänskliga rättigheter fortfarande lämnar en hel del övrigt att önska, men man måste ändå säga att den oro som fanns i omvärlden när AK-partiet med sina mildt islamistiska kopplingar fick makten i Ankara för tio år sedan kommit på skam.

Jörg Haiders högerextrema FPÖ gjorde en valskräll i Österrike 1999, men väl i regeringsställning (och utsatt för en hastigt påkommen EU-bojkott) blev maktkostymen obekvämt och partiångan pyste snabbt ut. Tre år senare hade det folkliga stödet krympt till en tredjedel.

Populisten och överlevaren Berlusconi i Italien försökte in i det längsta vifta undan den växande kritiken både inifrån och utifrån, men även han blev tvungen att kliva åt sidan till slut.

I både Bolivia, Ecuador och Peru har folken valt presidenter som på förhand kallats vänsterpopulistiska och föregåtts av rykten om att vilja införa auktoritärt styre och strypa handelskontakterna med omvärlden. Detta har också visat sig vara obefogade farhågor. Man har nästan glömt att liknande oro föregick Brasiliens president Lula, senare hyllad för framgångsrik fattigdomsbekämpning *och* pragmatism i ekonomi och utrikespolitik.

Det finns så klart mer bekymmersamma exempel på "fel" valvinnare. Ett är Viktor Janukovyjtj i Ukraina, inte minst efter det skamlösa fängslandet av hans politiska motståndare Julia Tymosjenko. Janukovyjtj vågar strunta i EU:s kritik så länge han kan luta sig mot Ryssland. Det kan han möjligen så länge Vladimir Putin i Moskva (som först var "rätt" kandidat med västs ögon, och sedan "fel") har en styrkeposition. Det återstår att se hur länge Putin sitter säkert om oljepriset börjar etablera sig en bit under 100 dollar fatet.

När det gäller de hårdaste politiska extremisterna är talesättet "i solen spricker trollen" alltmer applicerbart. I andra fall räcker det med att konstatera att en ansvarsposition i ett demokratiskt system tvingar fram pragmatism.

För att vara tydlig: Nej och åter nej, jag vill inte heller att extremister till höger eller vänster, sprungna ur islam eller med en rasistisk agenda, ska få makten. Men skulle de få det skulle de strax bli varse att de inte ostraffat kan genomföra idéer om åternationalisering eller tillbakarullning av demokrati och välfärd.

Rekordsnabb minskning av barnadödlighet

2012-05-22

Foto: Farah Abdi Warsameh/AP

Att Afrikas framtidsutsikter de senaste femton åren ljusnat mer än på många decennier är numera inte alldeles höljt i dunkel, även om bilden av det eviga afrikanska bakvattnet har svårt att ge vika. Undantag och bakslag är aldrig svåra att hitta, vilket varje mediekonsument blir varse mest hela tiden, men på det stora hela närmar sig kontinenten ekonomiskt och politiskt övriga världen – om än från en ruskigt dålig utgångspunkt.

Ibland kommer detaljbesked om afrikanska framsteg som är en veritabel lisa för den rätt krisskadade världsbild vi europeer plågar oss med för tillfället. I början av den här månaden [publicerade Världsbanken en studie](#) om den fallande afrikanska barnadödligheten som förmodligen kan gå raka vägen in i bubbeldiagrammen i ett av Hans Roslings föredrag.

Den nedgång av dödligheten hos barn under fem års ålder som ådagaläggs i de 20 afrikanska länder som har redovisat detaljerade uppgifter sedan 2005 är bland de största som registrerats. Förbättringstakten har i de flesta av länderna fördubblats sedan 1990-talet.

I Senegal, Rwanda och Kenya är fallet i barnadödlighet mer än åtta procent per år, vilket räcker för att halvera dödligheten på ett decennium. Ytterligare

nio länder kan uppvisa minskningar på över 4,5 procent per år, vilket räcker för att klara FN:s millenniemål (en minskning med två tredjedelar mellan 1990 och 2015).

Det enda land i övriga världen som uppvisat en liknande nedgångstakt är Vietnam mellan 1985 och 1995, men inte heller där och då var talen så stora som i Senegal och Rwanda nu. "Det är en oerhörd framgångshistoria som nätt och jämnt upptäckts", säger en av rapportförfattarna, Gabriel Demombynes, [till The Economist](#).

Varför detta dramatiska fall nu? Ska vi tacka biståndet? Nja.

I ekonomkollektivet tvistas det om värdet av bistånd. Även på FN-nivån. Till skeptikerna hör förra Världsbanksekonomen William Easterly, som menar att stora biståndsmottagare inte utvecklas bättre än andra, utan ofta rent av sämre.

Till biståndsanhängarna hör Jeffrey Sachs, en av FN:s millenniemålsгурuer och grundare av ett millenniemålsprojekt som stöder byar i ett dussin afrikanska länder. Sachs har påvisat att barnadödligheten minskat i projektets biståndsduschade byar. Det har den, bekräftar Gabriel Demombynes, men inte mer i just dessa byar än i de länder i stort där de ligger. Dock: Demombynes och kollegan Sofia Karina Trommlerova finner en mycket betydelsefull faktor som brukar framhållas som ett av de mest positiva konkreta uttrycken för bistånd: myggnät.

Malaria, som sprids med myggor, är en av de största orsakerna till hög barnadödlighet. I Kenya ökade andelen hushåll som använder myggnät från 8 till 60 procent på bara fem år, mellan 2003 och 2008. Landet ligger alltså i den afrikanska framstegstoppen när det gäller barnadödlighet.

Nu kan förstås myggnät nå ut till fattiga afrikanska familjer även utan utländska pengar. Det är inga enorma investeringar en klok inhemsk regering behöver göra för en sådan sak. Och de vävda malariabekämparna är långt ifrån hela förklaringen.

Det på samma gång pedagogiskt besvärligaste och mänskligt bästa med studiens slutsatser är att en mängd olika faktorer tycks ligga bakom det goda faktum att Afrikas barn överlever i allt högre grad. Minskningen i dödlighet noteras i både folkrika och i små länder, i länder med såväl låg som hög fertilitet, i Västafrika, i Östafrika och i södra Afrika.

En generell orsak som väger minst lika tungt som spridningen av myggnät är ekonomisk tillväxt. Men inte heller det stämmer i samtliga fall. Liberia har haft rejäla BNP-ökningar på senare år men samtidigt något *ökande* barnadödlighet. Senegal, som haft den allra bästa utvecklingen för barnens överlevnad, har samtidigt haft knackiga tillväxttal (med afrikanska mått).

Förklaringen ser ut att vara en kombination av stabilitet, tillväxt, förbättrad tillgång till rent vatten och sanitet, nya mediciner och ny teknik. Vilken lycka att utvecklingen har sådan bredd. Men ack så svårt att sätta en enkel rubrik till.

På gränslöshetens marker är vägen smal

2012-05-16

Foto: Kirsty Wigglesworth

Här kommer en truism: Vi ska alla dela på samma gemensamma jord. Därför är stater en konstruerad indelning av jordytan. Det blir glasklart när man begrundar hur ofta landgränser dragits om. Nationalstaten var en praktisk enhet under 150 år. Nu är den inte lika praktisk längre.

För att vara ett "självklart sant påstående", som begreppet definieras i NE, tas den där truismen ovanligt lite för given i debatten emellanåt. Ändå börjar det för första gången i mänsklighetens historia bli möjligt att leva efter den, eftersom fysiska, politiska, ekonomiska och kulturella gränser är mer upplösta än någonsin. Gränslösheten innebär både smärta och lycka, men vi varken kan eller bör önska oss vattentäta skott mellan länder, folk eller grupper tillbaka.

Det här ska handla om eurokrisen, och en och annan tycker säkert att det var en väl högtravande inledning på ett resonemang om en *påtvingad* gränslöshet. Nå, för mig är det vida perspektivet helt avgörande för att förstå. Och: vad som är en påtvingad globalisering av demokratiska valda politiker och vad som är ett slags organisk anpassning är nog inte så lätt att reda ut (se tidigare inlägg [här](#) och [här](#) om den återkommande strävan att låsa växelkurser).

Med euron måste tyskar och finländare bry sig om hur greker och portugiser sköter sina statsfinanser. Och med den gemensamma arbetsmarknad som råder i hela EU, inte bara eurozonen, tvingas även vi svenskar ta ställning till exempelvis den ovärdiga behandlingen av romer i EU-länder som vi tidigare avfärdade som fjärran. Tusentals arbetslösa romer kommer numera till våra kvarter.

Alla gillar en gemensam marknad men få brinner för det gemensamma ansvar för varandra som följer med den.

Eurokritiken i Sverige handlar i regel om att en tänkt ekonomisk självständighet rycks bort utan att mycket ges tillbaka. Nåja, exakt hur måna medborgarna är om att ge de nationella politikerna all makt över den ekonomiska politiken varierar sannolikt rätt kraftigt beroende på om man frågar greker, ungrare, tyskar eller svenskar. Och frågan är hur stor självständigheten är i praktiken. I krisen faller euron mot dollarn, men kronan faller *ännu mer* mot euron. Mer än tjugo öre bara den senaste veckan.

Är sjunkande valutakurser ett finfint sätt att upprätthålla ett lands konkurrenskraft? Jag tror de flesta som jämför Schweiz och Zimbabwe inser att det inte är en långsiktigt hållbar strategi. Men i ett akut skede? Jo, om det bara är ett land som behöver vidta åtgärden vid en viss tidpunkt och om omvärlden kan övertygas om att det är tillfälligt. Flera konkurrerande ekonomier kan inte ta hjälp av fallande kurser samtidigt.

Den enda hållbara vägen för länder som deltar i den gemensamma globala ekonomin är att utveckla processer, uppfinna saker, öka produktiviteten, bygga vägar, lägga kablar, förbättra utbildning och vård och – inte minst – avhålla sig från att skapa konstgjorda och ekonomiskt snedvridande värden i form av orealistiska offentliga utgifter för luftjobb och skrytbyggen.

Jag hör till dem som tidigare har underskattat spänningarna i eurozonen och överraskats över att krisen blivit så långdragen. Jag har redan smort in mig i tjära för det. Men jag tänker vänta med fjädrarna, för jag tror faktiskt att det som händer är en smärtsam anpassning som hade nått de mindre konkurrenskraftiga delarna av Europa även utan euron, fast då i en ännu mer utdragen process med mer oordnade former och mindre bördefördelning.

Det riskabla men möjligen knipsluga med europrojektet var att det genomfördes som ett taffligt storbak där man slänger in jästen efter degen. Det är numera allmänt känt att det var ofärdigt när det drogs i gång och att krisen tvingar fram den nödvändiga ekonomiska samordningen. Knipslugheten skulle ligga i att det kanske inte hade blivit något på ganska länge (inte förrän nya valutaras och spekulation skapat panik och gjort behovet akut) om alla nödvändiga delar legat på bordet från början: samordnad finanspolitik, gemensamt ansvar för brandväggar, kanske

gemensamma statsobligationer. Det var knappast öppna kort som spelades, men nu är vi här.

Man gjorde dessutom euroområdet för stort från början, av politiska skäl. Att Grekland skulle ha behövt förtjäna sin plats innan landet släpptes in är tydligt, och kanske skulle ytterligare ett par tre skuldtyngda länder fått stampa i vapenhuset några år till.

Allt, säger allt, handlar om förtroende. Det är inte skuldnivån i dessa länder i sig som är grundproblemet, det är konkurrenskraften. Det är inget axiom att stora lån är av ondo. Alla länder lånar. Utan lånefinansiering ingen ruljans, inga jobb, ingen skatt. En stor statsskuld behöver inte betyda kollaps om säkerheten är stabil. Japan har en statsskuld på 230 procent av BNP, betydligt högre än Greklands. Det är inget att rekommendera, men de japanska räntorna är bara en bråkdel av de grekiska. Det beror devis på att upplåningen till över 90 procent skett inom landet, men det beror också på att det finns ett stort förtroende för den japanska ekonomin. Inte så konstigt, kanske. Vem kan inte räkna upp ett stort antal japanska industriella varumärken?

När Grekland trädde in i eurozonen fick landet låna pengar i princip lika förmånligt som Tyskland. Ledarna i Aten har helt uppenbart inte kunnat hantera denna våg av billiga pengar. De fick tillträde till en lågprisbutik med lyxbutikens utbud.

En plötslig tillgång till billiga pengar är alltså av ondo? Inte heller det är självklart. En parallell är länder som välsignats – eller förbannats – med det svarta guldets. Bland oljenationer finns gott om exempel på såväl länder som tappat huvudet inför det plötsliga penningflödet som länder som insett bubbelriskerna och hanterat intäkterna klokt. Flera arabstater finns bland de senare, men eftersom de i regel är diktaturer föredrar jag att anföra Norge.

Vårt grannland badar i oljepengar sedan 35 år tillbaka. Norrmännen hade kunnat bygga skyskrapor och skapa en miljon luftjobb i staten. I stället tar de det piano och sätter in det mesta av pengarna i en fond, som nu med 125 procent av landets BNP är världens största statliga investeringsfond (gick om Förenade arabemiratens härom året). Alla partier utom det populistiska Fremskrittspartiet är ense om att bara använda fyra fem procent av oljepengarna varje år. Eftersom norrmännen har världens högsta levnadsstandard i alla falltycks det ha räckt och blivit över.

Kanske hade även Grekland haft motsvarande 3.500 miljarder kronor undanstoppade i dag om det börjat spruta ur oljeprospekterares borrhål i Egeiska havet i slutet av 1960-talet. Eller kanske inte.

I otakt med tiden

2012-05-14

Kristdemokraterna tog i fredags ett litet politiskt steg som rimligen leder i riktning mot farstun, ut ur den stugvärme de länge kämpat för att få ta del av. Partifullmäktige hade beslutat att den vill [slopa de två pappamånaderna](#). Kvinnoförbundet var inte lyckligt, eftersom de i tre år slagits för att *utöka* antalet pappamånader till tre. Jag gissar att entusiasmen var begränsad också hos delar av partiets ledargarnityr.

Frågan är om ett förslag om skrotad avgasrening på bilar hade framstått som mindre progressivt.

Folkpartiledaren och regeringskollegan Jan Björklund [levererade snabbt](#) det kategoriska omdömet att ett sådant förslag inte har några som helst möjligheter att vinna gehör, eftersom det vore att vrida klockan flera decennier bakåt i tiden. End of discussion. Säg vad man vill om Björklunds ymighetshorn av åsikter, men där står han stadigt i rätt tunna.

Förslaget påminner om en aktuell parallell med omvända förtecken på andra sidan Atlanten, där president Obama i förra veckan lite brådstörtat uttalade sitt stöd för samkönade äktenskap.

Det var historiskt, eftersom ingen tidigare president velat eller vågat inta den positionen. Ändå var de flesta bedömare överens om att det knappast kommer att påverka presidentvalet i höst. Inte bara för att ställningstagandet kan mobilisera såväl radikala som reaktionära väljare, utan för att – och det är det viktigaste – stödet för homosexuellas rättigheter hela tiden ökar även i USA (vilket man ibland kan tvivla på när man tar del av europeiska referat från den amerikanska politiska debatten). Andelen amerikaner som stöder samkönade äktenskap är i dag 52 procent, vilket innebär att Obama faktiskt inte är radikalare än sitt folk i den här frågan (heller).

USA-bedömargurun [Erik Åsard tror](#) att senast i presidentvalet 2020, kanske redan 2016, kommer det att finnas även republikanska kandidater som är för. Ett kvarts sekel efter delar av Europa, sant, men det går framåt även i "nya" världen.

... för övrigt antyder exemplen det poänglösa i en annan alltmör förstockad föreställning om samhället, nämligen den politiska höger-vänsterskalan. Inom

Alliansen hittar man några av de mest radikala och några av de mest reaktionära i familjefrågor. Samtidigt möts regeringen och MP om friskolor och migration. Och vilka partier är för ett förstatligande av skolan? Jo, FP, SD och V. Och så vidare ... men det är en annan historia.

En höggradig pedagogisk utmaning

2012-05-01

Om det handlade om att skydda jorden från koldioxid hade klimatfrågan varit en tämligen rättfram historia. Att mäta koldioxidhalten i atmosfären är en barnlek jämfört med att mäta dess effekter på jordens klimat.

För att undvika (väntade) missförstånd: Problemet hade naturligtvis inte varit lättare att lösa. Det hade fortfarande varit så att länder som vill skapa ökat välstånd inte gärna drar ned sin produktion, och den önskade omläggningen till alternativa energikällor hade fortfarande innehållit ett Moment 22-moment (man driver inte på för full omläggning innan man är säker på att man har viktiga konkurrenter med sig).

Sedan de internationella klimatförhandlingarna började för drygt 20 år sedan har halten av koldioxid, CO₂, i atmosfären stigit från 350 till 390 miljondelar. Att industriproduktionen har en avgörande betydelse visades med all önskvärd tydlighet under den stora finanskrisens år. Utsläppen av växthusgaser i världen minskade både 2008 och 2009. I USA blev utsläppen de lägsta sedan 1995. Redan året efter var det business as usual, och kurvan började stiga igen.

Men om det vore koldioxiden allt gällde hade det närmast varit rättshaveristiskt att vara skeptisk till forskarrönen.

Nu är ju det problem vi fruktar inte koldioxiden i sig, denna för biosfären så livgivande gas, utan att den förstärker drivhuseffekten. Att den gör det har vi vetat sedan John Tyndall och Svante Arrhenius hittade sambanden för över 100 år sedan. Kruxet är att vi inte vet precis hur mycket och inte heller riktigt i vilken grad och på vilket sätt detta förvrider klimatet.

Tidigare i vår hade Sverige en av de mildaste marsmånaderna vi upplevt. USA erfor samma månad sin märkvärdigaste vårvärmebölja någonsin. Folk gick i linne och shorts långt upp i Mellanvästern, och rekorden föll som furor. Kort därpå välldes högsommarvärme upp över Centralasien och södra Ryssland. Allt detta har vi läst om.

Hur såg det då ut globalt? Marsmånaden blev [den 16:e varmaste](#) som uppmätts, vilket samtidigt betyder att den var den svalaste sedan 1999.

Sedan toppnoteringen 1998 har den globala medeltemperaturen en gång tangerat men ännu inte slagit rekordet. Ska den göra det i år måste den snart börja stiga rätt markant. Möjligen kan det ske med en stark så kallad El Niño-effekt.

Medan CO2-kurvan sedan en tid ligger i överkant i scenarierna från FN:s klimatpanel ligger temperaturkurvan snarare i underkant.

Därför kan den uppmärksamma notera att [debattörer](#) som vill hålla oss vakna i klimatfrågan allt oftare [framhåller](#) att utsläppen av växthusgaser fortsätter att öka, men alltmer sällan att temperaturen fortsätter att stiga.

Redan inför klimatmötet i Köpenhamn 2009 uttryckte bland andra tyska klimatforskare förvåning över stilleståndet.

– Det kan inte förnekas att detta är en av de hetaste vetenskapliga frågorna. Vi vet inte varför den här stagnationen äger rum just nu, [sade Jochem Marotzke](#) vid Max Planck-institutet då.

Att kurvan har planat ut behöver naturligtvis inte betyda ett dugg för den fortsatta uppvärmningen. Temperaturen kan börja stiga igen vilket år som helst. Om och när det sker kan det bli i form av ett kraftigt hopp uppåt. Var och en kan följa kurvan. Till dess har dock FN:s klimatpanel en växande pedagogisk utmaning.

Framtiden 1972 en ruskig historia

2012-04-24

Foto: Peter Parks/AFP

Shanghai 2011. Inte vad Romklubben tänkte sig.

Det är alltid lika upplysande – och upplyftande – att blicka tillbaka på de förutsägelser om diverse kollapsar som gjordes på 1970-talet. Det är ju lite svårare att få samma slags perspektiv på de domedagsprofetior som utslungas i vår tid.

Fyra decennier efter den stora miljökonferensen i Stockholm arrangerar regeringen i veckan ett nytt internationellt möte om hållbar utveckling, "Stockholm +40". Det sammanfaller i stort sett med 40-årsjubileet av den så kallade Romklubbens uppmärksammade och skrämmande rapport "Tillväxtens gränser". Rapporten byggde på datormodeller som med obehaglig tydlighet beskrev hur snabbt mänskligheten barkade mot överbefolkning, matbrist och tömda mineralreserver.

Man kan naturligtvis alltid komma undan med att säga att jorden till slut kommer att gå under, men i fråga om tidsaspekterna och i fråga om vad som skulle ta slut respektive växa snabbast fick Romklubbens rapport fel på varje punkt.

Jag och många med mig har skrivit om 1970-talets domedagsmissar förr, men det skadar inte att påminna om dem då och då. För några dagar sedan nagelfors "Tillväxtens gränser" av vetenskapsjournalisten Ronald Bailey på [tidskriften Reason](#).

Grunden för eländet, som forskarna och beslutsfattarna i tankesmedjan Romklubben såg det, var tillväxten, såväl den ekonomiska som den mänskliga.

Världens BNP har mycket riktigt vuxit enormt på 40 år, närmare bestämt med tre gånger i fasta priser. Per capita har den ökat med drygt 60 procent. Romklubbens spådom var på den här punkten inte principiellt fel men ordentligt snedvriden. Den sade att BNP:n vid millennieskiftet i USA skulle vara en fjärdedel större än den faktiskt blev, att Japans ekonomi skulle vara nästan tre gånger större och att Sovjetunionens skulle bli 15 gånger högre än den efterföljande staten Rysslands verkliga BNP kom att bli. Samtidigt satte rapporten Kinas produktion till mindre än hälften av vad den sedan blev.

Att antalet barn per kvinna skulle falla från 6 till 2,8 fanns inte i rapportförfattarnas idévärld. Därför hette det att vi skulle bli 15 miljarder människor år 2030. Det blir vi inte. FN räknar med att vi är 9 miljarder då och att ökningen inte långt därefter planar ut.

Vi skulle behöva odla upp mer än dubbelt så mycket landyta i världen som vi dittills hade gjort för att klara matförsörjningen, trodde rapportförfattarna. I själva verket förbättrades avkastningen så mycket att jordbruksmarken bara ökat marginellt sedan 1960 (från 1,4 miljarder till 1,5 miljarder hektar).

Inte bara maten skulle ta slut, utan strängt taget alla viktiga mineraler: Koppar, bly, silver, tenn, olja och naturgas skulle alla vara slut när ni sitter och läser detta. De bekymrade Romklubbstänkarna insåg dock att man troligen skulle hinna hitta ytterligare reserver. Därför gjorde man en generös beräkning, där reserverna femfaldigades.

Men även med det scenariot skulle vi exempelvis ha bara högst tio års konsumtion av olja och naturgas kvar i dag. De senaste beräkningarna, som knappast är goda nyheter för radikala klimatdebattörer, visar att oljan räcker i åtminstone 40 år till med nuvarande konsumtion och naturgasen i 120 år.

Romklubben lever och frodas. Det ska bli spännande att ta del av dess egen 40-årsuppföljning, som publiceras den 7 maj. Av allt att döma har kollapsen skjutits upp, ty Jorgen Randers [rapport sägs handla om](#) tänkbara utvecklingsvägar de *kommande* 40 åren.

Den godartade trängseln i mitten

2012-04-17

Foto: Anders Wiklund, Scanpix

Borg och Olovsson – samma kostym, olika slipsar.

Det tydligaste uttrycket för demokrati är rotation på de maktbärande positionerna. Det tydligaste uttrycket för mogen demokrati är att växlingarna har skett så många gånger att politiken börjat konvergera. Väljarna har lärt sig att det finns för- och nackdelar med flera olika politiska alternativ och att risken att uppnådd välfärd och frihet ska raseras vid ett skifte helt enkelt inte finns.

Sverige har de senaste decennierna sett en tilltagande otrohet hos väljarkåren. För mig är det ett tecken på en tilltagande civilisations- och mognadsgrad. Jag är knappast ensam om att uppskatta den nya rörligheten mer än gamla låsta partimönster. Rörlighet (eller då kanske snarare rörighet) har förstås inget egenvärde i sig. Den kan bara uppskattas i den mån den tyder på att medborgarna gör överväganden och drar egna slutsatser snarare än röstar som deras grupp alltid gjort. Med tanke på a) det massiva informationstrycket och b) hur starkt självständighet uppmuntras i dag tvivlar åtminstone inte jag på att så är fallet.

Att de politiska alternativen närmat sig varandra är däremot mindre uppskattat i tyckarskrået. Det heter ofta att det är till skada för demokratin. Väljarna måste kunna navigera mellan tydliga och väl avgränsade kobbar och skär i partipolitiken.

Det låter sig sägas, men vid närmare eftertanke omyndigförklarar man partierna med ett sådant krav. Väljarna får alltså gärna mogna och dra väl övervägda slutsatser om samhällsutvecklingen, men ska de politiska

organisationerna parodiera sina program? Nå, det är kanske inte så svårt att välja mellan KPML(r), om de nu finns kvar, och Nationaldemokraterna, eller ens mellan Kristdemokraterna och Vänsterpartiet, men sedan blir det inte lika självklart längre. Om nu de allt fler partier som trängs i mitten insett att de har saker att lära av varandra, ska deras företrädare förvägras att medge detta?

Att socialdemokratin kunde behålla makten så lång tid i en fungerande demokrati som Sverige berodde på att den tidigt bestämde sig för att inte gå i klinch med näringslivet. Pragmatismen var stor. Globaliseringstrycket var samtidigt litet. När pragmatismen inte längre uppskattades internt utan krav ställdes på att gå längre, samtidigt som handels- och finansstrycket utifrån ökade, övergick Sverige till att – i alla fall i parlamentariskt hänseende – bli ett västeuropeiskt land bland andra.

S-ledda och borgerligt ledda regeringar har avlöst varandra. Det den ena sidan infört och som visat sig funktionellt, uppskattat och till fördel för välfärdssamhället i det ena eller andra avseendet skrotas inte helt av den andra sidan. Ett slags garanti mot extremism.

I samband med vårbudgeten har överlappningen blivit tydlig. Jag har hört borgerliga politiker hylla Stefan Löfvens och Magdalena Anderssons [förhandspresentation av sin skuggbudget](#), där de menar att regeringen "försummat samverkan med näringslivet", och S-paret självt har inte dragit sig för att berömma Borgs budgetdisciplin.

Blodfattigt, kanske, men betydligt mer verklighetsnära än när politiker argumentationsdopar sig och framställer en skillnad i ersättningsnivå på några procentenheter som skillnaden mellan Nordkorea och Schweiz. Köper väljarna sådant? Allt mindre.

Vissa europeiska länder har gått så långt att de bildat "stora koalitioner" mellan socialistiska och borgerliga partier, som Finland, Österrike och Tyskland. Sådant brukar dömas ut i Sverige. Och visst, det må vara pragmatiskt i överkant – även om man bör minnas att även alliansen är en koalition mellan sinsemellan rätt olika partier, och att en rödgrön regering skulle bli minst lika disparat (så disparat det nu blir med dagens politiska närmande).

Somliga invänder kanske rent av att med "stora koalitioner" kan vi lika gärna införa, säg, det kinesiska systemet. *De har ju ändå marknadsekonomi.*

Fast de glömmet att det är så mycket mer än parlamentsval som hör till en frisk demokrati: maktindelning, kontrollfunktioner och rättsapparat som håller naglar i ögat på en regering även under mandatperioden, som håller trycket uppe, som kan framtvinga nyval, avgångar och nedröstningar.

Med lite helikopterperspektiv ser alltsammans ut som Hegels dialektik i arbete: tes – antites – syntes. Och svängningarna blir allt mindre. Vad är problemet? Att den ena extremen inte fick hela makten?

Vårt ställföreträdande våld

2012-04-11

Foto: Alamy

Annandag påsk presenterade **Brå siffror** över det dödliga våldet 2011. Det hade sjunkit med elva procent sedan 2010 till 81 mord. Antalet går upp och ned mellan åren, men trenden är sjunkande sedan ett par decennier tillbaka. Samtidigt ökar folkmängden. Det blir alltså allt ovanligare att folk mördas i Sverige (något som brukar vara svårt att övertyga folk om)

Sverige har inte varit i krig på 200 år. Slagsmål på skolgårdar som på 1960-talet förklarades med att "pojkar är sådana" kallas numera misshandel och anmäls. Vi vet i dag att de flesta våldtäkter begås i hemmen inom relationer, och vi accepterar dem inte längre. Samhället visar över huvud taget väldigt låg tolerans för våld.

Och vad händer samtidigt på diverse skärmar? Dataspelen blir alltmer explicit våldsamma. Filmvåldet är mer realistiskt än någonsin tidigare. Det elvaåringar ser i dag hade jag själv inte klarat utan sömnsvårigheter på 1970-talet.

Det är något märkligt med våldet i vår tid. Verklighetens avtar, fiktionens tilltar.

Jag har en tes: vi ägnar oss åt ställföreträdande våldsuttryck. När verkliga beteenden från en brutalare värld hamnar i onåd och börjar tyna bort kan de återuppstå i fiktiva spegelformer som är mer accepterade av samhället.

Den enkla invändningen stavas "önsketänkande" – se bara rapporteringen om gängkrig i Malmö och Södertälje, och hör om huliganbråken efter snart sagt varje derby. Men jag säger fortfarande: gå till statistiken. Och jag skulle förstås inte föra fram tesen om jag inte trodde den bar någon sanning i sig. Det finns gott om andra moderna spegelformer av forna dåligheter. Här är några:

- I slottsruiner och på fornminnesplatser runt om i landet spelas riddarspel med lansar, brynjor och svärd.
- Den icke föraktliga skara rojalister som finns kvar gör glamour och lek av den gamla onda tidens envælde.
- Hela idrottsvärlden är en serie ställföreträdande armétrider, komplett med krigstermer som anfall, försvar, skott och slag.
- Förvisningen av rökare skapar subkulturer av njutningsrökande sällskap, och andelen rökande skådespelare på vita duken står i bjärt kontrast till dagens restriktiva antiröklagar.

Kanske måste krasst nog den arketypiska föreställningen om våld också få ett kontinuerligt utlopp någonstans? På skärmar är i så fall bättre än på gator och torg.

Historiens mytomspunna spolingar

2012-04-04

Spoling med makt: Alexander den Store

Foto: Nikolas Giakounidis/AP

Jag vet att en god förälder inte bör flacka med tankarna när hen läser högt för sina barn, men skam till sägandes slogs jag av en ny tanke om makthavares omdöme genom tiderna när jag häromkvällen läste ur en ungdomsbok för sonen. Huvudpersonen hade rest bakåt i tiden och fått träffa den franska kungen Ludvig XIII.

Det brukar heta att vi lever i en ungdomsdyrkande tid, att äldres erfarenheter inte tas till vara. Må så vara, men det beror på vad man jämför med. För att kunna rikta dyrkan måste det finnas en ungdom, och för att kunna ta till vara äldres erfarenheter behövs en ålderdom.

Kunde man fråga dem som levde ett par hundra år tillbaka i tiden och längre bakåt än så skulle ingen begripa vad man menade med ungdomsdyrkan.

Före 1800-talet fanns knappast någon ungdomsperiod i livet. Före upplysningstiden sågs barn helt enkelt som korta, lite inkompetenta personer. Uppväxt handlade om att så snart det ansågs genomförbart ansluta sig till vad de lite större och äldre personerna höll på med i hemmet, på jobbet och sexuellt.

Om man därtill lägger att de flesta dog långt innan de uppnådde det vi i dag kallar övre medellålder, än mindre ålderdom, är det kanske inte så konstigt att mängder av makthavare var chockerande unga och oerfarna.

Ludvig XIII var 13 när han blev kung och 16 när han fick hela makten (låt vara med Richelieu som lätt överrock). Karl V var 19 när han kröntes till tysk-romersk kejsare, och Englands lösaktiga kung Henrik VIII fick makt över undersåtarnas liv och lem när han var 18. Vår egen Karl XII var 15 när han kröntes, och han myndigförklarades kort därefter. För att gå till antiken utövades hela Alexander den Stores mytomspunna imperiebygge mellan 20 och 32 års ålder.

Vi talar om män med oinskränkt makt som var ynglingar, som var spolingar, som var ... snorungar. Och det gällde inte bara kungarna, även om de på grund av arvsrätten representerade extremfallen.

Ämbetsmän kunde tillträda sina tjänster som tonåringar och vara högt uppsatta mellan 25 och 35 års ålder. Sedan började de rimligen tackla av. 1700-talets svenska medellivslängd var 44 år. Den drogs förvisso ned av hög spädbarnsdödlighet, men även med denna borträknad var livet i alla samhällsklasser kort förr. I det medeltida Storbritanniens aristokrati var medellivslängden för dem som överlevt sin 21:a födelsedag 59 år (med barn inräknade var den 30) I det klassiska Grekland var motsvarande siffra 52 (28).

I dag när medellivslängden i de flesta hörn av världen är nästan tre gånger så hög och en amerikansk politiker kan lämna senaten vid 100 års ålder kritiserar på sina håll också motsatsen till ungdomsdyrkan i maktens korridorer: Gerontokrati.

Bland demokratiska gubbvälden brukar exempelvis Italien bannas. Att förbenade diktaturer måste dömas ut behöver inte ens sägas. Somliga av deras åldrade företrädare, som Castro och den nu döde Khaddafi, inledde dock sina diktatorsbanor som något av spolingar. Begåvade tyrannspolingar var de så klart, men intelligens är huvudsakligen (sena rön visar att den ökar i världen) medfödd, medan omdöme, medkänsla och intuition är egenskaper som till stor del förvärvas och nästan alltid växer med erfarenhet. Det sägs att de grymmaste inbördeskrigen är de som förs av tonårssoldater.

Gamla människor kan förstås glömma hur det var att vara ung. Det är nog klokt att inte alla beslutsfattare är närmare döden än pensionen. Men man kan fundera på vad det haft för betydelse för kvaliteten på de beslut som fattas att vi knappast längre låter tonåringar bestämma över krig, skatter och straffrätt.

Att välja rätt strid

2012-04-01

Foto: Manu Fernandez/AP

Det börjar onekligen se ut som om vi kommer att kunna bokföra *eurons kollaps* som ännu ett i raden av hot som inte besannas. Tids nog rotar jag fram skräckscenarierna igen, de som alldeles nyligen gastkramade oss, och ställer dem mot verkligheten. Men den här gången tänkte jag uppehålla mig vid om inte motsatsen, så ett korn av fara i den här slitsamma historien.

I den hårda men oundvikliga ekonomiska sanering som pågår har man de senaste veckorna sett bilder från Madrid och Barcelona som varit plågsamt lika de vi vant oss vid från Aten och Thessaloniki: demonstrationer som urartat. Om det bland de hårdast drabbade spanjorerna nu växer fram en kärna av våldsverkare har mycket gått förlorat i den här krisprocessen. Det är sannolikt för tidigt att veta ännu, men brinnande bildäck, krossade butiksfönster och balaklavaförsedda adrenalinstinna kravallynglingar har tidigare inte varit ett inslag i den spanska gatudemokratin.

Minns *indignados*-rörelsen, den fridsamma spanska proteströrelse startad i maj 2011 som faktiskt var occupyrörelsens förlaga. Den präglades i huvudsak av god stämning och familjärt upplägg bland de tiotusentals demonstranterna, där det gärna togs en vänskaplig öl mellan slagorden.

Grekland har en tradition av våldsamma demonstrationer. Det finns på universiteten en hårdför anarkistisk subkultur som av och till ger sig till känna i manifestationer. Jag chockades över tårgas och brinnande butiker under ett EU-toppmöte i Thessaloniki 2003 (det var annat än feststämningen på alternativrörelsens läger under toppmötet i Sevilla året före). I december 2008 utbröt våldsamma kravaller i Aten sedan en ung student skjutits ihjäl av polis.

Men det är ändå i någon bemärkelse på ytan. För att hålla ihop ett samhälle är det viktigaste trots allt att medborgarna upplever att det finns ett slags kontrakt mellan dem och de offentliga myndigheterna. Vad jag förstår har det kontraktet alltid varit svagt i Grekland. Få har frivilligt betalat skatt, för staten har setts som en som tar, inte en som ger.

Det spanska samhället är nog så splittrat, både efter regionala linjer och efter politiska indelningar med rötter ända från inbördeskriget. Men det moderniseringsprojekt som anträdde efter Francos död skapade ändå ett slags sammanhållning byggd på en obändig längtan efter att komma i kapp grannarna på andra sidan Pyrenéerna. Den forna politiska och kulturella stormakten Spanien hade förstås ett inte oävet mått av undertryckt nationell stolthet, och de flesta spanjorer kände säkert att de inte hörde hemma på den bakgård där de hamnat.

Brytningen mot Francotiden innebar liberalisering på många fronter och i mångt och mycket en omdefiniering av den nationella identiteten. Landet ville vara politiskt och kulturellt framstående, och gärna drivande.

Francotidens slutenh förbyttes i en öppenhet, som lockade miljoner invandrare. Först mest från de forna spanskspråkiga kolonierna, senare arbetskraft från Afrika. Trots en tioprocentig påfyllning utifrån av folkmängden under 1990- och 2000-talet har Spanien till stor del sluppit de spänningar som immigrationen orsakat i Italien och Grekland. Vad landet däremot har haft är en egen, lågintensiv terrorkamp: den mot ETA. Vid sidan av den och de regionala bråken har landet varit lyckligt förskonat från svåra politiska konflikter i 30 år. Nu är ETA ute ur bilden. Innebär det att latent spänning frigörs i andra delar av samhället?

Ekonomiskt var många spanjorer medvetna om att resan uppåt gått fort och hade inte fullt ut vant sig vid välståndet. I början av krisen fanns ett visst mått av defaitistiskt "det var nog lite för bra för att hålla" (ungefär som i Irland). I ett reportage i El País sommaren 2010 ställde sig Amanda Mars

frågan "Är det verkligen nödvändigt att späka oss så mycket?" och svarade själv att spanjorerna inte borde ge upp: "Allt vi uppnått var inte en bubbla".

Det är en alldeles sann tes, och kanske är det den som nu börjar få fäste i folkdjupen. Nå, då gäller det att hålla tungan rätt i mun och förstå vad som är värt att värna och vad inte. Spanien kommer inte ifrån tuffa ekonomiska reformer om det ska ha en chans att åter bli dynamiskt. Krisen öppnar ett möjligheternas fönster. Men om resultaten i form av ökad produktion och nyanställningar inte börjar visa sig innan en frustrerad grupp av förlorare tappar tålamodet och samhällskittet släpper, ja då har en gryende framgång förbytt i bakslag.

För en vecka sedan tog regeringen Rajoys smekmånad abrupt slut då den förväntade valsegern i Andalusien omintetgjordes. Den grå pragmatikern i Moncloapatset har kanske det här året på sig.

Apokalypsens gosiga mörker

2012-03-25

Den mörknande framtid är vår.

Nu har jag inte (ännu) läst hyllade "Hungerspelen", men med hjälp av recensioner, referenser och begeistrade rapporter från delar av familjen vet jag att det är en ovanligt mörk framtidsdystopi.

Det är en pålitlig genre alltsedan Orwells "1984". Att en beskrivning av människans framtid är Blade Runner-grå, Mad Max-rå, Matrix-kall och Clockwork orange-ond har det senaste halvseklet närmast blivit en truism.

Eller har kanske alltid varit det. Särskilt många utopiska skildringar har inte skrivits sedan Platon beskrev sitt idealsamhälle i "Staten", [konstaterade Ann Heberlein](#) häromdagen. Inte ens Thomas Mores "Utopia" är en positiv framtidsbildning.

Det går nästan inte att tänka sig en ljus framtidsbildning i konsten. Tanken att människan till slut kommer att låta allt gå åt helvete är så djupt rotad att det faktum att inga dystopier någonsin har besannats, utan att mänskligheten i stället envist har fått allt mindre elände, betraktas som särskilt besvärande i sammanhanget. "Nej, inte just den här gången, kanske, men det kommer, det kommer."

Sannolikt tycker många att det är helt i sin ordning. Nämnda Heberlein menade rent av att "Hungerspelens" popularitet bådär gott inför framtiden. För mig är det en hang-up. Ta filmen "Avatar". Jag uppskattar den

fantastiska sagan, men jag kan inte hjälpa att reta mig på hur enfaldigt man föreställer sig att människan kommer att bete sig 150 år fram i tiden.

Inte nog med att människan löpt amok, raserat jorden och begett sig till en annan planet för att roffa åt sig mineral, underkuvande urbefolkning i processen på känt kolonialmanér. Den militära ledaren är endimensionellt ond på sätt som inte ens i dag, 150 år tidigare, skulle ha gett honom en tjänst som vaktmästare i amerikanska armén. Han är uppenbarligen psykopat.

Forskningsledaren röker cigaretter som en borstbindare – inne i labbet, dessutom. Och forskarnas vädjanden om att skydda träden eftersom hela naturen tycks sammankopplad i ett energifält avfärdas av projektledaren med onelinern "Vad rökte ni därute, egentligen?" Människosynen känns inte ens som nutid, snarare 1950-tal.

Tror manusförfattarna att alla de insikter mänskligheten uppnått skulle kunna glömmas bort så lättvindigt? Ett svar är förmodligen ja, men ett annat är väl att dessa mörka framtidsskildringar egentligen inte säger så mycket om vad man tror ska hända utan vill sätta fingret inte på dagens dilemman (i fallet "Avatar" snarare gårdagens). Mardrömsscenarierna är kanske det enda sanna sättet att gestalta vantrivseln i att vara människa, som [Björn Wiman skrev](#) i söndagens DN. "Apokalypsen blir vår snuttefilt."

Det är förstås ett sätt att skapa en extrem värld utan att göra avkall på "realismen".

Men man kan faktiskt skapa en dystopi utan att brutalisera framtiden. På söndagskvällarna har SVT i vinter visat cyborg-dramat "Äkta människor", en kanske inte fullt genomförd dystopi, men en skildring av ett samhälle som uppvisar nog så obehagliga drag.

Tekniken där har varit att skapa en alternativ nutid: Tänk om vi valt den här vägen för femtio år sedan och satsat enorma belopp på att utveckla människoliknande robotar i stället för, säg, rymdprogrammet? Miljöerna är därför vardagligt välbekanta – minus de blankpolerade, autistiska människorobotarna. Vi kunde ha skapat något som skulle komma att bli betraktat som ett nytt slags varelse – en varelse som vissa av oss skulle känna sig hotad av (parallellen till rasismen är glasklar). Men det gjorde vi inte.

Vad är det vi gjort rätt?

2012-03-19

Foto: Prakash Singh/AFP

I **förra veckan** kom han så till Sverige, den amerikanska psykologiprofessorn Steven Pinker. I sin senaste bok "The Better Angels of Our Nature" (som jag skrev om [på denna plats](#) i höstas) visar Pinker det som konfliktforskare i Uppsala och Vancouver kunnat berätta sedan en tid: att kurvorna för krig, mord, tortyr, dödsstraff, slaveri, förföljelse av oliktankande och djurplågeri pekar brant nedåt genom seklerna. Han ger också några förklaringar, där huvudbudskapet är att vi bör skänka upplysningen och våra moderna statsbildningar en tacksamhetens tanke.

Jag hade nog hellre sett att det var Steven Pinker som fyllde Globen tre gånger och inte än Avicii, men man kan inte få allt. Ett [Skavlanbesök](#) och ett föredrag på [Uppsala universitet](#) är inte det sämsta.

Det mest värdefulla i Pinkers berättelse om människan är det makrohistoriska perspektivet. Vi är så upptagna av att grubbla över dagsaktuella dilemman att vi sällan ser vart vi faktiskt tagit oss. Vi bekymrar oss exempelvis över att den nya FN-principen "Responsibility to Protect" – en plikt för länder att frälsa civila från despoters övergrepp och våldsamma konflikter också i andra länder – inte fungerar i Syrien. Få har tid att reflektera över att principen faktiskt innebär en historiskt unik uppflyttning av kretsen för medmännisklighet till global nivå. Det är en lång

resa från den förhistoriska tid då fienden, främlingen, "den andre", fanns redan i grannbyn.

Vi har alltid plågats av frågan varför vi har krig, men vi måste faktiskt börja fråga oss varför vi har fred, menar Pinker. Vad är det vi gör rätt? Frågan är oskyldig men kan framstå som ytterligt provocerande i en värld där nästan all politik, all debatt, allt ... tänkande går ut på att i lager på lager leta fram allt vi gör fel och som måste rättas till.

I en **radiokrönika** för någon månad sedan förklarade Göran Rosenberg att han när han tillfrågas huruvida han är optimist eller pessimist i den ena eller andra frågan brukar svara pessimist, "på pin kiv, eftersom det i dag anses höra till god ton att vara optimist. Att vara pessimist ses som en skamlig sjukdom."

Är det sant? Det beror förstås på när och var man lägger fram sin syn, men i det intellektuella sammanhang där Rosenberg själv verkar: knappast. Är det de som säger att tyrannen Assad kommer att ge upp eller detroniseras som ges mest utrymme eller de som talar om fullskaligt inbördeskrig? De som säger att Iran och väst kommer att hitta en diplomatisk lösning eller de som varnar för storkonflikt? De som säger att Europa kommer att segla stärkt genom eurokrisen eller de som säger att det som görs är "för lite, för sent", och att eländet snart slungas tillbaka över oss?

Historikern och författaren Peter Englund spekulerar i en av sina essäsamlingar över om vår civilisations fall möjligen redan har inletts i slow motion, eftersom vi vänjer oss vid det mesta. "Utbrott av politiskt våld som tidigare skulle ha gett världskrigsrubriker är nu förpassat till tidningarnas sidospalter – eller förträngs", hävdar Englund. "Olika ekonomiska prognoser som låter som en dödsringning över vår välfärd noteras i förbigående – eller bortförklaras."

Englund är förvisso ledamot av Svenska Akademien, men – med all respekt – i min bild av världen förhåller det sig precis tvärtom.

Även om psykologiprofessorn Pinker inte spår utan beskriver vad som hänt bör man rimligen hänföra honom till optimisternas skara. Eftersom han fått en hel del uppmärksamhet tycks Rosenberg få vatten på sin kvarn. Men jag tror faktiskt det beror på att Harvardprofessorn Pinker är respekterad från början. Han är ett undantag i det avseendet.

Enligt min erfarenhet är de flesta människors default-inställning att världen tyngs av en ganska konstant nivå av problem – men också att de uppfattar det som normalt och hanterligt. Det var intressant att se hur de övriga gästerna hos Skavlan i fredags närmast framstod som lite förvirrade när Pinker frejdigt och glasklart lade fram det ena beviset efter det andra för hur mycket fredligare världen blivit. Och ännu mer så när han berättade något som många har om möjligt ännu svårare att tro på än minskande våld: att intelligenskvoten stiger med tre enheter per decennium.

Reaktionen på en sådan dusch av goda nyheter kanske kan liknas vid den tomhet man kan känna när julafton är över eller just efter ett avslutat intensivt och kreativt jobbprojekt. "Vad ska man kämpa för nu", ungefär. Vem skyr inte tomheten?

Så säger verkligen Göran Rosenberg att han är pessimist "på pin kiv"? Kanske säger han det för att han anar att han då i själva verket blir mottagen med större intresse och respekt. Det är möjligen en orättvis misstanke. Hur som helst var han sin utvecklings skeptiska linje trogen när han i söndagens [Godmorgon världen](#) reflekterade över Pinkers rön, som han kallade "statistiska krumbukter". Rosenberg hade inte mycket till övers för tanken att Hitler och Stalin skulle kunna vara abnorma bakslag i en utveckling som över mycket lång tid pekar rätt.

Det Steven Pinker säger är så enkelt, egentligen, och de siffror och exempel på rättsuppfattning han presenterar är inte svåra att verifiera, men det går på tvärs mot den självbild vi åtminstone i väst byggt upp sedan snart ett sekel. Det är inte svårt att förstå att upplysningsoptimismen föll i vanrykte efter kolonialism och två världskrig. Fast nu har det gått över 70 år. Det borde inte vara omöjligt att tala sakligt om allt som moderniteten har bibringat mänskligheten, även det goda.

Jag kommer att tänka på en Nixonvänlig amerikansk kongressledamot på 1970-talet som lär ha fällt följande kommentar när Watergateskandalen briserat: "Förvirra mig inte med fakta. Jag har bestämt mig i den här frågan."

Lärdomar av ett uteblivet gödselinferno

2012-03-10

Foto: Aaron Favila/AP

I höjd med förra sekelskiftet hade London 11.000 droskor och flera tusen bussar. Alla drevs med hästkrafter. Konkreta sådana, alltså. Varje buss krävde tolv hästar.

Totalt behövde det allmänna transportsystemet i den brittiska huvudstaden, tillika världens största stad, över 50.000 fyrfota dragare, och därtill kom oräkneliga privatägda hästdragna kärror. Eftersom varje Brunte producerade mellan sju och trettio kilo spillning varje dag var gatorna täckta med hästgödsel, som drog till sig flugor och som när det torkade orsakade ett damm som trängde in överallt.

Samma problem plågade alla västvärldens storstäder, som bara växte och växte. 1898 arrangerades i New York en internationell konferens där man skulle försöka komma till rätta med gödselölandet. Konferensen fick avbrytas efter mindre än halva den planerade tiden eftersom de förtvivlade delagaterna inte fann någon lösning.

Allt fler började känna paniken gnaga. En debattör i tidningen The Times förutspådde att London inom 50 år skulle täckas av tre meter hästskit. Allt mer land skulle behöva tas i anspråk för stall och hästfoder snarare än mat

åt människor. I förlängningen hotades den västerländska civilisationen av undergång.

Jag kom att tänka på den här [gödselskräcken](#) när jag för någon vecka sedan hörde [ett inslag](#) i Sveriges radios Klotet. Enligt transportforskare nådde den rikaste delen av världen för några år sedan "peak car" – den punkt när bilåkandet når sin topp och börjar minska.

Sedan ungefär 2004 åker vi allt färre bilkilometer per person i USA, Europa, Japan och Australien. Vändpunkten har flera förklaringar. Bensinpriserna närmar sig en smärtgräns, liksom toleransen för hur lång tid folk vill lägga på att ta sig från a till b, det vill säga sitta i köer. Och allt färre unga vill bosätta sig i förorter där de blir beroende av bil.

Vi som lever mitt i det västerländska bilsamhället och har följt dess utveckling i decennier tycker nog inte att nyheten överraskar särskilt mycket, egentligen. Vi känner rätt väl bilens för- och nackdelar, och få tycker längre att det är höjden av välstånd eller ens frihet att äga en plåtlåda på hjul.

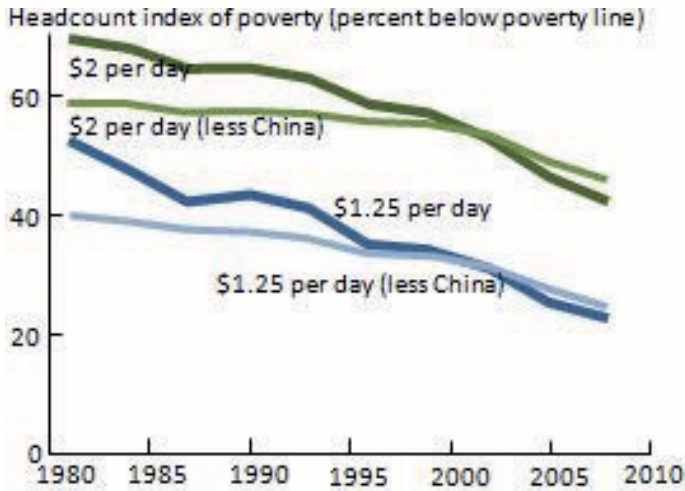
En gång var det så. De flesta minns nog också vilka bedrövliga framtidsscenarier bilsamhället brukade förknippas med, även i Sverige: igenkorkade, förgiftade städer, massdöd på vägarna och sönderasfalterad natur. Många såg inget slut på biltillväxten.

Den svarta visionen byggde på två föreställningar; dels att säkerhetssystem och bränslen var en gång för alla givna, dels att människor inte ändrar beteende efter förutsättningarna. "Peak car" får väl ses som ett tydligt bevis på motsatsen.

Samtidigt gör bilens överlägsna flexibilitet att den knappast kan tänkas bort. I en eller annan form är den här för att stanna. Men de nya rönen är ett viktigt memo för politiker som ska planera för 20 år framåt. Att ytterligare förbättra säkerheten på vägarna kan inte vara fel. Däremot är det kanske inte fler tredubbla ringleder man ska satsa på i miljonstäderna i den här delen av världen. Kanske snarare sådant som spårbuss och spårtaxi. Eller cykelvägar.

Den deppiga preferensen för elände

2012-03-07

Ibland måste man kacka i eget bo. Det är vad jag kommer att göra här, fast som saker utvecklades visade sig behovet bli mindre än jag ursprungligen befarat.

För jämnt en vecka sedan, den 29 februari, publicerade [Världsbanken en rapport](#) som berättade att FN:s mål om att halvera den extrema fattigdomen mellan 1990 och 2015 var uppnått. Det hade klarats av redan 2010, visade de senaste beräkningarna. Detta alltså trots den finanskris som i väst behandlas som någonting mycket nära vår undergång. Hur stort är det?

Om man tycker det är viktigt att mänskligheten utrotar fattigdom skulle jag säga att det är i nivå med, säg, att kalla kriget tog slut: Det onda försvann inte, men förutsättningarna för det goda kunde förbättras radikalt.

Mediernas reaktion på denna bomb liknade den som följer på ett lagförslag om bättre färgmarkering på trottoarkanter. TT skrev en bit – med bifogad brasklapp om att framstegen är bräckliga – som publicerades lite här och var, utan åthävor. Ett par ledarstick. I övrigt mest tystnad.

Det är svårt att klandra den liberala debattören Johan Norberg, som på Facebook syrligt uppmanade sina följare att tipsa om vilken rubrik som

toppade just deras tidning i stället för fattigdomsrapporten. "Carl Philips kamp för att få bygga bastun" låg bra till, såg jag.

Fundera ett slag på hur det hade sett ut om Världsbanken i stället rapporterat "Världen missar fattigdomsmål med fem år". Eller hur det brukar se ut när det berättas att andelen barn i ekonomiskt utsatta familjer har ökat en period eller att inkomstklyftan mellan direktörer och arbetare ökat.

För ett par år sedan larmade FN:s livsmedelsorgan FAO om att matkrisen troligen skulle pressa upp antalet hungrande med 100 miljoner. Rubriker? Stora. Något år senare kunde FAO berätta att antalet hungrande troligen var tillbaka på nivån före krisen. Märkligt? Att de hundra miljonerna var borta, ja. Men rubriker? Små.

Den här deppiga preferensen för elände framför framsteg har sina förklaringar.

Nyheten är negativ. Dramaturgin skapas av motsättningar, av risker och hot. En snabb försämring kan en redaktör som väckts mitt i natten rubriksätta på nolltid, medan en långsam förbättring är så svår att fånga i de journalistiska mallarna att de flesta ger upp.

Det är bara att hoppas att mediekonsumenterna har den här mekanismen klar för sig. Säker är verkligen inte, och det vore ju bra om informationen om hur världen i grunden utvecklas sipprar ut, så att folk inte lägger energi på att vara förtvivlade över fel saker (det finns tillräckligt med riktiga problem att vara förtvivlad över).

Fast detta är inte hela förklaringen, för vi journalister är trots allt inte en särskild art. Det handlar om mänskliga egenskaper. Författaren Lasse Berg har berättat hur hans åhörare nästan tycktes lite besvikna när han föreläste om de enorma framsteg som skett i Asien. Först när han kom in på de hot han ser inför framtiden, som global uppvärmning, piggnade församlingen till.

De flesta av oss har väldigt svårt att vila i tillstånd av glädje. Oron är vår arvedel. Få vågar, annat än i sina egna liv, lyfta fram något riktigt positivt utan att samtidigt tydligt visa att man minsann förstått att "det inte är hela sanningen" eller att "det nog snart vänder".

Men att berätta om ett uppnått fattigdomsmål handlar inte om att slå sig för bröstet när en miljard fortfarande lever på botten. Det handlar om att förstå att framsteg är möjliga, för vi lever i nuet och har glömt hur mycket värre det var en gång. Med tanke på hur människor är funtade är risken att vi slår oss till ro obefintlig. Om pappors uttag av föräldradagar går upp till 30 procent? "Fortfarande massor kvar." Om mordfrekvensen halveras till 50 per år? "Det är 50 för många." Vi är aldrig nöjda. Det är väl paradoxalt nog just därför framsteg är möjliga.

Kacka i eget bo, var det. Kunde jag inte själv skrivit något, om jag nu är så kritisk? Jo, om jag hade varit i tjänst. Det var jag några dagar senare när kollegan Mia Holmgren tipsade om [nya FN-siffror](#) som visade att ytterligare ett mål uppnåtts, tillgången till rent vatten. Det är jag tacksam för. Så kunde jag ändå lägga undan min skämskudde.

Det finns bara ett blodsband

2012-02-29

Finns det något som är riktigt ursprungligt "svenskt", annat än möjligen iveren att anamma nya företeelser? Jag berättar inget nytt om jag säger att köttbullar och kåldolmar är turkiska, att jultomten och granen är tyska, att Lucia var ett sicilianskt helgon eller att vårt modersmål influerats av tyska, franska, romani och engelska.

Att tyskar och valloner invandrade hit för hundratals år sedan och blev en del av det folk som lever på den här nordliga landtungan är också tämligen känt. Mindre bekant är kanske det som [Jan Guillou fann](#) när han forskade inför sina Arn-böcker, nämligen att vi som bor mellan Västerhavet och Östersjön i dag faktiskt inte har mycket alls att skaffa med våra omhuldade Upplandsvikingar. Vi har mer av vårt ursprung i Baltikum, Östeuropa, Tyskland och Frankrike.

Nej, inget är "svenskt" från början, lika lite som någon annan kultur eller något annat folk kan spåra sina rötter till en "ren" källa.

Blodsband. För mig framstår det som obegripligt hur någon kan tillmäta ett militärt slag på Balkan för 623 år sedan någon som helst betydelse för värdigheten hos oss som lever nu. Det finns det faktiskt de som gör. Själv anser jag mig ha mer gemensamt med en urban indonesier än en person som för 150 år sedan levde på just den plats jag bebor i dag. Troligen också om vi råkade vara släkt.

Ska man ändå vara en hard core-blodsbandsanhängare kan man lika gärna säga att vi alla är släkt, vilket trots allt är det enda vi vet säkert.

Detta tycker jag samtidigt som jag kan konstatera att släktforskning har blivit populärt igen. Det tar sig exempelvis uttryck i tv-dokumentärserien "Vem tror du att du är?" Deltagarna engagerar sig djupt i sina föräldrars och -fäders öden. Det hela framstår som sympatiskt, och det kanske är magsurt att alls ha synpunkter på släktkärlek, men programseriens titel antyder att man tillmätor blodsband en betydelse som i min värld inte känns riktigt politiskt och kulturellt, eller ens mänskligt, bekväm.

Frågan vad som skapar våra egenskaper är djupare än vad som kan utredas här, men det är givet att man påverkas av de människor man lever nära. Lever man nära sina sysslingar tar man sannolikt intryck av dem. Men vi

kan känna större samhörighet med "främlingar" än med släktingar. Vi vet att syskon kan vara varandra väldigt olika till sättet.

Min gissning är att många av dem som dras till släktforskning i dag känner ett behov av sammanhang och stadga i en tillvaro som framstår som flytande. För var finns de kategorier som vi förr så tydligt kunde förhålla och ansluta oss till: könet, nationen, etniciteten, yrket, klassen, laget, gruppen? Svar: i upplösningstillstånd.

Inte så få räds denna upplösning av gränser. Det är dessa som söker sig till nationalism och främlingsfientlighet och uttrycker kvinnohat. Partier med sådant på agendan, öppet eller förtäckt, röner framgångar i val, och det heter därför att nationalismen är på frammarsch.

Men är det verkligen nationalism dess väljare uttrycker och inte snarare ett allmänt och lite desperat sökande efter något förlorat? Oklart vad, men granne med trygghet och släkt med alla de fasta normer jag räknade upp ovan. 2010, året då Sverigedemokraterna kom in i riksdagen, var andelen människor i Sverige som hade en negativ attityd till invandrare [den lägsta](#) sedan forskarna vid SOM-institutet började mäta.

Samma mekanismer ligger bakom driften hos förtryckta folk att bilda sina egna nationalstater när de får möjlighet efter sekler av tvångsanpassning. Det har som bekant skett långt in i vår tid: det forna Sovjet, Jugoslavien, Östtimor, Iraks kurder. Jag är ganska säker på att den processen i det långa perspektivet är ett övergångsstadium. Mycken oförlöst nationalism behöver få utlopp i ordnade former när locken lyfts av påtvingad överstatlighet. Men på nationell isolering finns inte längre det bittersta att vinna.

"Om varje grupp ska ha sitt eget land slutar det med att teokratin Knutby utropas och att filatelisterna får en egen stat – stor som ett frimärke", [skrev en gång](#) Staffan Heimerson, som sagt sig vara besatt av "kreoliseringen av världen".

Det är nu länge sedan Västeuropa behövde slåss för sina nationella identiteter, och det som hänt här det senaste halvsekle är som bekant motsatsen: en allt mer långtgående samordning av suveränitet. Eller ett frivilligt uppgivande av nationell suveränitet, om man så vill.

Jag tvivlar på att de rädda, de som längtar tillbaka till de vattentäta skottens tid, en dag kommer att vara de flesta av oss.

Vi har aldrig tidigare i historien haft lika goda möjligheter till genuint utbyte av erfarenheter över hela planeten som i dag. Vi använder dem också. Vi kan lära känna revolutionärer i Egypten, vi lär i realtid om konflikter i Somalia och Kongo och vi har de drabbades landsmän på våra arbetsplatser och skolor. Inte fullt lika ofta som tidigare envisas rågblonda svenskar som får mörkhyade svenskar till bords med att vilja veta varifrån bordsgrannens föräldrar kommer, eller morföräldrarna, eftersom man "ju inte kan se ut så där" om man säger sig vara svensk.

Alla vet att världen globaliseras, ändå finns de som bekymrat invänder att nya murar växer upp. Verkligen? Det återstår att bevisa. Om det om tio år kan påvisas att den allmänna tendens mot integration och gränsupplösning jorden nu befinner sig i har gjort halt och vänt – och vi av någon outgrundlig anledning gör oss av med den sociala rikedom och alla de makalösa verktyg för kontakt vi utvecklat – då lovar jag att jag ska äta upp min första mobiltelefon. (En Nokia 2110, ligger till sig i en byrålåda.)

Om gnurglorna blir verklighet

2012-02-21

Att äta kossan och ha den kvar?

Foto: Juha Roininen

Forskare i Nederländerna har troligen någon gång i höst **odlat fram** tillräckligt med laboratoriekött för att kunna fräsa upp en 150-grams konstburgare.

Nu lär det säkert dröja en generation innan kvarterskrogen har provrörsbiffar på lunchmenyn, men det som nu sakta förverkligas är möjligen utopin om en moraliskt otadlig köttproduktion, något som inte skådats sedan gnurglorna i Knallhatten föll döda ner så snart en människa sneglade hungrigt på dem – och det här är inte en tecknad serie.

Från djurhållning till köttodling, alltså. Jag kan inte motstå att dra tanken lite för långt: Hur skulle det bli om alla plötsligt slutade äta kött? Det låter förstås som ett självklart mål för alla oss som redan gjort det, och kanske också för dem som åtminstone har problem med att ha ihjäl däggdjur bara för proteinets skull. Fast med 1,3 miljarder nötkreatur och 1 miljard grisar i världen (13 miljoner bara i Danmark) skulle vi av lätt insedda skäl, som Carl Bildt brukar säga, ställas inför formidabla problem. Skulle man av barmhärtighetsskäl bli tvungen att döda miljontals köttdjur på slutet? Och skulle detta leda till köttfrosseri bland kvarvarande aficionados? (Man kan tänka sig hemliga sällskap av animaliefanatiker, ungefär som cigarrökare i

dag.) Eller skulle myndigheterna påbjuda destruktion? Och vad vore mest oetiskt?

Nå, vi lär i alla händelser inte nå dit på en kafferast. Man kan vara rätt säker på att många känner obehag inför blotta tanken på att framställa kött på konstgjord väg. En hel del är säkert också övertygade om att laborietkött är cancerframkallande, och en och annan ser säkert ett nytt Frankensteinsamhälle framför sig. Själv tycker jag nog att när vetenskapen nu erbjuder en problemlösning som liknar cirkelns kvadratur, varför inte bejaka den?

En besläktad utveckling syns för övrigt på ett mindre känslomässig laddat men knappast mindre kontroversiellt område, nämligen energi. Jag tillhör den inte längre särskilt högljudda skaran etanolkramare. Att ersätta fossila bränslen med förnyelsebara har samma miljömässiga och etiska kaliber som att lösa matfrågan. För några år sedan beslutade politikerna i tandem med miljörelsen att stödja ett alternativ. Allt väl? Långt därifrån. När den första seriösa utmanaren till bensinen på hundra år lanserades (i själva verket en återkomst) stod det inte på förrän etanolframställningen skälldes ut efter noter, inte minst i denna tidning, för att orsaka svält och kris.

Det är inte tu tal om att det finns en rad avarter i produktionen. Sämst är subventionerad amerikansk spannmåls- och majsetanol, som både är ineffektiv och tränger ut matproduktion. Brasilianskt sockerrör är däremot fortfarande inte dumt som bensinalternativ. Men grejen är att det aldrig varit meningen att etanolproduktionen ska stanna vid matbränning, utan att man ska gå vidare till en andra generation av spritbränsle, som görs på växtavfall eller i bästa fall sopor. Det vi sett har varit ett första steg. Och etanolen ska i vilket fall som helst inte ersätta all bensin, för det går inte, utan den är en del i den bränsemix som behövs för att sakta men säkert bryta fossilberoendet.

För egen del slutade jag nyligen motvilligt att tanka bilen med etanol, och det av de profanaste av orsaker: Motorn började hacka, som i tusentals andra etanolbilar som det senaste året plågats av pinsamt lågkvalitativ fuletanol. Det känns inget vidare. För tillfället värker det dessutom i plånboken, eftersom det skiljer nästan fem kronor litern.

Om välfärdsstatens skendöd

2012-02-17

I kristider skärps debattens ytterligheter. Allt oftare hävdar människor som är både välutbildade och verserade, företrädesvis de som beskrivs som företrädare för "vänstern", att välfärdsstaten är historia. Ett par frågor inställer sig: Precis när dog den, och vem ville ha ihjäl den?

I radiomagasinet Gomorron världen i söndags gjordes på fullt allvar en jämförelse mellan vår egen tid och Charles Dickens utfattiga 1800-tals-London. Jag vet inte vilken politisk inriktning historieforskaren Lars Magnusson anser sig ha, men han såg tecknen hopa sig. Han såg sorgset tillbaka på den bättre typ av samhälle vi skapade på 1900-talet, och han lät förstå att detta redan är en svunnen era: Även om det hade brister, så "nog var det en rätt bra idé detta med välfärdsstaten."

Överdriften bottnar i en reell förändring, nämligen ökade inkomstklyftor, som möjligen innebär en brytpunkt i välfärdssamhället eller också är fullt möjligt att bromsa – om det är det vi vill.

Gapet mellan de som har fått det lite bättre och de som har fått det mycket bättre har onekligen vuxit på många håll i västvärlden de senaste decennierna. Det så kallade ginitalet, där 1 betyder att alla pengar samlats hos en individ och 0 betyder att alla har lika mycket, har i Sverige på 20 år ökat från 0,25 till 0,33. Det beror framför allt på ökade aktie- och fastighetsvärden. Skillnaden mellan topp och botten har inte ökat lika mycket om man bara tittar på löneinkomster. Sedan alliansregeringen fick makten är det i huvudsak de som saknar jobb som halkat efter tydligt.

Den här förändringen behöver förstås granskas, men den är något annat än att välfärdsstaten är död. I större delen av Västeuropa har den ett massivt stöd och kommer rimligen inte att dö så länge det finns väljare.

Det som för en svensk kan se ut som en brutal anpassning till en slem marknadsstyrd omvärld är mer en utjämning av skillnader i den offentliga sektorns roll. I dag är skattekvoten, skatternas andel av BNP, fortfarande världshögst i Sverige och Danmark med mellan 45 och 48 procent (vi turas om i toppen), men ett tiotal europeiska länder ligger tätt bakom på runt 40 procent eller drygt det. Italien, Belgien och Frankrike har alla större skattekvoter än Norge.

Varför ger då så många bekymrade debattörer från "vänstern" denna bild av ett krackelerande system? Jag tror det är så här: Nästan allt den demokratiska vänsterrörelsen slogs för mellan 1890 och 1980 – rösträtt, arbetsrätt, semester, allmän pension, gratis skola och möjlighet till högre utbildning för alla, jämställdhet, barnomsorg, äldreomsorg – har blivit politiskt allmängods. "Vänstern" har vunnit så mycket mark att många som i dag anser sig stå i frontlinjen mot "högern" betraktar varje naggande i kanten som en invasion.

Diskussionen om ökade klyftor är ett uttryck för hur långt in i välfärdssamhället vi vandrat, och den uppmärksammade överklassafarin i Saltsjöbaden en god illustration: De rikaste ses som det stora problemet i dag. Är de det?

Boken "Jämlikhetsanden" visade för ett par år sedan med rader av exempel att jämlika samhällen är mer framgångsrika i de flesta avseenden och blev snabbt en bibel för många samhällskritiker. Man kan ifrågasätta om författarna Wilkinson och Pickett verkligen slog in en helt stängd dörr, men de ruckade otvivelaktigt på den.

I en [debattartikel](#) i höstas om att sätta åt skattesmitare använder tre moderater, bland dem finansministern och finansmarknadsministern, begreppet "samhällets sammanhållning" fyra gånger. Och de låter bitvis som om de kunnat skriva "Jämlikhetsanden" själva: "I dag står (Sverige) social och ekonomisk modell för många. Den arbetsvilja, sammanhållning och trygghet som präglar vårt samhälle har visat sig ge konkurrenskraft, utveckling, innovations- och omställningsförmåga."

I ett [annat inlägg](#) nyligen skriver samma finansmarknadsminister under på att "varje felanvänd skattekrona är en stöld från folket" och politiken får inte "lämna öppet för opportunist och girighet".

EU-kommissionen och en borgerlig fransk president driver på för att beskatta finansiella transaktioner i Europa, ett 30 år gammalt krav från dem som kallar sig radikala.

Occupyrörelsen i USA visar att kraven på ekonomisk rättvisa är högst levande även i inkomstklyftornas och de superrikas traditionella hjärtland.

Så var finns uppgivenheten inför marknadskrafterna? Var finns de majoriteter av väljare som rycker på axlarna åt jämlikhet och rättvisa? Ingenstans.

Det som ibland uppfattas som grundskott mot allt gott och rättvist som uppnått handlar i själva verket om sökandet efter den balans mellan skattekvot och belöning som optimerar de intäkter som ska fördelas. Och om att bestämma vad det är bäst att använda de gemensamma medlen till. Det sökandet har för Sveriges del pågått åtminstone sedan den 10 mars 1976, när Astrid Lindgren skällde ut skattesystemet i en [debattartikel](#) i Expressen.

Sveriges *all-time-low* i modern tid när det gäller klyftor, ett ginital på 0,2, inföll runt 1980. Lägstanoteringen inföll när gränserna fortfarande kunde stängas och den som skulle resa utomlands med mer än 6.000 kronor på fickan måste be om tillstånd. Den sammanföll också med en tid av hackande tillväxt och hyperinflation. Finns det ett samband? Går det att åstadkomma så små klyftor igen utan att maskineriet som ska alstra välfärden krånglar? Var ligger egentligen den optimala nivån av inkomstklyftor – om en sådan alls finns? Är klyftor uppåt lättare att fördrå (enstaka superrika entreprenörer men ingen riktigt fattig) än klyftor neråt?

Det är frågor som måste sysselsätta alla politiker i välfärdsstaterna, oavsett partifärg. En del menar att Socialdemokraterna står för en bättre näringspolitik än alliansen. Är det detta "vänstern" ropar efter? "Vi måste få en bättre näringspolitik för att få i gång företagsamheten och dra in pengar till välfärden!" Det är inte riktigt det man hör.

Polariseringen mellan huvudalternativen i politiken, demoniseringen av motståndaren, överdrifterna om effekter, avsikter och hemliga agendor, är bra för mörgeren i debatten, för ingresser och rubriker. Knappast för så mycket annat.

Slutet på ett segregerat sekel

2012-02-08

Rädslan för att missämjan mellan olika etniska grupper ska nå otäcka nivåer är som bekant stor, och i Europa har den förmodligen ökat i takt med andelen personer födda i annat land. Böcker och debattinlägg uppmärksammar högerextremismens frammarsch. Många tror inte att vi vänjer oss vid olikhet utan drar säkra slutsatser om att segregationen tilltar, både fysiskt och mentalt.

Utan att förringa de problem som både finns och som hotar ska man ha klart för sig att oro inte är detsamma som faktisk fara. Ökad oro för olika samhällsproblem betyder ofta *minskad tolerans* för dessa problem.

Det är också nyttigt att emellanåt bli påmind om att allt förändras över tid, att inga hot någonsin huggits i sten. Länderna på andra sidan Atlanten har flera hundra års erfarenhet av att människor med olika hudfärg lever på samma plats. "På samma plats" har dock betytt väldigt olika saker.

Brasilien har länge berömt sig av att inte ha någon rasism, av att mörk- och ljushyade människor kunnat leva sida vid sida sedan slaveriet avskaffades 1888 (sist ut i Amerika). Att svarta har varit avgjort fattigare än vita och mycket lågt representerade på höga poster har förklarats med att de från början befunnit sig i botten på den sociala skalan. Men det blir allt svårare att förklara att de flesta av dem tycks ha fastnat där nere.

Nu börjar brasilianarna medge att de gått med skygglappar, att rasismen är verklig även i deras land. Positiv särbehandling av mörkhyade, tidigare alltid avfärdad som något det rasistiska USA kan ägna sig åt, finns nu på agendan.

Den andra amerikanska jätten USA har vandrat en helt annan väg. De svarta levde från början mer separerade från de vita än vad som var fallet i Brasilien. När den stora urbaniseringen tog fart för hundra år sedan tilltog segregationen ytterligare.

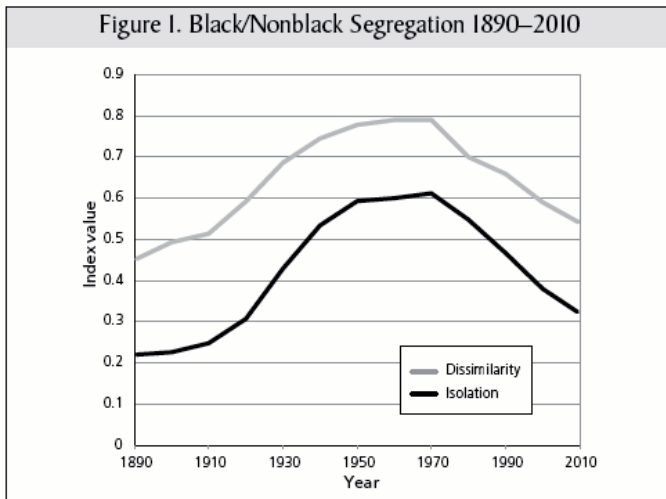
De fattiga svarta som sökte sig till storstäderna hamnade nästan uteslutande i massiva ghetton, medan medelklassens förorter var i det närmaste kritvita. Afroamerikanerna diskriminerades inte bara av rasistiska byggherrar och hyresvärdar utan med hjälp av formella juridiska hinder mot huslån.

Mellan 1960 och 1970 kulminerade segregationen mellan vita och svarta i USA. Då bodde en genomsnittlig afroamerikansk stadsbo i ett bostadsområde där andelen svarta översteg snittet för hela staden med 60 procentenheter. Samma decennium kom medborgarrättsrörelsen.

Och nu kommer nyheten: Sedan 1970 har segregationen mellan vita och svarta i USA:s städer minskat lika dramatiskt som den ökade under halvseket dessförinnan. 2010 var graden av segregation tillbaka på den nivå den hade 1920, framgår [av en rapport](#) från två forskare vid Manhattaninstitutet.

Allt väl, då? Naturligtvis inte, det är långt kvar till fullständig integration. Vem hade trott något annat? Antalet bostadsområden med exakt noll svarta invånare har förvisso minskat med 90 procent, men fortfarande lever den genomsnittliga svarta stadsbon i ett område där andelen afroamerikaner överstiger stadens snitt med 30 procentenheter.

Utvecklingen beskriver trots allt en överraskande tydlig klockkurva med en abrupt vändning 1970. Under de 40 åren sedan dess har integrationen obevekligen tilltagit. Och fortsätter.

Källa: *Manhattan Institute*

Att kunna men inte vilja

2012-02-03

Foto: Alamy

I Monty Python-filmen Life of Brian jagas den Messiasutpekade Brian av en folkmassa som inte vill annat än följa honom. Han tar sin tillflykt till ett hus, men nedanför ett fönster pressar de frälsningstörstande på. [Brian öppnar och ropar](#) till de församlade: "Ni behöver inte följa mig. Ni är alla individer. Ni är alla olika". Det blir tyst en stund, tills någon i folkmassan hörs ropa tillbaka: "Inte jag".

Vår tid är en tid av oändliga frestelser. Vi kan snabbare och billigare än någonsin frossa sönder vår hälsa och skamlöst ägna oss åt vår egen njutning. Få av oss gör det verkligen. Varför, egentligen?

I allt högre grad handlar livet i välfärdsstaterna om att själv ta ansvar för vad man gör. Och det har inte särskilt mycket att göra med om den aktuella regeringen kallar sig socialistisk eller borgerlig, för när integrationens och globaliseringens krafter verkar rasar alla möjliga slags gränser. Inget samhälle är en ö.

Aldrig har så många i vårt land haft så stora möjligheter att "förverkliga sig själva". Detta har länge varit en dröm, ett ädelt samhällsmål. För femtio år sedan fanns för de flesta en färdigskriven roll och en förhyrd plats. Numera

är valet av *livsstil* framför allt vårt eget – och det är mer en fråga om hur långt moderniteten nått än en ekonomisk fråga. Faktiskt.

Ville du bära kostym i skolan men föredrar fransiga jeans på jobbet? Det är ditt liv. Hitta vägen till ett bra jobb? Sortera bland 13.884 kurser på 52 högskolor. Se världen? En flygbiljett till Medelhavet kostar en femtondels månadslön. Sexuellt förvirrad? Välj partner av annat kön. Matglad? Energispäckad snabbmat för en spottstyver finns i varje gathörn, och vid kassorna ligger lyxsnack förföriskt staplat.

Eller: Ta fyra öl på puben en tisdag, träna sju dagar i veckan, engagera dig i Occupyrörelsen, daghandla med aktier på datorn, köp bara fairtrademärkt, frossa i jätteräkor, bli vegan, proteinmaxa, konvertera till islam, starta fejkbolag och lura till dig pengar på nätet eller häng ut just sådana bedragare.

När den gamla slutna tidens vattentäta skott mellan kön, yrken, åldrar, nationer och kulturer vittrade bort öppnade sig ett fält utan stigar. Ingen annan tar ansvar för våra val åt oss. En 1800-talsmänniska skulle vägra tro att ett samhälle med sådana enorma inbyggda frestelser vore möjligt att upprätthålla. Men det är det ju. Det är något som håller oss tillbaka.

Att varje individ är unik är numera så självklart att det blivit en floskel. Vi ska ha rätt att utvecklas efter våra egna förutsättningar. Men eftersom pendeln svänger i takt med insikter förstår vi (äter) att vi heller inte är någonting utan varandra.

Jag tror inte ens den mest hårdföra kollektivist skulle förkasta vikten av individuell utveckling så omsorgsfullt som den hängiva Brian-anhängaren i filmexemplet ovan. Men vi människor har utan tvekan en mäktig inneboende längtan efter meningsfull samhörighet. De personer som upplever en stark känsla av sammanhang ("kasam" med sociolog- och psykologspråk) har bättre förmåga att klara utmaningar. Somliga vandrar den andliga vägen, andra finner sin stärkande känsla i den mänskliga gemenskapen – och det ena utesluter inte det andra.

Utan den där gemenskapsdriften skulle vi kanske vara de ansvarslösa njutningsmaskiner vi framstår som i viss politisk retorik. Här följer tre exempel på motsatsen:

1) Vi tycks börja lära oss att hantera alkoholbruket bättre, trots lägre priser och ökad tillgänglighet. Konsumtionen [har gått ner](#) sakta men säkert sedan toppåret 2004. Restriktionerna infördes i en tid när svensken befarades suppa ihjäl sig, men vi är inga 1800-talsmänniskor.

2) [Övervikten](#) i den svenska befolkningen, ett ljudligt 1990-talslarm, har också så sakta [börjat sjunka](#) – utan att godiset gömts, burgarna bannats eller nya pålagor på fett eller socker hunnit klubbas.

3) Sedan den sexuella revolutionen finns inga yttre spärrar kvar som hindrar oss att leva fria (eller "fria"). Ingen präst eller annan överhet fördömer oss längre om vi av olika skäl kommer fram till att vi vill lämna vår partner. På 1970-talet rusade plötsligt skilsmässofrekvensen i höjden. Vi skiljer oss fortfarande i hög takt (mellan 12 och 14 skilsmässor per tusen gifta kvinnor och år – jo, det är på kvinnorna SCB räknar), men ökningen har avtagit, samtidigt som vi börjat gifta oss mer igen. Sedan millennieskiftet har antalet [vigslar per år ökat](#) med 40 procent.

Trots den historiskt unika möjlighet vi har att ge blanka fan i att lova någon annan människa trohet vill en stor del av oss fortfarande göra det. Nutidens unga, som inte har någon moralepok att göra uppror emot, tycks rent av ha en strängare otrohetssyn än sina föräldrar.

Tänk om allt detta är tecken på en civilisationsprocess? Tänk om vi sakta men säkert mognat så pass att vi klarar att ta ansvar för våra handlingar, inte bara för vår egen skull utan för vårt gemensamma bästa?

Utan att vi riktigt märkte det

2012-01-29

Foto: Alamy

”Jag är övertygad feminist, punkt slut.”

Det känns fortfarande inte alldeles vant att höra en medelålders manlig fackpamp bejaka kampen mot könsmaktsordningen, ens om han är nyvald S-ledare. Men man tappar knappast hakan längre. Inte när en moderat manlig finansminister säger samma sak, eller när självaste Göran Persson redan för tio år sedan sade sig vara feminist (även om det möjligen var under ”Mys-Persson”-fasen).

Var det inte en svensk pappa på affärsresa i USA som blev rättsfall sedan hans dotter, iklädd pyjamas, satt sig i hans knä under en sittning efter en middag hos bekanta? Han anklagades för pedofili. Det är inte så många år sedan, om jag minns rätt.

Jag undrar om förhållandet mellan vuxna och barn någonsin varit riktigt så överspant i det rätt jordnära och jämlika Sverige. Men man behöver inte gå tillbaka särskilt många decennier för att nå en tid då barn på ett självklart sätt portades från finrum och vuxenmiddagar, och mammor hotade olydiga barn med straff ”när pappa kommer hem”.

Häromdagen fick jag köa i duschrummet till gymmet, eftersom åtta pappor stod och schamponerade sina döttrar, alla i tre- till femårsåldern. De hade

varit på något slags simlek. Odramatiskt så det förslår. Den enda antydning till att något möjligen var lite speciellt var att två av telningarna stod i ett hörn och fnittrade något om "snoppar". Men de såg inte särskilt förskräckta ut.

För sju åtta år sedan var jag själv kvar i småbarnscirkusen med svettiga dagishämtningar, kletiga riskorn under varje strumpa och oändliga lallande eftermiddagar i duggregn vid någon sandlåda. Den där småskaliga närvarostressen klingar av efter hand, som alla föräldrar med några barnår på nacken vet. Fast det kan vara nog så körigt även med större barn, som har träningar på bilavstånd flera kvällar i veckan och, gubevars, ska ha mat och läxhjälp.

Den gamla tesen att kvinnors stresshormon stiger när de åker hem från jobbet, medan mäns sjunker (länstolen och kvällstidningen hägrar) börjar så sakta närma sig skrotning. För egen del tror jag det är ganska jämnt skägg mellan jobb och fritid för tillfället.

Vi har vår egen tids referenser. Med jämna mellanrum kan vi läsa om en hackande jämställdhetsutveckling, där mäns uttag av föräldraförsäkringen gått i stå. Allt är relativt. När Lennart "Hoa Hoa" Dahlgren gjorde reklam för den nyinförda pappaledigheten 1974 tog papporna ut 0,5 procent av föräldradagarna. [I dag är det](#) trots allt 23 procent, och mycket få pappor väljer jobbet till hundra procent.

De mest genomgripande förändringarna är de långsamma, för det är de som lyckas nöta ner våra invanda föreställningar.

Vår japanska framtid

2012-01-20

Det var en tidstypiskt rynkpannad [prognos för världsekonomin](#) som Världsbanken presenterade i veckan, fylld av suckar och huvudskakningar. Och fylld, som sig bör, av mycket "kan stå inför", "i värsta fall", "om det inträffar" och "skulle inte undgå någon".

Vem är förvånad? Men tids nog får vi väl se i vilken omfattning världens konsumenter, företag och stater faktiskt kommer att vilja strypa sina ekonomiska förehavanden.

Och "världens", förresten: Världsbanken gjorde ett nummer av att utvecklingsländernas tillväxt blir den näst lägsta på tio år, men studerar man prognosen i mer än 30 sekunder inser man för det första att det är ett högst relativt elände, eftersom det senaste decenniet sett historiskt höga tillväxttal i utvecklingsländerna, och för det andra att vi är mitt uppe i en lika historisk global utjämning.

Ty den verkliga "vinstvarningen" gäller, som så ofta de senaste åren, Europa och USA. De rikaste länderna tros få en tillväxt på 1,4 procent. I Ostasien bekymrar sig Världsbanken för en sänkning av ruljangsen med fyra tiondelar ned från 8,2 procent, och i Afrika söder om Sahara prognosticeras en *ökad* tillväxt (från 4,9 till 5,3).

En given vinkel i medierapporteringen om prognosen hade varit just denna: klyftorna mellan rika och fattiga länder krymper allt snabbare. Men det var det ju ingen som tänkte på.

Det är påfallande hur snabbt gapet minskar för närvarande. Tillväxten i de rikaste länderna har som bekant inte varit någon kioskvältare på ett bra tag (med tidvisa undantag i några länder, bland dem Sverige). The Economist presenterade häromdagen i sin lysande folkbildande grafikblogg [siffror som visar](#) vartåt olika länder gått sedan året före den stora finanskraschen, dvs 2007. Där framgår att exempelvis Storbritannien, USA och Frankrike fortfarande i år kommer att vara flera procent fattigare än de var för fem år sedan. Tyskarna blir en aning rikare. Men, och här kommer ögonbrynshöjaren, kineserna kommer 2012 att bli 50 procent rikare än de var 2007. Femtio. Indierna kommer samtidigt att ha ökat sitt samlade

välstånd med 34 procent och Brasilien med 15. Jag vet att det är enkel matematik, men det blir bara så påtagligt när det ackumuleras.

Det här betyder förstås inte att global jämlikhet finns runt hörnet, eftersom det är en lång klättring från stampat jordgolv till ekparkett. Ändå: 50 procent sedan 2007 – det är ju bara häromdagen, for crying out loud.

Ska då vi i den hittills privilegierade delen av klotet vara oroliga för vår ekonomiska snigelfart? Nej, inte så länge siffrorna är svarta. Som prognoserna presenteras kan ju även den lugnaste börja svettas, men se det så här: I ett längre perspektiv är det knappast orimligt att mogna ekonomier bromsar sin tillväxttakt samtidigt som nytillkomna på världsmarknadsscenen kommer i kapp. Är inte det i själva verket den naturligaste av dynamiker?

Om jag inte minns fel är det en rätt allmän uppfattning att världen borde bli en rättvisare plats. Och jag har tjatat om det förr: världsekonomin är inget nollsummespel. Alla kan bli rika (även om alla inte kan bli rika genom att skövla naturen, men det är en annan fråga, som lär återkomma på denna plats).

Med strukturen i den nuvarande marknadsekonomin är det troligen svårt att bygga välfärd med ren nolltillväxt, men för ett land som Tyskland eller Sverige bör en eller ett par procents hjulsmörjande årliga BNP-höjningar vara fullt tillräckligt.

Det finns ett land som visar vad det kan betyda, ett ofta häcklat land vars öde jag själv alltmer börjat ompröva. I 20 års tid har Japan setts som skräckexemplet på en förstelnad och skuldsatt västerländsk ekonomi. "Vad ni än gör, hamna inte i Japans situation", har varit principen. Men med de skuldfällor som nu börjar smälla igen om Västeuropas stater kanske det är precis vad som händer. Hur dåligt är det?

Jag tipsades om en New York Times-artikel med rubriken "[Myten om det japanska misslyckandet](#)". Där spår författaren Eamonn Fingleton att de "förlorade" japanska decennierna efter 1990 en dag kommer att betraktas som en enastående framgångshistoria. Fingleton, som faktiskt förutspådde den japanska finanskraschen för 20 år sedan, bekräftar att aktiekurser och huspriser aldrig nått tillbaka till de sanslösa nivåer som rådde i slutet av 1980-talet, men grejen är att dessa snarast var abnormt uppblåsta. Med flera

välståndsmått mätt, som hälsa och arbetslöshet, har Japan klarat sig klart bättre än USA under de här åren.

Och det handlar inte bara om mjuka värden. Yenen har stärkts. Handelsöverskottet har tredubblats. Infrastrukturen och industrin har aldrig upphört att moderniseras, pressat som Japan är av ettriga konkurrenter som Kina och Sydkorea. Det är sant att statsskulden är extrem och att tillväxttalen har varit mycket blygsamma, och det är inte minst detta omvärlden hängt upp sin Japanbild på. Men både skuld och tillväxt har också varit mycket stabila.

Jag håller visserligen inte för uteslutet att soluppgångens land är ett specialfall med ovanliga kulturella och sociala förutsättningar (alla kanske inte av godo), men möjligen är det i själva verket japanerna som funnit den mest hållbara modellen för hur långt gångna välfärdsstater ska kunna puttra vidare utan vittrande välfärd.

Historikern Timothy Garton Ash beskrev i [en artikel](#) för ett par år sedan Europa som "trevligt, trist och alltmer irrelevant". EU, skrev han, är på väg att bli ett slags Stor-Schweiz, tryggt och säkert i det stora hela men med kantoner som bråkar om kulturella särdrag. Det är faktiskt inte det sämsta. Det är kanske den bästa framtid man kan önska världen över huvud taget.

Euron och nationalismen

2012-01-05

Ibland är det nyttigt att ta del av hur eurokrisen beskrivs i de länder som är mitt uppe i den och där den gemensamma valutan inte är ett alternativ man kan avstå från utan en praktisk verklighet. I Spanien där jag för tillfället befinner mig beskrivs krisen med nog så svarta rubriker, särskilt i den ledande morgontidningen El País, med den samhällskritiska roll den tagit på sig.

Krisberättelsen handlar om hur hårt de samordnade europeiska nedskärningarna kommer att slå, vilka inslag de finansiella räddningsaktionerna kommer att få, hur mycket Tyskland ska styra, hur det ska påverka Spanien. Flera av provinsernas regeringschefer höll nyårstal som liknade Churchills "blod, svett och tårar", och man lovade inget annat än uppoffringar för att klara den åtstramade svångremmen.

Man märker av en oro för slitningar mellan unionens norra och södra delar, mellan katolskt och protestantiskt, mellan de skötsamma och syndarna.

Men nästan aldrig ifrågasätts eurons själva existens. Förvisso har dess upplösning figurerat som tankeexperiment. Inte ens El País tycker dock på allvar att detta vore en lämplig utväg.

I Sverige och Storbritannien är det inte ovanligt att på fullt allvar betrakta euron som ett skrytprojekt utan verklighetsanknytning, lanserat av pompösa politiker. Det är löjligt och historielöst. Fasta växelkurser är något som västländer försökt åstadkomma gång på gång sedan 1800-talet. En gemensam valuta är en logisk utvidgning av en gemensam marknad och var i EU påtänkt 30 år innan den förverkligades. Däremot fanns en bristande verklighetsanknytning i delar av genomförandet.

För att hårdra vad det ytterst handlar om: Om man nu vill vara ett land som handlar och har rikliga kontakter med andra länder är det ju inte så att man kan välja mellan att delta i globaliseringen eller inte. Euron kommer med allra största sannolikhet att överleva, helt enkelt för att den i grunden är en god idé och för att få inblandade har särskilt mycket att vinna på en kollaps medan många har väldigt mycket att förlora. "Det är väl först nu man ser vad det är för poäng med euron", konstaterade en vän sakligt.

Men i alla fall, eftersom många i Sverige är roade av att spekulera över eurons fall: Om den går under är det en sorglig händelse, och från en politisk utgångspunkt gör den det i så fall därför att den lanserades för tidigt och med ett par tre länder som borde ha fått stampa i farstun i några år innan de släpptes in.

För om globaliseringen är värd något, om den pågående integrationen mellan folk och länder är något att ha, är det knappast så att vi inom trettio år har fler valutor än vi har i dag, eller ens samma antal. Egen valuta har en hel del fördelar, det är allom bekant, men en sådan är likväl ett handelshinder precis som avvikande eluttag, banksekretess eller importtariffer – om än med nationellt allomfattande egenskaper. Fråga amerikanerna vad de anser om Kinas valutakurs.

Det finns ytliga och kortsiktiga fördelar med handelshinder. Det finns det med tullar, och med inhemskt gynnad upphandling och med egna, avvikande eluttag som inga andra kan sälja stickproppar till, men sådana saker är det ju få som vill ha tillbaka numera, i alla fall inte i Europeiska unionen. Att ta bort handelshindret valutor innebär naturligtvis en avsevärt mer långtgående integration och ett större uppgivande av nationell självständighet än att enas om eluttagens utseende, men det är en skillnad i grad, egentligen, inte i art.

Vi svenskar kanske borde ha gemensam valuta med övriga Skandinavien, Tyskland, Storbritannien och USA. Det är möjligt att det vore ekonomisk mer logiskt än att ha det tillsammans med Portugal och Slovakien. Men euron är lika mycket ett politiskt projekt (vem vill vara medlem i en ren kamrersunion?), och det var trots allt rätt praktiskt att genomföra världens första stora monetära sammanslagning på frivillig grund i det förbund som redan hade gemensamma institutioner och en inre marknad.

Det började också bättre än de flesta hade vågat hoppas, men som vi nu med sveda fått erfara hemsöktes euroländerna med ett decenniums fördröjning av giftet i några tidiga politiska försummelser.

Vad man fuller väl inser i de länder som nu tillsammans hukar och skaver mot varandra i stormen är att valutaunionens öde inte längre går att särskilja från Europeiska unionens öde i stort. "Att verka för Europa kan leda till många platser – några bra, några dåliga och några ordinära", skriver författaren Javier Cercas i en tidningskrönika där han konstaterar att gamla

kollektiva identiteter som nationen numera är illusoriska. "Men", fortsätter han, "att verka mot Europa kan bara leda till katastrofen."

Du kör nästan lika säkert som en spanjor

2012-01-03

En av de obligatoriska dystra nyårsbulletinerna i Sverige handlar om trafikdöden. Kurvan vände uppåt igen 2011. Plus 18 procent jämfört med 2010, vilket innebär 314 dödsoffer. Pannor läggs i bekymmersveck. Analyser och självkritik. Vad gör vi för fel? Nollvisionen känns plötsligt avlägsen.

Gör den? 2011 hade den *näst* lägsta dödssiffran sedan 1940-talet. I historiskt perspektiv är det alltså makalöst få människor som dör på de svenska vägarna numera. På 1950-talet var risken att dödas på vägarna tio gånger högre än i dag.

Sverige är fortfarande ett av världens trafiksäkraste länder, men med den lilla uppgången i fjol har vi faktiskt blivit omkörda på den statistiska resan mot allt färre vägdödade av ett kanske lite oväntat land – Spanien. Efter att ha fallit åtta år i rad hamnade antalet dödade på vägarna i Spanien under förra året på 1.479. Det var hela 250 färre än året dessförinnan, vilket storligen förvånade såväl politiker som tjänstemän, som räknat med att kurvans fall skulle dämpas så som hade skett i Frankrike och Storbritannien. Och i Sverige, kan numera tilläggas.

Det var första gången på ett halvt sekel (!) som den spanska siffran hamnade under 1.500 döda. I förhållande till folkmängden är detta snäppet lägre än i Sverige.

Det svartaste spanska trafikåret var 1990 med nästan 6.000 dödade människor. Därefter har antalet fallit i två omgångar med en stagnation några år runt sekelskiftet. Det spanska trafiksäkerhetsverket säger sig i stora drag ha kopierat den franska modellen för säkerhetsarbete med fokus på alkohol, bälte, hjälm och hastighet. Men nu finns inga andra att kopiera längre, konstaterar man. Nu måste Spanien hitta egna idéer för att fortsätta nedåt.

Som ordnad svensk tycker man nog fortfarande att trafikmiljön i spanska storstäder är nog så rörig. Bisarra parkeringar i gathörn och på trottoarer, där varningsblinkern används som p-ljus, är legio. Men folk kör faktiskt inte särskilt fort längre. Och alla som kört bil på spanska riksvägar både för tjugo år sedan och i dag vet vilken enorm standardförbättring som skett. Mången

EU-miljard har rakats ner i asfalten, och det kanske inte är så uselt investerade pengar om några tusen människoliv sparats?

”Du kör som en spanjor” kanske inte längre är det bästa skället mot en vägdåre.

Räknat i sannolikhet per körd kilometer talar en del för att dödsrisken fortfarande är världslägst i Sverige (möjligen i konkurrens med Storbritannien). Den var det 2009, när antalet döda var större än 2011. Men det är inte så många länder som för statistik över körda kilometer.

När vi ändå håller på med sifferexercis: Det visar sig att det decennium vi nyss lämnat bakom oss uppvisade den största förbättringen i trafiksäkerhet någonsin i Europa och USA. Dödstalen föll i 30 av de 33 OECD-länderna under 00-talet. Spanien och Portugal var de länder där antalet trafikdöda föll mest.

Men siffrorna över trafikdöd är en spegling av den allmänna välfärdsutvecklingen, där ökat välstånd först skapar dålig miljö och nya farligheter, men i ett senare, mognare stadium i stället ger bättre miljö och färre faror i samhället. I dag sker hela 90 procent av alla dödsfall i trafiken i låg- och medelinkomstländer. Vi har bilarna, de har riskerna.

Den goda nyheten är att de kommer i kapp i säkerhet. Den sorgliga nyheten är att miljoner kommer att dö på afrikanska, asiatiska och latinamerikanska vägar innan dess.

Exklusiv förhandstitt: Så blir 2012

2011-12-22

2011 har varit så osannolikt händelserikt att "Die Hard"-filmerna framstår som meditationsinstruktioner i jämförelse. Var ska krönikörerna ens börja? Kioskvältande händelser har passerat revy: Arabisk vår, tsunami och kärnkraftshaveri i Japan, norsk massaker, terrordömda svenskar, ett krig i Västafrika, en euro på dödens rand, svenskt nobelpris litteratur, upplopp i London. Och, för att citera [Charlie Brooker](#) i The Guardian, "Usama bin Ladin dödades! Du hade glömt det, inte sant?"

I slutet av december 2012 tar visserligen mayakalendern slut, vilket en del tolkar som världens undergång, men eftersom inget mer dramatiskt kommer att hända den dagen än att dagsljuset på våra breddgrader med en glåmig suck än en gång i sista stund kommer att stoppa sin årliga undergång, får vi nog räkna med att nästa år framstår som en blek kopia av det hysteriska 2011.

Det betyder inte att det kommer att saknas spänning. Så här ser året ut i min kristallkula:

USA är inte det ekonomiska problem det framställs som, vilket blir tydligt nästa år, men landet har något av en politisk kris. Polariseringen tilltar. Occupyrörelsen får en verklig politisk riktning, som Obama försöker

utnyttja. Republikanerna häcklar det som populism, men opinionen ogillar den politiska retoriken. Teapartyrörelsen skrupnar.

Efter mer berg och dalbana bland de republikanska kandidaterna dyker en tredje kraft upp från näringslivet och får omedelbart stöd. Det blir en hård kamp mellan den nya kandidaten och Obama, som dock till slut återväljs. Avgörande blir att ekonomin visar allt tydligare tecken på att fungera, och att arbetslösheten sjunker under åtta procent i augusti.

På det stora **miljömötet i Rio** blir huvudtemat havet; utfiskningen, försurningen, korallreven, bottendöden. En liten vetenskaplig tvist uppstår om **klimatet**: Hur stor faktisk inverkan på temperaturen har just koldioxiden? Eftersom året visar sig bli varmare än 2011 återgår debatten dock under hösten till standardargumenten.

Egypten går igenom fortsatt oro med fler dödsoffer. Militärrådet lämnar i mars över till en civil övergångspresident, och presidentvalet kan hållas som planerat i juni.

Arabiska våren inspirerar till en ny revoltvåg, denna gång i **Centralasien**.

Syriens kringrända diktator Assad faller i april. **Turkiet** skaffar sig genast inflytande. Assads allierade **Iran** blir nervöst och inleder seriösa förhandlingar med EU och USA.

Delvis med råg i ryggen från sin nya politiska styrkeposition i Mellanöstern känner sig Turkiet allt mer kränkt över de långsamma kvarnarna i **EU:s medlemskapsförhandlingar**. Nya blodiga räder mot kurdiska PKK får EU att tappa tålamodet och komma med skarpa fördömanden. Premiärminister Erdogan förklarar att förhandlingarna avbryts, vilket leder till protester från västorienterade grupper i Turkiet .

För andra EU-kandidater går det bättre. **Kroatien** och **Island** blir klara för inträde. **Serbien** får sitt associationsavtal utvidgat.

EU självt med sin eurokris befäster ännu mer det funktionssätt som i anglosaxisk press kallas "muddling through", vilket med en tafatt översättning betyder hanka sig fram. Tillväxten blir inte lysande utom i **Irland** och **Baltikum**, men den kommer under årets andra halva tillbaka överallt utom i **Grekland** och **Italien**.

Italien genomför dock, liksom **Spanien**, större arbetsmarknads- och näringspolitiska reformer än på decennier, vilket ingjuter visst hopp hos investerare.

Den allt mer nationalistiska och främlingsfientliga regeringen i **Ungern** blir en tilltagande surdeg under EU-toppmötena, men ingen vet hur man ska hantera den.

Konfliktforskarna avför slutligen **Irakkriget** från listan över krig, trots att landet genomgår en skakig övergångsperiod med flera attentat. Samtidigt sjunker dödstalen i **Somalia** ner mot den nedre gränsen för definitionen av krig (1.000 döda i strid under ett kalenderår).

Nordkorea efter Kim Jong IIs död blir ett mer repressivt ... öppnas långsamt ... skakas av uppror ... nej, där sviker föreställningsförmågan.

Men **Burmas** töväder visar sig vara på riktigt. Europa och USA börjar investera i infrastruktur, oljeutvinning och, i liten skala, turism.

Och i **Ryssland** inleds ett folkligt politisk uppvaknande, som dock inte hinner förhindra att Vladimir Putin blir omvald i mars. Men han får det motigare än han varit van vid.

Riv ur och spara;) Gott nytt 2012 på er alla!

Älskade kollaps

2011-12-15

Googlar man på orden kollaps och framsteg var för sig får man i stort sett lika många träffar, sex miljoner. Nu kan man förstås få fram lite vad som helst med denna den simplaste av undersökningsmetoder, men något säger det om vår förkärlek för att beskriva världen med drama och svärta. En kollaps är trots allt något som är lika ofantligt dåligt som ovanligt, medan framsteg görs lite varstans hela tiden.

På senare tid har klimatkollaps och eurokollaps varit särskilt populära. Det behöver möjligen påpekas att det inte blev någon kollaps i vare sig Durban eller Bryssel i förra veckan. Men det är aldrig för sent för ett litet sammanbrott, eller hur?

Det verkar ligga ett slags mental njutning i att få gotta sig i mörker – så länge det inte kommer för nära. Man tonar gärna ner problem i hemmet och på jobbet. Man har ju hoppet att det snart vänder. Självklart.

Men gå på en middagsbjudning och börja diskutera staten, storföretagare, småföretagare, landets ekonomi, EU:s ekonomi, USA:s politik, krigen, fattigdomen, miljön eller klimatet och du ska finna att det dramatiseras och tas i så det står härliga till. Det piggar upp. Börjar du däremot nyktert resonera om att saker och ting troligen i huvudsak löser sig kommer dina åhörare att kväva magnifika gäspningar och flacka med blicken.

Den amerikanska nationalekonomen Barry Eichengreen formulerade det bra med en fin pik i slutklämmen till en [krönika](#) om världskonjunkturen. Om inte vissa avgörande beslut fattas nästa år kan 2013 bli "det hemska år olyckskorparna *drömmer om*", skrev han (min kursivering).

Han skrev också en annan sak, något som närmast framstår som den vita springaren i mitt eget stall av käpphästar: Det råder ingen brist på tyckare som varnar för katastrof, och "om de får rätt hyllas de som profeter, men om de får fel kommer ingen att minnas det."

För att förstå vad som spökar kommer man inte runt mediernas svartvita dramaturgi. Medierna dras till förutsägelser, och de hyser en särskild kärlek till katastrofprognoser, som är underbara att rubriksätta.

Sedan spelar det mindre roll att de värsta scenarierna nästan aldrig slår in eftersom de bygger på den förvridna tanken att en riskabel utveckling inte kommer att hejdas. Människor byter beteende när förhållandena ändras (man kan förstås inte bortse från att varningarna bidrar till att folk ändrar sig). Utvecklingen är ofta så långsam att den inte detekteras av dem som dikterar det offentliga samtalet, men efter tio år kan vi ofta till vår förvåning lyfta blicken och konstatera att det inte blev så farligt.

För ett par år sedan tussades jag ihop med tv-ankaret Claes Elfsberg för ett radioinslag. Det handlade om mediernas negativa bias och om man kan göra något åt den. Elfsberg förnekade inte att det är eländet och konflikterna som lyfts fram, men han försvarade detta med det traditionella, halvsekelgamla argumentet att folk utgår från att allt är bra, och nyheten är det som avviker från det förväntade. Alltså: "Oj, här är visst ett problem, det var det jävligaste, det hade jag aldrig trott".

Men var, i detta medieöversköldja sekel, formas människors världsbild annat än i medierna? Det är det massutsända eländet som är det förväntade. Och vad överraskar då? Ja inte är det att euron hotar att kollapsa, att svält hotar i Sudan eller att atmosfären hotar att koka bort.

Det brukar påpekas att ingen såg Rwandamassakern eller Jugoslavienkrigen komma, och det kan naturligtvis många behöva skämmas för, men vem spådde å andra sidan murens fall eller Sovjetunionens upplösning? Vem spådde den arabiska våren? Vem spådde Afrikas fred och ekonomiska vändning? Vem spådde Burmas öppning hösten 2011?

Det sägs ofta syrligt att bara några få förutsåg finanskraschen 2008, men inga politiker eller ekonomer får kritiska frågor om varför de missade den snabba vändningen uppåt i slutet av 2009, när prognoserna var becksvarta. Vem tänker längre på kalabaliken kring fågelinfluensan, svininfluensan, matkrisen eller Georgienkriget (när världskriget stod för dörren), trots att allt detta också skrämt upp oss de senaste tre åren?

Pessimisternas rynkade pannor betraktas med största respekt, trots att de för det mesta får fel. Spelar det egentligen någon roll? Det är kanske bra om folk går omkring och är lite lagom rädda, eftersom de då undviker att ta risker?

Ibland känns det som om hela saken kokar ner till en fråga om läggning. Är det så kommer aldrig optimister och pessimister att mötas, för likt ett

upplåsbart basebollträ kommer sakargumenten att studsa tillbaka så snart de bankats in i debattmotståndarens skalle.

Den där metaforen om att man kan se glaset som halvfyllt eller halvtomt är mer än lovligt sliten, men den är löjligt giltig. Om vi för ett ögonblick återvänder till eurokrisen har jag ett åskådligt exempel. Så här säger den nyss avgångna ordföranden i Finanspolitiska rådet Lars Calmfors i en [DN-text](#): "Jag skulle bli förvånad om alla de länder som i dag har euron som valuta kommer att ha det om tio år." Så här säger den nytillträdda ordföranden Lars Jonung i en annan [DN-artikel](#): "Jag är optimist. Krisen kan stärka valutan. Jag tycker alla tecken tyder på det."

Två nationalekonomer, samma post, alltså.

Ja, herregud. När jag nu har försökt beskriva det meningslösa med förutsägelser på något års sikt ska jag komma med ett riktigt dumt löfte: I mitt nästa inlägg tänker jag blicka fram mot 2012. Hur kan man vara säker på att jag gör det? Kan man inte, men den förutsägelsen är så kortsiktig att den faktiskt borde gå att lita på.

Nu plockas den ljusare Afrikapaletten fram

2011-12-04

När författaren och journalisten Lasse Berg i slutet av 1990-talet gjorde en återresa till Japan, Kina och Indien, 30 år efter sina första reportageresor dit, kunde han konstatera att han kommit till en annan värld.

Den indiska by han besökt på 1970-talet hade gått från stampat jordgolv till betong, från halvnakna barn till barn i skoluniformer, från att byinvånarna inte ens vetat att de bodde i Indien till att vart och vartannat litet hus hade radio eller tv och diskussionerna gick höga om indiska politiker.

Berg och fotografen Stig T Karlsson visade bilder de tagit i byn ett kvartssekel tidigare. Då skakade folk på huvudet i misstro: "Det där måste vara en annan by."

Vid tiden för Lasse Bergs första Asienresor hade kontinenten i decennier skakats av inbördeskrig och grymma totalitära experiment med miljontals dödsoffer. Fattigdomen var lika djup som utbredd.

På 1960- och 1970-talen var det de nyligen befriade länderna i Afrika som stod för framtidshoppet i den så kallade tredje världen. Afrika hade naturresurser och var inte överbefolkat. Zambia hade 1974 samma BNP per capita som Sydkorea.

Sedan hände något dystert. Afrika inledde en kvartssekel lång era med stagnerande eller krympande ekonomi, ständiga väpnade konflikter och en kavalkad av ledare vars bisarra beslut skulle kunnat liknas vid politiska narrspel om de inte så ofta var så blodbestänkta. 1996 var Sydkoreas BNP per capita 35 gånger större än Zambias.

Den gängse Afrikabilden byttes omärkligt men obevekligt ut mot den motsatta. Analytiker lade pannorna i djupa veck och sade att detta tycks vara en kontinent som av någon anledning saknar förmåga till ekonomisk tillväxt enligt västerländsk modell. Skälen varierade från kulturella och sociologiska till kvardröjande kolonialt förtryck.

Sedan hände något glädjande. För ungefär femton år sedan började konflikterna ge vika, demokratin stärkas och tillväxten komma i gång. Och med sedvanlig fördröjning börjar nu så sakteliga en ny(gammal) mediebild målas upp; tillbaka till ljusare färger.

Senast är det Economist som [toppar ett nummer](#) med de hoppfulla afrikanska [framtidsutsikterna](#). Heder (som ofta) åt denna ambitiösa brittiska tidskrift. Själv ler jag lite extra, eftersom vinjetten man valt är nästan identisk med den DN.se valde när jag för snart tre år sedan skrev några [artiklar](#) på [temat](#) – då med främsta fokus på de allt färre afrikanska konflikterna.

Utan att gå in på detaljer kan jag säga att det orsakade viss kontrovers den gången. Men det har hänt saker på tre år. I somras sände exempelvis SVT en dokumentär av Erika Bjerström om det nya, växande Afrika, som jag tidigare tipsat om [här](#).

Man ska givetvis inte redan börja likställa Afrika med Asien, avståndet är fortfarande enormt. Men åt rätt håll går det.

Sedan fungerar ju mediedramaturgin, dikotomin, den svartvita världsbilden, pendelrörelsernas regim, det mänskliga psyket eller vad vi nu ska kalla det på så sätt att när det afrikanska lyftet blivit verkligt väletablerat kommer vi att bli besvikna på att det går så långsamt. Vi kommer att uppmärksamma fortsatt bråddjup fattigdom, våldsbrott och korrupta ledare. Det kommer att heta att Afrikas framsteg är betydligt överdrivna. Det är så det fungerar. Det är spelets regler.

I värsta fall kommer det att heta att ingenting har hänt. Men då är vi inne på lögnens domäner.

Naturligtvis skulle utvecklingen än en gång kunna vända nedåt, för de tidigare lappkassen i synen på Afrika visar hur lite expertisens prognoser är värda. Men "inget har hänt"-tesen kommer alltid att vara fel. Det enda som inte förändras är världens ständiga rörelse.

P.S. Slås efteråt av minnet av ett större positivt Afrikatillslag i SvD något år före DN.se-artiklarna. Hatten av, kollegor. D.S

The hopeful continent

Africa rising

After decades of slow growth, Africa has a real chance to follow in the footsteps of Asia

Dec 3rd 2011 | from the print edition

Like 934 Tweet 514

Derek Bacon/Alamy

AFRIKA LYFTER

Allt fredligare Afrika börjar lyfta

Publicerad 2009-01-06 06:00

Ekonomisk utveckling i lilla formatet. Försäljaren Ana Helena Domingos (tv) i Luanda, Angola, fördrubblade sin omsättning på tio månader med hjälp av ett mikrolån på tusen dollar.

José Silva Pinto/AP

Economist, december 2012 och DN.se januari 2009.

Visset klimat för lyhörda

2011-11-27

I den första filmen i Krzysztof Kieslowskis dekalog, den som handlar om budet "Du skall inte ha andra gudar vid sidan av mig", låter en man som sätter all lit till teknik och vetenskap sin son åka skridskor på en nyfrusen damm sedan mannen med hjälp av en datormodell och väderdata räknat ut att isen borde hålla. Det gör den inte. Pojken går igenom och drunknar.

Det finns något i klimatfrågan som tar fram det lägsta hos debattörer, oavsett var de står i sak. På måndag inleds FN:s klimatmöte i Durban, och det innebär en ny säsong för polarisering och låsta positioner. Ack, om vi åtminstone slapp den korkade uppdelningen i förnekare och alarmister.

Det hävdas inte sällan att de enda som för fram invändningar mot teorin om en människostyrd global uppvärmning är antingen lobbyister betalda av oljeindustrin eller rättshaverister. Underförstått: deras synpunkter är i nivå med att förneka att jorden är rund.

Förutom att det förmodligen är lättare för en öppet oljefinansierad lobbyist att stoppa en glaciär än att få respekt i debatten är ovanstående en lika snål beskrivning av det vida spektrum av personer som invändningar mot FN:s klimatprocess som det är en onödig övervärdering av det vetenskapliga kunskapsläget.

I oktober kom en omfattande [ny studie](#) – till stor del bekostad av en så kallat klimatskeptisk amerikansk stiftelse – som visade att temperaturökningen på jorden hittills har varit precis så stor som FN:s klimatpanel säger.

Studien leddes av Richard Muller, som tidigare i debatten [varit kritisk mot](#) att historiska temperaturdata granskats alldeles för lite och kunde vara opålitliga. [Muller konstaterar](#) att hans slutsatser visar att det inte längre finns anledning att ifrågasätta den uppvärmning som beskrivs. Hans studie tar *inte* ställning till vad uppvärmningen beror på eller om den kommer att fortsätta.

Resultatet från Richard Mullers grupp kommenterades på diverse universitet och i olika medier, bland annat i Vetenskapsradion i P1, på ungefär följande sarkastiska vis: "Detta borde verkligen sätta punkt för debatten, men vi vet ju hur klimatskeptikerna är. De lär inte ge sig."

Jag har följt klimatdiskussionen i tjugo år och läst några hundra artiklar och blogginlägg i ämnet, och jag kan säga att det är *inte* detta som är huvudfrågan.

Det är visserligen inte fel att dubbelkolla etablerad temperaturdata. Idén väcktes efter det omtalade mejlläckaget från klimatforskare, "Climategate", vilket i en gravt uppskruvad tolkning påstods visa att man försökt dölja en temperaturminskning. (Lagom inför årets stora klimatmöte kommer en ny omgång läckta mejl från samma hackning. Det rör sig om tusentals översködliga mejl, och med tanke på att de forskningsenheter som skickat mejlen friades från misstankar om vetenskaplig ohederlighet i hela nio instanser efter det första läckaget undrar man hur de som ligger bakom angreppet orkar.)

Men det är trots allt en försvinnande liten mängd foliehattar som hela tiden vägrat tro att temperaturen gått upp alls under 1900-talet. Tror man att det är detta de så kallade skeptikernas invändningar huvudsakligen handlar om har man inte förstått mycket av debatten.

Alla (nästan) kan enas om följande:

- Medeltemperaturen på jorden har stigit med tre kvarts grad sedan 1800-talet.
- Ökningen har kommit i två ungefär lika stora vågor: den första ungefär 1910-1940 och den andra ungefär 1980-2000. Mest har temperaturen stigit på norra halvklotet, och allra mest i Arktis, varvid sommarisen krympt avsevärt.
- Människans utsläpp av koldioxid har hela tiden ökat och fortsätter att öka. Ett nytt utsläppsrekord sattes i fjol.
- Vi vet att koldioxid är en växthusgas som bidrar till temperaturökning.

Vid sidan av detta finns en rad öppna frågor, bland andra följande:

- Varför steg temperaturen lika kraftigt 1910-1940 som 1980-2000, trots att koldioxidhalterna då var betydligt lägre?
- Varför har temperaturkurvan sedan tretton år planat ut, trots att koldioxidhalterna fortsätter att öka? 2010 tangerades rekordet från 1998,

men i år **sjunker värdet igen** och låg på en tiondeplats när det var två månader kvar av året.

- Precis hur känsligt är klimatsystemet för just koldioxid? Kan det finnas faktorer som förbisetts? Hur starka är motverkande faktorer som partiklar och mer moln?
- Om temperaturen faktiskt fortsätter att öka; hur säkra är vi på att nackdelarna är katastrofala medan fördelarna är försumbara?
- Hur sannolika är de skisserade scenarierna för hur människa och natur kommer att bete sig när temperaturen ökar?
- Är det bäst att snabbt strypa utsläppen för att maximera den antagna dämpningen av temperaturen, eller vore det bättre att anpassa samhället för en viss värmeökning medan vi fasar ut fossilbruket i en takt som inte innebär ny fattigdomsrisk?

Många menar som bekant att hotet är så allvarligt att det inte spelar någon roll om de värsta farhågorna inte besannas. Vi har inga marginaler att chansa på, helt enkelt. Osäkerheter innebär förstås också att det kan bli värre än beräknat.

Det är elakt att avfärda alla dem som tycker så som alarmister. När det handlar om att lämna fossilsamhället bakom oss ansluter jag mig själv villigt som en scout, så länge det inte ska göras med hjälp av panik och skräck. Det finns alla möjliga fördelar med att byta energispår. För de rikaste länderna är det inte en uppoffring, snarare nödvändigt för att skaka liv i ekonomin.

Poängen med min filmliknelse i inledningen är tydlig nog, men den är naturligtvis orättvis i ett avseende: medan resultatet av teknisk övertro i Kieslowskis film är fatalt bli resultatet av att överskatta värdet av klimatmodeller knappast annat än att vi påskyndar en samhällsomvandling som ändå skulle ha kommit.

Min enkla åsikt är att man kan ta del av det forskningen säger och ändå fortsätta att tänka själv. Att vara en god medborgare betyder inte att man ska förtränga det faktum att det mesta av klimatpanelens slutsatser bygger på komplexa teoretiska modeller. De inte beräkningar av samma slag som förutsägelser av meteoritnedslag, även om det kan låta så ibland.

Inför Köpenhamnsmötet för två år sedan frågade jag klimatforskaren Markku Rummukainen [hur han såg](#) på att kurvan över den globala medeltemperaturen planat ut de senaste elva åren (som det var då). Ett decennium är för kort tid, svarade han, men skulle trenden försvinna helt på 20 år, "då saknas det något väsentligt i kunskapsläget".

Koldioxid, solaktivitet, molnighet eller aerosoler – det är temperaturkurvan hela saken kretsar kring. Medeltemperaturen kan mycket väl börja stiga igen nästa år. Det vet jag ingenting om, men det vet inte Rajendra Pajauri eller Pär Holmgren heller. Ska det vara så kontroversiellt?

Här finns dramat för var och en att följa i realtid – riktigt långsam realtid. Grafen visar jordens medeltemperatur år för år 1910 till 2010 i förhållande till genomsnittet under förra seklet. *Källa: NOAA*

Ode till en återvinningscentral

2011-11-22

Foto: Scanpix

Vi accepterar att allt levande dör; våra djur dör, våra växter dör, vi själva dör. Förutom några udda miljardärer som blivit besatta av idén att frysa ner sina kroppar med hopp om fortsatt liv i någon dimhöljad framtid är det ingen som ifrågasätter döden.

Accepterar vi lika väl att materiella ting utplånas? Frågan kan verka underlig, men jag menar så här: Ytterst få kan värja sig från det dåliga samvete, för att inte säga ångest som kritiken mot konsumtions-samhället och "slit och släng"-livet, skapar. Vad är det anklagelserna handlar om? Att vi borde ge de saker vi skruvat ihop av järn, trä och kemikalier evigt liv?

Tanken kommer till mig när jag släpar säckar med avlagda kläder och lådor med gamla modem, radioapparater, högtalare och gudsförgätna leksaker ur vår sprängfyllda Ford på Högdalstippens skräpiga ramp.

Där är fullt av folk, mest män, som med viss frenesi och koncentration hivar sönderbrutna stolar och gamla speglar över containerkanterna. En väldig gallerbur bågner av buktande bildrör blandade med modernare platta skärmar. Ur en behållare pekar en intakt sängstomme upp. I ett hörn står ett piano och väntar på demolering.

De flesta skyfflar nog på ganska oreflekterat, men jag vet att jag inte är ensam om att fundera en smula över vad vi ägnar oss åt. Det är ju inte okontroversiellt.

Frågan är hur dåligt samvete vi behöver ha. Svaret är: Det beror alldeles på hur vi hanterar skräpet. Ställs frågan i Sverige kan svaret bli: Inte särskilt dåligt.

Masskonsumtionen i vår del av världen skulle förstås redan ha blivit ohållbar utan återvinning och återbruk. När jag växte upp kantades varje stad av växande soptippar, där hushållsavfall samsades med freonfyllda kylskåp och bilbatterier som droppade syra ner i marken. Jag och många med mig förutsåg en framtid med monstruösa deponier.

I dag finns knappt några allmänna tippar av det gamla slaget kvar i det här landet. Åtta av tio förpackningar och tidningar återvinns. Vi är två miljoner fler människor som konsumerar betydligt mer, men det blir mindre skit över. Det visar att problemet går att ta hand om.

Är det inte en ganska bra känsla att veta att det gamla legot och dockorna blir värme till våra hus eller att den gamla fula tamburmajoren i metall smälts ner och blir något annat? Är det inte en lättnad att befria sig från materia?

Jo, jag vet att miljontals människor finner glädje i att bevara gamla ting. Själv har jag aldrig riktigt förstått varför. Visst kan det finnas historiskt intresse i enstaka fall. Eller, för all del, affektionsvärde. Men ärligt talat: om vi nu klarar att låta döda människor leva kvar i våra minnen, borde vi inte klara att göra detsamma med gamla vävstolar och kopparkärl?

Fast behöver vi alla dessa nya prylar över huvud taget? Varför inte bara stoppa all nyproduktion och leva på det vi har? Jag tror faktiskt det skulle bli en närmast övermänskligt svår uppgift. Obändig strävan efter att förbättra, förnya och finlipa är en del av människans utveckling.

Jag känner mig lika illa till mods som många andra över att nästan nya, fullt fungerande apparater skrotas av folk med för mycket pengar som tröttnat på designen, men en, säg, tio år gammal dammsugare har faktiskt gjort ett gott livsverk.

Naturen slösar med liv. Varelsor föds och dör i miljarder, deras kroppar multnar eller blir till föda åt andra varelser. Sådant beskrivs i konsten med

både vemod och respekt som ett vackert kretslopp. Om köksskåpens, bakelittelefonernas och t-shirtarnas kretslopp skrivs däremot inga oden. Men det är det enda kretslopp vi kan bryta.

Kanske är det ett sätt att besvärja döden. Den organiska förgängelsen tvingas vi acceptera, men genom att låta våra saker överleva oss skapar vi en illusion av odödlighet, där levande väsen får dö i frid, men döda ting ska ges evigt liv.

Världen i konditionalis

2011-11-15

Det är som bekant inte bara pressen och undergångsekonomer som för ut budskapet att den kris västvärlden genomlider är den värsta sedan åtminstone kriget, utan även politiska ledare.

Tysklands Angela Merkel sade det exempelvis till sina partikamrater häromdagen, i alla fall beträffande EU. Hon har väl sina skäl, liksom medier och experter av olika slag har sina skäl till att ge en viss bild av läget.

Bara en struts kan ju hävda att det inte föreligger stora *faror* i det rådande ekonomiska läget. Och, visst, jag som själv tidigare skrivit om hur eurons framgångar fått domedagsprofetiorna på skam har naturligtvis strängt taget varit tvungen att gå klädd i tjära och fjädrar det senaste året. Sådant får man ta.

Men i ärlighetens namn: I hur hög grad har katastrofen *redan inträffat* här på den gamla kontinenten, annat än i Grekland (de flesta aspekter) och möjligen Spanien (arbetslösheten; fast den var faktiskt ännu högre 1993)? Vi har förstås de omskrivna tidiga rasen i Island, Irland och de baltiska länderna, men de är på väg upp ur sina stålbad.

EU har en saggig tillväxt, men den finns. Det råder inte recession, inte ens i eurozonen. USA har hittills inte fått en *double-dip* i konjunkturen, som många trodde i våras. Stockholmsbörsen harvar runt minus 20 i år, men det var mer efter Lehman Brothers och det dubbla efter IT-kraschen. New Yorkbörsen ligger rent av på plus.

Italiens kollaps vore utan tvekan något som skulle börja likna en riktig katastrof. Inträffar den ska jag sluta torgföra framsteg, jag lovar. (Fast ... hur vet man att ett land slutligt kollapsat?)

Glöm inte att en av mediedramaturgins huvudregler är att alltid försöka vara först med nyheter, helst innan de har hänt. Därför bygger rapporteringen mycket på *hot*. Världen skildras i konditionalis. ("Uttrycker något som skulle ske om vissa förutsättningar rådde eller inträdde", med [Wikipedias](#) definition.)

"Bah, allt detta är dösnack", invänder de krassa bedömare som brukar kalla sig realister. Stubinträden till den katastrof som kanske inte syns i den

fortsatta shoppingen på Drottninggatan, som inte märks på det fortsatt obekymrade lattedrickandet på fullsatta designkaféer från Örnköldsvik till Neapel, är redan tänd, säger de. Kreditslarvet har redan gått för långt.

Vad ska man svara på det? Att vi lägger oss ner och dör?

De krassas roll är förstås att ringa i larmklockorna. Men det finns två inbyggda larm som pressar de flesta beslutsfattare hårt nog: räntor och börskurser. De svartaste scenarier som förs fram saknar ett par ganska centrala faktorer:

- Möjligheten att någon till slut faktiskt tar ansvar.
- Att det finns konsumenter, företag och stater som sannolikt inte vill lägga sig ner och dö, utan som fortsätter att ha idéer om att förbättra sin egen eller andras välfärd och utveckla prylar och tjänster.

Eftersom världen numera hänger samman är det inte lika lätt som för 60 eller 80 år sedan för enskilda länder att vare sig kollapsa eller blomstra i isolering (med undantag för Nordkorea och kanske en handfull andra). Ett finansiellt harmageddon förutsätter att större delen av världen har akuta problem. Det har den inte.

Därför – och här kommer min jordnära slutsats – är det ofta uppfriskande att läsa tidskriften [Omvärlden](#), som görs på uppdrag av Sida. Den handlar om den stora värld som ligger utanför tullarna, så att säga – utanför Europas tullar. Och den letar inte efter de mörka detaljer som nyhetsmedierna i så stor utsträckning bygger på, utan berättar ganska neutralt hur livet ter sig för de flesta asiater, afrikaner och latinamerikaner.

Det är betydligt intressantare än det låter. I oktobernumret kunde man exempelvis få läsa att Afrika lockar investerare trots finansoro, att den globala fattigdomskartan totalt ritats om de senaste 20 åren, att föreningarna i Mexico City lättat och att antalet låginkomstländer fallit ner till 35. Samtidigt beskrevs Kongos fortsatta elände och oro för att arabisk vår förbyts i höst.

Bra och dåligt, alltså. Som i den verkliga världen.

Hatten av för snäll jätte

2011-11-09

Att uppmärksamma årsdagar är inte den mest ärorika grenen inom journalistiken, men själv är jag lite svag för sådant. Symboler ska inte underskattas, och för övrigt är historiska datum ett skäl så gott som något att minnas viktiga saker vi upplevt och i bästa fall minnas vad det var vi lärde oss av dem.

Den 9 november är inte det enade Tysklands nationaldag (som är den 3 oktober), men datumet spelar ändå en märklig roll i den moderna tyska historien. Det var den dagen 1918 som kejsardömet föll och Tyskland utropades som republik. Precis fem år senare ockuperade Adolf Hitler och 600 SA-män en ölkällare i München och deklarerade att en statskupp ägt rum, vilket som bekant misslyckades. Den tragiska Kristallnatten 1938, då nazistregimen i en våldskampanj mot judar brände 1.400 synagogor och plundrade tusentals butiker ägde rum den 9 november. Och samma datum 1989 inträffade efterkrigstidens förmodligen största enskilda världspolitiska händelse, Berlinmurens fall.

Bland dessa ödestyngda tyska 9 novemberhändelser finns alltså såväl tragik som eufori, men samtliga är av stor vikt för den tyska nationens självbild.

Den formidabla transformation Tyskland gått igenom har skett i flera steg, varav det första och viktigaste förstås togs genast efter andra världskriget. Det faktum att Tyskland bad om förlåtelse är skälet till att EU i dag över huvud taget finns till, menar den franska statsvetaren Dominique Moisi. Ingen av de gamla europeiska makterna har ömsat skinn på samma genomgripande sätt (även om Spanien kommer nära; spanjorerna tvingades också konfrontera sin identitet efter diktatorn Francos död).

En god vän till mig konstaterade förvånat några år efter Sveriges EU-inträde att vi inte alls var i händerna på den europeiska stormakten Tyskland på det sätt han hade utgått från att det skulle bli. Det moderna Tyskland är en försiktig björn och på många sätt besynnerligt anonymt för en stor del av Europa.

Europaengagemanget i nazismens skugga under ledare från Adenauer till Kohl innebar att landet skulle europeiseras efter historiens skräckinjagande försök att förtyska Europa. Senare tyska ledare har inte haft samma

europiska glöd, men landet har fortsatt att vara närmast besatt av fredstanken och skytt militära åthävor. Först 1999 började tyska trupper delta i internationella insatser. Så sent som inför Natos Libyeninsats reagerade Berlin åter med den nutida tyska reflexen att hålla militären hemma.

Motviljan mot vapen i allmänhet och kärnvapen i synnerhet tycks ha smittat av sig på kärnkraften, som tyskarna använt utan entusiasm trots att alternativen hittills har hetat kol och rysk gas. Nu, efter Fukushimahavariet, har de beslutat skrota kärnkraften helt.

Det enda område där Tyskland hela tiden varit angeläget om att behålla styrka – för sin egen skull, nota bene, inte för att dominera andra – är ekonomin. Det är inte vilket område som helst, och tyskarna har som bekant gjort det med den äran. En svensk kan säkert hitta brister i den tyska välfärdsstaten, men i stort sett har landet lyckats förena en stadigt stark konkurrenskraft med en socialt ansvarstagande stat. Tyskland är ett av få länder som klarat sig igenom den senaste krisen med *sjunkande* arbetslöshet.

Nu när EU knakar i sina finansiella fogar tar alla för givet att tyskarna ska vara garanter och räddare. Med tanke på vilka konstruktiva kraftansträngningar de själva uppåddat genom åren för att hålla ekonomin rullande – särskilt efter återföreningen – är det inte svårt att förstå att det är ganska motvilligt de intar den förväntade rollen och öppnar plånboken. Men de gör det. För den europeiska stabilitetens skull, för fredens skull, för sin egen skull. Det fanns en tid när en sådan spänning som nu finns mellan Europas länder ledde till vapenskrammel.

Fyra dramatiska händelser, många lärdomar dragna. Den 9 november är en bra dag att ta hatten av för Tyskland.

Lärdomar av en flyktig folkomröstning

2011-11-08

Sällan har väl en folkomröstning som bara fanns i fantasin i några dagar väckt så mycket uppmärksamhet. Greklands folkliga utlåtande om det internationella krispaketet hann inte bara ge både marknad och EU-kolleger skrämselficka utan också hyllas här och var och, inte minst, analyseras på längden och tvären innan premiärminister Papandreou till slut desarmerade bomben.

En nationalekonom på vänsterkanten, Michael Hudson, påstods vara inspiratör till förslaget efter att en tid ha propagerat för folkomröstning som enda sättet att få någon som helst legitimitet bakom den "finansiella krigföring" mot Grekland som nu pågår.

En hel del debattörer upprördes över de övriga EU-kollegernas illa dolda missnöje med det inrikespolitiska tilltaget. Tysklands och Frankrikes ledare gjorde klart att inte en cent i nödlån skulle betalas ut innan ett grekiskt ja till hela paketet var klart, vilket föranledde Twitterinlägg som "demokratins vagga blev nyss demokratins grav".

Men det är alltför lätt att tolka verkligheten efter hur man bestämt sig för att den fungerar. Tänker man efter är det inte särskilt konstigt att det finansiella läkarteam som nyss efter svåra förhandlingar klubbade ett stödpaket som innebär rätt stora uppoffringar för alla inblandade blir lite purket när patienten själv plötsligt börjar så tvivel om hon tänker följa behandlingen eller inte. Det är hennes rättighet, absolut, men det är kanske inte så smidigt i det läget.

Folkomröstningar är knepiga saker. Jag är själv kluven till bruket. De kan vara bra ibland för att lösa politiska knutar. EU:s medlemmar har haft en rad folkomröstningar, framför allt om fördragsändringar. Några har blivit cliffhangers. Ett par gånger har nejresultat i enskilda länder skakat om EU-ledarna och blivit nyttiga läxor. Men de har ägt rum under någorlunda stabila förhållanden, där det varit möjligt att föra en sansad kampanj. Ett panikläge som det grekiska måste vara sämsta möjliga förutsättning.

Det finns också något demokratiskt tvivelaktigt med att folkomrösta om väldigt komplexa saker som EU-fördrag. Sådana omröstningar handlar nästan alltid till stor del om andra saker, inrikespolitiska tvistefrågor som är

enklare att fokusera på. Ska det folkomröstas om nya gemensamma EU-regler menar jag att omröstningarna borde ske på alleuropeisk nivå. Det har diskuterats men aldrig blivit verklighet.

Den svenska omröstningen om euron 2003 fungerade rätt bra. Frågan var nog så invecklad, men den var i alla fall begränsad. Och den handlade bara om Sveriges inträde, inte om hela eurons öde.

Då och då drar olika politiska läger fram folkomröstningskravet. Ämnesvalen är i regel förutsägbara: Den svenska vänstern folkomröstas säkert gärna om EU-frågor men skulle kanske tveka om bistånd och flyktingmottagande. Högern skulle kanske tycka det vore en bra idé att folkomrösta om kriminalpolitik men mindre lämpligt om privatiseringar.

Frågan är om det över huvud taget finns någon optimal folkomröstningsfråga. 1955 röstade svenskarna med emfas nej till högertrafik, den konkretaste av frågeställningar. Tolv år senare infördes den ändå. Hur ledsna blev vi för det?

Schweiz är förmodligen det land som drivit direktdemokratin längst. Där är folkomröstningen ett stående inslag i det politiska livet. Schweiz är ett i många avseenden mycket konservativt land.

Kanske är det inte så dumt att vi väljer ombud för att fatta svåra beslut, trots allt. Politikerna har bra betalt för att sätta sig in i frågorna på heltid. På fyra år hinner vi i bästa fall förstå om det de hittat på är vettigt eller inte och kan fälla vår dom.

Gärna folkomröstning, men först en rejäl, väl fungerande indirekt demokrati.

Occupyrörelsen, barnet och badvattnet

2011-10-31

Europaniken tycks ha lagt sig för tillfället, och varken de spanska *indignados* eller *occupyrörelsen* är riktigt lika heta i nyhetsflödet som för någon vecka sedan. Man kan dock vara säker på att kritiken snart åter bullrar i gång mot såväl Europas skuldkrishantering som kapitalistisk girighet. Den som då lyssnar uppmärksamt ska finna att många i proteströrelserna kopplar ihop dessa båda problem, samtidigt som det dräller av marknadsliberaler som spyr galla över europolitiken just för att den innehåller *för lite* av kapitalistiskt tänkande.

Wall Street-kritikerna, från Zuccotti Park till Brunkebergstorg, och de indignerade på Puerta del Sol har ingen gemensam agenda, och det finns företrädare som betonar att det är excesserna – både politikernas och direktörernas – de vänder sig emot och inte hela det marknadsekonomiska systemet. Stävja, reglera och justera, alltså. Gott så, säger jag.

Men det är inte alltid så budskapet beskrivs. Många av världens problemformulerare tar tillfället i akt att dramatisera allt vad de orkar och flaggar nu ivrigt för att den systemkollaps de redan varnat för vid varje ekonomisk kris de senaste decennierna just den här gången står för dörren. Att förorda förbättringar i ett befintligt system är för blekt. Nej, börja om och byt ut är ett budskap som hörs bättre. Frågan är bara: Mot vad?

Mycket långt fram i tiden lär mänskligheten överge ekonomi som vi känner den i dag, men vad som kommer i stället har jag lika lite som någon annan en aning om. Så länge vi har ett penningssystem i världen är det dock marknadsekonomi och kapitalism som är det minst dåliga sättet att skapa välfärd, hur illa det än låter i somligas öron. Det är faktiskt en uppfattning som delas av alla svenska riksdagspartier, även om en del av våra folkvalda bjuder in marknaden med armbågen. Tvistefrågan är denna: hur kan man optimera demokratin inom marknadsekonomin hägn?

Jag har varit lika upprörd som många andra över att börsen med sina till synes neurotiska återkommande fall tvingar politiker till snabba beslut som de inte hade tänkt sig att fatta. Hur demokratiskt är det, kan man undra. Men jag har tänkt ett varv till. Politikerna verkar i ett ekonomiskt system som de själva hyllar och omhuldar. Börsen faller inte för att aktieplacera roar sig, utan för att olika aktörer räknar med förluster och nedgång.

Neurotisk är den förvisso – det heter att börserna förutspått nio av de fem senaste lågkonjunkturerna. Men hellre överkänslig än bedövd.

Om den varningssignalen inte fanns, hur snabbt och hur resolut skulle politikerna då agera för att åtgärda svagheter i bygget? Och för den delen: om det var upp till formella beslutsfattare att bestämma värdet på företag, oavsett om de är folkvalda eller sitter i företagsstyrelser, hur ofta skulle de då tona ner riskerna för förluster och uppsägningar, och hur ofta skulle de överdriva dem?

Detta får nu inte tolkas som att ministrar och parlamentariker ska hålla sig borta från marknadsspelet. Inget kan vara mer felaktigt. Men olika aktörer har olika roller. Marknadsekonomin fungerar bara bra med tydligt angivna spelregler, och det är politiker som beslutar om dessa. Det är en myt att direktörerna drömmer om en hundra procentigt avreglerad värld där kapitalet och vinsten är ensam gud, för det kaos som skulle uppstå på en sådan marknad skulle till slut inte gynna någon. Däremot vill såväl industriföretag som finansbolag att spelreglerna är desamma för alla på alla delar av den marknad där de verkar. Euron är ett sådant politiskt spelplansbeslut i megaformat, och handelsintensiva europeiska företag som är euromotståndare duggar knappast tätt.

Marknadsekonomi – när den fås att fungera väl – är en minst lika god välståndsidé som hjulet, jordbruket och penicillinet. Men de resurser som alstras måste spridas som gödsel för att samhällets plantor ska blomstra vackert. Där kommer de politiska besluten in. Vi känner alla till välfärdsstatens grundmetod för detta: beskatta och sedan fördela. Det viktiga och svåra är att sprida utan att samtidigt utarma källorna.

Man kan tänka sig att valda politiker kommer fram till att kapital borde beskattas hårdare. Om denna avsikt formuleras i ett enskilt land uppstår det numera välkända dilemmat att de som sitter på kapital inte låter det arbeta där det tjänats in utan tar det med sig till lägre beskattande länder. De kan göra så på grund av att världen är öppen, och vi har öppnat den för att den då visat sig ge den bästa avkastningen på allas vårt arbete, och den avkastningen vill vi inte avstå ifrån. För att lösa dilemmat krävs överstatliga beslut om beskattning eller andra finansiella regleringar, viket innebär en ännu högre grad av globalisering. Etcetera. Känns det igen? Vi kommer inte undan.

Det finns en intressant skillnad mellan dagens kapitalismkritiska rörelse och den som växte fram på olika toppmöten i början av seklet, den som gick under namnet "antiglobaliseringsrörelsen, nämligen att man faktiskt inte hör lika starka slagord mot just den globala gränslösheten. Det är ändå ett slags förskjutning. Det är som om de flesta anar att det inte är den som är fienden.

Artutrotning en forntida mänsklig specialitet

2011-10-27

Illustration: Alamy

Nordamerika är inte känt för någon mångfald av stora däggdjur, som Afrika är. Men en gång trampades även det amerikanska präriegräset ned av megafauna. För ungefär 10.000 år sedan fanns där inte mindre än tre elefantarter, gigantiska trögdjur och jättebävvar.

Varför försvann de? Klimatförändringar, hävdade forskare länge. Icke, visar [en ny studie](#). De jagades ihjäl av människan. Det visar sig att de stora djuren klarat flera stora klimatförändringar dessförinnan, men människorna som vandrade ner från Berings sund med sina knaggliga spjut blev en övermäktig kraft.

Hur kan jag tycka att detta är en trösterik nyhet? Så här:

Man kan ju förstå att många tidigare var skeptiska till att några tiotusental jägare skulle ha haft kapacitet att utrota flera gigantiska djurarter. Att dagens miljarder utrotar djur till höger och vänster hör vi ju ofta, men förr levde vi väl i symbios med naturen?

Glöm det. Människor med stenslungor kan ha varit ett större hot mot stora djur än människor som förfogar över kemikaliefabriker och automatvapen. Den nya studien är inte den enda som pekar på det. I fjol [rapporterades](#) att

även den australiska megafaunan med gigantiska pungdjur försvann för 40.000 år sedan på grund av människan. Tidigare forskning har bland annat visat att människor för tusentals år sedan raderade ut en rad arter från Söderhavets öar.

I mina ögon är detta en otroligt viktig kunskap att ha i bakhuvudet när man läser om den artutrotning som sägs pågå minut för minut: Det var förr i tiden människan var en av djurens största *aktiva* fiender, inte i dag. Numera placerar vi ut vakter i nationalparker och bygger tunnlar under motorvägar för att paddor ska ta sig till dammar. Människan är sannolikt den enda art i jordens historia som aktivt räddar andra arter.

Med "förr" menar jag naturligtvis inte bara stenåldern. Djurrättstanken har förvisso inte varit levande särskilt länge, kanske ett sekel. Men skillnaden är väldig. På 1800-talet jagades vargen aktivt i Sverige med syfte att utrota den från landets yta, vilket också lyckades. Även bävern var länge försvunnen från Sverige. Rådjuret var sällsynt på 1920-talet. De tiger- och noshörningsstammar som larmen går om i dag utsattes för en decimering som var våldsam under *första* halvan av förra seklet men bromsades för 30-40 år sedan. Noshörningarna ökar nu. Tigrarna har det tuffare, men skyddet av dem är en fråga på statschefsnivå.

För att återvända till Nordamerikas prärier skedde under 1800-talet en exempellös jakt på bisonoxen, och några tusen nybyggjarjägare med de enkla handeldvapen som fanns då lyckades med arméns och järnvägsbolagens stöd slakta ner beståndet av det stora hovdjuret från 60 miljoner individer ner till 800 (!) innan kongressen satte stopp. Det var alltså extremt nära ögat. Skulle en sådan jakt ens övervägas i dag?

Det som hänt är att det moderna livet inneburit en omfattande attitydförändring. Förr var naturen en mäktig kraft som uppfattades som hotfull – och som på allvar *kunde* vara farlig för människor i byar och på landsbygden. I den mån människan kunde bemästra detta hot sågs det som en bedrift värd att hylla.

Nu är förhållandena naturligtvis de omvända. Naturen är inget hot mot människor som bor i lägenheter och kör bil. Den har blivit en rekreativ miljö som värnas – samtidigt som människan har nått en kapacitet för omfattande förstörelse. Någonstans på vägen trillade den polletten slutligen ner.

Fisket är dock en annan och tråkigare historia, vilket jag skrivit om i ett [tidigare inlägg](#).

Fler giftlarm, längre liv

2011-10-23

Livet i Sverige 2011 är ett liv med konstfiberkläder, mat i halvfabrikat och mat som forslats över halva världen, ett liv i inomhusgallerior stora som städer och ett apparatberoende som sextiotalsmänniskan inte hade förmåga att föreställa sig. Inte så få av dem som minns hur det var i en värld med raggsockor och mjölkleverans i glasflaskor och som grubblar över skillnaderna känner en oro som emellanåt stegras till ångest. Men det är något som inte stämmer.

Med jämna mellanrum fortsätter larmen att ljuda om vårt onaturliga sätt att leva, ja strängt taget vår lek med döden. Härom året kom Stefan Jarl med en gastkramande film som framställde oss som vandrande kemikaliecocktails. Vi till och med klär oss i gift, ropar Naturskyddsföreningen, för det sitter i våra t-shirts. Är det inte för mycket gifter i vår miljö har vi börjat suppa alldeles för mycket; äldre kvinnor rapporteras dö i skrumplever som aldrig förr. Vi utarmar våra jordar och grönsakerna är tomma på näringsämnen. För att inte tala om mobilstrålningen och det allmänt osunda elutbudet (där jag själv har nära erfarenheter av oron). Ja, ni vet.

Varningsrapporterna är så vanliga att de närmast utgör något slags nyhetsjournalistisk mall. Men aldrig någonsin, vad jag märkt, har någon ställt följdfrågan: Då måste väl detta rubbade leverne synas i statistiken? Kanske anar alarmisterna ändå svaret: Det gör det inte. För trots detta påstått konstgjorda liv vi lever, fullpumpade med E-nummer, flamskyddsmedel och dioxiner, lever vi lik förbannat allt längre.

Häromdagen [kunde SCB berätta](#) att medellivslängden i landet fortsätter att öka, trots att svenskarna i decennier varit ett av de mest långlivade folken i världen. Sedan millennieskiftet har den förväntade livslängden ökat med två år för män och ett och ett halvt år för kvinnor. Det är ganska mycket på så kort tid med tanke på utgångsläget.

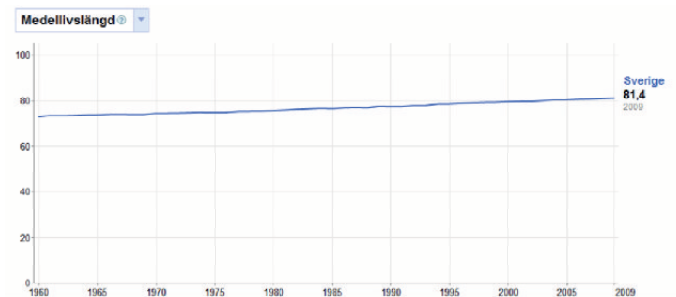
Är det inte under just denna period alkoholkonsumtionen ökat (för att senare åter avta, nota bene)? Är det inte detta decennium mobilutbyggnaden accelererat? Har vi inte under dessa år fått allt fler halvfabrikat och allt mer importerad mat i affärerna? Sover Dolly Parton på rygg?

Jo, sjukvården har också förbättrats och vi har fått bättre mediciner. Men även om det vore hela förklaringen är det lite svårt att se varför det skulle förta det positiva med stigande medellivslängd.

Debatten om trafiksäkerhet lider av ett liknande logiskt glapp. Samtidigt som Sverige fördöms för att inte som övriga EU ha förbjudit mobilpratande under bilfärd, och samtidigt som det förs fram oro för att allt fler kör med knark i kroppen har dödstaten i trafiken formligen rasat till nivåer som helt enkelt är häpnadsväckande låga jämfört med både de flesta andra länder och jämfört med hur det var för ett par decennier sedan.

I Ryssland sjönk faktiskt medellivslängden under 1990-talet. Det berodde inte på att de talade för mycket i mobiltelefon eller åt för mycket halvfabrikat.

”Gå till läggen”, brukar Jan Myrdal säga. ”Gå till diagrammen”, säger jag. Och ställ följdfrågor.

Källa: Världsbanken

En dålig dag för dysterkvistar

2011-10-21

Torsdagen den 20 oktober: One more down, sixteen to go. Eller hur man nu vill räkna antalet diktaturer i arabvärlden.

Det har varit ymnig skördetid för dysterkvistar i vår del av världen sedan den där murens fall-känslan från vårens al-Jazirasändningar sjönk undan och ersattes av nygammal finansångest. Det var en lättnad att få beskedet att Muammar Khaddafi inte längre riskerar att förgifta den libyska revolutionen.

Diktatorns död befäster att arabvärlden inte längre är ett flagrant undantag. Den är inte längre den ofrihetens region som så länge låg efter demokratiutvecklingen i resten av världen – så länge att många bedömare trodde att det var något avvikande med araber. All blodspillan är en sorg, men nu kan libyerna se att de fått något för det ohyggliga pris de betalat. För syrierna blir behovet att nå den punkten mer akut för varje våldsam dag som går.

En dag har alla autokrater i arabvärlden fallit. Man kan inte överskatta betydelsen av att hjärtlandet Egypten var tidigt ut i processen, men det kan behövas ytterligare katalysatorer, fler mentala trösklar att kliva över, för att dominoeffekten ska få fart. Kanske är den libyske tyrannens död en sådan.

Vad än nyhetsjägare och bekymrade debattörer försöker göra gällande med punktvisa varningsrapporter går de mänskliga rättigheterna framåt. Ryckigt? Absolut. Bakslag i Ukraina och Centralasien? Tveklöst. Men globalt och över tid: framåt.

Här sitter vi i dessa dagar och darrar av oro för en ekonomisk systemkris, över USA:s hackande ekonomi och låneberoende av Kina, över risken för en eurokollaps (näja, en del har svårt att dölja sin förtjusning inför en sådan). Ibland framställs detta som slutet på världen som vi känner den. Men medan vi här uppe på mellanbreddgraderna (ursäkta, Australien, men ni klarar er bättre) idkar navelvård går världen på andra sidan Ural, Medelhavet, Japanska sjön och Rio Grande vidare. Numera är det den som agerar ekonomiskt draglok, och stora delar av den börjar sakta men säkert också vänja sig vid den gamla transatlantiska idén fri- och rättigheter. I själva verket är fred och frihet draglokets potentia bränsle.

Medan libyerna jublar och syrier och jemeniter fortsätter att med blodsdroppe efter blodsdroppe urholka sina järnregimer vittrar även den burmesiska diktaturen. Till omvärldens förvåning verkar juntans reformer den här gången ha ett innehåll. Och i Afrika byts fler regeringar ut efter val än efter kupper. För inte länge sedan var det tvärtom.

Det är väl alldeles i sin ordning? "Västvärlden" stagnerar, övriga hämtar in och innan vi vet ordet av har vi mötts.

Samtidigt med budet från Sirte kom uppgiften att det baskiska terrorbandet ETA kapitulerar. Vi hade nästan glömt bort dem, inte sant? De var den sista solkiga sidan i ett blodigt kapitel i den moderna västeuropeiska historien. Vi läser i dag om terrorbombningar i Irak och Pakistan; för ett par decennier sedan fanns de på andra sidan Nordsjön och Biscaya.

Kort sagt: Torsdagen var en dålig dag för dysterkvistar.

Llora por México

2011-10-16

Jag tänker ibland på det magiska månljuset över Palenques djungelinbäddade mayapyramider. Jag tänker på Guanajuatos charmiga gränder och gårdar, på ett antropologiskt museum där man måste tillbringa två dagar och på en orörd Stillahavsstrand där jag sov under bar himmel i nattbrisen, invirad i bara ett lakan.

Jag tänker på hur jag andlös blickat ut över kanjonen Barranca del Cobre, djupare än Grand Canyon, och hur jag en iskall morgon vandrade i utkanten av San Cristobal de las Casas, med gnistrande utsikt över ett hav av tegelröda 1600-talshus, på blomsterprydda och eucalyptuskantade kullar som liknade mina småländska hemtrakter. Allt detta magnifika, som gjort ett outplånligt intryck, och som är Mexiko.

Detta myllrande land, dit jag senare med glädje tagit min familj, lider. Mörka dagar tycks det stå inför en politisk och ekonomisk kollaps av det slag som en gång drabbade blomstrande länder som Uganda och Zimbabwe. Ska det gå så illa?

Det behöver sannerligen inte göra det. Samtidigt som 40.000 människor mördats under fem år av kriminellt vansinne har pengarna rullat in från sammansättningsfabrikerna, majsfälten och turismen. Tillväxten är fem procent i år och tros bli det även nästa år, och åren före finanskrisen växte ekonomin stadigt. Det syns på gator och torg. Åttiotalets Mexiko framstår som en öststatsversion av nollnolltalets.

Vad som skamligt släpar efter är infrastrukturen, vilket märks i trafikdöden. De mexikanska vägarna skördar varje år nästan dubbelt så många dödsoffer som knarkkartellernas uppgörelser. Hemska tal, men kanske sätter de trots allt maffiaväldet i perspektiv. Mordfrekvensen i Mexiko som helhet ligger faktiskt fortfarande en bit under den i de värsta våldsländerna i Latinamerika. Det flesta morderna begås i fyra delstater. I några hörn av landet är mordfrekvensen i nivå med Kanadas.

Ändå: Snart sagt varje vecka håller jag tummarna för att den där efterlängtnade rapporten ska komma, som visar att trenden är bruten, att nu sjunker våldet. Men gång på gång sjunker i stället modet.

Det är klart att det mexikanska knarkkriget en dag kommer att ta slut. Det kommer konflikten mellan israeler och palestinier också. Men det är naturligtvis fullständigt orimligt att sätta sig och vänta. De har knappast president Calderón heller gjort. Han valde en motstrategi från dag ett, för fem år sedan. Men genom att sätta in 50.000 soldater mot kartellerna valde han en alltför ensidig styrkestrategi. Om "knarkkrig" tidigare hade varit en metafor blev beskrivningen nu bokstavig.

Vad kunde han ha gjort i stället? Det finns en kontroversiell lösning, som av anhängarna framstår som ett veritabelt alexanderhugg (vilket det knappast är; inget är så enkelt): legalisera drogerna. Det omedelbara problemet är förstas att detta måste göras i USA för att ha någon mening. Frågan är dessutom så politiskt och moraliskt besvärlig att den kräver en egen utredning, något jag avstår från här och nu.

Det finns en annan, på alla sätt sympatisk motåtgärd.

Mexikos industrier må blomstra, men landet rymmer precis som många latinamerikanska länder väldiga ekonomiska skillnader. I denna världens trettonde största ekonomi räknas över 40 procent av befolkningen som fattiga. Nästan 30 procent av unga mellan 20 och 24 står utanför både jobb och utbildning. Klyftor är farligast när de öppnar sig i botten av samhället. Det har de senaste årens vänsterregeringar i konkurrentlandet Brasilien insett och lyckats börja krympa gapet mellan rika och fattiga. Vägen till tillit mellan samhällsskikten är lång, men bara att anträda den väcker hopp.

Eftersom det är uppenbart att drogkartellerna inte hämtar sitt fottfolk från vilka grupper som helst utan ur de långa leden av arbetslösa lågutbildade unga män utan framtidsdrömmar borde det inte vara svårt att åtminstone dämpa den onda trenden: Ge de unga en gnutta tro på ett gott alternativ. Bygg byskolor, bygg ungdomshus, bygg vägar och bredband, ordna klassiska "amsjobb", ös in pengar i projekt för mödrar med söner utan utsikter. Ge de unga nya erfarenheter och självaktning; blås de kriminella gängen på sin rekryteringsbas. Det skulle slå undan benen för knarkkungarna effektivare än pansarskott.

Det skulle inte ens vara särskilt dyrt, inte i relation till den militära mångmiljardrullningen. Det skulle ta lite tid, men ju tydligare politiska vilja, desto kortare.

Två politiska reflexer måste världens ledare ha för att upprätthålla, återupprätta eller skapa trygghet i samhället: Värna mänskliga rättigheter och värna sysselsättning. Den senare reflexen ligger som bekant risigt till ganska allmänt i dessa kristider. I den befjädrade ormens land brister båda. Lloro por México, gråt nu. Men än är det inte för sent att torka tårarna.

Fisket fjärran från framsteg

2011-10-12

Framstegsblogg eller ej; det här ska handla om något som är svårt att beskriva som annat än ett bakslag.

Miljön mår i de flesta avseenden globalt sett bättre i dag än för några decennier sedan, trots många larm som antyder motsatsen. På enskilda platser är det visserligen inte svårt att hitta nya motgångar när det gäller luft- och vattenkvalitet, miljögifter, avfall och skog, men generellt är vi där på rätt väg.

Tar man planeten som utgångspunkt och kokar ner helheten lika länge som en mustig tomatsås framträder dock två stora miljöområden där man kan dra slutsatsen att det gått bakåt.

Hur allvarligt läget är på det ena av områdena, klimatet, vet vi besvärligt nog egentligen inte säkert förrän om något decennium (oroväckande indicier i dag; antaganden om framtida uppvärmning och effekter). För det andra området, fisket, har vi facit framför ögonen. Utfiskningen av haven är svårartad.

De flesta inser numera att något måste göras åt överfisket. Problemet är att rovdriften till stor del beror på det som kallas "tragedy of the commons", dvs att alla – och därmed ingen – har ansvar för världshaven. Regionalt finns det exempel på att man kunnat vända utvecklingen med gemensamma

regler, som i fråga om torsken i östra Östersjön. Ute på de stora våta vidderna är det betydligt svårare.

Vi blir fortfarande fler på jorden, och vi behöver mer mat, så vad göra? En intuitivt naturlig lösning på problemet är fiskodling. Varför skulle vi inte odla olika former av fisk och skaldjur lika naturligt som vi styr produktionen av grödor, kött, fågel, ägg och mejerivaror? En gång i tiden jagade vi vårt kött på slätter och i skogar, i många fall till artutrotningens gräns. Nog börjar det bli dags att sluta jaga vild fisk också, annat än som fritidssysselsättning. Världens mastodontiska fiskeflottor, som den spanska trålararmadan, övertygas säkert inte i en handvändning, men om nu till och med tjurfäktning är på väg att förbjudas är ingenting omöjligt.

Därför blev jag och säkert många med mig fundersam när [Natuskyddsföreningen](#) nyligen hissade röd flagg för all konsumtion av jätteräkor. En rapport från organisationen dömde särskilt ut odlingarna i Bangladesh, där de sägs rasera kustområden, och Ecuador, där de sägs ge upphov till sociala spänningar.

Jag känner väl till miljödebatten kring odling av jätteräkor. Men jag har också läst om förbättrade metoder och fördelar för lokalbefolkningen. FAO håller fram [Thailand](#), som flyttat odlingen till slutna system utan överkan på mangroveskogar och grundvatten. [Australien](#) säger sig ha tagit fram "världens mest perfekta räka" odlad i säkra, slutna dammar.

Men Natuskyddsföreningens slutsats var alltså att helt sluta äta jätteräkor. Det är ingen liten sak när varenda sushirestaurang lägger sådana skaldjur på sina standardtallrikar. Så jag tänkte: *kan* människan faktiskt inte odla jätteräkor hållbart, trots att vi kan skicka folk till månen?

Jag ringde upp Natuskyddsföreningens fiskeexpert Kajsa Garpe och frågade. Svaret löd: Jo, det går, men knappast i vilken omfattning som helst. Garpe betonade att det inte är något fel på jätteräkan i sig, som är ett utmärkt livsmedel. I tropiska och subtropiska länder som Filippinerna och Kina har sådana här räkor länge fiskats och odlats i liten skala på ett hållbart sätt. Problemen uppstår när odlingen sker i massiv skala för export. Och produktionen har exploderat under 2000-talet.

Men fallen Thailand och Australien? Jo, länder med bra lagstiftning och med resurser att odla i slutna system skulle kunna göra det hållbart. Men så länge inte produktionsskillnaden mellan olika länder är tillräckligt tydlig

och så länge det är omöjligt att garantera varifrån jätteräkorna på risbollen eller i lunchwoken kommer vill Naturskyddsföreningen ta det säkra för det osäkra.

Konsumentmakt är omvittnat effektiv när den samordnas. Kanske är köpstopp enda sättet att sila fram det goda ur jätteräksoppan, även om man på kort sikt kan äventyra fattiga människors utkomstmöjligheter i flera av räkländerna. För mig var det viktigt att få klarhet i att det *går* att odla det fylliga skaldjuret utan moraliskt haveri. Bara sporren finns och lagarna följs.

Samtidigt: I det mycket långa loppet är säkert räkdebatten ett stickspår. All vår matproduktion kommer att revolutioneras de närmaste decennierna. Man har redan tagit fram en sojaböna med gener för att producera de godartade oljor vi vill åt hos fisk, omega 3. Man har börjat odla, alltså på riktigt odla, fram [kött i laboratorium](#). We ain't seen nothing yet.

Miljarder värda att fira

2011-10-09

Om några veckor är det läge att fira vår gemensamma tillvaro här på planeten. Den 31 oktober har av FN utsetts till den dag då vi blir sju miljarder människor. Det är egentligen omöjligt att slå fast exakt vilket dag vi passerar strecket, men någon dag ska få äran.

Det betyder att ytterligare tusen miljoner individer av den makalösa mänskliga arten har fått trampa på jordens yta sedan 1999. Tolv år har det alltså tagit sedan förra miljardkalaset. Till nästa dröjer det 14 år enligt FN:s prognos, till niomiljardersfesten sedan ytterligare 18, och därefter beräknas vi få vänta 40 år innan vi blir någon mer miljard.

Om vi nu blir det. För jordens befolkningskurva planar ut. Vi fortsätter att bli fler ett tag till, men inte för att det föds fler utan för att det dör färre. Vi begraver färre barn och fler gamlingar. Vi har nått "peak child", som Hans Rosling har uttryckt det. Det blir inte fler barn än de 1,9 miljarder som finns nu.

Familjestorlekarna rasar i länder vi vant oss vid att betrakta som fulla av fattiga barn. I Iran och Brasilien föds färre barn per kvinna än i Sverige, Indonesiens kvinnor föder lika många barn som USA:s.

Därför är det besynnerligt att oron för en alltför stor befolkningsökning fortfarande lever kvar. Och den går inte bara att förklara med obildning.

Jag medverkade förra helgen i ett inslag i P1:s [Godmorgon Världen](#) om sjumiljarderspassagen. I samma inslag uttalade sig sociologen Rigmor Allbäck, som är aktiv i något som heter Hållbar befolkningsutveckling. Hon hävdade att befolkningsplanering måste upp på agendan igen. "I många länder har man inte förstått vidden av problemet, man kan inte ta hand om en befolkning som växer så snabbt", sade hon.

Författaren Lena Andersson skrev en [ledarkrönika](#) för en tid sedan som innehöll en så skruvad uppfattning om befolkningstillväxt att jag var tvungen att läsa flera gånger för att försäkra mig om att jag inte förstätt fel.

Hon sade att eftersom jordens problem till stor del beror på att det finns för många människor borde samhället stödja dem som håller igen med

familjebildandet i stället för att uppmuntra till fler barn; "det sociala trycket på reproduktion är kolossalt, kallt och oreflekterat".

"I en överbefolkad värld som lider under hotet från en klimatkatastrof, där människor är fattiga ... borde barnbegränsning prioriteras varje dag", skrev hon. Alla dessa barn gör att naturresurserna inte räcker, "vilket leder till krig".

I en debattartikel i våras hotade fyra högt uppsatta akademiker med en vansinnig, teoretisk befolkningsprognos som gick ut på att vi med dagens födelsetal blir 134 biljoner (!) människor om 300 år.

Konsten är visserligen fri, men skönlitteratur som uppmärksammas sticker ofta tån i tidens ström. I Jonathan Franzens fantastiska och med all rätt hyllade senaste roman "Frihet" blir en av huvudpersonerna, en intelligent människa, besatt av sin avsmak för att vi håller på att bli för många människor på jorden och hänger sig åt en kampanj för att göra barnlöshet coolt bland unga.

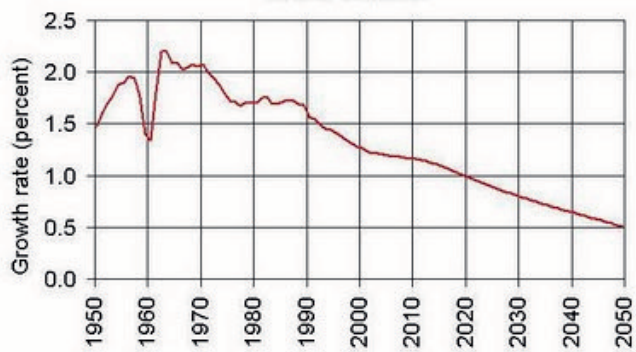
Vad är det dessa välutbildade och värtaliga människor inte förstår? Kan de inte läsa tabeller? Har de låst in sin analysförmåga i en låda snickrad anno 1978 och slängt nyckeln?

Inte ens i länder där fertiliteten fortfarande är hög är det gamla sambandet mellan många barn och fattigdom är numera självklart. I Kenya och Nigeria steg inkomsten per person under seklets första decennium mer än i övriga Afrika söder om Sahara, trots att länderna då fortfarande hade samma barnafödande som det afrikanska genomsnittet (i Nigeria något högre).

De fattigaste länderna i världen sammanfaller inte alls med de mest tätbefolkade. Sambandet är nästan omvänt: På listan över de människotätaste finns några av de rikare, som Nederländerna, Taiwan och Sydkorea.

Det är självklart att en exponentiell befolkningsökning hade varit en katastrof för jorden. Men ett sådant scenario hade bara inträffat om vi var robotar. Det blir ingen explosion. Människor är tillgångar, inte belastningar.

World Population Growth Rates: 1950-2050

Källa: US Census Bureau

Pinker krossar myter om våld

2011-10-02

Otaliga gånger har jag skrivit och talat om ett faktum som är lika enkelt att kontrollera som svårt att få att tränga in: att snart sagt alla former av våld i världen är på historiskt låga nivåer. Jag var inne på ämnet i denna blogg så sent som den [19 september](#), och jag hade inte tänkt ta upp det denna gång, men så läste jag Johannes Åmans [ledarstick](#) i DN på söndagen om en kommande bok av Steven Pinker och insåg att detta måste berättas. Igen.

Skam till sägandes vet jag inte mycket mer om Harvardpsykologen Pinker än att han gjort banbrytande rön om språkutveckling och att han är kritisk till tanken att människan föds som ett oskrivet blad. Men nu står det klart att han med sin nya bok sällar sig till den minoritet debattörer som klart och tydligt vågar basunera ut att människan blir allt mindre våldsam. Och vågar bemöta invändningarna efteråt.

Steven Pinker berättar om sina slutsatser i ett föredrag som finns [tillgängligt på nätet](#). Med hjälp av det ena diagrammet efter det andra redovisar han de data som många konfliktforskare, kriminologer (till många kriminalreportrars stora frustration) och historiker länge använt i sina rapporter och uppsatser, men som så få efterfrågar: Krig, mord, tortyr, dödsstraff, slaveri, förföljelse av oliktankande, kränkning av djur – alla kurvor pekar genom seklerna nedåt.

En person i England löpte på medeltiden 50 gånger större risk att bli mördad än hon gör i dag. På 1700-talet utdömdes i västvärlden dödsstraff för över 200 brott, inklusive umgänge med zigenare.

Varför tror vi inte att våldet minskat? Därför att det plågar oss mer än någonsin. Vår tolerans för våld har sjunkit, samtidigt som vi får reda på fler våldsamma händelser än någon gång i historien. Det brukar exempelvis sägas att 1900-talet var folk mordens sekel. Men det är en myt, visar de historikers studier som Pinker refererar till. Folkmord har praktiserats i alla världens regioner i alla tider. Vad som däremot *var* nytt med 1900-talet var att folkmord började ses som något oacceptabelt, något att må dåligt över snarare än skryta med.

En viktig förklaring till den civilisationsprocess vi genomgått, och som också var det första steget mot minskat våld, är samhällets tilltagande

organisationsgrad. Med stater och andra fasta samhällsstrukturer har följt lag och ordning.

En annan förklaring är att människor lärt sig att förstå att handel, som är en vinn-vinn-verksamhet, är överlägset plundring, som i bästa fall är ett nollsummespel, när det gäller att öka sitt välstånd.

En tredje förklaring som Pinker framhåller är utbredningen av boktryckande och läskunnighet. Den första stora reformvågen i Europa sammanfaller med trycksaksexplosionen snarare än med ökningen av välståndet, som kom senare.

Pinker konstaterar att det i den mänskliga naturen finns krafter som drar åt våld men också krafter som drar åt motsatt håll, och historien har gynnat de mer fridsamma krafterna.

Nå, oavsett varför vi har blivit mer fredliga är det viktigt att inse att det har djupgående konsekvenser för vår syn på människan. Exempelvis vore det en god idé, anser Pinker, att inte bara närma oss våldsfrågan från den moraliska utgångspunkten, "Varför finns krig?", utan från den empiriska: "Varför råder fred?" och "Vad är det vi gör rätt?"

Det finns en utbredd romantisk uppfattning att det moderna samhället visserligen gett oss ett materiellt välstånd men att priset för detta i form av kriminalitet, terrorism, krig och kärnvapen är allt för högt, och att den gamla världen var fredligare och bättre för oss. Men den är fel. Det var våldsammare förr. Och den insikten, menar Pinker, "kräver ett återupprättande av modernitet och framsteg, och den kräver en känsla av tacksamhet gentemot de institutioner för civilisation och upplysning som har gjort (det minskade våldet) möjligt".

Boken "The Better Angels of Our Nature. Why Violence has Declined" kommer ut den 6 oktober. Beställ. Köp. Läs. Eller lyssna i alla fall på Steven Pinkers [föredrag](#).

I föreställningarnas mörkrum

2011-09-28

Vår bild av världen framkallas till stor del i våra föreställningars mörkrum. Där har vi lagrat det vi en gång lärt oss om hur mänskligheten betar sig och vart den är på väg.

För det är vansinnigt svårt, för att inte säga omöjligt, för en enskild människa att ha tillräcklig överblick över det myller vi kallar samhället. Den som sedan tillfrågas om en bedömning av huruvida det som pågår är bra eller dåligt må förlätas om hon söker sig till det där mörkrummets trygghet.

Därför kan man till exempel knappast utgå från att den som befinner sig i ett visst land är bäst skickad att förklara vad som händer där. Överdriver jag? Fråga en utländsk turist vilka svar hon får om hon ber personer på en gata i Skövde beskriva läget i Sverige. De kommer att variera från "stabil välfärd" och "tryggt men tråkigt" till "krisland med stenhårt arbetsmarknadsklimat" och "brottsdrabbat jantesamhälle". Vem har rätt?

Av två EU-parlamentariker som båda jobbat tio år i Bryssel och Strasbourg, båda varit utskottsordförande, båda umgåtts med kolleger från 26 länder och båda läst tio tusen sidor utredningar från kommissionen kan den ena hylla det europeiska samarbetet och den andra döma ut det. Vem har rätt?

Det här är en reflektion som i princip skulle kunna fungera som stående inslag i en sådan här blogg, men just den här veckan fick den näring ur två nyhetsinslag, ett om cancer och ett om arbetsmarknaden.

Kostnaderna för cancervården i västvärlden [skenar](#), och antalet anmälda fall av cancer i hela världen tros mer än fördubblas till år 2030. För den som bär bilden av att vi blir allt sjukare (snabbmaten, stressen, gifterna, what not) bekräftas en fasansfull framtid. Men förklaringen är i det första fallet att allt mer avancerade – och dyra – behandlingsmetoder utvecklas och efterfrågas och i [det andra](#) att vi blir allt bättre på att upptäcka cancer och att världens befolkning, framför allt de fattiga, lever allt längre. Cancer drabbar i huvudsak äldre.

Ibland är det själva nyheten som slår håll på föreställningarnas pansar. Jag tror inte jag tar i om jag säger att det i debatten om arbetsmarknaden de senaste åren blivit närmast ett axiom att andelen tillfälliga anställningar blivit allt större på bekostnad av andelen fasta jobb. I tisdags presenterade

Svenskt Näringsliv [en studie](#) där slutsatsen är att andelen fasta heltidsjobb är precis densamma i dag som för 23 år sedan, 70 procent. Andelen visstidsanställningar har förvisso ökat något, men det har skett på bekostnad av andelen deltidsjobb.

Nu tycker säkert inte alla att just detta är ett framsteg (en del skyller ungdomsarbetslösheten på rigida jobbproppar), men medge att siffran är rätt överraskande.

I förhållande till en vedertagen omvälvning framstår en avslöjad stagnation som tämligen ... revolutionerande.

Krigets siffror skrivs i vatten

2011-09-23

Hundra döda om dagen. Under åtta månader.

Det var det libyska övergångsrådets ledare Mustafa Abdel Jalil som i veckan inför FN-delegater **lämnade** den dystra uppgiften att minst 25.000 dött och 50.000 skadats i inbördeskriget. Om det stämmer är den libyska revolten en av de mest intensivt blodiga väpnade konflikter världen skådat på många år. Det skulle innebära att det i Libyen på åtta månader dött ungefär *tio gånger* fler än ett enskilt år i Afghanistankriget.

Jag har ingen anledning att tvivla på Abdel Jalils avsikter att ge korrekta uppgifter, och den brutala siffra han anger kan verkligen visa sig ligga nära verkligheten. Vad det däremot finns anledning att vara vaksam på är att dödstal i konflikter *i allmänhet* är notoriskt opålitliga. Det beror förstås på att vissa inblandade parter kan ha intresse av att blåsa upp siffrorna, men också på att det i stridens kollapsade samhällsstruktur och allmänna röra är väldigt svårt att föra statistik. Vem ska räkna, och vem ska sammanställa?

Min tumregel är att man kan räkna med att uppgifter om antalet dödsoffer stiger efter naturkatastrofer, medan de sjunker efter krig. Det stämmer naturligtvis inte alltid men påfallande ofta. Nedjusteringar kan också ske lång tid efter naturkatastrofer (det gjordes exempelvis månader efter tsunamin 2004 och drygt ett år efter jordbävningen i Haiti 2010), men då har siffrorna först stigit drastiskt i steg efter steg.

Under det korta Georgienkriget i augusti 2008 hade både ryssar och georgier intresse av att framställa antagonisten som särskilt grym. I början figurerade i medierna uppgifter om att flera tusen dött. När femdagarskonflikten började summeras efter några veckor stod det klart att det rörde sig om några hundra.

I Bosnien tog justeringen betydligt längre tid. I det kaotiska och oförsonliga etniska inbördeskriget 1992-1995 mellan människor i trakten som valt att kalla sig serber, kroater eller bosnjaker var det hart när omöjligt att få en oberoende bedömning av våldets omfattning. Efteråt etablerades en dödssiffra på runt 200.000, som länge var vedertagen. För några år sedan gjorde dock Forsknings- och dokumentationscentret i Sarajevo en noggrann genomgång och kom fram till att 96.000 hade dött.

Det senaste Kongokriget var så fasansfullt att man kan tycka att det inte spelar någon roll om det dog två och en halv eller fem miljoner. Men Kanadabaserade [konfliktforskare fann](#) för något år sedan att [den uppgift](#) om drygt fem miljoner döda som en amerikansk hjälporganisation presenterat och som blivit accepterad var åtminstone dubbelt så hög som den verkliga siffran, och möjligen fem gånger för hög. I båda fallen räknade man in den mycket stora andel som dött till följd av epidemier och svält under konflikten, som i huvudsak ägde rum 1998-2003.

De kanadensiska konfliktforskarna misstänker att även dödstalen i Darfur och Irak har blåsts upp, inte minst av hjälporganisationer.

Den moraliska frågan är hur fel det egentligen är att överdriva i det akuta skedet. När rapporten om att över fem miljoner dött i Kongo presenterades [femfaldigades](#) den humanitära hjälpen till landet.

Libyens befrielsekrig 2011 är plågsamt nog, oavsett om Mustafa Abdel Jalils siffra är rätt eller inte. Man får be en bön för att det libyska folket nu får ett land som är så mycket bättre än Khaddafidiktaturen att de i någon mån kan känna att det är värt sitt grymma pris.

Minskat våld provocerar

2011-09-19

För några dagar sedan dök det upp ett TT-telegram som vad jag kunnat se mest har fått fylla cyberrymd och pappersspellar. Rubriken var "Drastisk mordminskning i Sydafrika".

Det finns något provocerande med att låta påskina att våldet i samhället minskar. Det vet ju "alla" att unga i dag är betydligt mer utsatta än förr och att fler misshandlas, och skulle det vara så att färre mördas är det säkert tillfälligt eller en bugg i statistiken eller så har det att göra med förbättrad sjukvård

De flesta drar nog inte slutsatsen att det skulle kunna vara vår *tolerans* mot våld som förändrats. De flesta tar sig nog inte tid att tänka tillbaka på 1960- och 1970-talens skolslagsmål som ingen skulle drömt om att polisanmäla, för "pojkar var pojkar". Eller på mäns rätt att våldta "sina" kvinnor i hemmet.

Det har hänt att folk blivit upprörda när jag i olika sammanhang nämnt att mordfrekvensen i Sverige och flera andra västländer de senaste decennierna [stadigt sjunkit](#). När det gäller mord på barn är dagens svenska siffror de lägsta under efterkrigstiden – nivån har halverats bara sedan 1990-talet.

Däremot är det numera rätt omskrivet att våldsnivåerna i USA har gått ner. Inte minst att New York numera blivit en säker stad med [mordnivåer](#) som inte setts sedan början av 1960-talet.

Den amerikanska våldsnedgången brukar ibland förklaras med att amerikanerna numera helt enkelt läser in den våldsammaste procenten av sin befolkning. En annan delförklaring som brukar anges är att den mordtopp som nåddes under sent 1970-tal och 1980-talet hade med bruket av den brutaliserande drogen crack att göra. Frågan är om sådant räcker för att förklara hela raset i diagrammen.

Brittisk statistik visade för något år sedan att brottsligheten halverats sedan 1995. Det vållade viss turbulens i den pågående valkampanjen, eftersom knivdåd bland unga använts som slagträ i debatten för att kräva hårdare tag. Tråkigt nog för batongpolitikerna visade sig dödliga knivattacker ha minskat med 21 procent.

Och häromdagen kom alltså nya siffror från Sydafrika. Fortfarande är våldsfrekvensen plågsamt hög i den ledande afrikanska nationen, men antalet mord föll med 6,5 procent det senaste året och är nu den lägsta sedan apartheidregimen föll. Under det värsta året, 1995–1996, mördades nästan dubbelt så många som i fjol. Då var befolkningen ändå en fjärdedel mindre.

Det ska sägas att mordtrenden på vissa håll i Latinamerika samtidigt tycks peka käpprätt fel. Det gäller i första hand Centralamerika, Venezuela och Mexiko (det senare landet ligger lägst av de tre, trots det uppmärksammade maffiakriget). Den tycks i hög grad vara kopplad till knarkhandeln.

Asiens länder har i allmänhet låg mordfrekvens, om än inte riktigt lika låg som Västeuropa. I Afrika är statistiken opålitlig utom i Sydafrika och en handfull andra länder. Men där det finns tillförlitliga data är trenden i de allra flesta fall – med det latinamerikanska undantaget ovan – ”stabil eller sjunkande”, konstateras i [en rapport](#) från den europeiska motsvarigheten till Brottsförebyggande rådet.

Kanske är det vi ser en kombination av en rad rationella och tekniska förändringar: bättre psykofarmaka, mindre våldsframkallande knark, fler i fängelse. För det kan väl inte vara så att det mänskliga samhället helt enkelt ... utvecklas mot en högre civilisationsgrad?

Sverige behöver inte skämmas för klimatresultat

2011-09-15

Det är **ingen vild gissning** att många tolkar rubriken "Sveriges klimatutsläpp är större än regeringen säger" som att det som tidigare sagts är fel. Det är synd, för så illa är det lyckligtvis inte.

Rubriken härrör från en [debattartikel i DN](#) tidigare i veckan. En grupp Uppsalaforskare presenterade där ett nytt sätt att beräkna de svenska utsläppen av växthusgaser (det är egentligen inte helt nytt, brittiska forskare har exempelvis räknat på detta sätt för Storbritannien, men det är nytt för Sverige), vilket visade att de mellan 1990 och 2005 ökade med tjugo procent snarare än minskade med nästan tio, som det officiella Sverige brukar framhålla.

Med det nya sättet att räkna utgår man från konsumtion, inte produktion. Utsläpp som genererats på grund av det som konsumeras i Sverige ska läggas till det svenska klimatkontot, liksom det som Sverige tillverkar för export ska räknas av.

Poängen är att få fram en rättvisare ansvarsfördelning när världen ska komma överens om hur mycket olika länder bör strypa sina utsläpp. Kina är i dag världens största utsläppare av växthusgaser, men en stor del av dessa härrör från tillverkning av prylar som skeppas till rika konsumenter i Europa och USA.

Fair enough. Vad detta nya och på många sätt rättvisare vis att räkna utsläpp dock *inte* visar är att bilden av Sverige som framgångsrik utsläppsminskare är falsk, inte heller att fördelningen av utsläpp av växthusgaser är ett nollsummespel. Renare kraftverk, ny teknik och nya bränslen gör nytta på riktigt, och faktum är att Kina ligger längre fram än Sverige när det gäller satsningar på grön energiteknik. Att stoppa skogsskövlingen och i stället öka skogsarealen, vilket sedan länge sker i Europa, Kina och Nordamerika och mycket väl kan börja ske i Sydamerika inom några år, har också enormt stor inverkan på utsläppsnettot.

Om det handlade om ett nollsummespel skulle man rimligen se ungefär samma utveckling i alla länder som haft en konsumtionsutveckling liknande den svenska. Men det gör man inte. I [EU:s sammanställning](#) över hur

utsläppen av växthusgaser utvecklats i medlemsländerna under perioden 1990 till 2008 är variationerna stora (jag väljer inte senare siffror än så, eftersom den ekonomiska krisen 2009 orsakade ett tillfälligt utsläppsfall som ruckar på analysen en aning).

Medan Sverige uppvisar en minskning på nästan tolv procent har utsläppen ökat med mellan 23 och 42 (!) procent i Grekland, Portugal, Irland och Spanien. I de båda senare länderna är en exceptionell byggboom en del av förklaringen. Någon sådan kan knappast tillskrivas Italien, men där ökade utsläppen med nära fem procent. Och varför ökade Österrikes utsläpp av växthusgaser med elva procent? Köper österrikare mer inhemska mikrovågsugnar och leksaker än svenskar?

I Finland låg utsläppsnivåerna i stort sett stilla mellan 1990 och 2008, medan de minskade med mellan sex och åtta procent i Danmark, Belgien och Frankrike. Storbritannien stoltserar med en nedgång på hela 19 procent (övergång från olja och kol till gas).

Ändå ligger präktiga nordbor i lä i förhållande till länderna i det forna östblocket: Estland minus 50 procent, Lettland minus 56, Slovakien minus 34, Ungern minus 25. Förklaringen EU:s miljöbyrå anger är uppenbar: skrotningen av den energiineffektiva tunga industrin från kommunisttiden och den allmänna strukturförändringen i ekonomin under 1990-talet. Estlands BNP var mer än dubbelt så stor 2008 som 1990.

Det är inte fel att fördela ansvaret bättre, men Sverige och andra länder som effektiviserat och renat behöver inte skämmas för att visa vad som kan göras. Utan tätare hus, färre fossileldade kraftverk och renare fordon hade inte Uppsalaforskarnas nya utsläppsiffra stannat på tjugo procent.

(För övrigt hittar man följande intressanta detalj i Europeiska miljöbyråns genomgång: Eftersom den globala uppvärmningen under det senaste decenniet i snitt gett varmare vintrar i Europa har energianvändningen till uppvärmningen av hus sjunkit, vilket ses som en av de främsta orsakerna till minskade koldioxidutsläpp. En lite otippad god cirkel.)

Ett elfte september i megaformat

2011-09-11

Av alla de hot mot mänskligheten vi gärna frossar i bygger de flesta på osannolika scenarier. Men det finns ett som faktiskt är reellt, men som ändå sällan diskuteras: kärnvapen. Inte kärnkraft, alltså, som faktiskt ventileras en hel del fast de är betydligt beskedligare (inte minst efter Fukushima), utan atombomberna. De finns ju faktiskt kvar.

Det frustrerande dilemma är att trots att världen steg för steg har tagit sig ur det akuta kärnvapenkrigshotet sedan Gorbatjov och Reagan möttes i Reykjavik hösten 1986 och fattade det första beslutet om att bryta vansinnesrustningen ligger tusentals stridspetsar kvar, redo att avfyras.

Uderygningspotentialen är fortfarande ofattbar. Var och en av laddningarna är kraftfullare än Hiroshimabomben. Det betyder i praktiken att alla måste bort för att vi ska kunna slappna av på den punkten, och det är lite märkligt att nästan bara Läkare mot kärnvapen numera driver frågan med glöd.

Dessutom finns faran för spridning av vapnen till grupper som befinner sig utanför internationella förhandlingar.

Det politiska utgångsläget är egentligen inte dåligt. Bara de mest patologiskt makthungliga diktatorerna vill på allvar ha kvar dem för gott, och de blir tack och lov allt färre. Men sedan det akuta kalla krigshotet sjunkit undan tycks ryssar och amerikaner skjuta den slutliga skrotningen framför sig, även om Obama gjorde ett nedrustningsryck.

Och det är på ryssar och amerikaner det hänger. Britter och fransmän kanske kan tänka sig ensidig atombombsskrotning, men därutöver kommer ingen faktisk eller potentiell kärnvapennation att göra ett dyft innan Washington och Moskva visat vägen. Som Irans president Ahmadinejad säger i filmen "[Countdown to Zero](#)":

– Om (kärnvapen) är en bra sak borde vi få ha det också. Och om det är en dålig sak; varför har ni det?

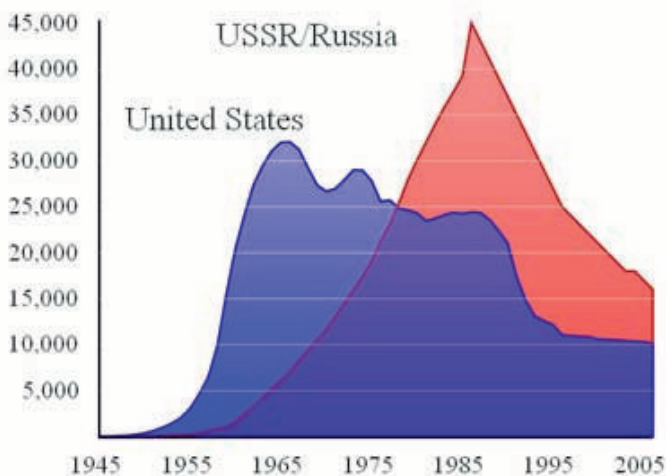
Det mesta talar trots allt för att nedrustningen fortsätter. Så länge världen domineras av rättssamhällen är sannolikheten att vapnen används liten. Men om inget drastiskt beslut fattas snart kommer processen att bli mycket lång, vilket betyder att risken för en förödande kärnvapenexplosion

någonstans, någon gång lever kvar, trots att världen befinner sig närmare global fred än kanske någonsin sedan människan blev bofast.

Elfte septemberattentaten var så ofattbara och av en så ny kaliber att en ödesdiger känsla spred sig över (väst)världen. Att USA överreagerade i sitt svar ("som en sårad björn", som Mattias Gardell uttryckt det) är välkänt. Ändå lugnade världen ned sig något efter några år. Det hotande civilisationskriget visade sig bara vara en otäck teoretisk konstruktion. Demokrati och frihet fortsatte att locka.

Frågan är om denna i övrigt stabilare och – i perspektiv – fredligare värld skulle kunna hantera ett enskilt *atomterroråd* med sans, eller om vi skulle låta en sådan katastrof dra oss tillbaka ner i en ond tid av rädsla och vedergällning. Alltså: Skulle vi få en elfte septemberreaktion i jätteformat, eller har vi nått integration, överblick och klokhet nog att vi skulle kalla dådet för en enskildhet, trots formatet?

Jag är verkligen inte säker. Däremot tors jag svara på den mer filosofiska frågan: Gör ett sådant enskilt megadåd per definition världen till en sämre plats, även om utvecklingen i övrigt gått framåt? Mitt svar är nej. Men jag kan äta upp mitt presskort på att den bild vi skulle måla upp av oss själva om det hände skulle nå en aldrig tidigare känd svärta. Jag hoppas vid Gud att vi slipper måla den.

Antalet ryska och amerikanska kärnstridsspetsar.

Men skulle inte nätet demokratisera Kina?

2011-09-08

Kina är världens största diktatur och kineserna har aldrig varit friare än de är i dag. Se där en äkta paradox, vilket betyder *skenbar* motsägelse.

Hur demokratin utvecklas i världen kan mätas på olika sätt. Det är nästan omöjligt att mäta demokratis kvaliteten, eftersom den beror på hur vi upplever våra friheter och möjligheter till inflytande. Mycket talar för att våra krav skärps ju mer självklar demokratin blir.

Organisationen Freedom House gör årligen en lovvärd utvärdering av tillståndet för friheten i världen, "så som den upplevs av individer", som det står i förklaringen. Slutsatserna är värdefulla, även om jag har lite svårt att förstå hur exempelvis Ryssland och Burma kan placeras i samma kategori (icke fria).

Samma organisation gör också en något enklare analys i form av en sammanställning av antalet länder som håller rättvisa val. Den visar att antalet sköt i höjden efter murens fall men har minskat något de senaste åren.

Det just nu sannolikt mest omhuldade studieobjektet i ämnet, det stora demokratitestet om man så vill, är Kina. Spaltkilometer har skrivits om hur sociala medier trängt in och öppnat det kinesiska samhället. Mängder av exempel på **nätgenererade aktioner** har förts fram: protester mot miljöförstöring, ilska över korrupktion, avslöjanden om byggfusket efter jordbävningen 2008.

Det finns beräkningar [som visar](#) att antalet protestaktioner i Kina med fler än 15 personer inblandade har ökat med 17 procent om året och mångdubblats från 1990-talet till 2000-talet.

Samtidigt uttrycker allt fler en besvikelse över att det går för långsamt. Hoppet om att kommunikationer skulle bryta sönder diktaturen sägs ha kommit på skam. Många menar att fallet Kina visar att demokrati "av västerländsk modell" inte är självklar, att kineserna väljer en annan väg: ekonomisk men inte politisk frihet.

Efter varje skimrande vittnesbörd om hur kineserna sakta får kunskap om världen och crowdsourcar mot missförhållanden kommer en kärv rapport om att det bara handlar om yta och att därunder är diktaturens tryne lika fult som någonsin. Regimen kan ju själv använda sociala medier till att förfölja oliktankande, gubevars.

Debatten om Kinas demokratisering är ett envig mellan dem som ser glaset som halvfullt och dem som ser det som halvtomt. Essensen återspeglas i den akademiska duellen mellan nätguruerna Clay Shirky och Evgeny Morozov, där den förra representerar det halvfulla glaset och den senare det halvtomma. ([Här finns](#) en intressant dialog dem emellan.)

Shirky slog i en intervju i vintras vad om 100 dollar att Kinas kommunistparti är borta från makten om tio år. Ingen industrialiserad autokrati har överlevt i mer än 70 år, framhåller han.

Morozovlägret har ett kraftfullt exempel på sin tes: De iranska protesterna efter valet 2009, som organiserades via sociala medier och dokumenterades med mobilkameror, rann inte bara ut i sanden utan följdes av massgripanden som till stor del kunde göras med hjälp av information på sociala medier.

Men en mer centraliserad och paranoid regim betyder inte nödvändigtvis att regimen blivit mäktigare, snarare att den känner sig hotad, skriver [Patrick Meier](#) på open source-företaget Ushahidi.

Att påpeka att även repressiva regimer kan utnyttja den nya tekniken till att utöva kontroll över medborgarna är på sätt och vis som att påpeka att det allmänna vägnätet kan utnyttjas för såväl flykt som jakt, av såväl tjuvar som poliser. Myndigheterna kan förvisso sätta upp vägspärrar – men trots

allt inte i vilken omfattning som helst. Gör de det för ofta och för länge stryps till slut den ekonomiska verksamheten.

Och då hamnar man, för att återgå till förtryckarexemplet, i en diktatur av den gamla, slutna och fattiga sorten, inte den kinesiska boomvarianten. Frågan är om Peking är intresserat av det.

Om euron aldrig hade lanserats

2011-09-04

Eurokrisen har börjat få dimensioner som skrämmer slag på allt fler, och hur det svenska opinionsläget i eurofrågan ser ut behöver man inte vara medlem i Mensa för att begripa. Det är dock inte alldeles säkert att man är rädd för rätt saker. Just i eurodebatten märks också en besynnerlig syn på rollfördelningen mellan politik och ekonomi.

Ingen kan förneka att eurozonens ledare har underpresterat sedan den dag för tolv och ett halvt år sedan då D-marken, francen, liran och de andra gamla klassiska valutorna slutgiltigt låstes mot varandra. Det fanns redan vid tilldragelsen gott om domedagsprofeter som inte gav den nya valutan mer än en handfull år på sig. Jag har själv skrivit en del om hur olyckskorparnas prognoser mest dugt till att printa ut och slå in fisk med. Men nu häpnar också jag allt mer över hur flagrant euroledarna fortsatt att skjuta ansvaret för den nödvändiga gemensamma förvaltningen ifrån sig och framför sig. En av de sanningar eurokritiken alltid innehållit är att det är hyckleri att förneka att en monetär union kräver solidaritet i allmänhet och samordnad finanspolitik i synnerhet. Är det politiskt omöjligt att åstadkomma en sådan samordning, då ska EU inte ha en gemensam valuta.

De lyckade delarna av den europeiska integrationen är ett av efterkrigstidens största framsteg. Omvänt vore en process tillbaka mot en fragmentisering av Europas länder och folk vore ett av efterkrigstidens största bakslag. I teorin betyder inte en upplösning av euron att hela det övriga samarbetet behöver skjutas i sank, men det vore en kraftfull politisk signal i den riktningen.

Men sådant ger sällan bekymmersrynkor i Sverige. Här drar många i stället en lättnadens suck över att befinna sig utanför den infekterade zonen, och de får inga följdfrågor när de bygger sin analys på att det är själva euroidén det är fel på i alla lägen.

V-politikern [Staffan Norberg skriver](#) att "globala kriser kan pareras bättre i Sverige än i nästan alla andra EU-länder". Ska man ta Norberg på orden är sanningen faktiskt den motsatta. Det euroområdet nu drabbats av har ju för det första sitt ursprung inom det egna området och är för det andra en så kallad assymetrisk chock. Det betyder att bara några av medlemmarna, inte alla, har åkt på en stjärnsmäll (akut skuldcris), men eftersom alla delar

valuta och ränta måste alla ta konsekvenserna. Det Norberg talar om är i stället vad som hände för tre år sedan. Finanskrisen var en symmetrisk chock mot EU; alla drabbades lika. Många av oss har nog redan glömt att kronan då sjönk som en sten, liksom den svenska BNP:n. Euron sågs som "en skyddande hamn", och den svenska euroopinionen svängde markant mot jasidan. För mindre än tre år sedan, alltså.

Det är lärorikt att ta reda på vilka krisländer som just nu ser ut att rida ut stormen. Island, Irland och Lettland är tre stater som visar tillfriskning. Det första har en egen valuta, det andra har euron, det tredje har sin valuta låst mot euron (och har haft det under hela kristiden). Knappast svart-vitt.

Kommunalrådet Sven-Erik Bucht i gränsstaden Haparanda, som använder båda valutorna, säger i en tv-intervju att han nu svängt i eurofrågan och blivit emot. "Jag trodde att euron skulle främja samarbete, men det har blivit precis tvärtom", säger Bucht.

Det är inte lätt att hänga med i det resonemanget när det som nu diskuteras i Bryssel, Bonn och Paris är det närmaste en federal stat EU någonsin varit, när Grekland garanterats nödlån till summor från franska och tyska skattebetalare som hade varit fullständigt otänkbara för ett par år sedan och EU:s stormaktsledare säger att de aldrig tänker överge grekerna.

Skepsisen mot euron är ofta färgad av en misstro mot projektets politiska natur. Underförstått: det här borde ju vara en rent ekonomisk affär, ett bygge där plus och minus har vägts samman i en balansräkning. Man kan höra EU-kritiker som annars inte vill ta i ekonomer med tång avfärda valutaprojektet med "men det verkar mest vara ett politiskt projekt".

Vad skulle det annars vara? Ekonomi kan inte fungera i ett samhälleligt vakuum. Företag skriker efter spelregler att förhålla sig till – samma regler på samma marknad. Det är ett politiskt beslut att införa marknadsekonomi i stället för planekonomi. Det ligger politiska beslut bakom skrotandet av handelshinder. Det är genom politiska beslut som vinstskatter höjs eller sänks, vilket ger för- och nackdelar i olika ändrar av ekonomin: statsbudget, fördelning, näringsliv.

Samtidigt är gemenskapsvärdet av euron förmodligen svårt att överskatta, även om få tror det för tillfället. I en artikel som i princip lägger hela skulden för Greklands elände på en ond omvärld [nämner Kajsa Ekis Ekman](#) en sak vars innebörd hon inte själv verkar se: Bland dem som deltar i

protestmanifestationerna på Syntagmatorget i Aten vill bara en fjärdedel att landet ska lämna euron. Det måste betraktas som häpnadsväckande lågt för att vara bland aktiva kritiker i det allra hårdast drabbade landet.

En valutaunion är inte en politisk idé som skissats upp för att den låter pampig och ingenting annat. En gemensam valuta är det yttersta uttrycket för en gemensam marknad, och stater har gång på gång i historien velat [uppnå de fördelar](#) ett gemensamt stabilt valutaområde ger.

Jag stötte på en [intressant framtidsrapport](#) som den nuvarande ordföranden i Finanspolitiska rådet Lars Jonung skrev för EU-kommissionen 2002, just när eurons sedlar och mynt lanserats. Jonung försöker där blicka fram mot 2010. Han listar pedagogiskt alla de risker som finns med projektet, bland annat de spänningar som skulle kunna uppstå vid asymmetriska chocker av precis det slag vi nu ser (även om han konstaterar att "förmodligen händer inget av det beskrivna utan något annat dyker upp och överraskar oss").

Men den intressantaste delen är en kort kontrafaktisk historieskrivning i slutet av rapporten. Hur skulle EU:s inre ekonomiska liv utvecklas om inte europrojektet hade lanserats? Lars Jonung presenterar först ett scenario där länderna integreras väl och deras valutor fluktuerar allt mindre not varandra, därefter ett annat där valutorna svänger på ett "politiskt oacceptabelt sätt" och slutligen ett tredje där D-marken får total dominans. I alla tre scenarierna är slutsatsen att EU-politiken sannolikt till syvende och sist graviterar mot en lösning av valutakurserna, såvida inte EU-samarbetet i stort ska lösas upp.

Det finns fog för att dra slutsatsen att euroområdet blev lite för stort lite för snabbt. Att dess förvaltning behöver reformeras är uppenbart. Möjligen borde ett eller annat land lyftas ut. Men till den som har planer på att krasst avfärda hela idén som "bara ett politiskt projekt" vill jag vädja om att fundera över åtminstone något av det ovanstående.

Min prognos är att vi slipper bakslaget. När timmen är sen och kniven vilar mot strupen tenderar de politiska prioriteringarna trots allt att hamna i rätt ordning.

En riven gränsbom slår all nätfrihet i världen

2011-09-01

Att säga att världen blivit öppnare är inte speciellt kontroversiellt. Global öppenhet kan handla om kommunikationer, kultur, ekonomi, politik, gastronomi, idrott och tusen andra indirekta aspekter, men den handlar förstås också om det mest handfasta: nationsgränser.

Det borde vara en smal sak att slå fast hur utvecklingen gått när det gäller den symboliskt kanske viktigaste öppenheten, den över världens landgränser, men frågan är inte alldeles rätlinjig.

De som ifrågasätter tesen om världens tilltagande öppenhet framhåller ibland att världen var minst lika integrerad under den fredliga perioden före första världskriget som den är i dag. Påståendet har ett visst fog för sig på ett ytligt plan, eftersom det var lätt att röra sig över de europeiska landgränserna för den som hade råd, och handelshindren var få.

Men de 1800- och tidiga 1900-talsdecennier av fred och handelsboom som historieböckerna beskriver berörde inte alla världens folk utan bara delar av Europa och dess kolonier. Sedan kom världskrigen, och sedan kom kalla kriget. Då försvann en stor del av världen bakom järnridån, samtidigt som länder i tredje världen markerade vilketdera av lägren de tillhörde genom att sätta upp hinder mot folk från det andra.

När Berlinmuren föll öppnades gränser en masse, men samtidigt blossade nya konflikter upp som hindrade öppenhet, åtminstone tillfälligt. Fler nationer tillkom också – hela 34 stycken från 1990 till i dag.

Därefter utmärker sig två händelser som påverkat den fysiska rörligheten mellan världens länder: Europas införande av passunionen Schengen och säkerhetspaniken efter 11 septemberdåden i USA.

Schengen innebär att 25 länder öppnat gränserna mellan varandra (22 EU-länder plus Norge, Island och Schweiz). Men eftersom arrangemanget innebär gemensamma visumregler och gemensam kontroll mot resten av världen har det ibland kallats Fästning Europa. Från 137 av världens ungefär 200 länder krävs visum för att få komma in i Schengen, bland annat från alla afrikanska länder. Å andra sidan får exempelvis en tanzanier som

sökt och fått visum inresetillstånd till 25 länder på ett bräde. Tidigare hade hon behövt göra 25 ansökningar.

Redan före Schengeninträdet krävde Sverige visum från de flesta av världens länder, men med den svenska anslutningen 2001 tillkom 19 nya. De senaste åren har dock EU:s visumkrav slopats för exempelvis länderna på västra Balkan. Kraven för att få visum är olika hårda för olika länder.

Kriget mot terrorism efter 11 septemberdåden har drivit fram en rad kontroversiella lagar om övervakning och säkerhetskontroller vid resor. Frågan är om det påverkat världens visumkrav i någon större omfattning.

Juristfirman Henley & Partners sammanställer sedan några år [ett årligt index](#) över visumfriheten i världen. Att döma av dessa tabeller har resefriheten ökat de senaste åren för de flesta länders medborgare.

Indexet anger hur många länder en person från ett visst land kan resa till utan visum. Störst frihet har de västeuropeiska länderna, USA och Japan, och minst har svårt konflikthärjade länder, som Irak, Pakistan och Afghanistan. Så här har indexet utvecklats på tre år:

2008: Danmark toppar med 157, medan **Sverige** och **USA** ligger på 155 och **Storbritannien** på 152. I botten återfinns **Pakistan** på 25 och **Afghanistan** på 22. Andra intressanta länder däremellan är **Brasilien** (122), **Israel** (118) och **Ryssland** (60).

2010: Storbritannien toppar med 166, medan **Danmark** får 164 och **Sverige** 163. **USA** hamnar på 159, **Israel** på 133, **Brasilien** på 130 och **Ryssland** på 83. **Pakistan** hoppar upp till 36, medan **Afghanistan** är kvar i botten på 26.

2011: Danmark är åter i topp tillsammans med **Sverige** med 173. **Storbritannien** får siffran 171, **USA** 169, **Israel** 142, **Brasilien** 140 och **Ryssland** 89. Längst ner faller **Pakistan** en bit till 31, medan **Afghanistan** fortfarande intar bottenplatsen med 24.

Som synes tycks resefriheten öka ganska markant och allmänt. Av exempelländerna ovan är det bara de krigsdrabbade länderna Pakistan och Afghanistan som backar vardera en gång.

Frågan om hur lätt det är att resa gäller förstås inte bara visum. Minst lika viktigt är hur stora ekonomiska resurser folk har att ta sig någonstans – och hur transportmedlen utvecklas.

Extrapolering – det säkra receptet för prognosfel

2011-08-27

En grupp forskare under ledning av Solomon Hsiang vid Columbiauniversitetet **har räknat ut** att antalet väpnade konflikter har ökat något under år med så kallad El Niño-effekt – ett väderfenomen som bland annat brukar leda till svår torka i delar av tropikerna.

Eller rättare sagt: de har upptäckt att den inträffade torkan ofta leder till missväxt, vilket leder till försämrade materiella förhållanden och ökad arbetslöshet, vilket bland det ökade antalet sysslösa och hungrande unga män kan få möjligheten att ansluta sig till en väpnad grupp och slåss att framstå som mer attraktivt.

Jag har inget emot att grotta ner mig i historisk forskning, men i det här fallet undrar jag i mitt stilla sinne två saker. För det första: Vad det är för nytt de vill säga? Är det verkligen något om vädret? Eller är det att kärva förhållanden frestar på relationer mellan folk?

Här är några andra historiska kopplingar mellan umbäranden och konflikt, väderrelaterade eller inte:

Flera civilisationer gått under på grund av omfattande klimatförändringar, som antas ha lett till missväxt och svält.

Sverige genomförde fler fälttåg mot Danmark under isvintrar än under isfria vintrar (när det inte var möjligt).

Den våldsförhärlikande nazismen växte fram under hyperinflation och massarbetslöshet.

Det är lättare att föra gerillakrig i tropikerna under torrperioder än under regnperioder.

Misshandelsfallen ökar under värmeböljor.

Svenskar känner sig mindre vederkvickta efter en regnig än efter en solig semester.

För det andra: Är det inte alltför frestande för såväl upphovspersonerna som uttolkarna av den här typen av historiska rön att försöka peka mot framtiden?

Hsiang slår inte uttryckligen fast vad som ska hända, men han kan inte avstå från att antyda vad ett förändrat klimat kan innebära, för den globala uppvärmningen sägs kunna leda till ett "mer El Niño-lik" klimat. Det är förstas detta som lockat en rad välrenommerade svenska och utländska medier att rapportera om rönen. Den nedkokta buljongtärningsversionen av rapporten har blivit ungefär: Klimatförändringarna ger fler krig.

En av de största felkällorna i profetior som slagit fel är att man extrapolerat från situationen vid utgångspunkten och låtit den peka rakt framåt – tillta eller avta beroende på vad det är man velat visa. Om man säger att historien lär oss att framtidens allt fler torrperioder bäddar för fler konflikter extrapolerar man inte bara från dagens läge utan från läget under förra seklet. Man säger ingenting om mänsklig utveckling eller förändrat beteende. Man drar bara mekaniskt en linje från då till sedan.

I år sveds Afrikas horn av den svåraste torkan på länge, 60 år sägs det. Vad händer då? Jo, det somaliska krigets främsta drivkraft Shababmilisen drar sig tillbaka från fronten, och hjälporganisationer kan komma in för första gången på årtal. I länderna omkring Somalia slår torkan inte lika hårt nu som den gjorde 1985, när Live Aid uppmärksammade oss på lidandet. Det beror på att dessa länder är bättre rustade mot svält än för 25 år sedan. Att människor svälter i Somalia beror på att det landet inte utvecklats en millimeter på 20 år – annat än bakåt.

Jag vet inte om Solomon Hsiang och hans forskarkollegor ville berätta att fattigdom är den främsta orsaken till konflikter, att mer utveckling och demokrati har lett till sjunkande konfliktnivåer, och att det är fortsatt utveckling och demokrati som är den enda vettiga vägen framåt. Men om det var det de ville få fram hade de kunnat fråga mig eller några miljoner andra som dragit samma slutsats. Det hade gått fortare. Det hade också sparats en del av Columbiauniversitetets budget.

Tillvänjningens förbannelse

2011-08-25

Nu har den arabiska våren rullat fram över en sommar och är på god väg att gå in i en höst. Hur begeistrade är vi nu, drygt åtta månader efter Mohammed Bouazizis ödesbestämmande självränning i Tunisien?

Det finns nästan ingen gräns för hur tillvanda vi människor kan bli vid nya förhållanden. Det är förstås inget konstigt med det; det vore svårt att alls driva utvecklingen framåt om alla fastnade i översvallande känslor av eufori eller bestörtning.

Men tillvänjningen har den tråkiga sidoeffekten att vi underskattar vad vi faktiskt kan åstadkomma, och den är en avgörande faktor bakom det biologen och författaren Fredrik Sjöberg kallat "apokalypsens ombonade mörker" – vår benägenhet att lystra mer till varningar än till lugnande besked och rent av känna ett slags fascination över att höra berättelser om stora och små förestående katastrofer.

Vem känner dagligdags någon större glädje över att risken att dödas av en personbil är en tjugondel så hög som på 1960-talet eller att avfallsåtervinningen i det här landet blivit så effektiv att soptipporna i princip utrotats? Vem ägnar en tanke åt att järnridån fallit? Att apartheidsystemet är historia? Att man inte längre behöver åka till Italien för att få en riktig kopp espresso – eller att man faktiskt kan åka till Italien för kaffepengar? Hur många debattörer har de senaste fem åren tyckt det funnits anledning att hylla internetrevolutionen, trots att det faktiskt är först nu den börjar bli verklighet?

Vem hinner tänka på allt det när nya rön visar att dubbdäcken rör upp farliga partiklar, när det berättas att det nya Östeuropa förpestas av korruption och trafficking, när valfriheten blivit så stor att den orsakar depression och när internet – surprise – visat sig kunna användas för att sprida onda idéer lika väl som goda?

Under de bortskalade lagren av avvärjda hot finns en ousinlig källa till nya hot, och det är dessa vi fokuserar på i nuet. Och vi skalar bort de där lagren i allt snabbare takt.

Jag anar redan en tillvänjning vid den arabiska våren. Att folket i den region i världen som hållit emot demokratiseringen längst är i färd med att resa sig mot sina diktatorer är nu i det närmaste vardag. För inte ens ett år sedan var en åsikt som "arabvärlden har en helt annan politisk logik än vi" fullt respekterad. Den felbedömningen är snart glömd. Nu är snarare känslan: Varför tar det så lång tid? Och börjar det inte bli blodigt?

Jo, i Libyen och Syrien har resningen onekligen varit blodig. Kanske får vi se liknande dödstal i Jemen. Det innebär att när konfliktforskarna summerar det här året kommer de att berätta om en ökning av antalet väpnade konflikter i världen. De kommer sannolikt att notera minst tre nya krig, dvs konflikter med minst 1.000 döda under ett kalenderår: förutom Libyen och Syrien även Elfenbenskusten. Det här kommer med säkerhet att kablats ut när siffrorna blir klara nästa år. Men innan dess, riv ur och spara följande: I förra veckan publicerade konfliktforskarna i Uppsala [statistiken för i fjol](#), och det visade sig att konfliktnivån var den lägsta på 35 år. Antalet krig (fyra) var det lägsta sedan 1957.

När vi väl får läsa sammanställningarna av 2011 års krigsvåg är med all sannolikhet dessa våldsutbrott över, och förhoppningsvis garanterar de allmänmänniska skälen till revolterna att efterföljande inbördesstrider kan undvikas. Det finns bättre och sämre skäl till att väpnade konflikter blossar upp, men sådana nyanser undgår tabellernas strama värld.

Om några år kan större delen av arabvärlden vara involverad i en demokratiseringsprocess och på väg mot en, säg, turkisk utveckling. Vi kommer då att ha vant oss vid det. Man kan vara alldeles säker på att nyhetsrapporteringen från trakten kommer att vara fylld av de enorma politiska och ekonomiska problem de pånyttfödda arabländerna brottas med. Vem kommer då att ha tid att glädjas åt den häpnadsväckande omvälvning dessa folk faktiskt åstadkom 2011?

Mobilrevolution - bättre än bistånd?

2011-08-21

Den bästa effekten av mobiltelefoniexplosionen är inte att svenska tolvåringar kan skicka låtar till varandra eller att vi kan twittra från Konsum utan att livskvaliteten faktiskt höjts avsevärt i många fattiga länder.

Åtta av tio kenyaner har i dag tillgång till mobiltelefon. Som DN:s korrespondent [Erik Esbjörnsson berättat](#) kan småföretagare i Kenya numera via mobilen få in pengar från kunder på ett säkert sätt, och de kan föra över pengar till banken utan att riskera att bli rånade på vägen dit. Vilket i sin tur främjar tillväxt.

Just Kenya och Rwanda ligger i framkant när det gäller afrikansk uppfinningsrikedom kring den nya informationstekniken. De här länderna, liksom de flesta i Afrika söder om Sahara, hoppar direkt in i trådlös telefoni. Varför skulle de lägga ut tonvis med dyr, tung och stöldbegärlig kopparkabel?

Fortfarande har få afrikaner lika mycket pengar att röra sig med som européer, så denna första mobilvåg gäller enkla modeller. De billigaste lurarna kostar under en hundralapp. Med samma ekonomiska logik tycks personatorerna snabbt bli utkonkurrerade av de billigare men allt mer högpresterande smarta telefonerna.

De innovatörer som hittar på enkla och billiga tekniska lösningar börjar nu tjäna bra med pengar på den afrikanska marknaden.

Och det handlar inte bara om shilling och cent, marknad och tillväxt. I samband med den svåra torkan på Afrikas horn visar nu kenyanerna att såväl de banbrytande folktelefonerna som nätet kan användas för att hjälpa landsmän i nöd. Civilsamhället i det östafrikanska landet har genom mobildonationer och insamlingar på sociala medier [samlat ihop flera miljoner kronor](#) till hjälp för de svälthotade i norra delen av landet.

En sådan intern mobilisering vore närmast otänkbar när jag var i Kenya på 1980-talet och Nairobiborna knappt visste mer än jag själv om de hungrande människorna kring Turkanasjön fyrtio mil norrut. Där och då var turkanafolket lika avlägset från den kenyanska huvudstaden som londonborna.

Frågan är om effekten av allt traditionellt bistånd Kenya fått kan mäta sig med dagens 80-procentiga mobiltelefonitäckning. Ack, om torkans främsta offer 2011, somalierna, hade haft samma utveckling som sina grannar i sydväst i stället för 20 år av krig.

... **För övrigt** måste jag göra reklam för Erika Bjerströms [reportage om det nya Afrika](#) i SVT – om ni inte redan sett innehållet när det pytsas ut i Aktuellt i våras. Ett citat: "I förhållande till resten av världen är Afrika i dag den mest intressanta konsumentmarknaden på ett par hundra år."

Om väst stagnerar finns ju andra väderstreck

2011-08-16

Bara ett par år efter finanskrisen, som vi nyss tyckte att vi kom ur snabbare än vi hann säga Dow Jones, har 1900-talets framgångsrika draglok Västeuropa och USA fastnat i finansiellt moras igen. Vi räddades från bankkollaps med offentliga räddningspaket, och nu är det dessa och andra paket som tycks vara problemet. Det här är det svårlösta dilemma som är så typiskt för (över)mogna ekonomier och välfärdsstater: att lyckas lägga sig i ekonomin vid *rätt* tidpunkt med *riktiga* och *lagom stora* åtgärder.

Om nu USA och Europa står inför stagnation, som en del bedömare tror, så är vi faktiskt tvåa respektive trea ut på den banan. Japanerna visade vägen för tjugo år sedan.

Det ironiska är att stagnationen kan bero på att politiker, fack och företagare i paradoxal kontrast till alla sina motsättningar har haft en sak alldeles för gemensamt: skräcken för varje form av nedgång. Eftersom ekonomin måste fortsätta snurra för att upprätthålla sysselsättning, skatteintäkter och vinster vill alla inblandade till varje pris undvika recessioner.

En god stat underbalanserar budgeten – dvs lånar pengar – för att skära av konjunkturkurvans dalar. Kommer tillväxten i gång som det är tänkt och man får några års arbetsro ramlar skattepengarna in och det hela löser sig. Men tricket är att inte underbalansera för ofta och för mycket, och dessutom måste tusen andra politiska beslut väga behovet av incitament för investeringar och företagande mot behovet av social rättvisa.

Ju mognare ekonomi, desto måttfullare tillväxttal över tid: den som inte kan räkna med BNP-ökningar på mer än en handfull procent måste vara aktsam med lånen, och ju större offentlig sektor desto sårbarare för svängningarna. Den där aktsamheten har inte varit västvärldens adelsmärke.

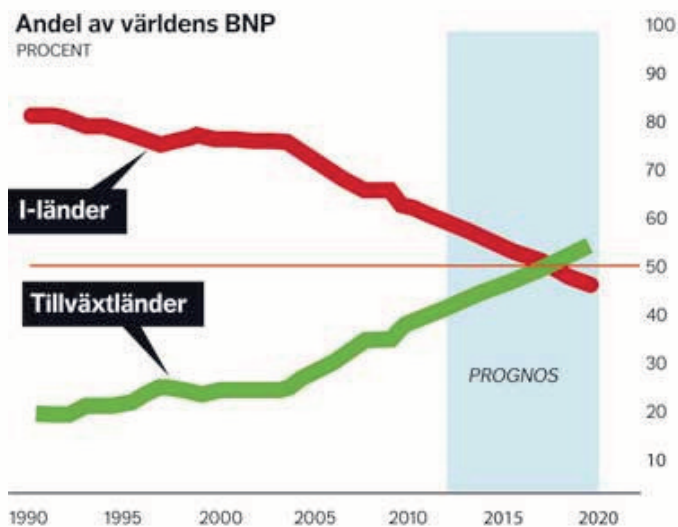
Hade minirecessioner avdramatiserats i den moderna historien hade de stora mogna ekonomierna kanske sluppit den megaknipa de hamnat i. Och marknadernas rädsla för en liten nedgång då och då kanske hade varit mindre. Och de statliga skuldbergen sannolikt mindre. Nu, när mycket kärvt arbete behöver göras, finns ingen arbetsro kvar.

Hur passar denna något kårva analys in i en framstegsblogg? Jo, när vi med en rysning läser om den hotande stagnationen får vi lätt för oss – med vår kvardröjande eurocentricitet – att hela vår välfärdsbas är hotad, men den goda nyheten är pengar fortfarande strömmar in. På annat håll.

En stor del av de länder vi tills alldeles nyligen kallade tredje världen är på god väg att ta över dominansen i världsekonomin. Medan flera av de stora rika länderna inte har ökat sin BNP sedan 2007 (Sverige hör till undantagen) har länderna utanför den rika ursprungliga OECD-gruppen sedan dess vuxit med 20 procent. I år står dessa "fattiga" länder för 40 procent av världens samlade BNP, berättar [the Economist](#), och om sex eller sju år är deras samlade ekonomi större än de traditionellt rika ländernas. Räknar man efter köpkraft gick de om redan 2008. Och i alla händelser är de redan störst räknat i exportvärde, bilförsäljning, stål- och oljekonsumtion.

Och det är knappast som en del spelteoretiskt lagda debattörer hävdar; att det som nu väntar oss är något helt annat än det vid vant oss vid under den amerikanskdominerade eran. Kineser, indier, afrikaner eller latinamerikaner har inte andra framstegsdrömmar än europeer, nordamerikaner och japaner någonsin haft, och den som tror att ens den ännu auktoritära Pekingregimen kommer att kunna forma världsekonomin efter eget tycke och smak har inte förstått vare sig funktionen eller kraften i globaliseringen.

Pengarna i världen är inte slut. Världen välstånd växer. Men kanske inte just i Europa eller USA. Se nedan.

Framsteg? Vilka framsteg?

2011-08-14

Under detta märkvärdigt intensiva år avlöser de svarta rubrikerna varandra. En arabisk vår som började med nästan fredliga folkliga resningar övergick i blodiga ställningskrig mellan diktatur och opposition. Knappt hade de senaste revolterna startat förrän en av historiens mest förödande tsunamier dränkte norra Japan och orsakade det värsta kärnkraftshaveriet sedan Tjernobyli.

Strax började den sydeuropeiska skuldkrisens kökkenmödding, som legat i skugga i något halvår, jäsa igen, och när lukten börjat bli påtaglig igen svällde den amerikanska skuldkrisen upp och förenade sig med den europeiska till ett monster som skrämde slag på alla världens börser. Och detta bara dagar efter det att chockvågorna från ett hatbrott i skräckformat i vårt fredliga grannland Norge lagt sig. Sedan började Londons förorter brinna.

Elva, detta ödestyngda tal. Hittills har inte 2011 varit ett år för lättskrämda. Det tycks som om världen står och väger.

Så här ser det ut för den som följer nyhetsflödet, och det gör vi strängt taget alla. Det går knappast att undkomma. Likväl: den som till äventyrs inte har tagit del av en enda nyhetsrapport de senaste åren, men ändå rest i världen, skulle tycka sig leva på en helt annan planet. Världen har sannolikt aldrig varit bättre än 2011.

Oavslått sker framsteg i kampen mot fattigdom och sjukdom och för utbildning, jämställdhet och homosexuellas rättigheter. Miljön är

förmodligen den rikaste källan till oro, i vissa avseenden med all rätt, men läget när det gäller sådant som miljögifter, vattenkvalitet, arter och skog är ofta avsevärt bättre än sitt rykte.

Men detta är ju inte *nyheter*. Mediernas funktionssätt är att plocka ut det dramatiska ur världens oöverskådliga flöde: Visa upp en snabb försämring och du kan få en rubrik på ett ögonblick av en redaktör du väckt i vargtimmen. Visa upp en långsam förbättring och du får en hel redaktion att frustrerat gnugga sina hjässor.

Därmed inte sagt att vi inte lever i dramatiska tider – tvärtom. En del av det goda som händer har till fullo uppfyllt journalistikens dramaturgiska krav, som internets betydelse för folkliga protester i exempelvis arabvärlden, Kina och Ryssland.

Globaliseringen har gått så långt att vi knappt längre reflekterar över att vi deltar i skeenden som förr lika gärna kunde försiggått på andra planeter. Det blir förstas extremt påtagligt i de finansiella kriserna med sina minut korta smittor mellan börser från Hongkong till London till São Paulo – och allra mest så i euroområdet, där länderna inte bara i praktiken utan också formellt förbundit sig att låta varandras öden tvinnas samman.

Är detta ett framsteg? Världens integration är i alla fall en urgammal dröm, inte minst bland dem som kallar sig progressiva. Den är här nu. Det gäller att vi tar extra stort ansvar för vad vi gör, för ingen grupp, inget land kan längre agera i vakuum.

Låter det tryggt? Förmodligen skulle vi kunna känna oss tryggare än någonsin – om vi litade på varandra. Många gör inte det. Många ryggar förskräckt tillbaka och gör vad de kan för att återskapa de vattentäta skottens tid; de söker nationalistiska svar på globala frågor. Men de blir färre, och *det* är ett stort framsteg, om du frågar mig.

I den här bloggen ska jag berätta om stora och små steg framåt som aldrig riktigt når in i nyhetsflödet. Alla verkliga och konstruerade problem får du läsa om på (de flesta) andra håll.

